M

m

IrS

·V

5

i

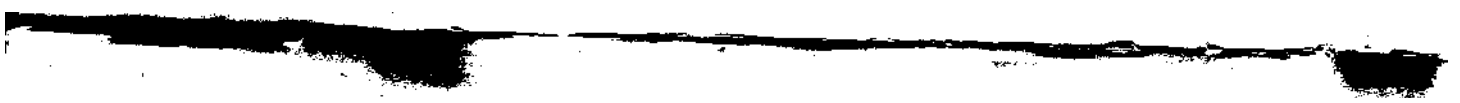

1111(1
PIRANDELK

Traducere, prezentare $i rafiei
cronologic fle
itioo»

Caietele lui Serâiiiio GuftBio,

linul, nici unul şi o sută de mii

EDITURA

UNIVERS

Bircnrcşfi, •

t^c-^^^?-"i-i

^s^fe

Traducerea a fost efectuată după !

LUIGI PIRANDELLO,
QUADERNI DI SERAFINO GUBBIO OPERATORE,
Arnoldo Mondadori, Oscar, 1974 ;

LUIGI PIRANDELLO,
UNO, *NESSUNO E CENTOMILA,*
Arnoldo Mondadori, Oscar, 1978 ;

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Edituri! UNIVERS.

•i^*^'"-

TaDel cronologic

3867. Se naşte la Agrigento, Sicilia, la 28 iunie, Luigi Piran-dello, într-o vilă (numită „Haos"), unde familia sa se refugiase în timpul unei epidemii de holeră. Tatăl, Stefano Pirandello, care în 1860 şi 1862 luptase alături de Garibaldi, se stabileşte aici pentru a supraveghea cîteva mine de sulf luate în antrepriză, în 1863 se căsătoreşte cu Caterina Ricci-Gramitto, sora camaradului său de arme, Rocco Ricci-Gramitto. Luigi îşi petrece primii ani la Porto Empedocle, pe malul mării.

In 1STO—1871 se publică I s t o r i a l i t e r a t u r i i i t a l i e n t *a lui De Sanctis.*

In 1S72 apare Teatrul i t a l i a n contemporan, de *Luigi Capucina, ce constituie manifestul verismului italian.*

1880—1886. Stefano Pirandello, victimă a unor escrocherii, axe mari necazuri financiare şi se mută la Palenno. După ce şi-a făcut primele studii la Agrigento, Luigi îşi începe pregătirea umanistă, simtindu-se din ce în ce mai atras de literatură, în 1885 familia revine la Porto Empedocle, dar Luigi rămîne la Palermo, unde termină, în acelaşi an, liceul, în 1886 se întoarce Ia Agrigento, pentru a-şi ajuta tatăl să administreze minele de sulf, dar revine la Palermo, unde se înscrie la Facultatea de litere şi filozofie.

Verga publică cîteva din capodoperele sale.

Intre 1882 şi 1886 se răspindeşte termenul de „poezie de-cadentă", cu referire la poeţi ca Verlaine şi Mallarme.

în 1883 Nietzsche publică Aş a g r ă i t-a Z a r a t u s t r a.

1887. Luigi Pirandello se transferă la Universitatea din Roma, unde va locui în casa unchiului său, Rocco. în 1839 publică prima culegere de poezii, Mal *giocondo (Rău vesel).* Din cauza unui incident cu un profesor, e nevoit să abandoneze Universi-tatea din Roma şi îşi continuă studiile la Bonn.

1890. La Bonn se îndrăgosteşte de o tînără fată, căreia îi dedică a doua culegere de versuri, *Pasqua di Gea (Pastele Geei),*

publicată în 1891 la Palermo. Traduce *Elegiile romane* ale lui Goethe şi compune *Elegiile renane.*

1891. Obţine diploma de absolvire a Universităţii din Bonn,
cu o teză asupra problemelor fonetice în dialectele greco-sicule.
Rămîne la Bonn, în calitate de lector de limba italiană.

1892. Se îmbolnăveşte intîi de difterie, apoi de pneumonie, iar **la** sfîrşltul anului se întoarce în Italia.

. Se tipăresc operele lui Bergson. Se ajirmă dramaturgii Ibsen şi Strinăberg.

1893. Obţine de la tatăl său o sumă lunară şi se stabileşte
la Roma, unde Luigi Capuana îl introduce în lumea literară.
Sfătuit de Capuana, optează pentru proză şi scrie primul său
roman, *L'esclusa (Exclusa).*

1894. In ianuarie se căsătoreşte la Agrigento cu Măria An-
tonietta Portulano, fiica unui asociat al tatălui său. Publică
prima sa culegere de nuvele, *Amori senza amore (Iubiri fără iubire).*

1895. Scrie al doilea roman, *II turna (Schimbul),* şi publică
Xlegiile renane. In iunie se naşte primul său fiu, Stefano, care
va deveni şi el romancier şi dramaturg.

1897. începe să predea, ca suplinitor, limba italiană la Şcoala normală superioară din Roma. In iunie se naşte fiica sa, Lietta.

1898. Fondează, împreună cu doi prieteni, revista literară
„Ariei", unde publică prima sa dramă într-un act : *L'epilogo*
(Epilogul), intitulată ulterior *La Morsa (Menghina).*

1899. Scrie comedia în trei acte *Se non cosi (Dacă nu aşa),* pe care o va intitula apoi La *raglane degli altri (Dreptatea celorlalţi).* în iunie se naşte al doilea fiu al său, Fausto, care va deveni unul din cei mai cunoscuţi pictori ai vremii.

Apar Materie şi memorie (1896), şi Risul (1900) de Bergson, S e n i l i t a t e de Italo Svevo (1898), Casa B u d d e n-b r o o k de Thomas Mann (1901) şi E s t e t i c a lui Croce (1902).

1903. Un accident distruge mina de sulf în care tatăl lui îşi investise averea, iar soţ-ia sa, dota. Soţia scriitorului, Măria Anto-nietta, suferă un şoc care o va marca toată viata ; după o pareză de şase luni la ambele picioare, va rămîne cu o formă gravă de paranoia. Scriitorul are mari probleme financiare, gîndindu-se chiar la sinucidere. Pretinde drepturi de autor pentru nuvelele pe care le publicase pînă atunci gratuit, în această perioadă grea scrie romanul *H fu Mattia Pascal {Răposatul Maîiia Pascal).*

jgg4 _1910. în 1904 apare, în fascicole, romanul *Răposatul Mattia Pascal,* care va fi tradus, în 1905, în germană, şi va fi publicat într-o revistă din Viena. In 1903 scrie două volume de eseuri, *Arte e Scienza (Artă ţi ştiinţă)* şi *L'Umorismo (Umorismul),* care îi înlesnesc numirea ca profesor titular la Şcoala normală superioară din Roma. Urmează o lungă polemică cu Benedetto Croce. In 1909 publică, tot în fascicole, romanul *I vecchi e i gio-vani (Bătrînii şi tinerii).* Scrie actul unic *Lumie di Sicilia (Lămîi de Sicilia),* care va fi jucată, împreună cu *Menghina,* la teatrul „Me-tastasio" din Roma, la 9 decembrie 1910.

La 20 februarie 1909, Marinetti publică primul manifest futurist.

1911. Publică volumul de nuvele La *vita nuda (Viaţa goală)* şi romanul *Suo mărita (Soţul său),* care va cunoaşte o a doua ediţie, revăzută, în 1941, sub titlul *Gîustino Roncella,* nato *Bog-giolo (Giustino Roncella, născut Boggiolo).*

In 1912 apare Manifestul tehnic al picturii futuriste. In 1913 începe să se publice In căutarea timpului pierdut, de Marcel Proust.

In acelaşi an, Einstein difuzează teoria relativităţii. 1915. Publică două culegeri de nuvele şi un nou roman, Si *gira (Se filmează),* care va apărea în 1925 cu titlul de *Quaderni di Se-rafino Gubbio operatore (Caietele lui Serafino Gubbio, operator).* La 24 mai Italia declară război Austriei, Stefano, fiul cel mare, se înrolează voluntar şi cade prizonier. Şi Fausto, celălalt fiu, va merge pe front. Moare mama lui Luigi Pirandello, iar boala soţiei sale, ce se manifestă sub forma unei gelozii furioase, se agravează.

1916—1920. în 1916 se joacă, cu mult succes, în dialect sicilian, piesele *Pensaci, Giacomino ! (Bagă de seamă, Giacomino !) şi Liolă.* Succesul obţinut îl îndeamnă să scrie alte piese. Astfel, în 1917 i se vor juca Cosi *e (se vi parc) Aşa e (dacă vi se pare), II beretto* j *sonagli (Tichia cu clopoţei), La giara (Chiupul)* şi *11 -plăcere dell'onestă (Voluptatea onoarei).* In 1918 îi apare un nou volum de nuvele şi se joacă *Mă non e una cosa seria (Dar nu e un lucru ferios)* şi *II giuoco delie părţi (Jocul rolurilor).* In noiembrie se ntoarce din prizonierat fiul său. Stefano. în 1919 se joacă *L'uomo, la. bestia e la virtu (Bărbatul, fiara şi virtutea),* în 1920 are loc prima întîlnire a lui Pirandello cu cinematograful : Mărio Ca-merini semnează prima versiune cinematografică a piesei *Dar nu e un lucru serios.*

1921. Se joacă *Sci personaggi in cerca d'autore {Şase personaje tn căutarea unui autor),* care provoacă discuţii contradictorii atU în rîndul publicului, cît şi al criticii. Se toarnă filme după trei nuvele ale sale. Fiica sa, Lietta, se căsătoreşte şi pleacă în Chile.

1922. Prima reprezentaţie a piesei *Enrico IV (Henrîc al IV-lea) Şase personaje în căutarea unui autor se* joacă la Londra şl New York, în timp ce *Voluptatea onoarei* este pusă în scenă la Atena şi la Paris. Astfel, opera pirandelliană începe să fie cunoscută pe plan internaţional. La Roma are loc premiera, primită foarte bine, a piesei *Vestire gli ignudi (Să-i îmbrăcăm pe cei goi).* Editura „Bomperad" începe să publice ediţia integrală a nuvelelor lui Pi-randello, sub titlul *Novelle per un anno (Nuvele pentru un an).* Adriano Tilgher, prieten şi admirator al lui Pirandello, publică *Studii asupra teatrului contemporan,* punînd astfel bazele exegezei pirandelliene.

In Italia se răspîndesc experimentele avangardei europens,
Apar primele culegeri de poezii ale lui Ungaretti.
Joţice publică, în 1922, U li s e.

1923—1924. în 1923, Pirandello întreprinde prima călătorie în străinătate ca autor celebru. La Paris, în prezenţa sa, se joaca cu mare suces *Şase personaje...* Aceeaşi piesă va fi pusă în scenă la Cracovia, Praga, Amsterdam, Varşovia, Baccelona. Teatrul „Fulton" din New York îl invită pe scriitor în America. Din octombrie 1923 şi pînă în ianuarie 1924, acest teatru se va numi „Pirandeilo's Theatre" şi îi va juca mai multe piese. Apare în ediţie engleză şi americană *Răposatul Mattia Pascal,* în 1924, scriitorul termină ultimul său roman, *Uno, nessuno e centomila (Unul, nici unul ?i o sută de mii).*

1925—l U 30.. Stefano Pirandeîlo, Massimo Bontempelli şi alţi tineri .scriitori fondează la Roma un Teatru de artă, avîndu-1 ca director pe I.uigi Pirandello. La această companie debutează Marta Abba, o tfiiără actriţă, ce va deveni inspiratoarea ultimelor opere ale scriitorului. După două luni şi jumătate de reprezentaţii la Roma, compania face turnee în Anglia, Franţa şi Germania, unde este invitata guvernului german, în 1927, compania trece oceanul şi face un lung turneu în Argentina şi Brazilia. In 1928, se destramă ; Marta Abba îşi va forma o companie proprie, care va duce peste tot teatrul lui Pirandello. In tot acest timp, opera scriitorului italian capătă o largă recunoaştere internaţională. I se traduc si i se joacă piesele în toată lumea. Se fac, de asemenea, multe versiuni cinematografice inspirate clin producţia sa literară.

In 1929 este cl.crnat *să* facă parte din Academia Italiei. In 1930 este invitat ia Hollywood de casa „Metro Goldwyn Mayer", pentru a urmări turnarea filmului *Come tu mi vuoi (Aşa cum mă vrei tu),* interpretat de Greta Garbo.

Apar O a s e d e s e p i e d e *Eugenio Mantale* (1925) şi I n d i f e r e n ţ i i *de Moravia (1929).*

In 1825 se publică C a s t e l u l lui Kafka.

In Franţa se afirmă suprarealiştii, iar In Germania au loc experimente dadaiste şi expresioniste.

Piscator fondează teatrul politic, iar Brecht îşi începe seria de piese, dintru care cea nmi celebră, Op e r a de t r e i parale, *se va juca şi în Italia.*

Se afirmă noii scriitori americani : Hemingway, Dos Passos, Faulkner.

1931—1936. Călătorii neîntrerupte, cu serii de conferinţe, ca urmare a succesului repurtat de teatrul său pe toate meridianele. La 10 noiembrie 1934 i se înmînează Premiul Nobel pentru literatură. La 10 decembrie 1936, Luigi Piranclello moare, lăsînd neterminată ultima piesă, *I giganţi della montagna (Uriaşii munţilor).* Ii va povesti însă fiului său actul al treilea.

In Italia se publică operele lui Saba, Ungaretti, Quasimoda ţi Gadda. Apar pe scena literară Vittorini ţi Pavese. Este asasinat, în Spania, Fedcrico Garda Lorca.

In 1934 se publică Gîndul *lui Blondei şi* Asasinatul d i n c a t e d r a l ă *al lui Eliot.*

1946. La zece ani de la moartea scriitorului, cenuşa sa, închisă într-un vas grecesc, este transportată la Agrîgento şi depusă într-o sală a Muzeului arheologic,

1949. Printr-un decret, la 8 decembrie „Vila Haosului" este declarată monument naţional.

1961. Cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea scriitorului, cenuşa sa este transportată în „Vila Haosului",

Piranficlio m România

Rostul rîndurilor de faţă este de a alcătui, acum, cînd se împlinesc 50 de ani de la dispariţia marelui scriitor italian, un tablou al receptării sale în ţara noastră, punctînd principalele momente, reprezentate prin traduceri ale operelor sale şi prin puneri în scenă ale pieselor sale de teatru. Vom urma, în scurta expunere, criteriul cronologic.

Primele traduceri din Pirandello apar în anii '20. Ele au însă un caracter dispersat. Astfel, în revista „Roma", în anii 1921, !923, 1924 şi 1925 văd lumina tiparului nuvelele *Trenul a fluierat, Distracţie, Pisica, sticletele şi stelele* şi *Am atîtea lucruri să-ţi spun.* ~~»e-abia în 1926 Alexandru Marcu va realiza o primă culegere de nuveîe, sub titluZ *Nuvele alese,* la Editura „Ancora". Va urma imediat, în 1927, o altă culegere de nuvele, traduse *de* astă dată de Victor Rodan : e vorba de *Livretul roşu,* apărută în „Biblioteca Dimineaţa".

Teatrul Iui Pirandello va fi pus în scenă în aceiaşi ani, la scurtă vreme după succesul internaţional al dramaturgului italian. Două teatre fac primul pas : Teatrul Naţional din Bucureşti şi Teatrul Naţional din Iaşi. Premiera absolută are loc Ia 2 aprilie 1925, cînd Teatrul Naţional din Bucureşti pune în scenă *Lumie di Sicilia,* cu titlul *Smochine de Sicilia,* avînd în distribuţie pe Ion Sîrbul şi Alexandrina Guşti. Peste cîteva luni, la 3 noiembrie, aceeaşi piesă va intra şi în repertoriul Teatrului Naţional iin Iaşi. Un an mai tîrziu, în 1926, una din capodoperele lui Pirandello, *Henric al IV-lea,* se joacă la Teatrul Naţional din Cernăuţi, în regia lui Victor Ion Popa. In 1927 e rîndul Teatrului National din Cluj să-şi includă în repertoriu *Smochine de Sicilia,* ar Teatrul Naţional din Cernăuţi, în regia aceluiaşi Victor Ion Popa, va reprezenta piesa *La giara,* cu titlul *Amfora.* In acelaşi an, •a Teatrul Naţional din Bucureşti are loc premiera piesei *Henric ai IV-lea,* cu o distribuţie de prestigiu : Aristide Demetriad, George

Vraca, Aura Buzescu, Ion Finteşteanu. în 1928, la Teatrul Naţional din Iaşi au loc două premiere Pirandello : *Voluptatea amarei* (4 februarie) şi *Henric al IV-lea* (22 martie). Anul următor, 1929, Teatrul Naţional din Cernăuţi pune îa scenă piesa Cosi *i (ie vi pare),* cu titlul *Aşa e, dacă ţi se pare.*

In 1930, nu mai puţin de patru piese de Pirandello se joacă în (ară : la Teatrul Naţional din Bucureşti, *Cosi k (se vi pare)* are titlul *Este aşa cum vi se pare* (în distribuţie G. Calboreanu, Ma-rietta Sadova), la Teatrul Naţional dia Cluj sînt puse în scenă *Voluptatea onoarei* şi *Şase personaje in căutarea unui autor,* iar Teatrul National din Iaşi prezintă *Vestire gli ignuâi* în varianta *îmbrăcaţi pe cei goi.*

După 1930, apar din nou, în diverse periodice, traduceri ale unor nuvele : Vocea (1932), *Fiul lui Cain* (1934), *Revelaţie* (1936). *Datoria doctorului* (1937), *Şalul negru.* Un eveniment are ioc în 1934, cînd este tradus, pentru prima dată, un roman de Pirandello. Este vorba de II *fu Mattia Pascal,* care apare cu titlul Răposatul *Matei Pascal,* în colecţia „Scriitori streini contemporani". Traducerea se datorează aceluiaşi neobosit italienist, Alexandru Marea Mai putem nota în aceşti ani traducerea piesei *Şase personaje în căutarea unui autor* (1938), după care, în anii războiului, vor vedea lumina tiparului alte trei traduceri de teatru : *Questa sera si recita a soggetto,* cu titlul *Astăseară se joacă fără piesă, Mă non e una cosa seria,* cu titlul *Dar nu e nimic serios,* ambele la Editura „So-cec", în timp ce, la „Cartea Vremii", Alexandru Marcu traduce *Henric al IV-lea.* De asemenea, în „Biblioteca pentru toţi", serie veche, Petre I. Sturdza traduce *L'uomo, la bestia e la virtu,* cu titlul *Omul, bestia şi virtutea.* Tot în anii războiului, în 1943, este tradus, de către George Sbârcea, un al doilea roman pirandellian : ia „Cugetarea", Georgescu Delafras, apare *L'esclusa,* cu titlul Păcătui.

Paralel cu aceste traduceri, pe scenele din România piesele lui Pirandello se joacă în ritm constant. In 1932, la Teatrul National din Cluj, N. Neamţu-Ottonel regizează *Omul, bestia* şi virtutea, în care va deţine şi rolul principal. In 1933, la Teatrul National din Iaşi se reia *Henric al IV-lea.* In 1935, Teatrul Naţional din Bucureşti pune în scenă *Ca înainte, mai bine ca înainte,* in distribuţia căreia remarcăm pe Marioara Ventura şi Ion Ma-nolescu. Anul următor, 1936, un al doilea teatru bucureştean, Teatrul Comedia, pune în scenă Pirandello : *A îmbrăca pe cei goi* va fi jucat de o echipă de actori avînd în frunte pe Florin Scâr-lătescu, Nae Bulandra, Dida Solomon. în 1938, Teatrul Naţional

din Bucureşti prezintă *Şase personaje în căutarea unui autor,* piesă ce se va juca, în 1939, şi la Teatrul Naţional din Iaşi. In 1940, două piese în Bucureşti : *A îmbrăca pe cei goi,* la Teatrul Ligii Culturale, şi Ia *seama, Giacomino l,* la Teatrul Naţional (cu j Costache Antoniu şi Eugenia Popovici-Mateescu), în timp ce ! această din urmă piesă e pusă în scenă şi de Teatrul Naţional din Iaşi. In 1941, tot Teatrul Naţional din Bucureşti prezintă *Astă-seară te joacă fără piesă.* Anul 1942 aduce o noutate : la un alt teatru, Teatrul Mic, se joacă o piesă de Pirandello. Este vorba de *Omul, bestia $i virtutea,* rolurile principale fiind susţinute de Ion Fin-teşteanu şi Ion Talianu. La Teatrul Naţional din Capitală, Eliza Petrăchescu, Mihai Popescu, Ion Finteşteanu interpretează Dar *nu e nimic serios.* Din anul 1945, cînd la Teatrul Modern din Bucureşti se va juca *Henric al ÎV-lea,* avînd în distribuţie pe Ion îan-covescu, D. Moruzan, Irina Răchiţeanu, Pirandello va fi absent de pe scenele noastre timp de 20 de ani.

După război, traducerile continuă. In 1957, Florin Chiriţescu publică, la Editura de stat pentru literatură şi artă, culegerea de nuvele *O lume de hîrtie,* cu un cuvînt înainte de Nina Facon. Următoarea culegere de nuvele va fi datorată lui Alexandru Bălăci, şl va apărea în 19(36, la Editura pentru literatură universală, cu titlul *Şalul negru.* Doi ani mai tîrziu, în Î968, Taşcu Gheorghiu dă o nouă versiune a romanului *II fu Mattia Pascal,* de data aceasta cu titlul *Răposatul Mattia Pascal,* la Editura pentru literatură universală. In 1967, la aceeaşi editură apare un volum de teatru, care cuprinde piesele : *Şase personaje în căutarea unui autor, Astă seară se improvizează, Henric al ÎV-lea, Omul cu floarea în gură, Voluptatea onoarei, Să îmbrăcăm pe cei goi, Chiupul, Liolă* şi *Golănia cea nouă.* Ediţia, realizată de nume de prestigiu, ca Ion Frunzetti, Florian Potra, Alexandra Bărcăcilă, Tatiana Slama-Ca-zaeu, mai cuprinde scrieri despre teatru ale dramaturgului italian ţi este precedată de un consistent studiu introductiv, datorat lui Florian Potra. Acelaşi Florian Potra publică, la Editura „Univers", în 1971, *Uriaşii munţilor. Mit.* Seria traducerilor, la care cartea de faţă vine ca o completare, se încheie cu volumul cuprin-aînd romanele *Exclusa* şi *Schimbul,* publicat de Adriana Lăzărescu la Editura „Eminescu", în 1983.

In ianuarie *W65,* teatrul „Nottara" pune în scenă *L'uomo dai fiore in bocea,* cu titlul *Omul cu floarea.* Regia aparţine Iui Cornel Todea, iar scenografia pictorului Alexandru Ciucurencu ; inter-

preti ' Mircea Angelescu şi Mihai Heroveanu. Citeva luni mai tî iu în iunie, Teatrul de stat din Constanta prezintă Henric *l IV lea* iar în octombrie, la Teatrul Naţional din Cluj, Sorana Coroamă' regizează *Liolă,* avînd în distribuţie, printre alţii, pe Silvia Popovici, Olga Bucătaru-Cerchez, Aurel Giurumia. In 1966, Teatrul „Nottara" pune în scenă *Henric al IV-lea.* La reuşita spectacolului îşi dau concursul regizorul Lucian Giurchescu şi actorii George Constantin, Anda Caropol, Mihai Heroveanu, Constantin Brezeanu. In anii următori, Pirandello va fi jucat mai mult de teatrele din ţară. Astfel, în 1967, Teatrul de Stat din Tîrgu Mureş prezintă *Şase personaje în căutarea unui autor,* în regia Ancăi Ovanez ; în 1968, la Teatrul Naţional din Iaşi se joacă *Să îmbrăcăm pe cei goi;* în 1969, la Cluj-Napoca vede lumina scenei *Astă seară se improvizează ;* în 1970, *Henric al IV-lea* este jucat, concomitent, de două teatre naţionale : cel din Craiova şi cel din Iaşi ; în 1972, aceeaşi piesă este pusă în scenă la Satu Mare. In 1973, din nou Pirandello la Bucureşti : la Teatrul „Ciuleşti", Ştefan Mihăilescu-Brăila şi Sebastian Papaiani sînt în fruntea distribuţiei în piesa *Liolă.* Peste patru ani, în 1977, teatrul maghiar din Cluj-Napoca va prezenta spectatorilor Henric oi! *IV-lea.* Un an mai tîrziu, în 1978, Cătălina Buzoianu regizează, la Teatrul Mic, *Să îmbrăcăm pe cei goi:* în fruntea distribuţiei sînt actorii Vaîeria Seciu, Ştefan lordache şl Mitică Popescu. In acelaşi an, Teatrul din Oradea pune în scenă *Astă seară se improvizează.* Revenim la Bucureşti, în 1980, cu *Voluptatea onoarei* la Teatrul „Bulandra" şi cu Dar *nu e nimic serios* la Teatrul „Ion Vasilescu". In sfîrşit, în 1981, la Teatrul „Al. Davila" din Piteşti este pusă în scenă piesa *Henric al* IV-lea.

T.M.

n LlJIGI PIRANDELLO S-A APROPIAT, SUFLET CAN-did, de viaţă şi de înţelegerea lucrurilor în nişte timpuri care numai candide nu erau... Timpurile acelea, cu anii care au urmat pînă la războiul european, au semnat sfîrşi-tul lumii romantice, născută cu nouăsprezece secole în urmă. Iar în opera lui Pirandello lumea romantică, cu consecinţele sale extreme, este distrusă pînă la ultima celulă." Afirmaţiile aparţin lui Massimo Bontempelli, el însuşi un mare scriitor, care observă aici, cu multă acuitate, unul din fenomenele definitorii ale evoluţiei culturii secolului nostru. Distrugerea lurnii „romantice", în fapt erodarea unui sistem ce a constituit, timp de aproape două milenii, o coordonată fundamentală a gîndirii europene, aduce individul într-o situaţie existenţială nouă, ce se poate defini în mod negativ, prin lipsa de ideal. Desigur, fenomenul s-a mai întîlnit, dar el se manifesta izolat, fiind apanajul unor minţi foarte lucide, ce se opuneau valorilor tradiţionale. De data aceasta însă se produce o schimbare de amploare, vechiul sistem ideologic fiind resimţit în general ca ineficace, perimat. Consecinţa în plan individual, ce ne interesează foarte mult, deoarece prefigurează şi un peisaj literar complet schimbat, este alienarea, ce înseamnă, de fapt, tocmai îndepărtarea individului de esenţa sa „romantică", ce-i permitea, prin proiectarea în afară a idealului său, să se integreze armonios în lumea în care trăia, în Cosmos. Acum, prin acţiunea corozivă a lucidității, *ce* îndepărtează vălul „romantic", individul se dedublează şi devine, astfel, spectator al propriei existenţe. Dar, așa cum Pirandello notează aproape obsesiv în nu-velele, romanele şi piesele sale, „a te cunoaşte înseamnă a muri". Şi personajele sale suferă de o astfel de moarte

snirituală ce semnifică pierderea identităţii, în locul iden-*rt'tn* unice semn al destinului individual, care funcţiona în virtutea sistemului ordonator de tip „romantic", indi-•'dul se regăseşte la intersecţia unor subiectivităţi, ce reprezintă imaginea sa văzută din afară, ca proiecţie a atîtor altor conştiinţe individuale. Subiectivismul va acţiona deci ca o forţă anarhică, nemaifiind constrîns de o autoritate superioară.

în nuvela „Pe cînd eram nebun...", un personaj piran-dellian face următoarea reflecţie : „Cine... ar atribui celorlalte conştiinţe o realitate identică cu a sa ar avea, în mod necesar, ideea unei realităţi comune tuturor, a unui adevăr şi â unei existenţe care ne depăşeşte : Dumnezeu," Tipic însă pentru personajul modern este procesul invers, de scindare a conştiinţei.

Romanul *Unul, nici unul şi o sută de mii* este poate cel mai semnificativ exemplu în acest sens în opera lui Pirandello. Protagonistul, Vitangelo Moscarda, povesteşte istoria alienării lui, aşa cum o va face mai tîrziu eroul nuvelei „Căderea", a lui Camus. Totul porneşte de îa un incident banal : într-o dimineaţă oarecare, nevasta îi atrage atenţia lui Moscarda că are nasul asimetric. Este interesant de remarcat că acest moment iniţial nu aste unul privilegiat, într-o succesiune de evenimente ordonate după un plan superior, cu o finalitate bine determinată, ci mai degrabă un produs al hazardului, el putînd avea loc în oricare circumstanţă a vieţii cotidiene. Momentul are o valoare de scurtcircuit în conştiinţa lui Moscarda. De acum înainte, acţiunile sale nu vor îi decît reflexul chinuitoarelor frămîntări interioare, cărora le cade pradă. Prima consecinţă a acestei banale observaţii, care ne evocă o întreagă literatură umoristică, este distrugerea imaginii exterioare a personajului. Moscarda îşi descoperă rînd pe r în d, alte defecte fizice şi îşi dă seama că impresia pe care o avea despre propria-i persoană este falsă. De asemenea, el începe să înţeleagă că imaginea sa în ochii celorlalţi nu este una, ci multiplă, în funcţie de subiecti-vităţile cu care intră în contact. Este o primă afirmare a liberului arbitru, a acţiunii anarhice a subiectivismului de care aminteam. Asimetria din înfăţişarea fizică a p* T sonajului nu este fără importanţă, deoarece ea anunţa deja

o ştirbire a unităţii identităţii sale. Siguranţa cu care se (mişca pînă acum în lume i se clatină. Incercînd să-şi analizeze gesturile, să se controleze, să *se* „vadă", Moscarda face pasul următor pe drumul ce duce către luciditatea completă. Dacă nici măcar imaginea exterioară, datele „sigure" ale realităţii sale nu sînt percepute unitar, cu atît rnai mult acţiunile, modul de gîndire, substanţa intimă îi vor fi interpretate subiectiv, în acest moment, în jurul personajului se creează un gol înspăiniîntător. Legăturile sale cu lumea sînt tăiate, deoarece Moscarda descoperă imposibilitatea de a comunica. „Dar necazul e că dumneata, dragul meu — spune el — n-o să ştii niciodată, şi nici n-o să reuşesc să îţi comunic cum traduc eu ceea ce îmi spui. N-ai vorbit turceşte, nu. Am folosit, şi eu şi dumneata, aceleaşi cuvinte. Dar ce vină avem, şi eu şi dumneata, dacă aceste cuvinte, în sine, sînt goale de conţinut ? Goale, dragul meu. Şi dumneata le umpli cu sensul dumitale, spunîndu-mi-le. Iar eu, auzindu-le, le dau sensul meu. Am crezut că ne-am înţeles. Dar nu ne-am înţeles deloc." Ne aflăm în plină tiranie a subiectivităţii, în absenţa unor norme care să ordoneze un limbaj ce devine acum incoerent. Problema golirii de sens a limbajului va face, dealtfel, carieră în literatura secolului nostru, consecinţele sale fiind duse pînă la capăt de Eugen lonescu, în al său teatru al absurdului.

Pentru a înţelege însă pe deplin esenţa tragismului lui Moscarda, e necesar să facem o comparaţie. Eroul romantic se închidea şi el într-o izolare trufaşă faţă de lume, acu-zînd faptul de a nu fi înţeles. Dar opoziţia sa avea un suport moral interior, fie că era vorba de un ideal superior, care depăşea înţelegerea comună, fie că, datorită pasiunilor de care era tîrît, adopta o atitudine titanică (sau satanică, pentru a ne referi la ambele mitologii care au stat la baza gîndirii europene), care oricum contribuia la echilibrul unui sistem bipolar. Eroul de tipul lui Moscarda nu poate contracara însă scindarea imaginii sale exterioare, deoarece este minat şi pe dinăuntru, lipsindu-i coerenţa internă. El este un abulic, sfîşiat de îndoieli. Privirea lui lucidă, pe măsură ce înaintează pe drumul cunoaşterii de sine, îl descoperă ca pe o fiinţă nestatornică, supusă unor continue schimbări. „Din păcate, spune Moscarda, n-am ştiut nici-

, lă ă dau 0 formă vieţii mele. Nu dorisem să fiu în-?r Q un anumit fel, propriu doar mie, fie pentru că nu în-rir'sem niciodată obstacole care să-mi trezească voinţa de [1] rezista şi de a mă afirma în faţa altora şi a mea însumi, fie din cauza spiritului meu, gata să gîndească şi să simtă si opusul a ceea ce gîndise şi simţise cu puţin înainte, adică să descompună, să dezagrege prin reflecţii asidue, adesea paradoxale, orice formă mentală şi sentimentală. Fie, în sfîrşit, datorită naturii mele înclinate să cedeze, să se lase la discreţia altuia, nu atît din slăbiciune, cît din nepăsare şi o resemnare anticipată în privinţa necazurilor ce a^ urma de aici." Şi, la fel ca în cazul eroului lui Proust, timpul este un alt factor care transformă fundamental personalitatea umană, nu numai de la o epocă la alta, dar şi de la o stare de spirit la alta. „Da, da, dragul meu, spune acelaşi Moscarda, gîndeşte-te bine : acum un minut, înainte să ţi se întîrnple acest lucru, erai un altul, ba mai mult, erai o sută de alţii, o sută de mii de alţii. Şi n-ai de ce să te miri, crede-rnă. încearcă mai curînd să vezi dacă eşti aşa de sigur că o să fii rnîine cel ce te pretinzi astăzi."

Abolirea principiului continuităţii temporale duce la disoluţia uneia dintre instituţiile tradiţionale, pilon de bază al vechii societăţi : familia. Şi nu este vorba doar de o simplă opoziţie între generaţii, de rezistenţa obişnuită pe care tinerii o manifestă faţă de părinţi. Eroziunea se produce în profunzime. Moscarda se gîndeşte la tatăl său ca la un străin care, într-o clipă de voluptate ca oricare alta, a aruncat o sămînţă ce a dat rod. Tradiţia familiei este spulberată. Viaţa fiului este o prelungire întâmplătoare a egoismului tatălui. Succesiunea indivizilor nu mai este resimţită ca o formă ordonată, de destin, ci ca o manifestare a hazardului. Consecinţa logică a unei astfel de poziţii este critica globală a iluziilor umane constituite în sistem. Moscarda descoperă golul ce se cască între „construcţiile" ideale, proiecţie a aspiraţiilor umane, şi natură, ce evoluează potrivit legilor proprii : „Să spunem că în noi se află ceea ce numim pace. Nu vi se pare ? Şi ştiţi de unde provine ? Din simplul fapt că de-abia am ieşit din oraş, adică dintr-o, da, aşa o, *lume cons truită :* case, străzi, biserici, pieţe. Nu este *construită* însă numai

din această cauză, ci și fiindcă în ea nu se trăiește așa, „ pentru a trăi, așa ca plantele astea, fără să știe că trăiesc. ! Se trăiește pentru ceva ce nu exista și pe care-l inventăm :,1 noi. Pentru ceva care să dea sens și valoare vieții : un |: sens și o valoare pe care aici, cel puțin în parte, le pier-I deți sau *a* căror vanitate o recunoașteți, cu mîhnire." ;' Cuvintele personajului lui Pirandello anticipează noțiunea !-. de absurd pe care o va conceptualiza filozofia existențialistă : absurd .ce constă în imposibilitatea de a concilia realitatea naturală cu sensul finalist pe care omul a vrut să-l dea. într-un fel sau altul, Universului în care trăiește. Prins în capcana propriei lucidități, Moscarda încearcă să acționeze asupra opiniei celor din jurul său, printr-un „experiment" *ce* are drept scop să-i modifice imaginea exterioară. El ar dori ca donația sa să-l transforme din-tr-un cămătar odios într-un tip dezinteresat, ipostază care-i pare mai apropiată de propria esență. Desigur, gestul său este sortit eșecului. Imaginea sa nu suferă o alterare fundamentală : din „Moscarda cămătarul", el va deveni „Moscarda cămătarul care a înnebunit". Frondei sale, tocmai pentru că îi lipsește coerența internă de care aminteam, nu i se poate atribui decît un caracter excentric. Tribulațiile ulterioare ale eroului pirandellian nu sînt decît bîjbîieli printr-un labirint. Falsa nebunie se transformă într-o tot atît de neadevărată pocăință. Apropierea spirituală de Anna Bosa este văzută de cei din jur ca o pasiune extraconjugală și, ironie supremă a sorții, cînd un impuls natural îl împinge către uniunea carnală cu aceasta, este respins cu o brutalitate ce îl duce aproape în pragul morții. Deznodămînt-ul istoriei lui Moscarda nu reprezintă o ieșire din labirint, ci doar o anihilare a conștiinței, ce nu-și găsește drumul spre conștiința semenilor săi. Nu altul este cazul celorlalți mari singuratici ai literaturii secolului nostru. Stephen Dedalus (numele este semnificativ) si Leopold Bloom, din romanul *U lise* al lui Joyce, rătăcesc prin propriul labirint interior, în urmărirea obsesiilor ce-i macină, ei nu se vor întîlni niciodată, deși, aparent, o bucată de drum o parcurg împreună. Joe Christmas, din *Lumină de august* a lui Faulkner, scindat de apartenența sa incertă la rasa albă sau neagră, aleargă în cercuri concentrice către locul unde moartea pune capăt 18

frămîntărilor sale. Nici Christmas nu încearcă soluţia de Ingerare printr-o opţiune de conştiinţa, ci se afla mtr-o t uă stare *de* revoltă, de sfidare, aşteptînd parcă din [c]?[n]...[n] [so]iutia care să-i hotărască soarta. Consecinţele ul-f. [a]vor fi atinse de Kafka. Dacă la Moscarda naşterea ste un hazard, care anulează continuitatea familiei, în cazul personajului K., atît în *Procesul* cît şi în *Castelul,* putem vorbi de o adevărată ruptură ontologică. El este decupat în vid, nu ştim despre el nici de unde vine şi nici unde se duce. Iar aventuţra sa pare doar căutarea propriei identităţi prin intermediul unei autorităţi superioare, care însă, la rîndul ei, nu se dovedeşte a fi decît imaginea unui labirint aberant şi infinit.

Situaţia existenţială a lui Moscarda se prezintă ca o succesiune de ipostaze neautentice. Ajungem astfel la o problemă ce a fost mult discutata referitor la opera lui Pirandello, şi anume la conflictul formă-viaţă. O astfel de tensiune exista însă şi în cadrul sistemului tradiţional, de tip „romantic". Dintotdeauna impulsurile naturale au exercitat o presiune puternică asupra formelor consfinţite de normele general acceptate. Dar cenzura pe care individul şi-o impunea era justificată de un mobil superior. Pentru a evoca un exemplu din domeniul literar, conflictul dragoste-onoare, din tragedia clasică franceză, reprezintă o astfel de contradicţie. Simţămintele naturale ale eroului de acest tip se lovesc de necesitatea de a asculta de un cod etic, care este deasupra intereselor strict individuale. Forma are prioritate asupra naturii, dar nu pentru că ar avea o valoare în sine, ci pentru că este resimţită ca purtătoare a unor valori superioare, prin transparenţa ei ză-rindu-se o lege ce depăşeşte contingentul. Atîta timp cît sistemul ordonator funcţionează, forma are valoare de epifanie. Triumful temporar al naturii constituie doar o abatere de la normă, care, fiind încadrată în noţiunea de păcat, stabileşte echilibrul unui sistem polarizat între bine şi rău. Odată însă cu erodarea sistemului ordonator, forma îşi pierde atributele ce i se acordau, se goleşte de conţinut. Criza formei are un impact deosebit asupra individului deoarece, în condiţiile absenţei unităţii de conştiinţă, ale

ipostazelor multiple ale personalităţii, forma este resimţită cu aii t mai mult ca o încorsetare. Citim în *Unul, nici unui şi o sută de mii :* „în abstract nu poţi să exişti. Trebuie să prinzi existenţa într-o formă şi pentru o vreme s-o întrupezi în ea, aici sau acolo, aşa sau altfel. Şi oricare lucru, atîta timp cît durează, poartă cu sine pedeapsa proprie;: forme, pedeapsa de a fi aşa şi de a nu putea fi altfel... Şi ca formele, acţiunile... Cînd ai îndeplinit o acţiune, aia e ; nu se mai schimbă. Cînd cineva, oricum, a acţiona!:, chiar dacă el nu se mai regăseşte în acţiunea îndeplinita, ceea ce a făcut rămîne ca o închisoare pentru el. Dacă v-aţi însurat sau, mai concret, dacă aţi furat si aţi fost descoperiţi, dacă aţi ucis, consecinţele acţiunilor vă înfăşoară ca nişte fire, ca nişte tentacule, şi deasupra voastră apasă greu, ca un aer dens, irespirabil, responsabilitatea ce v-aţ! asurnat-o pentru acţiunile acelea şi consecinţele lor, chiar' dacă nu le-aţi vrut sau nu le-aţi prevăzut. Şi cum să va mai eliberaţi de ele ?" Dealtfel, întreaga operă teatrală a lui Pirandello stă sub semnul formelor fără conţinut. Dt> unde şi titlul ei generic : „Măşti goale".

Dacă *Unul, nici unul şi o sută de inii* este aventura conştiinţei în căutarea propriei identităţi, *Caietele lui Serafino Gubbio, operator* prezintă conflictul tragic dintre personaje condamnate să trăiască sub o masca ce acoperă situaţii lipsite de autenticitate. Deja ambientul în care se desfăşoară acţiunea romanului este semnificativ în acest sens : lumea filmului, pe atunci la începuturi, văzut de Serafino Gubbio ca o formă degradată a artei teatrale. Iar protagoniştii evoluează într-o dublă calitate : de personaje ale unei istorii scrise de Gubbio şi, în acelaşi timp, ca eroi de film, pe care acelaşi Gubbio îi urmăreşte din spatele aparatului său. Există o contaminare între cele două planuri, viaţa părînd a împrumuta substanţa acelor „invenţii stupide" care sînt scenariile de film. Dar, în acelaşi timp, se produce şi procesul invers ; pe ecran apar, ca sub acţiunea unui revelator, imagini ce trădează fră-mîntarile protagoniştilor — chipul, deformat de o stranie violenţă interioară, al Variei Nestoroff, figura, plină de o nelinişte de rău augur, a domnişoarei Luisetta, portretul mărit, marcat de tragism, al lui Aldo Nuti.

Dacă sporadic, în faţa aparatului de filmat sau sub hiul scrutător al Iui Gubbio, personajele îşi dezvăluie °devăratul zbucium sufletesc, acţiunile lor sînt condara-. să poarte, cum aminteam, pecetea unei măşti. *Caie-"ª, ţui gerafino Gubbio, operator* este, aparent, un roman *d* dragoste. Numai că dragostea se manifestă sub cele *mai* diferite deghizări. Varia Nestoroff, centrul în jurul căruia se ţes toate firele intrigii, este prizoniera propriului trup de o deosebită frumuseţe, ce o transformă în obiect al dorinţei carnale. Şi este sortită să fie mereu dezamăgită în aspiraţia către o comuniune sufletească. Chiar pictorul Gior^io Mirelli, care o transpune pe un plan superior, sublimînd-o în artă, este fascinat tot de farmecul ei fizic. Marcată prin emblema de clasică vampă, devoratoare ele bărbaţi, impulsurile ei amoroase se convertesc într-o puternică dorinţă de răzbunare. La baronul Aldo Nuti, pasiunea pentru Varia Nestoroff nu este decît manifestarea orgoliului rănit care, acţionînd cu o' violenţă ieşită din comun, îl împinge la autodistrugere. Nici dragostea ce încolţeşte în sufletul domnişoarei Luisetta nu este de o esenţă pură. Amestec de milă şi de sentiment romanţios, în parte dorinţă de evadare din lumea familială meschină în care trăieşte, afecţiunea ei pentru Nuti încearcă să substituie năluca unei alte iubiri, ratate de către baron. E vorba de idila Duccella-Nuti, proiectată în mod intenţionat pe un fundal nostalgic, într-un trecut irecuperabil. Dealtfel, şi iubirea Duccellei se converteşte într-o altă formă, de adoraţie religioasă, ce o transformă pe tînăra fată într-o oribilă epavă. Expresia ultimă de degradare a acestui sentiment o reprezintă relaţia între soţii Cavalcna. Aici dragostea capătă faţeta cea mai groteacă, monstruoasă ; doamna Nene, ca o caricatură a Nestoroffei, urăşte toată spiţa bărbătească, ură motivată însă de o gelozie patologică, fără obiect, iar soţul ei, parcă o parodie a lui Nuti, încearcă să-şi apere o demnitate golită de mult de orice conţinut.

Conflictele dintre aceste personaje-măşti nu pot avea, fireşte,^ decît un deznodărnînt de melodramă : Mirelli se omoară, Nuti o împuşcă pe Nestoroffa şi se lasă ucis de tigru, în registru umoristic, ele sînt paralele cu veşnic respinsele scenarii de film ale Iui Cavalena, ce se ter-

mină, toate, cu cîte o sinucidere. Singura scenă „autentică" pare a fi cea din final, în care tigrul, dînd curs impulsurilor sate naturale, îl sfîşie pe Nuti.

Lipsa de autenticitate a acestei lumi, în care sistemu] ordonator nu mai funcţionează, pune în cauză şi rolul artei, în *Caietele lui Serafino Gubbio, operator,* poziţia Iu: Pirandello în acest sens este pesimistă. Se poate vorbi dt o critică a fenomenului artistic în doua direcţii. In prim u i rînd, arta nu îşi mai poate asuma rolul de a ordona realitatea, prezentînd-o cu o coerenţă proprie. Serafino Gub-bîo apare în roman într-o triplă ipostază : protagonist, narator şi operator de film. Primul său demers, în calitate de protagonist, este încercarea de a „limpezi" ghemul de intrigi pasionale, în paralel, ca narator, ei se străduieşte, pe un plan superior, să înţeleagă, deci să pună ordine în acţiunile personajelor alături de care evoluează. Ambele tentative sînt sortite eşecului : pasiunea autentică s-a con- : vertit în melodramă, tragicul în grotesc. Şi atunci, Serafino Gubbio se retrage în spatele aparatului de filmat. Aceasta a treia ipostază este emblematică deoarece, aşa cum aminteam, filmul (este vorba de filmul mut) este privit ca o formă degradată a artei teatrale. In locul patosului, al trăirii sincere, al contactului direct cu publicul, resimţite pe scena teatrului de către actor, se interpun artificiul, invenţia greoaie şi stupidă. Gubbio remarcă alienarea produsă de intervenţia aparatului de filmat : „Dar (actorii) nu urăsc aparatul numai pentru umilinţa muncii stupide şi mute la care îi condamnă ; îl urăsc mai ales pen- J tru că se v'ăd îndepărtaţi, smulşi din contactul direct cu publicul, care le dădea înainte cea mai bună compensaţie şi cea mai mare satisfacţie ; aceea de a vedea, de a simţi de pe scenă, într-un teatru, o mulţime atentă şi suspendată de firul acţiunii *vii,* emoţionîndu-se, fremătînd, rîzînd. aprinzîndu-se, izbucnind în aplauze. Aici se simt ca în exil. Exilaţi nu numai de pe scenă, ci faţă de ei înşişi Pentru că acţiunea lor, acţiunea *vie* a corpului lor *viu,* acolo, pe pînza cinematografului, de fapt nu mai există , e doar imaginea lor, surprinsă într-o clipă, într-un gest. într-o expresie, care apare şi dispare. Presimt confuz, cu un sentiment neclar de nelinişte, de gol, de golire chiar, că trupul lor e aproape sustras, suprimat, privat de realî-

de respiraţie, de voce, de zgomotul pe care-1 produce iscîndu-se, ca să devină o imagine mută, ce tremură o T c>ă pe ecran şi dispare în tăcere, deodată, ca o umbră • onsistentă, joc iluzoriu pe o bucată de pînză mizeră".

Notăm aceeaşi dramă a scindării, a dispersării, a unei succesiuni de forme ce nu izbutesc să se închege pentru a da stere unui sistem coerent, în finalul romanului, Gubbio feuseşte să surprindă, e adevărat, cu aparatul său de filmat, un act „autentic" : uciderea lui Nuti de către tigru. Pe plan artistic însă, această imagine este degradată, pentru că este coborîtă la nivelul instinctelor.

Din pasajul citat se desprinde deja a doua direcţie către care se îndreaptă critica pirandelliană : evoluţia artei în societatea de tip industrial. In condiţiile în care progresul tehnic asigură reproducerea actului artistic în cantităţi impresionante, cum este cazul cinematografului, criteriul principal devine eficacitatea. Se mizează pe noutatea procedeului, în dauna calităţii fenomenului artistic în sine. Dorinţa de eficacitate duce la instrumentalizarea artei. Iar individul, în calitatea sa de participant la elaborarea produsului artistic, se vede asimilat, din ce în ce mai mult, de maşină. Un domn care-1 urmăreşte pe Sera-fino Gubbio filmînd întreabă : ,,Scuzaţi-mă, nu s-a găsit încă modalitatea de a face aparatul să meargă singur ?", iar Gubbio traduce imediat : „...prin asta voia să spună : -Chiar eşti necesar dumneata ? Ce eşti dumneata ? O *mină care învîrteşte manivela.* Nu ne-am putea lipsi de mîna asta ? Nu s-ar putea suprima, substitui cu un mecanism oarecare *?»"* Angrenajul industrial, cu specializarea sa, cu fărîmiţarea operaţiilor, produce o scindare în conştiinţa individului, deoarece nu-i mai permite participarea plenară la activitatea de creaţie. Obsesia lui Serafino Gubbio este aceea de a fi doar „o mînă", deci un obiect, pus în .serviciul unui alt obiect — aparatul său de filmat. Individul se simte în aceste condiţii depersonalizat ; viaţa îi este înghiţită de maşină. „Sîntem ca într-un pîntec — spifhe Gubbio — în care se produce şi se desfăşoară o monstruoasă gestaţie mecanică... Mîini, nu văd decît mum în aceste camere obscure... Mă gîndesc că aceste mîini aparţin unor oameni ^care nu mai sînt; că adci sînt condamnaţi să fie doar mîini : aceste mîini, instrumente. Au o inimă ? La

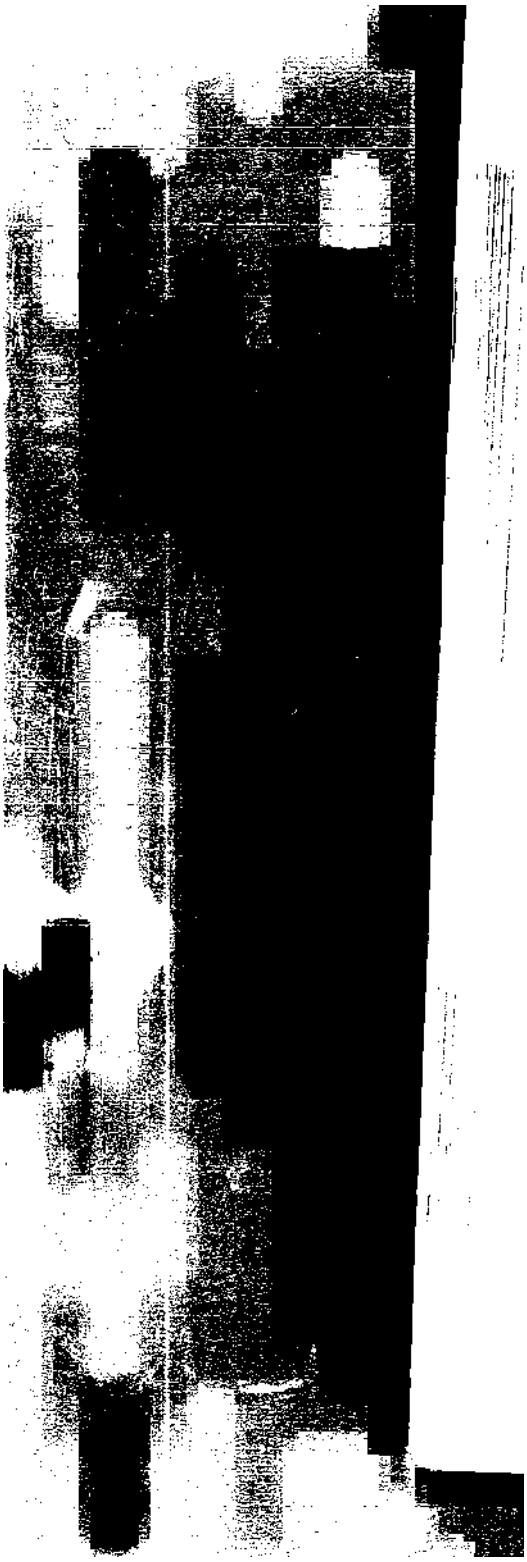

ce le foloseşte ? Aici nu *e* de folos. Doar ca instrument, tot al maşinii, poate fi de folos, ca să miște aceste mîini. Şi tot aşa cu capul : doar ca să gîndească la ce poate fi de foîos acestor mîini. Şi, puţin cîte puţin, mă năpădeşte aversiunea faţă de necesitatea ce mi se impune, să devin şi eu o mină şi nimic altceva."

Resemnarea lui Gubbio în rolul de slujitor al aparatului său, ca şi izolarea lui Moscarda, nu reprezintă o soluţie* a dramei individuale. Retragerea din comunitatea umană, acceptarea pasivă a unei lumi degradate nu sînt în măsură să redea echilibrul conştiinţei scindate. Omul nu poate trăi într-un univers dizarmonic, fără un sistem de valori etice care să-i modeleze conduita, în consecinţă, aceasta nu este ultima expresie a artei pirandeliiene. Marele scriitor italian încearcă, în dramaturgie, să depăşească impasul existenţial al individului prin reintegrarea în mit. Prin personajul Liolâ, din piesa cu acelaşi titlu, Pirande]In propune un umanism de tip natural. Intr-o firească ordine a lucrurilor, avariţia şi uscăciunea sufletească a lui Simone Palumbo, care este însă bogat, deci bine situat social, sînt. însoţite de sterilitate. In opoziţie cu el, tînărul Liolâ. sărac, se bucură de daruri naturale : frumuseţe, generozitate, fertilitate. In înfruntarea dintre cei doi, Liolâ repurtează victoria, restabilind astfel justiţia naturală, contrară unei convenţii sociale ce şi-a pierdut conţinutul uman în *Colonia cea nouă,* un grup de contrabandişti, indivizi situaţi la marginea societăţii, încearcă sâ-şi clădească o nouă existenţă, pe o insulă pustie. Relaţiile de egalitate pe care le stabilesc între ei evocă vremurile epocii de aur a omenirii. Experimentul eşuează însă : venirea bogatului Nocio pe insulă e o nouă cutie a Pandorei, ce răspîndeste ne'înfelegerea între oameni. Ca pedeapsă a unei justiţii imanente, insula este scufundată de un cutremur, Dez-nodământul este simbolic : pământul, mama mitică, se trezeşte pentru a o apăra pe mama muritoare, căreia ceilalţi vor să-i smulgă copilul. Şi imaginea finală, a maternităţii ocrotite, e ca o rază de speranţă pentru viitor. *Uriaşii munţilor* este ultima piesă a lui Pirandello, rămasă ne-terminată. Aici, reintegrarea mitică, prin efortul individului de a se apropia de adevărata sa esenţă, capătă o

formă superioară. Magul Cotrone, împreună cu tovarăşii săi de exil voluntar, trăieşte într-o realitate fabuloasă, construită din proiecţia propriilor dorinţe, visuri, aspiraţii Dar fantasmele create astfel nu se fixează în forme de durată, care să devină apăsătoare ; tensiunea formă-vjată se dizolvă într-un joc perpetuu. Toate impulsurile individului, chiar cele mai ascunse, se exteriorizează şi-i eliberează conştiinţa. Asistăm parcă la un proces traumaturgic Cunoaşterea nu mai înseamnă moarte. Omul a avut puterea să caute, întors către rădăcinile mitice, acele valori profunde care au rezistat coroziunii timpului Demersu; lui Pirandello nu este singular în epocă. Thomas Mann în *losif şi fraţii săi,* actualizează un mit creştin, extrăgînd din el valorile ce-i conferă calitatea de model peren. Faulk-ner şi Mârquez îşi creează spaţiile lor privilegiate,' ţinutul Yoknapatawpha şi, respectiv, Macondo, în încercarea de a pune ordine într-o lume în stare de dezagregare, în faţa haosului ce ameninţă să-şî întindă tenebrele, oamenii îşi adună încă o dată forţele, pentru a-i opune coerenţa lor interioară. Şi, aşa cum profetic îşi încheie Fauîkner romanul *Zgomotul si furia,* „Ei au dăinuit".

TUDOR MOISE

Caldele IUI

Scralino GnlMMo,

operator

Caidul îfîlîi

1.1 STUDIEZ PE OAMENI CÎND SE OCUPĂ CU CELE l mai mărunte lucruri, pentru că vreau să descopăr lai ei ceea ce mie îmi lipseşte în orice acţiune : siguranţa! că înţeleg ce fac.

La prima vedere mi se pare că mulţi au această siguranţă, din felul în care se privesc şi se salută între ei, fugind încoace şi încolo, minaţi de treburi sau de toane. Dar, dacă mă opresc să-i privesc mai adînc în ochi, cu ochii mei pătrunzători şi tăcuţi, se tulbură imediat. Ba unii se pierd cu firea aşa de tare, deodată perplecşi şi neliniştiţi, încît, dacă aş continua să-i scrutez încă puţin, m~ar înjura sau ar sări la mine.

Nu, fiţi liniştiţi, îmi ajunge atît : să ştiu, domnilor, că nu vă este clar şi sigxir nici vouă măcar puţinul ce ţine de condiţiile atît de familiare în care trăiţi. Există un dincolo în toate. Voi nu vreţi sau nu ştiţi să-l vedeţi. Dar imediat ce acest dincolo lucește în ochii unui oţios ca mine, care se apucă să vă observe, iată, vă pierdeţi cu firea, vă tulburaţi sau vă iritaţi.

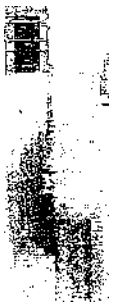

Cunosc şi eu mecanismul exterior al vieţii care, *vertiginos* şi zgomotos, nu ne dă pace o clipă. Astăzi, una, mîine alta ; atîtea lucruri de făcut ; să alergi cu ceasul în mînă aici, ca să ajungi la timp acolo. „Nu, dragă, mulţumesc : nu pot !"... „A. da, într-adevăr ? Fericitule ! Trebuie să plec..." La unsprezece, micul dejun, ziarul, bursa, serviciul, şcoala... „Ce timp frumos, păcat ! Dar treburile..." „Cine trece ? A, un dric...". Un salut, din fugă, celui care s-a dus. Prăvălia, fabrica, tribunalul.

Nimeni nu are timpul sau putinţa să *se* oprească un moment să se gîndească dacă ceea ce fac ceilalţi, ceea ce face el însuşi este, într-adevăr, lucrul cel mai potrivit, care

f^î

aţă da adevărata certitudine, singura în care să-şi ă'[1] sa ,Pcă liniştea. Odihna ce ne este dată după aşa de "zgomot şi ameţeală este apăsată de atîta oboseală, de *zăpăceală,* că nu ne mai putem reculege un moment cs cnndim. Cu o mînă ne ţinem capul, cu alta facem un gesUe oameni beţi.

__ Să ne distrăm !

Dar constatăm că distracţiile ce ni se oferă sînt mai nlicticoa.se şi mai complicate decît munca, astfel că odihna nu face decît să ne obosească şi mai tare.

Mă uit pe stradă la femei, cum se îmbracă, cum umblă, ce pălării poartă pe cap ; la bărbaţi, aerul pe care-1 au 'si aerele pe care şi le dau ; ascult ce-şi spun şi, uneori 'mi se pare atît de greu să cred în realitatea a ceea ce văd şi aud încît, neputînd să cred că totul e o glumă, mă întreb dacă acest mecanism vertiginos şi zgomotos al vieţii, ce din zi în zi se complică şi se accelerează, nu a adus lumea într-o stare de nebunie care în curînd va izbucni frenetic, răsturnînd şi distrugînd totul. Ar fi, poate, la urma urmelor, un cîştig. Nu de alta, să luăm aminte ; ci ca să punem o dată punct şi să o luăm de la capăt.

Aici, la noi, n-am ajuns să asistăm la spectacolul (frecvent în America, se zice) dat de oameni care, în plină activitate, în tumultul vieţii, pică jos, fulgeraţi. Dar poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să ajungem şi acolo. Ştiu că s-e pregătesc atîtea lucruri. A, se lucrează ! Şi eu — în felul meu modest — sînt unul din slujbaşii acestor activităţi destinate *distracţiei.*

Suit operator de cinema. Dar, de fapt, a fi operator, în lumea în care trăiesc, nu înseamnă de loc a opera ceva.

Eu nu operez nimic.

Urmăriti-mă. îmi fixez aparatul pe trepiedul pliant. Unul sau doi decoratori, la indicaţiile mele, trasează pe covor sau pe platformă, cu o prăjină lungă şi cu un creion albastru, limitele între care actorii trebuie să se mişte Pentru a ţine scena în obiectiv.

Asta se cheamă *a delimita timpul.*

_ H delimitează alţii, nu eu ; eu nu fac decît să mă uit Prin aparat ca să indic pînă unde *bate.*

Pregătită scena, regizorul aşază actorii şi le explică acţiunea ce urmează să se desfăşoare.

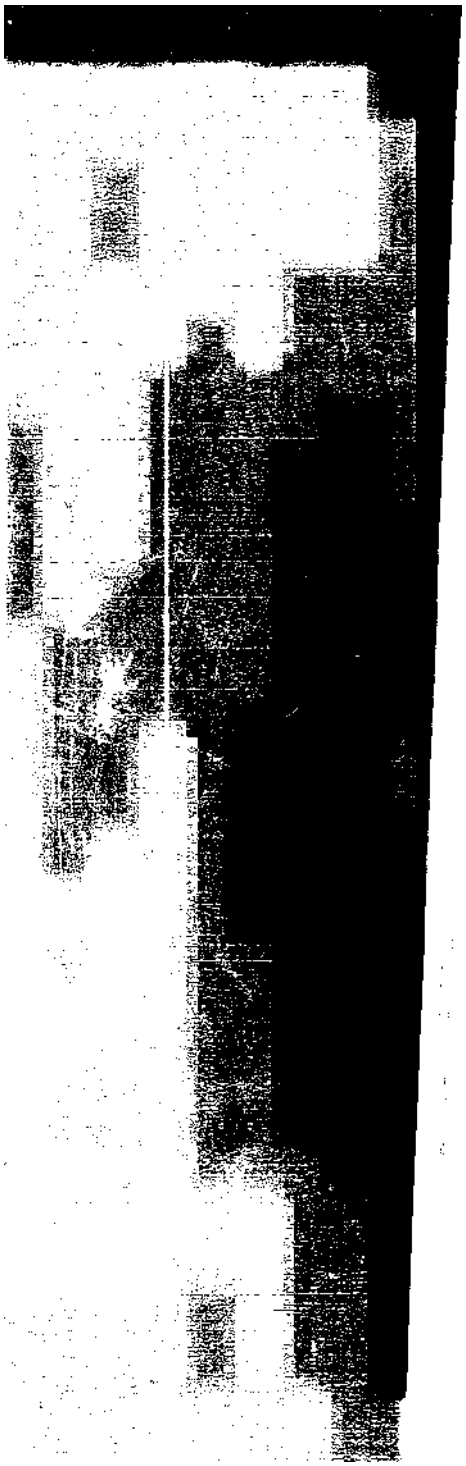

Eu îl întreb pe regizor :

— Cîţi metri ?

Regizorul, în funcţie de lungimea scenei, îmi spune cam cîţi metri de peliculă sîrat necesari şi strigă îa actori ;.

— Atenţie, se filmează !

Şi eu mă apuc să învîrtesc manivela.

Aş putea să-mi fac iluzii că, învîrtind manivela, eu sînt acela care-i face să se mişte pe actori, cam aşa cum flaşnetarul produce melodia învîrtind manivela lui. Dar nu-mi fac iluzia asta, şi nici altele, şi continui să învîrtesc l pînă se termină scena ; apoi, mă uit la aparat şi-l anunţ pe regizor :

— Optsprezece metri, — sau : treizeci şi cinci.

Şi asta-i tot.

Odată, un domn venit să caşte gura m-a întrebat :

— Scuzaţi-mă, nu s-a găsit încă modalitatea de a face aparatul să meargă singur ?

Văd încă figura acestui domn : delicată, palidă, cu păr rar şi blond ; ochi albaştri, inteligenţi ; bărbuţa ascuţită, gălbuie, sub care se ascundea un zîmbet ce se voia politicos şi timid, dar era maliţios. Pentru că prin asta voia să spună :

— Chiar eşti necesar dumneata ? Ce eşti dumneata ? *O mînă care învîrteşte manivela.* Nu ne-am putea lipsi de mîna asta ? Nu s-ar putea suprima, substitui cu un meca nism oarecare ?

Am zîmbit şi am răspuns :

— Poate cu timpul, domnule. Ca să fiu sincer, princi pala calitate cerută unuia care practică meseria asta este *impasibilitatea* faţă de acţiunea ce se desfăşoară în faţa aparatului. Sub acest aspect un mecanism ar fi, fără îndo ială, mult mai potrivit şi preferabil omului. Dar greutatea cea mai mare, deocamdată, este următoarea : să găseşti un mecanism care să regleze mişcarea în funcţie de această acţiune. Pentru că, dragă domnule, nu învîrtesc manivela în acelaşi fel, ci cînd mai repede, cînd mai încet, în funcţie de necesităţi. Totuşi, nu mă îndoiesc — da, domnule — ca vor ajunge să mă suprime. Aparatul — şi aparatul ăsta ca atîtea alte aparate — va merge singur. Dar ce o să mai facă omul cînd toate aceste aparate vor merge singure, asta, dragă domnule, rămîne de văzut.

îmi satisfac, scriind, o nevoie imperioasă de a mă
cărca. Mă descarc de impasibilitatea profesională şi,
•deasupra, mă răzbun ; şi cu mine îi răzbun pe atîţia, Condamnaţi şi ei să nu fie altceva decît o *mînă care învîr-l^le o manivelă.*

"* Asta trebuia să se întîmple, şi în cele din urmă s-a întîmplat !

Omul, care la început, poet, îşi diviniza sentimentele si le adora, le-a dat -deoparte ca pe un obstacol nu numai inutil, dar chiar dăunător şi, devenind înţelept şi muncitor, s-a apticat să-şi fabrice noi divinităţi din fier şi oţel, aju'ngînd servitorul şi sclavul lor,

Trăiască Maşina care mecanizează viaţa !

Vă rămîne încă, domnilor, puţin suflet, puţină inimă şi minte ? Daţi-le, daţi-le maşinilor vorace care aşteaptă ! Veţi vedea şi veţi auzi ce produs de prostii delicioase o să scoată din ele.

Pentru foamea lor, în graba teribilă de a le sătura, ce hrană o să mai extrageţi 'din voi în fiecare zi, în fiecare oră. în fiecare minut ?

Faptul că, după atîta talent şi muncă cheltuite pentru crearea acestor monştri, care ar fi trebuit să rămînă instrumente, ei au devenit stăpînii noştri este, prin forţa lucrurilor, triumful prostiei.

Maşina e făcută să acţioneze, să se mişte, are nevoie să ne înghită sufletul, să ne devoreze viaţa. Şi cum vreţi ca maşinile să ,ne dea înapoi, printr-o producţie însutită si continuă, sufletul şi viaţa ? Uite cum : în bucăţele mărunte, toate la fel, stupide şi exacte, care să facă, dacă le-ai pune una peste alta, o piramidă ce ar ajunge pînă la stele. Dar la ce stele ? Nu, domnilor ! Să nu credeţi una ca asta. Nici măcar la înălţimea unui s'tîlp de telegraf. Le dărîmă şi o suflare, le rostogoleşte pe jos şi le îngrămădeşte în aşa hal, de data asta nu înăuntru, ci în afară, încît — Doamne, vedeţi cîte cutii, cutiuţe., cutioare ? — nu mai avem unde să pn.nem piciorul, cum să mai facem un pas. Iată produsele sufletului nostru, cutiuţele vieţii noastre !

Ce vreţi să facem'? Eu sînt aici. îmi servesc aparatul, mtrucît învîrtesc manivela ca el să se poată hrăni. Dar su-

fletul, mie nu-mi serveşte ; mie-mi serveşte mina ; deci e serveşte maşinii.

Trebuie să daţi sufletul, viaţa, domnilor, ca hrană. apa râtului *pe* care-l învîrtesc. O să mă distrez să văd, dacâ-nr permiteţi, produsul ce o să rezulte de-aici. Un produs gro' *tav* şi o frumoasă distracţie, v-o spun eu.

Deja ochii si urechile mele, în urma obişnuinţei îndelungate, au început să vadă şi să audă tot ce se ascunde sub această rapidă, tremurătoare, trăncănitoare reproducere' mecanică.

Nu spun că n-ar fi aşa ; în aparenţă e uşor, *e* plăcut. Sc> merge, se zboară. Şi goana produce o neliniştе încordată, hilară, acută şi împrăştie toate gândurile, înainte ! înainte. ca să nu avem timpul şi putinţa să simţim povara tristeţii, umilinţa ruşinii, care rămîn înăuntru, în adine. Afară e o fulgerare continuă, o sclipire neîncetată : totul ţâşneşte şi dispare.

Ce-i asta ? Nimic, a trecut ! Era poate ceva trist ; dur **nu-i** nimic, acum a trecut.

Există o tulburare care, totuşi, nu trece. O simţiţi ? Un bondar care bîzîie mereu, surd, sumbru, întunecat, sub toate astea. Ce este ? Zumzăitul stîlpilor de telegraf ? Zăn-găn itul continuu al tramvaielor electrice ? Zgomotul insistent al atâtor maşini, apropiate, îndepărtate ? Motoarele automobilelor ? Aparatul de filmat ?

Bătaia inimii nu se mai simte, nu se mai simte nici pulsul arterelor. Vai de noi, dacă s-ar simţi ! Dar acest bîzîit, acest ţăcănit perpetuu se simte şi ne spune că toată această furie, vijelie, aceste apariţii şi dispariţii de imagini nu sânt naturale, ci au dedesubt un mecanism ce pare că le urmăreşte, scrâşnind precipitat. O să se zdrobească ?

A, nu trebuie să ne-aplecăm urechea. Nc-ar produce o agitaţie din ce în ce mai mare. o exasperare insuportabilă prea multă vreme ; ne-ar înnebuni.

în acest vârtej, care ne răstoarnă şi ne târăşte cu el, nu trebuie să ne mai sprijinim pe nimic. Doar să surprindem. clipă de clipă, succesiunea rapidă a imaginilor şi întâmplărilor şi gata. pînă în momentul cînd bîzîitul va înceta pentru fiecare din noi.

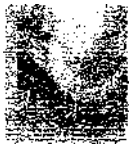

II!

Nu-mi iese din minte omul pe care 1-am întîlnit cu ua . urmă, chiar în seara în care am ajuns la Roma. [80] Era o seară de noiembrie, foarte rece. Mă învîrteam în .'utarea unui adăpost modest, nu atît pentru mine, eu -lorm de obicei sub cerul liber, prieten cu stelele şi liliecii, ~ît pentru valijoara mea, tot ce-aveam, pe care o lăsasem i'q gară ; atunci m-am întîlnit întîmplător cu un prieten din 5assari,'de care nu mai auzisem nimic *de* multă vreme : Simone Pau, un tip cu obiceiuri foarte ciudate şi fără pre-iudecăţi. Văzînd situaţia mea mizerabilă, mi-a propus să merg să dorm în seara aceea la hotelul lui. Am acceptat şi am pornit pe jos pe străzile aproape pustii. Pe drum îi vorbeam despre toate amărăciunile mele şi de slabele speranţe care mă aduseseră la Roma. Simone Pau îşi înălţa din cîncl în cînd capul descoperit, cu părul lung, cărunt, neted, despărţit la mijloc de o cărare în *zigzag,* făcută cu degetele, în lipsa unui pieptene. Părul lui. tras după urechi ici şi colo, forma o chică curioasă, inegală. Dădea afară cîte un'rotocol mare de fum şi rămînea pentru o clipă, ascultîndu-mă, cu gura lui, enormă şi umflată, des-" chisă, ca aceea a unei măşti comice antice. Ochii lui cenuşii, şireţi, foarte vii, se mişcau de eolo-colo ca şi cum ar fi fost prinşi într-o capcană pe faţa lată, grosolană, masivă, ele sălbatic şi inocent. Credeam că rămăsese aşa, cu gura deschisă, ca sa rîdă de mine, de amărăciunile şi de speranţele mele. Dar, la un moment dat, 1-am văzut cum se opreşte în mijlocul străzii luminate lugubru de felinare şi 1-am auzit spunînd tare, în liniştea nopţii :

— lartă-mă, dar ce ştiu eu despre munte, despre copac, despre mare ? Muntele e munte pentru că eu spun : *acela e nn munte.* Ceea ce înseamnă : *eu sînt muntele.* Ce sîntem noi ? Sîntem ceea ce, rin d pe rînd, descoperim. Eu sînt muntele, eu copacul, eu marea. Eu sînt şi steaua care se 'enoră pe sine !

Am rămas uluit. Dar pentru puţină vreme. Am şl eu — cu rădăcini de neextirpat, în adîncul fiinţei mele — boala prietenului meu.

Asta, după părerea mea, demonstrează în modul cel mai clar că tot ceea ce se întâmplă se întîmplă, poate, pentru că lumea nu este făcută atît pentru oameni, cît pentru animale. Pentru că animalele au în ele, de la natură, acel puţin care le ajunge şi le este necesar pentru a trăi în condiţiile în care, fiecare după specia sa, au fost orînduite ; oamenii au însă în ei ceva de *prisos* care îi chinuie tot timpul inutil, făcîndu-i să nu fie niciodată mulţumiţi de condiţia lor, mereu nesiguri de destinul lor. Un *prisos* inexplicabil care, pentru a se manifesta liber, creează în natură o lume ireală, cu sens şi valoare numai pentru ei, dar de care ei înşişi nu pot şi nu ştiu să fie niciodată mulţumiţi, aşa că, fără răgaz, înnebuniţi, o schimbă şi o preschimbă. ca pe un lucru ce, construit de ei înşişi din nevoia de a explica şi de a da cîmp liber unei activităţi fără să-i vadă scopul şi raţiunea de a fi, le măreşte şi le complica mereu chinul, îndepărtîndu-i de condiţiile simple, rînduite de natură pe Pămînt, cărora doar fiinţele primare le rămîn credincioase şi ascultătoare.

Prietenul Simone Pan este sincer convins că valorează mai mult decît o finţă primară, pentru că aceasta *nu ştie* fi se mulţumeşte să repete tot timpul aceleaşi operaţii. Şi eu sînt convins că el valorează mult mai mult decît o fiinţă primară, dar nu din aceleaşi motive. Cu ce îl ajută pe om nemulţumirea că repetă mereu aceleaşi operaţii ? Pe cele fundamentale şi indispensabile vieţii trebuie să le îndeplinească şi să le repete şi el în fiecare zi, ia fel ca fiinţele primare, dacă nu vrea să moară, E destui de greu însă ca toate celelalte, schimbate şi preschimbate mereu, să nu-i apară, mai devreme sau mai tîrziu, ca iluzii şi vanitate, fiind rodul acestui prisos căruia nu-i vedem pe Pămînt sici scopul si nici raţiunea de a fi. Şi cine i-a spus prietenului meu Simone Pau că fiinţa primară *nu ştie ?* Ştie ceea *ce* îi e necesar şi nu se încurcă cu altele, pentru că fiinţa primară nu are în sine nimic de prisos. Omul, tocmai din cauza acestui prisos, se chinuie cu diverse probleme, sortite să rămînă insolubile pe Pămînt. Şi iată în ce constă superioritatea sa ! Poate că acest chin este senin şi dovadă (să sperăm că nu şi arvună !) ale unei alte vieţi, dincolo de cea pămîntească dar, lucrurile fiind astfel pe Părnînt, mi se pare că am perfectă dreptate cînd spun că lumea asta e fă-

• ru rînd p^ntru tiuite primare aecu pentru oameni, erutămai c ^f-iu înţeles greşit. 'Vreau să spun că omu-.,>i fTfsortit să s e simtă rău pe P, ămînt pentru că are în ' mtilt decît îi trebuie să se : simtă bine, adică impa--T mmulturnit Şi că există, într-gadevăr, ceva în plus *pe* 0- t ^.-înrni. Olului, ceva datorită căruia el nu este *Pdmint, propriu o*^ Q d emQnstreazzăfaptul că el _ cu atu fiinţă primară, ci ;şte să se mai mult — nu re mulţu-rneascăniciodată cu ni-

'• 'astfel că întreabă şi cEŞută în altă parte, din-"n'n dP viata pămîntnească, cauza ş ia răsplata chinului său. " t t mai rău *se* simte omul, cu ccît vrea să-şi folosească orisosul pe Pămînt în construcţii şi ccomplicaţii din cele mai

bizare.

Asfa o ştiu eu, ^are învîrtesc manivela.

Cit" despre pri'etenu' rneu Simom-e Pau, partea frumoasă e următoarea • el c^ede că s-a elibersat ele orice prisos, redu--îndu si ia roinimum toate necesităţiale, pnvîndu-se de orice Confort si trăind ca un melc îără cochilie. Şi nu-şi dă seama -ă' dimpotrivă, re^ucîndu-se astfel, s-a înecat cu totul în p4sosul său Şi nu tfăieşte decît pentrru el.

Tn seara aceea, de-abia sosit la. Roma, încă nu ştiam asta' Ştiam doar repet, că avea o biceiuri ciudate şi era lipsit de prei^dec'ăţi- dar nu mi-aş f i,putut imagina că ciudăţenia şi lipsa lui de prejudecăţi Ajunseseră aşa departe, cum veţi vedsa.

II

Aiunsi în capătul bulevardului ^VTittorio Emanuele, am troc'it podul" îmi amintesc că am .privit aproape cu spaimă reli-ioasă clădirea rotundă şi întunecată a castelului Sant'Aneelo înalt* *V* solemnă, su-b scmteierea stelelor. Noanfa man-ile arhitecturi umane par să comunice cu constelaţiile cerului- Am simţit, în rgcoarea umedă a imensului fundal moctur> cum spaima Eâceea mă făcea să tresar cum mă toeceaU fiorii' născuţi poate din reflexele un-dninnc^ niP luminii^ celorlalte poduri şi ale digurilor, în

apa neagră jnister m-a o

ne Pau smuls din contcmpîatie,

cotind întîi spre Sân Pietro,

:S§§S

tăind prin Vicolo del Viilano. Nesigur de drum, nesigur nimic, în golul înspăimîntător al străzilor pustii, pline umbre stranii ce tremurau sub reverberaţia roşietică a r relor felinare, mă gîndeam cu teroare şi greaţă la oame care dormeau liniştiţi în acele case şi nu ştiau cum apar e>j. călătorului rătăcind în noapte, fără să aibă şi el una în caisă intre. Din cînd în cînd, Simone Pau dădea din cap şi > bătea în piept cu două degete. O, da î El era muntele, ,-•• era copacul, el era marea ; dar hotelul unde era ? Acoln la Borgo Pio ? Da, acolo, aproape : pe Vicolo del Falcr Mi-am ridicat privirea ; am văzut la dreapta străduţei •-clădire posomorita, cu un felinar atîrnat în faţa porţii : ur felinar mare, cu flăcăruia pîlpîind prin geamurile murdare. M-am oprit în faţa porţii, pe jumătate închisă, matale deschisă, şi an[1] "îf;f ~- *--

— Aici dormi tu ?

— Ba chiar şi mănmc. Delicioase blide cu do cea mai bună tovărăşie. Vino : sînt de~al casei. Intr-adevăr, portarul bătrîn şi încă doi indivi; să supravegheze azilul, strînşi şi aplecaţi toţi trei d; unui vas cu jeratic, î-au primit ca pe un oaspete <>'•• salutîndu-1 din gangul răsunător prin gesturi şi <.-•• — Bună seara, domnule profesor. Simone Pau m-a prevenit, încruntat, foarte se nu-mi fac iluzii, fiindcă n-o să pot dormi în acel ho; mult de şase nopţi la rînd. Mi-a explicat "că la fieciu nopţi trebuia să~ţi petreci ceî puţin una afară, perii putea relua apoi seria. Eu, să dorm acolo ?

în faţa celor trei paznici, am ascultat explicaţia ; surîs mîhnit care îmi flutura uşor pe buze, ca şi cum vrut să-mi ţin inima la suprafaţă şi să n-o las să se funde în ruşinea acelui loc mizerabil.

Deşi în condiţii precare şi cu puţini bani în buz eram îmbrăcat bine, cu mănuşi în mîini, cu ghete l cioare. Prin acel surîs voiam să dau impresia că *ia*\ tîmplarea ca pe un capriciu trăsnit al ciudatului meu ten. Dar Simone Pau s-a enervat :

__ N-o iei în serios ?

_- Nu, dragă, ce-i drept, n-o iau în serios.

_ ^j Dreptate, a spus Simone Pau. Serios, cu adevă-
ios, ş£j{ cjne e ? E doctorul îmbrăcat în negru, fără
r3]"V cu o barbă mare şi neagră şi cu ochelari, care-o hip-"otizează pe somnambulă prin pieţe. Eu n-am ajuns încă ntît de serfos. Poţi să rîzi, prietene Serafino.

Si a continuat să-mi explice că acolo totul era gratis. Iarna, două cearceafuri de pînză, tari ca nişte vele, şi două naturi groase de lînă ; vara. aceleaşi cearceafuri şi o cuvertură pentru cine vrea ; pe urmă, un halat şi o pereche de oapuci de pînză, cu talpă de sfoară, care se pot spăla. ' — Bagă de seamă, se pot spăla.

— şi ce-i cu asta ?

— Să-ţi explic. Odată cu papucii şi cu halatul ţi se dă un bon ; intri în vestiarul de acolo — uşa aceea, la
dreapta — te dezbraci şi dai hainele, inclusiv pantofii, la dezinfectat, care se face în cazanele de acolo. Pe urmă, uite, vino aici, uită-te... Vezi bazinul acela ?

Mi-am coborît ochii şi m-am uitat.

Bazin ? Era o scobitură mucegăită, îngustă şi adîncă, ca o groapă de porci, tăiată abrupt în piatră, la care se ajungea coborînd cinci sau şase trepte şi de unde se ridica un miros încins *de* spălătorie. O ţeava de tablă, plină de găurele îngălbenite de rugină, trecea pe deasupra, de la un capăt la celălalt al încăperii.

— Ei bine ?

— Te dezbraci aici ; dai hainele...

— ...cu tot cu pantofi...

— ...cu iot cu pantofi, la dezinfectat, şi intri gol aici înăuntru.

— Gol?

— Gol, în tovărăşia altora şase, şapte, goi şi ei. Unul din aceşti simpatici prieteni de la poartă dă drumul la apa, şi tu, sub ţeava, ...faci, gratis, în picioare, un duş gro zav. Pe urmă te ştergi zdravăn cu. halatul, încalţi papucii de Pînză. te aliniezi cuminte şi urci în sală împreună cu cei- «aiţ-i ; acolo p uşa dormitorului, şi noapte bună.

— E obligatoriu ?

~~~ ^e '•' Duşul ? A, pentru că tu ai mănuşi şi ghete, prietene Serafino ? Dar poţi să ie scoţi fără să te ruşinezi. Fie-
~~~

care se dezbracă aici de rușinea lui și se prezintă gol la bo tez în acest bazin ! Nu ai curajul să te cobori pînă *li* goliciunea lor ?

N-a fost nevoie. Dușul e obligatoriu doar pentru cerșe torii murdari. Simone Pau nu făcuse niciodată dus.

El este aici, într-adevăr, profesor. Azilul de noapte ar pe lîngă el un economat și un cămin pentru copiii fără adă post, de ambele sexe. fii de cerșetori, fii de puşcăriaşi, fii tuturor păcatelor. Sînt în grija unor surori de caritate, car le-au făcut și o mică școală. Simone Pau, deși este un ad versar convins al studiilor umaniste şi, în genere, al orică rui fel de învățămînt, dă lecții cu plăcere copiilor, două ort pe zi, dimineața devreme ; iar copiii îl iubesc foarte mult El are, în schimb, masă și casă aici ; adică o cămăruță 'n care stă singur, comodă *şi* decentă, și ia masa deoparte împreună cu alți patru profesori, un biet bătrînel pensiona de Guvernul pontifical, și trei învățătoare, fete bătrîne prietene ale surorilor, care locuiesc aici. Dar Simone Pat nu profită de regimul de. masă privilegiat, la prînz nefunc niciodată la azil, iar seara, cînd are chef, mănîncă o farfuri de ciorbă în bucătăria comună ; păstrează camera, dar nu o folosește, fiindcă se duce să se culce în dormitorul comun, prinzînd gust pentru tovărășia vagabonzilor și a declasa-ților. După cele două ore de lecții, își petrece tot timpul îr biblioteci și cafenele ; din cînd în cînd publică în cîte c revistă de filozofie un studiu care-i uimește pe toți prir noutatea neobișnuită a viziunii, ciudățenia argumentării *ș* bogăția doctrinei ; și se umflă în pene.

Eu, vă repet, nu știam toate astea atunci. Credeam, și e poate întrucîtva adevărat, că el mă adusese aici ca să mă uluiască ; și, pentru că nu există cale mai bună de a-1 de ruta pe cel ce vrea să te uluiască prin paradoxuri exagerate sau propuneri dintre cele mai ciudate și trăsnite, decît să te prefaci că accepți paradoxurile ca și cum ar fi realitățile cele mai evidente, iar propunerile ca foarte naturale și po-trivite cu împrejurările, așa am făcut și eu în seara aceea ca să-1 derutez pe prietenul meu Simone Pau. Înțelegîn-du-mi intenția, el m-a privit în ochi și, văzînd ca sînt tota: impasibil, a exclamat zîrnbind :

— Ce imbecil eşti l

Mi-a oferit cămăruţa lui ; am crezut la început că glumea ; dar cînd m-a asigurat că avea într-adevăr o cămăruţă numai a lui, n-am vrut să accept şi m-am dus să mă :ulc la azil. Nu-mi pare rău, fiindcă lipsa de confort şi repulsia pe care le-am simţit în locul acela dezgustător au fost răsplătite de două lucruri :

1) am găsit un post, pe care-1 ocup în prezent, sau, mai bine zis, am avut ocazia să fiu angajat ca operator la marea companie cinematografică *Kosmograph ;*

2) am cunoscut un om care pentru mine a rămas simbolul sorţii mizere la care progresul continuu condamnă umanitatea.

Iată, pentru început, omul.

Mi 1-a arătat Simone Pau, în dimineaţa următoare, cînd ne-am sculat din pat.

N-am să descriu domitorul mare, duhnind de-atîtea răsuflări, în lumina palidă a zorilor, şi nici cortegiul locatari-ior ce coborau zbîrliţi şi ciufuliţi după somn, în halatele iungi şi albe, cu papucii de pînză în picioare şi cu bonul în mînă, jos în vestiar, ca să-şi ia pe rînd hainele.

Printre ei era unul care ţinea strîns sub braţ, în faldurile halatului alb, o vioară, în învelitoarea ei de stofă verde, uzată, murdară, decolorată, şi mergea cocîrjat şi sumbru, preocupat parcă să-şi privească firele de păr ce-i atîrnau din sprîncenele foarte dese şi încruntate.

— Prietene ! Prietene ! 1-a strigat Simone Pau. S-a
apropiat, cu capul plecat atîrnînd, de parcă nasul roşu şi cărnos i-ar fi cîntărit enorm, şi părea să spună, înaintînd :

„Faceţi loc ! Faceţi loc ! Vedeţi ce poate viaţa să facă din nasul unui om ?"

Simone Pau s-a aşezat lîngă el ; cu o mînă i-a ridicat bărbia, prietenos ; cu cealaltă 1-a bătut pe spate, ca să-1 îmbărbăteze, şi a spus din nou :

— Prietene !

Apoi, către mine :

:— Serafino, a spus, îţi prezint un mare artist.

I-au

aplicat o porecla scîrboasă, dar nu contează : e un mare artist. Admirâ-l : aici, cu Dumnezeul său sub braţ ! Ar putea să fie o mătură : e o vioară,

M-am întors să văd pe faţa necunoscutului efectul vorbelor lui Simone Pau. Impasibil, Iar Simone Pau a continuat :

— într-adevăr, o vioară. Şi n-o lasă niciodată. Pînă şi supraveghetorii de aici îi dau voie s-o ia cu el în pat, cu condiţia .să nu cînte noaptea şi să nu-i deranjeze pe ceilalţi. Dar nu-i nici un pericol. Seoate-o afară, prietene, şi arată-i-o acestui domn, care va şti să te-nţeleagă,

La început m-a măsurat cu neîncredere ; pe urmă, la o nouă invitaţie a lui Simone Pau, a scos din învelitoare vechea vioară, o vioară cu adevărat preţioasă, şi a arătat-., aşa cum un ciung îşi arată, ruşinos, ciotul,

Simone Pau mi s-a adresat din nou :

— Vezi ? Ţi-o arată. E o mare favoare, pentru care trebuie să- i mulţumeşti ! Cu mulţi ani în urmă, tatăl lui I-;.- lăsat patron peste o tipografie bine utilată şi cu afaceri prospere, la Perugia. Spune tu, prietene, ee-ai făcut dh. ea, ca să te consacri cultului Dumnezeului tău ?

Omul a rămas cu privirea la Simone Pau, ca şi cum nu ar fi înţeles întrebarea.

Simone Pau a repetat, mai clar :

— Ce ai făcut cu tipografia ta *1*

Atunci omul a schiţat un gest de nepăsare, dispreţuitor.!

— A neglijat-o, a spus. ca să explice gestul, Simonel Pau, A neglijat-o pînă a ajuns să rămînă pe drumuri. Şi f atunci, cu vioara sub braţ, a venit la Roma. De un timp l nu mai cîntă, pentru că nu crede să mai poată, după ceea *cel* i s-a întîmplat. Dar pînă mai deunăzi cînta prin cîrciumi. în f cîrciumi se bea ; iar el întîi cînta şi după aceea bea, Cînta divin ; cu cît cînta mai divin, cu atît bea mai mult ; astfel că adesea era nevoit să-şi lase amanet Dumnezeul lui, vioara lui. Şi atunci se ducea pe la cîte o tipografie să găsească de lucru : strîngea încet-încet cît îi trebuia ca să-şi răscumpere vioara şi se întorcea în cîrciumi să cînte. Dar ascultă ce i s-a întîmplat odată, lucru care... înţelegi ?... i-a zdruncinat puţin... să nu spunem, judecata, te rog. să zicem concepţia despre viaţă. Bagă la loc, prietene, instru-

meniul tău : știu că-ți face rău să mă auzi vorbind despre asta cînd ai vioara dezvelită,

Omul a aprobat grav, de cîteva ori, cu capul ciufulit, și a băgat vioara în învelitoare.

— Iată ce i s-a întîmplat, a continuat Simone Pau. Se prezintă într-o zi la o tipografie mare, unde e maistru unul care, pe cînd era un puști, lucra la tipografia lui din Peru-r;ia, „Nu sînt locuri, îmi pare rău", îi spune el. Și prietenul meu dă să plece, umilit, cînd se aude strigat, „Așteaptă. Dacă te-ai obișnui, ar fi ceva de făcut... Nu prea e de tine ; dar dacă ai nevoie...". Prietenul meu dă din umeri și-1 urmează pe maistru. E introdus într-o secție specială, unde e liniște ; Și aici maistrul îi arată o mașină nouă : un pahi-derm plan, negru, scund ; o bestie monstruoasă, care mă-nîncă plumb și dă afară cărți. Este un *monotype* perfecționat, fără mulțimea de axe, rotițe, scripeți, fără dansul gălăgios a! *matrițelor. O* adevărată bestie, cum îți spun, un pahiclerrn, care își rumegă liniștit panglica lungă de hlrtie perforată. „Face totul singură", îi spune maistrul prietenului meu. ..Tot ce ai tu de făcut e să-i dai clin cînd în cînd de mîneare bucăți de plumb și s-o supraveghez!". Prietenul meu simte că-și pierde răsuflarea și-i cad brațele. Să ajungă la o astfel de muncă, un om, un artist ! Mai rău ca un rîn-daș la grajd.., Să stai să te uiți la bestia aia neagră, care lucrează singură, și care nu vrea de la tine altceva decît să-i bagi în gură, din cînd în cînd, bucățele de plumb ! Dar asta nu-i nimic, Serafino ! Umilit, mortificat, apăsat de rușine si crăpînd de mînie, prietenul meu îndură o săptărnînă sclavia nedemnă și, îndopînd bestia cu bucățile ei de plumb visează la eliberare, la vioară, la arta lui ; jură și promite că n-o să se mai întoarcă să cînte în cîrciumi, unde ispite de a bea e prea puternică, și se gîndește să găsească alte locuri mai demne de arta lui. de cultul divinității lui. Da domnule ! Imediat ce-și răscumpără vioara, citește printre anunțurile din ziar oferta unui cinematograf, strada cutare care are nevoie de o vioară si un clarinet pentru orchestră Prietenul meu aleargă imediat ; se prezintă fericit, exuî--tînd cu vioara sub braț. Ei bine : se trezește în fața unei al!e mașini, un pian mecanic, un așa-zis pian melodic, î s>-spune : „Trebuie să acompaniezi cu vioara instrumenta î ăsta !"' înțelegi ? O vioară, în niîinile unui" om, să acompa-

nieze un rotocol de hîrtie perforată introdus în burta maşinii ăsteilalte ! Sufletul, care mişcă şi conduce mîinile omului, abandonîndu-se în frazele arcuşului sau fremătînd în degetele apăsate pe corzi, să fie silit să urmărească ritmul unui instrument mecanic ! Prietenul meu a fost cuprins de o furie aşa de mare, încît a fost nevoie să fie chemată poliţia, care l-a arestat şi condamnat la cincisprezece zile de închisoare pentru ultragiu adus forţei publice. A ieşit de acolo cum îl vezi. Bea, şi nu mai cîntă.

n

Toate consideraţiile pe care le-am făcut la început asupra sorţii mele mizere, ca şi asupra sorţii atîtora, condamnaţi ca şi mine să *nu* fie decît o mînă care învîrteşte o manivelă, au ca punct de plecare acest om, întîlnit în prim,T seară a sosirii mele la Roma. Am putut să le fac. desigur. pentru că am ajuns şi eu un servitor al maşinii ; dar mi-au venit în minte mai tîrziu.

Spun asta fiindcă omul, prezentat aici după acele consideraţii, ar putea să pară o grotescă invenţie a mea. Dar luaţi aminte că poate nu m-aş fi gîndit niciodată la astfel de lucruri, dacă nu mi le-ar fi sugerat, întrucîtva. Simone Pau, prezentîndu-mi-l pe nenorocitul acela ; şi, dealtfel, toată această primă aventură a mea este grotescă pentru că grotesc e, şi vrea să fie aşa, din convingere, Simone Pau. care, vrînd să-mi dea o mostră încă din prima seară, m-a dus să mă culce într-un azil de săraci.

Atunci nu m-am gîndit la toate astea ; în primul rînd. nu mi-a trecut prin minte că o s-ajung să am această •;lujbă ; pe urmă, m-ar fi împiedicat forfota de pe scara dormitorului, urmată de năvala dezordonată şi veselă a locatarilor, care tocmai coborîseră la vestiar să-şi ia hainele. Ce se întîmplase ?

Se întorceau sus. îmbrăcaţi tot în halatele lor albe şi cu papucii în picioare.

Printre ei, împreună cu îngrijitorii si surorile de caritate, erau mai mulţi domni şi cîtcva doamne, bine îmbrăcaţi şi zîrnbitori, cu un aer de curiozitate încîntată. Doi dintre

domni aveau *în* rnînă un aparat, pe care acum îl cunosc bi-ne, într-o învelitoare neagră, iar sub braţ trepiedul pliant. Erau actori şi operatori de la o companie cinematografică, veniţi să filmeze pe viu o scenă într-un azil de noapte.

Compania care-i trimitea pe actori era *Kosmograph,* unde lucrez ca operator de opt luni ; iar regizorul care-i dirija era Nicola Polacco sau, cum îi spuneau toţi, Coco Po-lacco, prieten din copilărie şi coleg de şcoală cu mine la Napoli, în prima tinereţe. Postul i-1 datorez lui şi întîmplă-rii fericite de a mă fi aflat atunci cu Simone Pau în azilul de noapte.

Dar nici mie, vă repet, nu mi-a trecut prin minte în dimineaţa aceea că o s-ajung să montez pe trepied un aparat de filmat, cum îi vedeam făcînd pe cei doi domni, şi nici lui Coco Polacco să-mi propună o astfel de slujbă. El, ca un băiat bun ce era, n-a întîrziat să mă recunoască, deşi eu — recunoscîndu-1 imediat — am făcut tot ce puteam ca se. nu mă zărească în locul acela mizer, văzîndu-1 cum strălucea, de o eleganţă pariziană, cu un aer şi o ţinută de condotier invincibil, între actori, actriţe şi toţi nenorociţii aceia, care nu-şi mai încăpeau în halatele lor albe de bucuria unui cîştig neaşteptat. S-a arătat surprins să mă găsească aici, dar numai din cauza *orei matinale,* şi m-a întrebat cum de-am aflat că trupa lui trebuia să vină în dimineaţa aceea la azil pentru un *interior pe* wu.'L-am lăsat să creadă că eram aici din întîmplare, din curiozitate ; i 1-am prezentat pe Simone Pau (omul cu vioara o ştersese, îr confuzia generală) şi am rămas să asist dezgustat la hidosul amestec al realităţii aceleia triste, al cărei gust oribil î; simţisem noaptea trecută, şi al ficţiunii stupide pe care Po lacco venise să o pună în. scenă.

Dar dezgustul, probabil, îl simt doar acum., în dimineaţa de-atunci trebuie să fi avut mai ales curiozitatea dt a asista pentru prima oară la punerea în scenă a unui filrr-Totuşi curiozitatea, la un moment dat, mi-a fost învinsă d< una dintre actriţe care, de cum am întrezărit-o, mi-a trezit un interes mult mai viu.

Nestoroffa... Era posibil ? Mi se părea că era **şî** nu era ea. Părul de un roşcat ciudat, aproape arămiu, fe\uî de a se îmbrăca, sobru, aproape rigid, nu erau ale ei. Dar mersul fragil şi foarte elegant, cu ceva felin în mişcarea şol-

durilor, capul sus, puţin înclinat într-o parte, cu surîsul foarte dulce pe bazele proaspete ca două petale de trandafir, arborat imediat ce îi adresa cineva cuvin tul ; ochii ciudat de deschişi, verzi-albăstrui, ficşi şi goi într-o vreme, şi reci în umbra genelor foarte lungi, *erau sie* ei, cu adevărat aie ei, cu siguranţa aceea a ei că oricine, orice ar fi zis sau ar fi cerut ea, i-ar răspunde da.

Varia Nestoroff... Era posibil ? Actriţă la o companie de cinema ?

Mi-au fulgerat prin minte Capri, colonia rusă, Napoli, atîtea adunări zgomotoase de tineri artişti, pictori, sculptori, cluburi ciudate şi excentrice, pline de soare şi culoare, şi o casă blinda de ţară, lîngă Sorrento, unde femeia aceasta adusese discordie şi moarte.

Cînd, după ce-au repetat de două ori scena pentru care trupa venise la azil, Coco Polacco m-a invitat să merg să-l vad la *Kosmograph,* eu, indecis încă, l-am întrebat dacă actriţa nu era cumva Nestoroffa.

— Da, dragă, mi-a răspuns bufnind, îi cunoşti poate povestea ?

Am dat din cap că da.

— A. dar n-ai de unde să-i ştii urmarea ! a reluat Poîacco, vino. vino să mă vezi la *Kosr/iograph ;* o să-ţi spun unele şi mai şi. Gubbio, aş da orice să scap de femeia asta. Dar, vezi, e mai uşor să...

— Polacco ! Polacco ! a strigat ea în acel moment.

Şi după graba cu care Polacco a alergat la chemare, am înţeles bine ce putere avea ea la companie, unde semnase un contract de primă actriţă, cu unul din cele mai mari onorarii.

După cîteva zile m-am dus la *Kosmograph,* nu de alta, ci doar ca să aflu urmarea poveştii pe care, din nefericire, o cunoşteam, a acelei femei.

Caidul **ni doilea**

C,

.AŞA BLINDA DE ŢARA, *CASA BUNICILOR,* CU gustul inefabil al celor mai vechi amintiri de familie, în care toate mobilele vechi, animate de aceste amintiri, nu mai erau lucruri, ci aproape o parte intimă din cei ce locuiau acolo, pentru că prin ele devenea palpabilă realitatea scumpă, liniştită, sigură a existenţei lor.

In camerele acelea plutea un aer deosebit, pe care îmi pare că-1 mai simt încă, acum cînd scriu : parfumul vieţii de altădată, de care erau pătrunse toate lucrurile de-acolo.

Revăd salonul, puţin întunecat, ce-i drept, cu pereţii acoperiţi de stucatură, în careuri ce voiau să dea impresia de marmură antică : unul roşu, unul verde ; iar fiecare careu cu cornişă, tot din stuc, ca un frunziş ; numai că, cu timpul, falsa marmură antică, obosită de candida înşelătorie, se umflase pe ici şi pe colo, lăsînd să se vadă mici crăpături care îmi spuneau cu bllndeţe :

— Tu eşti sărac ; ai hainele cîrpite ; dar vezi bine că pînă şi în casele domnilor...

Ei, da ! Era de-ajuns să mă întorc să privesc consolele ciudate, care păreau să atingă în silă părnîntul cu labele lor aurite, de păianjen... Pardoseala de marmură era puţin îngălbenită, iar în oglinda înclinată se \ʳedeau clar, încremenite, cele două coşuri aşezate pe jos : coşuri cu fructe, şi ele din rnarrnură colorată — smochine, piersici, chitre, faţă în faţă, aici şi acolo, bine delimitate în reflexul clin oglindă, de parcă ar fi fost patru, şi nu două.

în încremenirea reflexului lucitor se.regăsea tot calmul limpede ce domnea în casa aceea. Părea că nimic nu se poate întîmpla. Asta spunea si ceasornicul de bronz, între cele două coşuri, din care se vedea doar spatele, în oglindă.

Reprezenta o fîntînă şi avea UR cuarţ în spirală, care se în-vîrtea odată cu mişcarea mecanismului. Cîtă apă vărsase oare fîntînă ? Dar scoica nu se umpluse niciodată.

Şi iată salonul din care se coboară în grădină. (Dintr-o cameră în alta se trece prin uşi joase, ce au aerul că sînt pătrunse de rolul lor, de parcă fiecare ştie lucrurile pe care le are *m* grijă în cameră.) Această sală e preferată în toate anotimpurile. Are pardoseala din cărămizi largi, pătrate, din teracotă, puţin uzate. Tapetul, cu trandafiri, e puţin decolorat, ca şi perdelele din voal, şi ele cu trandafiri, de la fereastră şi de la uşa de sticlă, prin care se zăreşte palierul scării scurte de lemn, abruptă, balustrada verde şi pergola grădiniţei, în vraja de lumină şi linişte.

Lumina se strecoară verde şi arzătoare printre stinghiile jaluzelei de la fereastră şi nu umple camera, care rămîne într-o penumbră răcoroasă, delicioasă, parfumată de aromele grădinii.

Ce fericire, ce îmbăiere pură pentru suflet, să stai puţin întins pe divanul vechi, cu perne înalte, îmbrăcat în stofă verde, uşor decolorată.

— Giorgio ! Giorgio !

Cine strigă din grădină ? E bunica Roşa, care nu ajunge ga culeagă nici măcar cu ajutorul bastonului, iasomia, pentru că planta, crescînd, s-a înălţat sus de tot, cit zidul.

li place aşa de mult bunicii Roşa iasomia ! Are sus, în dulapul din perete, un sertăraş întreg cu spice uscate ; în fiecare dimineaţă, înainte de *a* coborî în grădină, ia cîte unul ; şi după ce a cules iasomia cu bastonul, stă la umbră sub pergola, îşi pune ochelarii şi prinde florile una cîte una de tija delicată a spicului, pînă formează o coroniţă frumoasă, albă, bogată, cu un parfum intens şi suav. pe care o depune cu religiozitate într-un vas, pe comoda din camera sa, în faţa imaginii unicului ei fiu, mort cu atîţia ani !n urmă.

Este atît de intimă comoda, aşa de mulţumită de existenţa pe care o închide în ea. fără să-şi dorească nimic din viaţa care se desfăşoară zgomotoasă afară, departe ! Stă acolo, parcă ghemuită în spatele zidului de verdeaţă şi nu . vrea să vadă nici măcar marea sau golful minunat. Vrea să

răn
rămînă deoparte, neştiută de nimeni, aproape ascunsă fca colţişorul ei verde şi singuratic, în afară şi departe de în-tîmplările lumii.

Mai de mult, pe coloana de la intrare se afla o tăbliţă de marmură cu numele proprietarului : *Carlo Mirelli.* Bunicul Carlo s-a gîndit s-o scoată atunci cînd moartea şi-a găsit drumul pentru prima oară în casa retrasă, pierdută în cîmpie, şi a luat cu ea pe fiul de numai treizeci de ani, tată, la rîndul lui, a doi copii.

A crezut poate bunicul Carlo că, odată scoasă tăbliţa de pe coloană, moartea nu-şi va mai găsi drumul înapoi ?

Bunicul Carlo era un bătrîn din aceia care purtau tichie de catifea cu ciucure de mătase, dar puteau să-1 citească pe Iforaţiu. Ştia deci că moartea, *aequo pede,* bate la toate porţile, fie că au sau nu un nume înscris pe plăcuţă.

Numai că fiecare, orbit de ceea ce consideră a fi nedreptatea sorţii, simte nevoia iraţională de a-şi vărsa necazul propriului doliu pe cineva sau pe ceva. Necazul bunicului Carlo s-a abătut, de data aceea, asupra nevinovatei tăbliţe de pe coloană.

Dacă moartea s-ar lăsa prinsă, eu aş fi înhăţat-o de un braţ şi aş fi dus-o în faţa acelei oglinzi în care, cu precizie limpede, se reflectau încremenite cele două coşuri cu fructe şi spatele ceasornicului de bronz, şi i-aş fi zis :

— Vezi ! Acum pleacă ! Aici totul trebuie sa rămînă aşa cum este !

Dar moartea nu se lasă înhăţată.

îndepărtînd plăcuţa, bunicul Carlo a vrut poate să dea de înţeles că — după moartea fiului — aici n-a mai rămas nimeni viu !

Moartea s-a întors la scurtă vreme.

Era acolo o fiinţă vie care o invoca cu disperare în fiecare noapte : nora văduvă care. imediat după moartea soţului, s-a simţit parcă ruptă de familie, străină în casă.

Astfel, cei doi orfani, Lidia, cea mare, de cinci ani, şi Giorgio, de trei ani, au rămas cu totul în grija bunicilor, care nu erau prea bătrîni.

Sa 'ei viata de la capăt, atunci cînd începe deja să păleasca. <-*l* să păşeşti în tine primele miracole ale copilăriei ; să refaci în jurul celor doi micuţi afecţiunea cea mai cu-

rată. visele cele mai frumoase, şi să izgoneşti ca neavenita şi plicticoasă experienţa, care din *cină în* cînd îşi scoate capul de bătrînă veştejită, ca să spună făcînd cu ochiul din spatele ochelarilor : o să *se întâmple asta, o să se întâmple ailaltă,* cînd nu s-a întîmplat încă nimic, şi e aşa de frumos că nu s-a întîmplat nimic ; şi să faci, să gîndeşti şi să zici, ca şi cum într-adevăr nu s-ar şti nimic altceva în afară de ceea ce ştiu acum cei doi micuţi, care nu ştiu nimic ; să faci în aşa fel lucrurile de parcă nu le~ai trăi din nou, în-tercîndu-te Ia ele, ci cu ochii celui care merge înainte pentru prima oară şi pentru prima oară vede şi simte : bunicul Carlo şi bunica Roşa au izbutit acest miracol ; au făcut astfel pentru cei doi micuţi mult mai mult decît ar fi făcut tatăl, şi mama care, dacă ar fi trăit, tineri cum erau smîndoi, ar fi vrut să se mai bucure încă de viaţa lor. Dar bătrîneţea -cu lipsa ei de bucurii nu le-a făcut sarcina mai uşoară bunicilor, fiindcă, se ştie, pe bătrîni îi apasă orice lucru care nu mai are nici sens şi nici valoare pentru ei.

Cei doi bunici au acceptat sensul şi valoarea pe care nepoţii, încet-încet, crescînd, au început să-1 dea lucrurilor şi **toată** lumea şi-a recăpătat culoarea tinereţii pentru ei, şi viaţa a avut din nou candoarea şi prospeţimea inocenţei. Dar ce puteau să ştie despre lumea aşa de mare, despre viaţa aşa de diversă care se agita în afară, departe, cei doi tineri născuţi şi crescuţi în casa de ţară ? Bătrînii uitaseră i urnea şi viaţa aceea, pentru ei totul redevenise nou, cerul, cîmpia, cîntecuî păsărelelor, gustul mîncării. Dincolo de pxag nu mai exista viaţă. Viaţa pleca de aici şi se răspîn-dea, proaspătă, în jur ; iar bătrânii îşi imaginau că nimic nu putea veni din afară ; pînă şi moartea o uitaseră aproape, moartea, care venise totuşi de două ori.

Ei, moartea, cu ea *e* altceva, căci nici o casă, oricît de îndepărtată şi ascunsa, nu-i rămîne necunoscută ! Dar cura oare, pornită de la mii şi mii de mile depărtare, împinsă, trasă, smucită încolo şi încoace de vîrtejul atîtor fapte misterioase, a putut să găsească drumul pînă la casa retrasă, ghemuită acolo în spatele zidului de verdeaţă, o femeie căreia pacea şi afecţiunea ce domneau acolo ar fi trebuit să-i fie nu numai de neînţeles, ci chiar de neconceput ?

Eu nu cunosc urmele, şi poate nimeni nu le cunoaşte, urmele drumului străbătut ele această femeie ca sa ajungă la blinda casă de ţară de lîngă Sorrento.

Aici, chiar aici, în faţa coloanei de la intrare, cîe pe care bunicul Carlo smulsese de multă vreme plăcuţa, ea nu a ajuns singură, într-adevâr ; nu a ridicat ea mîna pentru prima oară să sune clopoţelul ca să i se deschidă poarta. Dar s-a aşezat, nu departe de acolo, să aştepte ca un tinăr. îngrijit pînă atunci cu suflet şi trudă de doi bătrîni bunici, frumos, curat, plin de ardoare, cu sufletul înaripat de vise, să iasă pe poarta aceea încrezător, spre viaţă.

O, bunică Roşa, şi dumneata 31 strigi încă din grădiniţă, ca să-ţi ajute să culegi cu bastonul iasomia dumitale ?

— Giorgio ! Giorgîo !

Am încă în urechi, bunică Roşa. vocea dumitale. Şl simt încă o rnîhnire dulce, de nespus, cînd mi te-nchipin încă în casa dumitale, pe care o revăd de parcă aş fi încS acolo şi aş respira din' nou parfumul vieţii de altădată : eînd mi te-nchipui neştiutoare de ce s-a întîmplat, cum erai înainte, cînd eu, în vacanţele de vară, veneam de *In* Sorrento în fiecare dimineaţă ca să-ţi pregătesc pentru examenele din octombrie nepotul pe Giorgio, care *n-, voia să* audă nici de latină şi nici de greacă, şi mîzgăka in schimb toate bucăţile de hîrtie eare-i căđeau în mină, marginea cărţilor, măsuţa de studiu, cu schiţe şi caricaturi. Trebuie să fie şi caricatura mea acolo, pe măsuţa mîzgălită toată.

— Ei, domnule Serafino — suspinai dumneata, bunică Roşa, oferindu-mi într-o ceaşcă veche obişnuita cafea cu esenţă de scorţişoară, ca cea pe care o oferă călugăriţele la mînăstiri, — ei, domnule Serafino, Giorgio şi-a cumpărat culori ; vrea să ne părăsească ; vrea să se facă pictor...

Şi în spatele dumitale face ochii mari, ochii ei dulci, limpezi, azurii, şi se face roşie ca focul Lidiuccia, nepoata dumitale ; Duccella, cum îi spui dumneata. De ce ?

A, de ce... A venit deja de trei ori de la Napoli un domnişor, un domnişor frumos, parfumat tot, cu vestă de ca-tifea. mănuşi galbene de căprioară, monoclu la ochiul drept şi stema de baron pe batistă şi portofel. L«-a trimis bunicul, baronul Nuti, prieten cu bunicul Carlo, prieten ca un frate,

înainte ca bunicul *Caria,* obosit cîe lume, să se retragă de la Napoli aici, în vilisoara de lingă Sorrento. Ştii asta, bunică Roşa. Dar nu ştii că domnişorul din Napoli îl încurajează cu multă căldură *pe* Giorgio să se consacre artei şi să plece la Napoli cu eî. Asta ştie Duccella, fiindcă domnişorul Aldu Nuti (ce ciudat !), vorbind cu fervoare despre artă, nu-1 priveşte de loc pe Giorgio, o priveşte pe ea, în ochi, ca şi cum ar trebui s-o încurajeze pe ea şi nu pe Giorgio ; da, da, să vină la Napoli ca să stea mereu, mereu alături de el.

Iată de ce se înroşeşte ca focul Duccella în [c] palele dumi-tale, bunică Roşa, de îndată ce te aude spunînd că Giorgio vrea să se facă pictor.

Şi el, domnişorul din Napoli, dacă bunicul i -ar da voie... Nu, pictor nu... Ar vrea să se consacre teatrului, să se facă actor. Ce mult i-ar plăcea ! Dar bunicul nu vrea...

Facem pariu, bunică Roşa, ca nu vrea nici Duccella ?

îl

Cunosc foarte puţin îiitîmplarile care

_ au urmat, după patru ani, vieţii simple, nevinovate, idilice de aici. Ii dădeam lecţii lui Giorgio Mirelli, dar eram şi eu un student îmbătrînit în aşteptarea continuării studiilor, căruia sacrificiile făcute de părinţi ca să-l ţină la şcoli îi insu-flaseră o mare ambiţie şi seriozitate, o modestie umilă şi mîhnită. o supunere neobosită, deşi aşteptarea se prelungea de atîţia ani.

Dar poate că nu a fost timp pierdut. Am studiat singur şi am meditat, în aşteptare, mult mai mult.şi cu un cîştig mult mai mare decît in anii de şcoală ; am învăţat singur latina şi greaca, ca să încerc să trec de la studiile tehnice, de care mă apucasem, la cele clasice, în speranţa că-mi va fi mai uşor să intru Ia universitate pe această cale.

Desigur, acest gen de studii era mult mai potrivit pentru inteligenţa mea, M-am cufundat în ele cu o pasiune atît de intensă şi *vie incit,* la douăzeci şi şase de ani, cînd, în urma unei nesperate moşteniri, .foarte modeste, a unui unchi preot (mort în Puglia şi uitat de mult de familia mea), am putut în sfîrşit să intru la universitate, m-am întrebat

multă vreme dacă n-ar fi mai bine să las în sertar, unde zficea de-atîţia ani, diploma de absolvire a institutului tehnic şi să o caut pe cea de liceu, **ca** să **mă** înscriu la facultatea de litere şl filozofie.

Au precumpănit însă sfaturile rudelor *ţi am* plecat la Liege unde, cu morbul filozofiei încă fn corp, am făcut cunoştinţa, intimă şi chinuitoare, a tuturor maşinilor inventate de om pentru fericirea sa.

Am tras de aici, cum se vede, un mare profit. M-am îndepărtat cu oroare instinctivă de realitate, aşa cum o văd *ţi o* pipăie ceilalţi, fără ca în schimb să pot afirma o realitate a mea, înăuntrul şi în jurul meu, deoarece sentimentele mele deviate şi rătăcite nu reuşesc să dea nici sens şi nici valoare vieţii mele nesigure şi lipsite de dragoste. De-acum privesc totul, pe mine chiar, ca de departe ; şi de nicăieri nu vine niciodată către mine vreun semn de dragoste care să-mi dea încrederea sau speranţa unui sprijin. Semne, da, de milă, mi se pare că zăresc în ochii atîtor oameni, în înfăţişarea atîtor locuri care mă îndeamnă nu să primesc sau să dau sprijin, pentru că nu poate da sprijin cel ce nu-1 poate primi ; ci milă. Ei, milă, da... Dar ştiu că e aşa de greu să acorzi sau să primeşti mila.

Timp de cîţiva ani, după ce m-am întors la Napoli, n-am găsit nimic de lucru ; am dus o viaţă boemă printre tinerii artişti, atîta timp cît m-au ţinut ultimele fărîme din mica moştenire. Datorez norocului, cum spuneam, şi prieteniei unui fost bun coleg de şcoală postul pe care-1 ocup. îl păstrez — s-o spunem, da — cu cinste şi munca mea e plătită bine. O, mă consideră toţi, aici. un foarte bun operator : atent, exact, de o *impasibilitate perfectă.* Dacă trebuie să-i fiu recunoscător lui Polacco, atunci şi el trebuie să-mi -fie recunoscător pentru meritul, recunoscut de commenda-[f]ore Borgalli, director general şi consilier delegat la *Kos-mograph, de* a fi angajat un operator ca mine. Domnul Gubbio nu e repartizat la nici una din cele patru trupe ale ^ecţiei artistice, ci e chemat pe rînd la toate, cînd se fac filmele de lung metraj şi mai grele. Domnul Gubbio lucrează mult mai mult decît ceilalţi cinci operatori ai companiei ; dar pentru fiecare film reuşit primeşte o recompensă substanţială şi ia frecvente gratificaţii. Ar trebui să fiu bucu-

ros si satisfăcut. Regret totuşi vremea sărăciei şi a nebuniilor de la Napoli, printre tinerii artişti.

De cum ra-am întors la Napoli, 1-am revăzut pe Giorgio Mirelli, care era acolo de doi ani. Expusese două tablouri ciudate, care provocaseră în rîndul artiştilor şi aî publici; lui discuţii lungi şi violente. Păstra nevinovăţia şi înflăcărarea celor şaisprezece ani ; nu avea ochi pentru neglijenţa cu care se îmbrăca, pentru părul ciufulit, pentru primele tuleie rare de pe obraji şi bărbie, lungi ca la un bolnav : şi era bolnav de o boală divină, pradă unei nelinişti neîncetate, care-1 făcea să nu observe şi să nu atingă ceea ev pentru alţii este realitatea vieţii ; mereu pe punctul de a porni avîntat către o chemare misterioasă, îndepărtată, pe care doar el o-nţelegea,

L-am întrebat de ai lui. Mi-a spus că bunicul Caria a murit de puţină vreme. L-am privit uimit de felul în care îmi dădea o astfel de veste ; părea să nu fi încercat nici o durere. Dar, trezit la realitatea dureroasa de privirea mea. a spus : „Bietul bunic.„", cu atîta regret şi un astfel de zîmbet, încît mi-arn schimbat imediat părerea şi am înţeles că el, în tumultul vieţii ce-i clocotea înăuntru, nu avea nici timpul şi nici puterea să se gîndească la durerile lui.

Şi bunica Roşa ? Bunica Roşa e bine... da, binişor... *aii'* cît poate, biata bătrînică, după moartea bunicului. Două c- > roniţe acum de făcut din flori de iasomie, în fiecare dini: neaţă, una pentru mortul de acum, alta pentru mortul de demult.

— Şi Duccella, Duccella ?

Ah, cum au rîs ochii fratelui la întrebarea mea !

— înfloritoare ! înfloritoare !

Şi mi-a spus că s-a logodit de un an de zile cu baroni Aldo Nuti. Nunta urma să se facă peste puţin timp ; fuseM amînată din pricina morţii bunicului Carlo.

Dar Giorgio nu privea cu bucurie nunta ; dimpotriv, mi-a spus că Aldo Nuti nu i se părea un tovarăş *de* viat. potrivit pentru Duccella ; şi, agitîndu-şi în aer degetele c la ambele mîini, cu grimasa ele plictiseală ce i-o ştiam .:î pe vremea cînd mă căzneam să-1 fac să înţeleagă regulii declinării a doua din greacă, a exclamat :

•— Complicat ! Complicat !

Nu se mai putea să-1 ţii în loc după exclamaţia asta. Şi,

așa CIUT! fugea atunci de la masa de lucru, & fugit și de data aceasta. L-am pierdut din ochi mai mult de un an. Am aflat de la colegii lui pictori că se dusese la Capri, să picteze.

Acolo a găsit-o pe Varia Nestoroff.

III

Acum o cunosc bine pe femeia aceasta, cel puțin atît cit poate fi cunoscută, și-mi explic multe lucruri care mi-au fost de neînțeles atîta vreme. Numai că explicația pe care rni-o dau acum ar putea, la rînduî ei, să pară de neînțeles Celorlalți. Dar eu o fac pentru mine și nu pentru alții ; și nu intenționez cîtuși de puțin s-o acuz pe Nestoroff a.

S-o acuz în fața cui ?

Mă feresc de oamenii de profesie cumsecade ca de ciumă.

Pare imposibil ca acela ce-și practică răutatea calculat și cu sînge rece să nu se bucure de ea. Dar dacă nefericirea fie a nu te putea bucura de propria-ți răutate există (și trebuie să fie teribilă), disprețul pentru acești oameni răi, ca pentru atîția alți nefericiți, poate fi învins, sau cel puțin atenuat, de o oarecare milă. Vorbesc așa, ca să nu vă ofensez, ca o persoană cumsecade.

Dar ar trebui, Doamne sfinte, să recunoaștem asta : că sîntem toți — unii mai mult, alții mai puțin — răi ; dar nu ne bucurăm de răutatea noastră și sîntem nefericiți.

E posibil ?

Toți recunoaștem imediat că sîntem nefericiți ; nimeni nu recunoaște însă propria-i răutate ; nefericirea ne-o privim ca pe ceva irațional și nemeritat ; dar ne căznim să găsim sute de scuze și justificări pentru fiecare lucru rău pe care-î facem, atunci cînd ni~l arată alții sau chiar conștiința noastră.

Vreți să vedeți cum ne revoltăm imediat și negăm cu furie o răutate, evidentă totuși, și de care ne-am bucurat într-un mod de netăgăduit ?

S-au întîmplat aceste două lucruri. (Nu o iau razna, pentru că Nestoroffa a fost comparată de cineva cu frumo-

sul tigru cumpărat, în urmă cu cîteva zile, de *Kosmo-graph),* S-au întîmplat, deci, aceste două lucruri.

Un stol de păsări călătoare — becaţe şi sitari — au co-borît să se odihnească puţin după zborul îndelungat şi să se întremeze pe cîmpie. Au ales prost locul. Un sitar, mai îndrăzneţ decît ceilalţi, le spune tovarăşilor săi :

— Voi staţi aici, adăpostiţi în tufişul ăsta. Eu mă duc să cercetez prin jur şi, dacă găsesc ceva mai bun, vă chem.

Un prieten de-al dumitale, inginer, fire aventuroasă, membru al Societăţii Geografice, a acceptat sarcina de a merge în Africa, pentru nu ştiu care (pentru că nici dumneata nu ştii bine asta) expediţie ştiinţifică. El este încă departe de punctul final ; ai primit de la el ceva veşti ; ultimele te-au lăsat cam neliniştit, pentru că prietenul dumitale îţi descria riscurile pe care le-ar întîmpina încercînd sa traverseze nu ştiu ce regiuni sălbatice şi pustii.

Azi e duminică. Te scoli devreme să mergi îa vînătoare. Ţi-ai făcut pregătirile aseară, făgăduindu-ţi o distracţie plăcută. Cobori din tren sprinten şi vesel ; o porneşti pe cîmpia proaspătă, verde, puţin ceţoasă, în căutarea um;i loc bun pentru vînat păsări călătoare. Stai la pîndă o jumătate de oră, o oră ; începi să oboseşti şi scoţi din buzunar ziarul cumpărat din gară. La un moment dat auzi un filfîit de aripT prin ramurile tufişurilor ; laşi ziarul ; te apropii tăcut şi aplecat ; ţinteşti ; tragi. Ce bucurie ! *Un* sitar !

Da, chiar un sitar. Chiar sitarul plecat în explorare, lă-sîndu-şi tovarăşii în desiş.

Ştiu că dumneata nu măninci vînat ; îl dăruieşti prietenilor : pentru dumneata toată plăcerea constă în a ucide ceea ce numeşti sălbăticiune.

Ziua nu pare bună. Dar dumneata, ca toţi vînătorii, eşti puţin superstiţios : crezi că lectura ziarului ţi-a purtat noroc şi începi să-l citeşti din nou. In pagina a doua găseşti ştirea că prietenul inginer, care a plecat în Africa trimis de Societatea Geografică, a murit în condiţii cumplite în timp ce traversa zonele acelea sălbatice şi pustii : a fost atacat, sfîşiat şi devorat de o fiară.

în timp ce citeşti cu oroare povestea din ziar, nu-ţi trece nici o clipă prin minte să faci o comparaţie între fiară, care

1-a ucis pe prietenul dumitale, şi dumneata, care ai ucis şi-ra rul, plecat şi el în explorare.

Şi totuşi comparaţia ar fi foarte bună, şi mă tem că ar n chiar în avantajul fiarei, pentru că dumneata ai ucis j in plăcere şi fără nici un risc ; în timp ce fiara doar de ;oame, deci din necesitate, şi cu riscul de a fi ucisă de prie-•Lnul dumitale, care era desigur înarmat.

Retorică, aşa e ? Ei, da, dragul meu ; nu te supăra prea iare ; recunosc şi eu : retorică, pentru că noi, mulţumesc lui Dumnezeu, sîntem oameni şi nu sitari.

Sitarul, fără riscul de a fi retoric, ar putea să facă Comparaţia şi să pretindă ca cel puţin oamenii care merg •Je plăcere la vînătoare să nu spună că animalele sînt feroce.

Noi, nu. Noi nu putem admite comparaţia, pentru că aici e vorba de un om care a ucis un animal — iar dincolo, de un animal care a ucis un om.

în cel mai bun caz, dragă sitarule, ca să-ţi facem o mică -•oncesie, putem spune că tu erai un biet animal inofensiv, poftim ! Ţi-ajunge ? Dar de aici tu să nu tragi concluzia ă tocmai de asta răutatea noastră e mai mare ; şi. mai ales, ,ă nu spui că, numindu-te animal inofensiv şi ucig'înclu-te, nu mai avem dreptul să spunem că e feroce animalul care, de foame şi nu de plăcere, a ucis un om.

Dar dacă un om, spui tu, ajunge mai rău ca un animal ?

Uite, da ; trebuie să fim atenţi, într-adevăr, la consecinţele logicii : odată aluneci, şi nu se ştie unde ai să sfîrşeşti.

IT

Varia Nestoroff trebuie să fi avut foarte des ocazia **să** vadă oameni care ajung mai rău ca animalele.

Şi totuşi ea nu i-a ucis. A fost vînător, aşa cum dumneata eşti vînător. Dumneata ai ucis sitarul. Ea nu a ucis pe nimeni. Doar unul singur s-a omorît, pentru ea, cu manile lui : Giorgio Mirelli ; dar nu numai pentru ea.

Fiara, care face rău din motive ce ţin de natura sa, nu este — să se ştie asta — nefericită.

Nestoroffa: după cum se poate deduce din atîtea lu-

cruri, e foarte nefericită. Nu se bucură de răutatea ei, pe care o practică totuşi foarte calculat şi cu atîta sînge rece.

Dacă le-aş spune deschis ce gîndesc despre Nestoroffa colegilor operatori, actorilor, actriţelor de la Companie, toţi ar bănui imediat că m-am îndrăgostit de ea.

Nu-mi pasă de această bănuială.

Nestoroffa are pentru mine, *ca* toţi colegii ci de breaslă, o aversiune aproape instinctivă. Eu n-o împărtăşesc însă, deoarece nu stau cu ea decît cînd sînt în slujba aparatului meu, şi atunci, învîrtind manivela, sînt aşa cum trebuie să fiu, adică perfect *impasibil.* Nu pot nici s-o urăsc şi nici s-o iubesc pe Nestoroffa, aşa cum nu pot să urăsc şi nu pot sa iubesc pe "nimeni. Sînt o *mînă care învîrteşie o manivelă.* Cînd, pe urmă, în sfîrşit, redevin întreg, adică atunci cînd supliciul de a fi doar o *mînă se* termină, şi pot să-mi do-bîndesc din nou tot corpul, mirîndu-mă că am un cap pe umeri, să mă abandonez nefericitului de prisos care e lotuşi în mine şi de care profesia mea mă condamnă să mă lipsesc aproape toată ziua, atunci... ei, atunci sentimentele, amintirile ce se trezesc în mine nu sînt de aşa natură în-cît să mă facă s-o iubesc pe femeia aceasta. Am fost prietenul lui Giorgio Mirelli şi printre cele mai dragi amintiri ale vieţii mele este blinda casă de Ungă Sorrento, unde trăiesc încă şi suferă bunica Roşa şi biata Ducceila.

Eu studiez. Continui să studiez, fiindcă asta e poate ce-i mai puternică pasiune a mea : s-a născut în mizerie şi mi -n întreţinut visele, şi e singurul sprijin pe care-1 mai am. acum că ele au sfîrşit într-un mocî atît de mizerabil. ' O studiez, deci, fără patimă, dar cu interes, pe aceas'îi femeie care, deşi pare să înţeleagă ce face şi motivul pentru care face ceva, nu posedă deloc acel „echilibru" liniştit ri? idei, sentimente, de drepturi şi datorii, de opinii şi obişnuinţe, pe care eu îl urăsc la ceilalţi.

tsm f^1
f SH:

Ea nu este sigură decît de răul pe care-1 poate face celorlalţi ; şi îl face, repet, din calcul şi cu sînge rece.

Acest lucru, în ochii celorlalţi, ai tuturor „echilibraţilor", o lipseşte de orice scuză. Dar cred că nici ea însă.; i n-ar putea găsi vreuna pentru răul pe care, totuşi, ştie ci"; 1-a făcut.

Femeia asta are în ea ceva pe care ceilalţi nu pot să-î înţeleagă, pentru că nici ea însăşi nu se poate înţelege

bine. Se ghiceşte totuşi din expresia violentă ce-i apare pe faţă, fără sa vrea, fără să ştie, atunci cînd îşi joacă rolurile.

Ea singură le ia în serios, şi asta cu atît mai mult cu cit sînt mai ilogice şi trăsnite, grotesc eroice şi contradictorii. Şi nu e chip s-o iii în frîu, s-o faci să atenueze violenţa acestei expresii. Duce de ripâ, ea singură, mai muHe pelicule decît toţi actorii celor patru trupe la un loc. Iese din *cîmp* de fiecare dată ; cînd din întâmplare nu iese, jocul ei e aşa de haotic, figura schimbată şi deformată intr-un mod atît de straniu, fncît, în sala de proiecţie, toate scenele la care a luat parte se dovedesc inacceptabile şi trebuie refăcute.

Orice altă actriţă, care nu s-ar b voinţa mărinimosului eomrnenda tor concediată de mult

— Ei, ei, ei... exclamă în schimb *i* i na cum aemeaza datore, fără să se nelinişteascâ, ini de obsedată — ei văz • cum se noate ?... o ecranul sălii de proiecţie acele imag

ei, ei... dar nu cred... dar nu... dar Doamne, ce oroare... nu cred, nu cred...

Şi se leagă de Polacco sau,.în general, de toţi regizorii care ţin scenariile numai pentru ei, mulţumindu-se să Ic indice pe rînd actorilor acţiunea ce trebuie să se desfăşoare în fiecare scenă luată separat, adesea pe apucate, fiindcă nu toate scenele se pot derula în ordine, una după alta, în cinema. Se întîmplă adesea ca actorii să nu ştie nici măcar ce rol trebuie să joace in ansamblu, şi-1 auzi pe cîte unul că întreabă la un moment dat :

— Dar eu, Polacco, sînt bărbatul sau amantul ?

Degeaba protestează Polacco că i-a explicat bine Nestoroffei tot rolul. Commendatore Borgalli ştie că vina nu-i a lui Polacco ; şi i-a dat o altă primă actriţă, pe Sgrelli, ca-să nu ducă de rîpă toate filmele încredinţate companiei sale. Dar Nestoroffa protestează la rîndul ei, dacă Polacco o foloseşte numai pe Sgrelli sau dacă o foloseşte pe Sgrelli mai mult decît pe ea, care este adevărata *primă actriţă* a companiei. Gurile reîe spun că face asta ca să-1 ruineze pe Polacco, iar Polacco o crede şi eî şi-o răspînde.şte mai departe. Nu-i adevărat : nu-i vorba de nici o ruină, aici.

decit de aceea a peliculelor ; iar Nestoroffa e într-adevăr disperată de ce i se întâmplă ; repet, fără să vrea şi fără s-o ştie. Ea însăşi rămîne uluită şi-aproape îngrozită de propria-i imagine de pe ecran, atît de schimbată şi desfigurată. O vede acolo pe una care e ea, dar pe care nu o cunoaşte. Ar vrea să nu se recunoască în aceea ; dar cel puţin să o cunoască.

Poate de ani şi ani, de-a lungul tuturor aventurilor misterioase ale vieţii sale, ea o urmăreşte pe această obsedată care e în ea şi îi scapă, ca s-o oprească, s-o întrebe ce vrea, de ce suferă, ce-ar trebui să facă s-o îmblânzească, s-o liniştească, s-o împace.

Nimeni, doar dacă nu-i orbit de pasiune, nu poate să aibă dubii în acest sens, cînd o vede ieşind din sala de proiecţie, după ce şi-a privit chipul pe ecran. E cu adevărat tragică : înspăimântată şi transportată, avînd în ochi uimirea tenebroasă pe care o observi la cei ce agonizează, reuşeşte cu greu să-şi stăpînească tremurul convulsiv ce-i agită tot corpul.

Ştiu ce răspuns aş primi dacă aş atrage cuiva atenţia asupra ei :

— Asta e furie ! Freamătă de furie !

E furia, da ; dar nu aceea pe care toţi o bănuiesc, pentru că filmul a ieşit prost. O furie rece, mai rece ca o lamă, e cu adevărat arma acestei femei împotriva tuturor duşmanilor ei. Coco Polacco nu îi este duşman. Dacă i-ar fi, ea nu ar fremăta aşa : s-ar răzbuna pe el cu sînge rece.

Ei îi devin duşmani toţi bărbaţii de care se apropie ca să o ajute să reţină ceea ce îi scapă : ea însăşi, da, dar care trăieşte şi suferă, ca să zicem aşa, *dincolo de ea însăşi.*

Ei bine, nimănui nu i-a păsat de acest lucru, care pentru ea este cel mai important ; toţi, în schimb, au fost orbiţi de trupul ei foarte elegant, şi nu vor şi nici nu-i interesează altceva la ea. Atunci ea îi pedepseşte cu o furie rece, în chiar obiectul poftelor lor ; le duce la exasperare poftele acestea cu cea mai perfidă artă, ca să-i fie cu atît mai mare răzbunarea. Se răzbună dîndu-se brusc şi cu răceală aceluia la care toţi se aşteaptă cel mai puţin : aşa, ca să le arate cît dispreţuieşte lucrul acesta pe care ei îl preţuiesc cel mai mult la ea.

Nu cred să aibă altă explicaţie schimbările bruşte în

relaţiile ei amoroase, care le par tuturor inexplicabile la prima vedere, întrucît nimeni nu poate să nege că prin ele n-a avut decît de pierdut.

Numai că ceilalţi, gîndindu-se puţin şi luîndu-i în consideraţie pe de o parte pe cei cu care ea trăia înainte, iar pe de alta pe cei în braţele cărora s-a aruncat dintr-o dată, spun că ea nu putea să trăiască cu primii, *nu putea să respire ;* în timp ce la ceilalţi o atrăgeau afinităţi josnice ; şi explică acea dăruire bruscă şi neaşteptată ca pe zvienirea celui care, multă vreme sufocat, vrea să ia in sfîrşit. *de unde poate,* o gură de aer.

Şi dacă ar fi tocmai pe dos ? Dacă pentru a respira, pentru a căpăta ajutorul de care vorbeam mai înainte, ea s-ar apropia de primii şi în loc să *respire,* să dobîndeas<> aiutoruî sperat, n-ar primi nici aer proaspăt şi nici spriji: de la ei, ci dimpotrivă, aceştia i-ar provoca o ciudă şi o s;.«, mai puternice, amplificate şi exacerbate de dezamăgire, de dispreţul ce-1 are pentru dorinţele sufletului altera acela ce nu vede şi căruia nu-i pasă decît de SUFLETUI. său, aşa, cu Sitere mari ? Nimeni nu ştie asta ; dar dt astfel de lucruri josnice sînt capabili cei ce se cred şi sîm consideraţi de alţii fiinţe *superioare.* Şi atunci... atunci e de preferat canalia care se arată aşa cum e ; te întristează, dar măcar nu te dezamăgeşte ; şi poate avea, cum se întîmplă des, cîte o parte bună şi, din cînd în cinci, cit* ceva nevinovat, care te bucură şi te îmbărbătează, cu atît mai mult cu cît nu te aşteptai ia ele.

Fapl e că. de peste un an, Nestoroffa e împreună cu actorul sicilian Carlo Ferro, care are şi el un contract U-*Kosmograpli : e* dominată şî foarte îndrăgostită de el, Şt-la ce se poate aştepta de la un astfel de bărbat şi nu cei • altceva. Dar pare să aibă de ia el mai mult decît îşi poi imagina ceilalţi.

Motiv pentru care de cîtăva vreme am început să-1 studiez cu mult interes şi pe ei, pe Carlo Ferro.

Problema cea mai dificilă pentru mine e următoarea **cum** oare Giorgio Mireili, care fugea cu atîta repulsie de

orice complicaţie, s-a rătapu T-^ • j r «tît încîtsă-şi piardă viata U alatu„ de femei& aceaăta«

îmi lipsesc aproape tr>a« j .• i această problemă* şi cum te datele pentru a rezolva drama. am mai SPUS> cunosc sumar

Ştiu din mai mu'tp sure,, - •.- Giorgio a întîlnit-o pentru Ca Nestoro„ £fa„ la CaPri- cînd şi tratată cu multă nemcS/"^ oara> ^ rău Văzută se stabilise pe insulă de mai TM1Ca Colonie rusă„ care **"

Erau chiar unii care o P, j ea ea, cam neinspirată se i„edea„ sPÎOăna, poate pentru bătrîn conspirator furar l» ^Zentase drept văduva unui ani înaintea sosirii ei la r, ^erlln> Ce murise cu d#va informaţii, atît la Berlin cît "'i r> pare că cineva ceruse a acestui bătrîn conspiratn-*1 d Petersbur& asupra ei şi oarecare Nicoîa Nestorof* *» nec™oscut, şi aflase că un şi murise, dar nimeni nu tt?ese expaîriat la Berîîn„ unde motive politice Se afla^ Ca ar fl fost exPatnat din Nestoroff o luase ne rînH Se pare« ?i că acest Nicoîa tr-unul din cartierele popuhf ° fet^ă„/e Pe stradă^ di"-burgului, şi, cizelind-o se cî6-f ^U f&lllate ale Peters-în mizerie din cauza viciilor Oll f ?U ea ; apoi) ajuns cînte prin cafenele d- n ^ ° exPloatase> trimiţînd-o sa poliţie, fugise, sin<nuMn Go/ treiaPînă dnd> că"tat do cîte ştiu e"J; neael cu învP,mania- Dar Nestoroffa, după fl Plîns cuiva în Sti^ite 5?Unare totuL E posibil să St> cruzimile pe care le . S ° Purtările ^ele sau chiar de trînului ; dar nu a spus că eî 1& ^^V* din partea M- trivă, spune că ea In mo?c^ a exploatat-o ; ba, dimpumarea şi ca să mai facă fată - ?•"'• CV, Să„ŞÎ urmeze che-sţia lui, a început să ioqV. C?eltuieb or„ înviîgî"d opo-teatre serioase ; şi că oe să *joace,* urt, -" 1>rovinmp_ ** TM"a '" în f„ind din Rusia„ din^motive politice, la Berlin ei f a el Şl !„a îngri„U neajutorat, i s-a făcut milă, s^/s Ia B,,eriin„ ca va„ pînă Ia moarte. Ce a fă duvă, şi apoi vorbeşte adesea- la Paris ş, , arătfnd că le cunoaşte foar ea nu snnrm cj nimeni nu - le md

. propria persoană, a iubi

umanitatea, adesea, dacă nu aproape întotdeauna, nu înseamnă altceva decît să fie mulţumiţi de ei înşişi.

Giorgio Mirelli trebuie să fi fost, în acele zile la Capri, foarte mulţumit de sine, de arta sa, de peisajele sale.

Cu adevărat ~— şi mi se pare că am mai spus-o — starea lui de spirit obişnuită era extazul şi 'uimirea. Cu o astfel de stare de spirit e uşor să-ţi imaginezi că nu a va-zut-o pe femeia aceasta aşa cum era, cu dorinţele pe care l»-avea, jignită, flagelată, înveninată de neîncrederea *şi* bîrfa din jurul ei ; ci într-o reprezentare fantezistă, pe care şi-a creat-o imediat, înconjurată de lumina dată de el Pentru el sentimentele trebuiau să fie culori şi, poatf. luînd totul din arta sa, nu mai avea alt sentiment deci' cel al culorilor. Poate că toate impresiile despre ea derivau numai clin lumina cu care o înconjurase : impresii, deci, doar pentru el. Ea, probabil n-a participat — pentru că nu putea. Nimic nu te irită mai tare decît să fii exclus de la o bucurie, vie şi prezentă în faţa ta, în jurul tău, căreia însă nu-i descoperi şi nici nu-i ghiceşti motivul. Dar chiar dacă Giorgio Mirelli i 1-ar fi spus, nu i 1-ar fi putut comunica. Era o bucurie numai a lui şi demonstra că şi el. în fond, nu preţuia şi nu voia de Ia e;-decît trupul ; nu ca alţii, e adevărat, în scopuri josnice . dar chiar acest lucru, prelungindu-se — dacă ne gîndim bine — nu făcea decît s-o irite şi mai tare. Dacă lipsa de înţelegere pentru sufletul ei nesigur şi rătăcit din partea celor ce nu vedeau sau nu doreau decît trupul ei, pentru a-şi sătura cu el foamea brutală a simţurilor, o înciuda şi-o îngreţoşa. atunci ciuda faţă de unul ce-i dorea şi eî trupul şi nimic altceva, trupul, dar pentru a obţine de la el o bucurie ideală şi absolută, trebuia să fie cu atîl mai puternică cu cît acum nu avea nici un motiv să-! fie greaţă, şi răzbunarea ei obişnuită contra bărbaţilor devenea mult mai grea, ba chiar zadarnică. Pentru o femeie, un înger e întotdeauna mult mai iritant decît ur, animal.

Ştiu de la toţi colegii de breaslă ai lui Giorgio Mireîîi. de la Napoli, că el era foarte cast, nu pentru că nu ar fi ştiut să se impună femeilor, fiindcă nu era timid deloc, ci pentru că fugea instinctiv de orice distracţie vulgară

Pentru a explica sinuciderea sa, datorată, fără îndoială, în mare parte Nestoroffei, trebuie să presupunem că ea, nebăgată în seamă, lipsită de ajutor şi foarte iritată, pentru a se putea răzbuna, a încercat cu arta cea mai fină şi mai dibace să-şi facă trupul să înceapă să trăiască, încet-încet, în faţa lui, nu numai pentru bucuria ochilor ; şi că pe urmă, cînd l-a văzut, ca pe atîţia alţii, învins şi sclav, l-a oprit, ca să-şi guste mai bine răzbunarea, să obţină de la ea o altă bucurie decît aceea cu care se mulţumise pînă atunci, ca fiind singura demnă de el.

Spun *trebuie* să presupunem asta, dar numai dacă vrem să fim răi. Nestoroffa ar putea să spună, şi poate o şi spune, că nu a făcut nimic care să altereze relaţia de prietenie pură ce se stabilise între ea şi Mirelli ; e adevărat însă că atunci cînd el, nemulţumit cu prietenia pură, întărîtat ca niciodată de refuzurile ei severe, i s-a oferit de bărbat, doar pentru a obţine ce dorea, ea a luptat multă vreme — şi asta-i adevărat, ştiu — să-i schimbe gîndul, şi a vrut să plece din Capri, să dispară ; şi n-a cedat decît din cauza disperării lui violente.

Dar tot atît de adevărat este, dacă vrem să fim răi, că atît refuzurile, cît şi lupta şi ameninţarea şi încercarea de a pleca, de a dispărea, se poate să fi fost doar o artă bine gîndită şi pusă în practică pentru a-1 duce la disperare pe tînăr, după ce l-a sedus, şi pentru a obţine atâtea şi atîtea lucruri pe care el, altfel, poate nu i le-ar fi acordat niciodată. Primul lucru obţinut a fost să fie prezentată ca logodnică, în vila din Sorrento, scumpei bunici, dulcii surori, de care el îi vorbise, şi logodnicului ei.

Se pare că acesta, Aldo Nuti, s-a opus cu mîndrie «nor astfel de pretenţii mai mult decît cele două femei. Nu avea autoritatea şi puterea să se opună şi să împiedice acea nuntă, întrucît Giorgio era deja stăpîn pe sine ?i pe acţiunile sale şi nu credea că trebuie să mai dea cuiva socoteală pentru ele ; dar putea să se opună ca această femeie s"ă vină acolo şi s-o cunoască pe Duccella. de care să fie primită şi tratată ca o soră, da, la asta putea şi trebuia să se opună, şi se opunea cu toate for-;ele. Oare ştiau ele, bunica Roşa şi Duccella. ce fp] de femeie era aceea pe care Giorgio voia s-o aducă acolo şi *s-o* ia de soţie ? O rusoaică aventurieră, o actriţă, dacă nu şi

mai rău ! Cum să permiţi una ca asta, cum să nu te opui cu toate forţele ?

Cu toate forţele... Ei, da, cine ştie cît au trebuit să lupte bunica Roşa şi Duccella pentru a învinge, puţin cîte puţin, cu blînde si triste argumente, toate forţele lui Aldo Nutti. De şi-ar fi putut imagina ce aveau să devină aceste forţe în faţa Variei Nestoroff, imediat ce a intrat, timidă, vaporoasă şi zîmbitoare în vila din Sorrento !

Poaie că Giorgio, pentru a scuza întîrzierea cu care bunica Roşa şi Duccella i-au răspuns, i-o fi spus Nesto-roffei că ea se datora opoziţiei *cu toate forţele* din partea logodnicului surorii sale ; astfel că Nestoroffa s-a simţit tentaîa să se măsoare cu aceste forţe, imediat ce a intrat în vilă. Nu ştiu nimic ! Ştiu doar că Aldo Nuti a fost atras ca într-un vîrtej şi înghiţit ca un pai de pasiunea pentru ea.

Eu nu-1 cunosc. L-am văzut o singură dată, cînd îi dădeam meditaţii lui Giorgio şi el era un copil ; ni i s-a părut infatuat. Această impresie nu se potriveşte cu ceea ce mi-a spus Mirelli despre el cînd m-am întors de la Liege, că ar fi *complicat.* Dar nici ceea ce am aflat de la alţii nu seamănă cu acea primă impresie a mea, care m-a făcut să vorbesc despre el, în mod irezistibil, după părerea pe care mi-am făcut-o atunci. Trebuie să fie, de fapt, greşită. Duccella a putut să-1 iubească. Şi acest lucru, pentru mine, e cea mai bună dovadă că greşesc. Dar nu-ţi poţi comanda impresiile. O fi, cum se spune, un tînăr serios, deşi nu cu un temperament arzător ; pentru mine, pînă nu-1 văd din nou, rămîne băiatul infatuat, cu stema de baron pe batistă şi portofel, domnişorul căruia *i-ar fi plăcut atît să fie artist dramatic.*

Şi a fost, în realitate, cu Nestoroffa, în dauna lui Giorgo Mirelli. Drama s-a desfăşurat la Napoli, puţin după prezentarea şi scurta şedere a Nestoroffei la Sorrento. Se pare că Nuti s-a întors la Napoli cu cei doi logodnici, după acea scurtă şedere, ca să-1 ajute pe Giorgio, nepriceput, şi pe ea, care nu cunoştea încă oraşul, să-şi găsească o casă înainte de nuntă.

Poate că drama nu s-ar fi întîmplat sau ar fi avut un alt sfîrşit, dacă nu ar fi existat complicaţia celeilalte logodne sau, mai bine zis, a dragostei Duccellei pentru

Nuti, Din cauza asta Giorgio Mirelli a trebuit să întoarcă asupra lui violenţa ororii de nesuportat, care 1-a copleşit !a descoperirea neaşteptată a trădării.

Aldo Nuti a fugit de la Napoli ca un nebun, înainte ca bunica Roşa şi Duccella să vină de la Sorrento, la vestea că Giorgio s-a sinucis.

Biată Duccella, biată bunică Roşa ! Femeia care, de la mii de mile depărtare, a venit aducînd cu ea discordia şi moartea în căsuţa voastră, unde împreună cu iasomia înflorea cea mai nevinovată idilă, este acum aici, în faţa aparatului meu, în fiecare zi ; şi, dacă e adevărat ce-mi spune Polacco, va fi curînd aici şi el, Aldo Nuti,' care pare să fi aflat că Nestoroffa e primă actriţă la Kosmo-

groph.

Nu ştiu cum, dar inima îmi spune că, învîrtind manila aparatului de filmat, îmi va fi dat să vă răzbun şi •*j** voi şi pe bietul vostru Giorgio, scumpă Duccella, scumpă bunică Roşa !

Caietul al treilea

i

UN ZGOMOT LIN. E O TRĂSURICĂ CE ALEARGĂ uşor. — Trap, trap, trap.

Cum ? Claxonul automobilului o trage înapoi ? Chiar aşa ! Uite, pare să o facă să meargă înapoi, caraghios.

Cele trei doamne din automobil rîd, se întorc, ridică braţele să salute cu vioiciune, într-un fîlfîit confuz şi vesel de văluri multicolore ; iar biata trăsurică, înecată într-un nor greţos de fum şi praf, oricît s-ar opinti căluţul deşelat s-o tragă în trapul său istovit, continuă să dea înapoi, înapoi, cu case, copaci, cu rarii trecători, pînă ce dispare în fundul bulevardului nesfîrşit. Dispare ? Nu, cum aşa ? Automobilul a dispărut. Trăsurică, în schimb, iat-o, merge tot înainte, încet-încet, în trapul istovit, egal, al căluţului deşelat. Şi tot bulevardul pare să o ia din nou înainte, odată cu ea.

Aţi inventat maşinile ? Bucuraţi-vă acum de senzaţii de uşoară ameţeală.

Cele trei doamne din automobil sînt actriţe de la Kosmograph. şi au salutat cu atîta vioiciune trăsurică smulsă înapoi de cursa mecanică nu pentru că în ea ar fi fost cineva drag lor, ci pentru că automobilul, mecanismul le îmbată şi trezeşte în ele o vitalitate dezlănţuită. II au la dispoziţie gratis ; plăteşte *Kosmograph.* In trăsurică sînt eu. M-au văzut cum dispar într-o clipă, dînd înapoi caraghios, în fundul bulevardului ; au rîs de mine ; in acest moment au ajuns deja. Dar uite că acum vin şi eu. dragele mele. încet-încet, da ; dar voi ce aţi văzut ? O trăsurică dînd înapoi, ca trasă de un fir, şi tot bulevardul năpustindu-se ca o fîşie lungă, confuză, violentă, vertiginoasă. Eu în schimb, uite, mă consolez de mersul

lent fiiindcă pot să admir, în tihnă, unul cîte unul, platanii mari şi verzi ai bulevardului, care nu sînt smulşi de furia voastră, ci rămîn aici plantaţi solid, împrăştiind, la o pală de aer, în aurul soarelui printre ramurile cenuşii, răcoarea unei umbre violacee : uriaşi ai şoselei, în rînd, atîţia, îşi deschid şi ţin cu braţe puternice coroanele imense, palpitînd către cer.

Dă bice, da, dar nu prea tare, vizitiule ! E atît de obosit căluţul tău bătrîn şi deşelat. Toate i-o iau înainte : automobile, biciclete, tramvaie electrice ; şi furia atîtor motoare pe străzi îl îndeamnă şi pe el, fără să ştie, fără să vrea, îi sileşte irezistibil bietele picioare anchilozate, obosite să transporte, de la un capăt la altul al marelui oraş, atîta lume mîhnită, oprimată şi obsedată de nevoi, nenorociri, afaceri, aspiraţii pe care el nu le poate înţelege ! Şi poate cel mai mult îl obosesc acei cîţiva care se suie în trăsurică în dorinţa de a se distra, *şi* nu ştiu nici cum, şi nici unde. Bietul căluţ, capul i *se* lasă tot mai în jos şi nu îl mai ridică, chiar dacă tu îl biciuicşti la sînge, vizitiule !

— Uite, la dreapta... ia-o la dreapta î

Kosmograph e aici. pe acest drum lăturalnic, în. afara oraşului.

ii

Drumul plin de gropi, prăfuit, abia trasat la început, are aerul lipsit de graţie al unuia care, aşteptîndu-se la linişte, se vede bătut la cap tot timpul. Dar dacă un drum de ţară, la cîţiva kilometri în afara oraşului, nu are dreptul la cîteva tufişuri proaspete, la toate acele fire de sunet, plăpînde şi confuze, cu care liniştea singurătăţilor îşi ţese pacea, la orăcăitul broaştelor cînd plouă, cînd în bălţile rămase se oglindesc, în noaptea înseninată, stelele, într-un cuvînt, la toate deliciile naturii solitare, atunci chiar că nu ştiu cine mai are acest drept.

în schimb îl năpădesc automobile, trăsuri, căruţe, biciclete şi toată ziua un du-te-vino continuu de actori, operatori, maşinişti, muncitori, figuranţi, poştaşi, şi larmă

de ciocane, fierăstraie, rindele, şi praf si miros ele benzină. Clădirile, mai mari şi mai mici, aîe marii Case de filme se ridică la capătul şoselei, de o parte şi de alta ; se mai ivesc cîteva mai încolo, în dezordine, în perimetrul foarte vast, care se întinde si se lărgeşte pe cîmpie : una, mai înaltă decît toate, are deasupra ceva ca un turn cu geamuri opace, care strălucesc în soare ; iar pe zidul ce se vede din şosea, pe albul orbitor al varului, e scris cu litere negre, mari :

KOSMOGRAPH

Se intră prin stingă, pe o uşiţă de lingă poarta principală, care se deschide rar. în faţă e o circiumă de ţară, botezată pompos *„Restaurantul Kosmograph",* cu un umbrar frumos din trestie împletită, care acoperă cu totul aşa-zisa grădină şi proiectează înăuntru o lumină verzuie. In interior, cinci sau şase mese rustice, care nu se ţin prea bine pe picioare, scaune şi bănci. Mai mulţi actori machiaţi şi îmbrăcaţi în costume ciudate stau jos şi discută însufleţit ; unul ţipă mai tare ca toţi, lovindu-şi cu furie o mînă de coapsă :

— Şi eu vă spun că trebuie să-l nimereşti aici, sici, aici !

Şi palmele, pe pantalonii de piele, par împuşcături.

Vorbesc, desigur, de tigru, cumpărat cu puţin înainte de *Kosmograph ;* de felul în care trebuie ucis ; de punctul precis în care trebuie nimerit. Şi-au făcut o fixaţie. Dacă stai să-i asculţi, par să fie toţi vînători de fiare sălbatice.

îngrămădiţi în faţa intrării, stau să-i asculte cu feţe zîmbitoare şoferii automobilelor uzate, pline de praf ; vizitiii trăsurilor care aşteaptă acolo, în fund, unde cărarea e închisă de un gard de nuiele şi pari ; şi alţi ama-rîţi, cei mai mizeri pe care-i cunosc, deşi îmbrăcaţi cu o oarecare decenţă. Sînt (îmi cer scuze, dar aici toate au nume franţuzeşti sau englezeşti) *cachets* flotanţi, adică cei care vin să-şi ofere, dacă e nevoie, serviciile ca figuranţi. Impertinenţa lor e insuportabilă, mai rea decît a cerşetorilor ; pentru că ei vin aici să-şi etaleze o mi-

zerie care nu cere o milă de un gologan, ci de cinci lire, pentru care se costumează adesea grotesc. Trebuie să vezi ce înghesuială *e* uneori în magazia-vestiar, ca să apuce să îmbrace cîte o zdreanţă mai acătării, şi cu ce aere şi-o plimbă pe platouri, ştiind bine că, dacă reuşesc să *se îmbrace,* chiar dacă nu *joacă,* obţin jumătate din plată.

Doi, trei actori ies din circiumă, făcîndu-şi loc în înghesuială. Poartă tricouri galben-şofran, au faţa şi braţele mînjite de un galben murdar şi poartă un fel de creastă cu pene colorate pe cap. Indieni. Mă salută :

— Salut, Gubbio.

— Salut, *Se filmează...*

Se filmează e porecla mea. Da !

Se nimereşte o broască ţestoasă inofensivă exact în locul unde un ştrengar prost crescut stă pe vine să-şi facă nevoile. După aceea, bietul animal îşi reia cuminte mersul încet, avînd pe carapace nevoia băiatului, turn nedorit.

De-ale vieţii !

Ai pierdut un ochi, cazul a fost grav. Dar sîntem toţi, care mai mult, care mai puţin, însemnaţi, şi nu ne dăm seama. Viaţa ne înseamnă ; unuia îi agaţă un năravi, altuia o grimasă.

Nu ? Dar dă-mi voie, dumneata, chiar dumneata care spui că nu-i aşa... uite, *magnific...* nu-ţi împănezi toate discuţiile cu acest adverb ?

„M-am dus, magnific, unde mi-au spus : 1-am văzut şi i-am spus, magnific : Dar cum, tu, magnific..."

Aveţi răbdare ! Nimeni nu îţi spune *Domnul Magnific...* Serafino Gubbio *(Se filmează...)* a fost mai nenorocos. Fără să-mr dau seama, mi s-o fi întîmplat probabil, de mai multe ori, să repet după regizor propoziţia sacramentală : *Se filmează... ;* oi fi repetat-o cu figura mea obişnuită, de impasibilitate profesională, şi-a fost de-ajuns ca toată lumea, la sugestia lui Fantappie, să-mi spună *Se filmează...*

Toţi spectatorii din Italia îl cunosc pe Fantappie *, actor comic la *Kosmograph,* a cărui specialitate a devenit parodierea vieţii militare ; *Fantappie consemnat în cazarmă* şi *Fantappie la poligon ; Fantappie la marile manevre* si *Fantappie pilot de aerostat; Fantappie santinelă* şi *Fantappie soldat colonial...*

Porecla şi-a pus-o singur şi se potriveşte de minune cu specialitatea lui. La starea civilă îl cheamă Roberto Chismico.

— Puişorule, te-ai supărat că ţi-am zis *Se filmează ?* m-a întrebat acum cîtva timp.

— Nu, dragă, i-am răspuns zîmbind. M-ai pecetluit.

— Dar m-am pecetluit şi pe mine, du-te-n colo !

Pecetluiţi cu toţii. da. Şi cel mai mult cei care-şi dau seama cel mai puţin, dragă Fantappie,

HI

Intru în hol pe stingă şi ies pe platforma de la poartă, pietruită şi înghesuită între clădirile secţiei a doua, *Secţia Fotografică* sau a *Pozitivului.*

în calitate de operator am dreptul să stau cu un picior în secţia asta, iar cu celălalt în *Secţia Artistică* sau a *Negativului.* Şi toate minunile complicatei industrii aşa-zis artistice îmi sînt familiare.

Aici se duce la bun sfîrşit, în mod misterios, opera maşinilor.

Toată viaţa pe care maşinile au mîncat-o cu voracitatea animalelor chinuite de un vierme singuratic se varsă aici, în camerele subterane mari, abia luminate de slabe lămpi roşii, care aruncă o nuanţă sîngerie halucinantă, sinistră, asupra bazinaşelor enorme pregătite pentru baie.

Viaţa înghiţită de maşini *e* acolo, în acei viermi singuratici, adică în peliculele deja înfăşurate pe ramă.

Trebuie fixată viaţa asta, care nu mai e viaţă, pentru ca o altă maşină să-i redea mişcarea suspendată aici în atîtea ipostaze.

* Poreclă compusă din *fante* — infanterist şi *a* piâ = pe jos, producînd sensul comic prin pleonasm (Infanteristul ce merge pe jos) (n.t.).

Sîntem ca într-un pîntec, în care se produce şi se desfăşoară o monstruoasă gestaţie mecanică.

Şi cîte mîini lucrează în umbră ! E aici o întreagă armată de bărbaţi şi femei : operatori, tehnicieni, supraveghetori, angajaţi la dinam şi la celelalte maşinării, la uscare, la îmbibare, la viraj, la colorare, la perforarea peliculei, la montaj.

Ajunge să intru aici, în obscuritatea împuţită de răsuflarea maşinilor, de exhalaţiile substanţelor chimice, ca tot prisosul meu să se evapore.

Mîini, nu văd decît mîini, în aceste camere obscure : ' mîini care trebăluiesc deasupra bazinaşelor ; mîini cărora lumina întunecată a lămpilor roşii le dă o aparenţă spec- ; trală. Mă gîndesc că aceste mîini aparţin unor oameni care nu mai sînt ; că aici sînt condamnaţi să fie doar mîini : aceste mîini, instrumente. Au o inimă ? La ce le foloseşte ? Aici nu e de folos. Doar ca instrument, tot al maşinii, poate fi de folos, ca să mişte aceste mîini. Şi tot aşa cu capul : doar ca să gîndească la ce poate fi de folos acestor mîini. Şi, puţin cîte puţin, mă năpădeşte aversiunea faţă de necesitatea ce mi se impune, să devin şi eu o mînă şi nimic altceva.

Mă duc la magazioner să-mi procur peliculă nouă, şi pregătesc hrana pentru aparatul meu.

îmi pun imediat, cu el în mînă, masca mea de impasibilitate. Ba mai mult : nu mai exist. Merge *el* acum, cu picioarele mele. Din cap pînă-n picioare îi aparţin : fac parte din mecanismul lui. Capul meu e aici, în aparat, şi îl duc în mînă.

Afară, la lumină, în tot perimetrul foarte vast, e animaţia veselă a activităţilor care prosperă şi compensează prompt şi din belşug orice muncă ; curgerea lină *a* activităţii cu siguranţa că nu vor fi obstacole şi că orice dificultate va fi depăşită graţie mijloacelor în abundenţă ; ba chiar febra de a-ţi crea, aproape ca o sfidare, greutăţile cele mai ciudate şi neobişnuite, fără să te uiţi la cheltuieli, cu certitudinea că banul, cheltuit acum fără zgîrcenie, se va întoarce în curînd însutit.

Scenografi, maşinişti, decoratori, tîmplari, zidari şi zugravi, electricieni, croitori şi croitorese, modiste, florari^

mulţi alţi muncitori la încălţăminte, pălării, armurărie, mobilă veche şi modernă, garderobă, sînt ocupaţi cu toţii, dar nu serios, şi nici măcar în joacă.

Doar copiii au norocul divin să-şi ia în serios jocurile lor. Minunea e în ei ; o răsfrîng asupra lucrurilor cu care se joacă, şi se lasă amăgiţi de ea. Nu mai e un joc ; e o realitate minunată.

Aici totul e pe dos.

Nu se lucrează în joacă, pentru că nimeni n-are chef să se joace. Dar cum să iei în serios o muncă ce nu are alt scop decît acela de a amăgi — nu pe tine însuţi, ci pe alţii ? Şi să amăgească alcătuind cele mai stupide poveşti, cărora maşina trebuie să le dea o realitate minunată ?

Rezultă de aici, prin forţa lucrurilor şi fără puterea de a amăgi, un joc hibrid. Hibrid, pentru că stupiditatea poveştii e cu atît mai vădită, mai frapantă, cu cît se materializează prin mijlocul ce se pretează cel mai puţin la amăgire : reproducerea fotografică. Ar trebui să înţelegem că fantasticul nu poate dobîndi realitate decît prin artă, iar acea realitate pe care i-o dă maşina îl ucide prin simplul fapt că îi este dată de o maşină, adică printr-un mijloc care descoperă şi vădeşte înşelătoria prin chiar faptul că îl prezintă ea pe ceva real. Dar dacă e mecanism, cum poate fi viaţă, cum poate fi artă ? E aproape ca şi cum ai intra într-unul din muzeele de statui vii, de ceară, îmbrăcate şi pictate. Nu încerci decît surpriza (care poate fi aici şi repulsie) mişcării, acolo unde nu este posibilă iluzia unei realităţi materiale.

Şi nimeni nu crede serios că poate crea această iluzie. Se face tot posibilul să *se dea de lucru* maşinii, pe şantiere, în cele patru studiouri sau pe platouri. Publicul, ea şi maşina, înghite tot. Se fac bani cu lopata, şi se pot cheltui cu nonşalanţă mii şi mii de lire pentru o scenă care pe ecran nu va dura decît două minute.

Decoratori, maşinişti, actori, au cu toţii aerul că înşeală maşina care va da aparenţă de realitate tuturor ficţiunilor lor.

Ce sînt eu pentru ei, eu carej cu multă seriozitate, asist impasibil, învîrtind manivela, la jocul lor stupid ?

IV

Dati-mi voie o cîipă. Mă duc să văd tigrul. O să continui mai tîrziu, nu vă fie teamă. Deocamdată trebuie să mă duc să văd tigrul.

De cînd 1-au cumpărat, am fost să-1 văd în fiecare zi, înainte să mă apuc de treabă. Doar două zile n-am putut, fiindcă nu am avut timp.

Am avut aici şi alte fiare sălbatice, mult mai melancolice însă : doi urşi albi, care-şi treceau zilele stînd pe labele de dinapoi, bătîndu-se în piept ca nişte trinitari * ce fac penitenţă ; trei lei friguroşi, ghemuiţi tot timpul într-un colţ al cuştii, unul peste altul ; şi alte animale, nu chiar aşa de sălbatice : un biet struţ speriat de orice zgomot, ca un pui de găină, cu un mers foarte nesigur ; mai multe maimuţe îndrăcite. *Kosmograph* are de toate, printre care şi o menajerie, ai cărei chiriaşi, însă, nu rezistă mult.

Dar nici un animal nu *mi-a vorbit* ca acest tigru.

Cînd 1-am primit sosise, de puţină vreme, cadou al nu ştiu cărui ilustru personaj străin, la Grădina zoologică din Roma. Nu 1-au putut ţine acolo, fiindcă a fost imposibil, nu zic să-1 faci să-şi sufle nasul cu batista, dar măcar să respecte regulile cele mai elementare ale vieţii sociale. De trei sau patru ori a ameninţat să sară peste şanţ, ba chiar a încercat să se arunce asupra vizitatorilor Grădinii, care stăteau cuminţi şi-1 admirau de la distanţă.

Dar ce alt gînd mai spontan ar fi putut să-i treacă prin minte unui tigru (dacă nu vreţi prin minte, să zicem prin labe), decît că şanţul era făcut special pentru ca el să încerce să-1 sară, şi că domnii aceia se opriseră acolo ca să fie devoraţi de el, dacă reuşea să sară şanţul ?

E desigur un merit să ai simţul umorului ; dar ştim că nu-1 au toţi. Foarte mulţi nici măcar nu admit că se poate glumi cu ei. Vorbesc de oameni care, totuşi, teoretic, ar recunoaşte cu toţii că uneori e permis să glumeşti.

Tigrul, spuneţi voi, nu e expus în glumă într-o gră-

* Membri ai ordinului religios al trinităţii, instituit în secolul al XH-lea (n.t.).

dină zoologică. Cred asta. Dar nu vi se pare o glumă ca el să presupună că-l expuneţi aici pentru a da mulţimii o „noţiune vie" de istorie naturală ?

lată-ne din nou la acest subiect. Asta — noi nefiind deloc tigri, ci oameni — e retorică.

Putem avea înţelegere pentru un om care nu ştie să suporte o glumă ; dar nu pentru o fiară ; cu atît mai mult cu cît gluma la care ea *a* fost expusă, e vorba de „noţiunea vie", poate avea consecinţe funeste : ar fi pentru vizitatorii Grădinii zoologice o noţiune prea „experimentală" despre ferocitatea animalului.

Tigrul a fost deci, cu înţelepciune, condamnat la moarte. Cei de la *Kosmograph* au aflat la timp şi l-au cumpărat. Acum *e* aici, într-una din cuştile menajeriei noastre. De cînd e aici, e foarte cuminte. Cum se explică asta ? Tratamentul nostru, fără îndoială, i se pare mult mai logic. Aici nu îi este dată libertatea de a încerca şa sară nici un şanţ, nici o iluzie de *culoare locală,* ca la Gfă-dina zoologică. Aici are în faţă gratiile cuştii, care îi spun tot mereu : *Nu poţi scăpa ; eşti prizonier ;* şi stă aproape toată ziua lungit şi resemnat să privească printre gratii, într-o aşteptare liniştită şi stupidă.

Vai, biet animal, nu ştie că aici o să i se întîmple cu totul altceva decît gluma cu „noţiunea vie" !

E gata deja scenariul, cu subiect indian, în care el vs juca unul din rolurile principale. Scenariu spectaculos, pentru care se vor cheltui cîteva sute de mii de lire ; dar cît se poate de stupid şi vulgar. Ajunge să-i auzi titlul : *Femeia şi tigrul.* Veşnica femeie mai tigru decîl tigrul. După cîte am înţeles, va fi o *Miss* .englezoaică, călătorind prin Indii cu o coadă de curtezani după ea

India va fi închipuită, jungla va fi închipuită, călătoria va fi închipuită, ca şi *Miss* şi curtezanii ei ; doar moartea bietului animal nu va fi închipuită. Vă daţi seama ? Şi nu simţiţi cum vă cutremuraţi de indignare ?

Să-l ucizi, ca să te aperi sau ca să-l salvezi pe altul, mai treacă ! Deşi fiara n-a venit singură, fiindcă a avut ea chef, să se arate aici, în mijlocul oamenilor, ci oamenii, pentru plăcerea lor, s-au dus s-o captureze, s-o smulgă din cuibul ei sălbatic. Şi s-o ucizi aşa, într-o pădure închipuită, la o vînătoare închipuită, pentru o plăsmuire

stupidă, e o nedreptate ce întrece orice măsură ! Un curtezan, la un moment dat, îşi va împuşca unul din rivali, îl veţi vedea pe acest rival prăbuşindu-se, mort. Da, domnilor. După terminarea scenei, iată-l că se ridică, scuturîndu-şi praful de pe haine. Dar bietul animal nu se va mai ridica, după ce va fi împuşcat. Vor căra falsa pădure şi, ca pe un gunoi, cadavrul lui. în toată această plăsmuire doar moartea lui va fi reală.

Şi măcar de-ar fi o plăsmuire care, prin frumuseţea şi nobleţea ei, ar putea compensa într-un fel sacrificiul animalului. Dar nu. E cît se poate de stupidă. Actorul care îl va ucide nu va şti probabil nici măcar de ce l-a ucis. Scena va dura un minut, două pe ecran, şi va trece fără să lase o amintire de durată spectatorilor, care vor ieşi din sală căscînd :

— O, Doamne, ce prostie !

Asta te aşteaptă, animal frumos. Tu nu ştii şi priveşti printre gratiile cuştii cu ochii tăi înspăimântători, a căror privire piezişă ba se strînge, ba se dilată. Văd parcă cum tot corpul îţi emană, ca un suflu de jar, sălbăticia, iar dungile negre ale blănii sînt semnul elanului elastic al forţei nestăpânite. Oricine te observă de aproape se bucură de cuşca în care eşti închis şi care domoleşte şi în el instinctul feroce, trezit irezistibil de vederea ta.

Tu nu poţi avea altă soartă aici. Sau în cuşcă, sau trebuie să fii ucis ; fiindcă ferocitatea ta — înţelegem asta — e nevinovată : natura ţi-a dat-o şi tu, dîndu-i curs, te supui ei şi nu poţi avea remuşcări. Noi nu putem admite ca tu, după o masă sîngeroasă, să dormi liniştit. însăşi nevinovăţia ta ne dezvinovăţeşte pe noi că te-am ucis, cînd o facem ca să ne apărăm. Putem să te ucidem şi pe urmă, ca şi tine, să dormim liniştiţi. Dar acolo, în sălbăticie, unde tu nu-i laşi pe alţii să treacă ; nu aici, aici unde tu n-ai venit singur, de plăcere. Inocenţa ferocităţii tale face ca nedreptatea noastră să devină greţoasă. Vrem să ne apărăm de tine, după ce te-am adus aici, pentru plăcerea noastră, şi te ţinem închis : asta nu mai e ferocitatea ta ; e o ferocitate perfidă ! Dar ştim, să nu te îndoieşti de asta, să mergem mai departe, să facem un lucru mai grozav : o să te ucidem în joacă, prosteşte. Un vînător închipuit, la o vînătoare închipuită,

printre copaci închipuiţi... Vom fi cu totul demni, cu adevărat, de scenariul inventat. Tigri, mai tigri ca un tigru. Şi să mai spui că sentimentul pe care acest *film* în pregătire va încerca să-l trezească în spectatori este dispreţul pentru ferocitatea umană. Noi o să punem la treabă această ferocitate în joacă şi sperăm să cîştigăm, dacă iese bine, o sumă frumuşică.

Te uiţi ? La ce te uiţi, animal frumos si nevinovat ? E chiar aşa. Pentru asta eşti aici. Iar eu, care te iubesc şi te admir, cînd o să te ucidă, voi învîrti *impasibil* manivela acestui graţios aparat, îl \'ezi ? L-au inventat. Trebuie să acţioneze ; trebuie să mănînce. Mănîncă tot, orice prostie i se pune în faţă. O să te mănînce şi pe tine ; mănîncă tot, îţi spun ! Iar eu îl slujesc. O să-1 aduc mai aproape de tine cînd, lovit de moarte, o să ai ultimele zvîrcoliri. A, nu te îndoi, o să scoată din moartea ta tot profitul posibil ! Nu i se întîmplă în fiecare zi să guste din asemenea mîncare. Poţi să te consolezi cu asta. Şi, dacă vrei, şi cu altceva.

Vine în fiecare zi, ca şi mine, în faţa cuştii tale, o femeie, ca să studieze cum te mişti, curn întorci capul, cum priveşti. Nestoroffa. Ţi se pare puţin lucru ? Te-a ales profesor. Un noroc ca ăsta nu are orice tigru.

De obicei ea îşi ia rolul în serios. Dar am auzit că rolul de *Miss* „mai tigru decît tigrul" nu-i va fi încredinţat ei. Poate ea nu ştie încă ; îşi închipuie că i se cuvine ; şi vine aici să studieze.

Mi-au spus asta, rîzînd. Dar chiar eu am surprins-o ieri, cînd venea, şi am stat de vorbă cu ea o bună bucată de vreme.

Nu stai degeaba, e clar, jumătate de oră să priveşti şi să examinezi un tigru, să vezi în el o expresie a pă-mîntului, ingenuă, dincolo de bine şi rău, de o frumuseţe fără egal şi inocentă în forţa sa feroce. Pînă să cobori din această „stare originară" şi să reuşeşti să vezi în faţă pe unul sau pe una din zilele noastre, şi s-o poţi

recunoaşte ca pe un locuitor al aceluiaşi pămint — cel puţin pentru mine, nu ştiu dacă şi pentru voi — îţi trebuie ceva vreme.

Am stat deci o bucată de vreme s-o privesc pe doamna Nestoroff, fără să înţeleg ce-mi spunea.

Dar, de fapt, vina nu era numai a mea şi a tigrului. Faptul că mi se adresa era neobişnuit ; şi, dacă ne ia prin surprindere cineva cu care nu am mai avut relaţii de acest fel, întîrziem să înţelegem sensul, ba uneori chiar sunetul cuvintelor celor mai obişnuite şi întrebăm :

•— Scuzaţi, ce-aţi spus ?

In mai puţin de opt luni, de cînd sînt aici, eu şi ea, în afară de saluturi, am schimbat abia vreo douăzeci de cuvinte.

Apoi ea — da, s-a întîmplat şi asta — apropiindu-se, a început să-mi vorbească cu volubilitate, aşa cum facem cînd vrem să-i distragem atenţia unuia care ne surprinde gîndind sau făcînd ceva ce vrem să ţinem secret. (Nesto-roffa vorbeşte cu o uşurinţă fantastică şi cu un accent perfect limba noastră, ca şi cînd ar fi în Italia de foarte mulţi ani ; dar începe brusc să vorbească franţuzeşte de îndată ce, pentru cîteva clipe numai, se supără sau se aprinde.) Voia să ştie de ia mine dacă profesia de actor era de aşa natură încît orice animal (chiar fără a vorbi metaforic) se putea crede în stare s-o exercite.

•— Unde ? am întrebat-o,

N-a înţeles întrebarea.

•— Uite, i-am explicat, dacă e vorba s-o exerciţi aici, unde nu e nevoie de cuvinte, poate chiar şi un animal, de ce nu ?, ar fi în stare.

Am văzut cum se întunecă la faţă.

— Asta o fi, a spus ea, misterioasă.

La început mi s-a părut că ea (ca toţi actorii profesionişti, cu contracte aici) vorbea cu ciudă de unii care, fără să aibă nevoie, dar fără să dispreţuiască un cîştig uşor, sau din vanitate, sau de plăcere, sau din alt motiv, făceau în aşa fel încît să fie acceptaţi de Companie şi primiţi printre actori, fără multă greutate, dacă trecem peste aceea, pe care le-ar fi foarte greu sau chiar imposibil s-o depăşească fără repetiţii îndelungate şi apti-

tu dini reale, de a declama. Sînt mai mulţi de genul ăsta la *Kosmoqraph,* adevăraţi domni, toţi tineri între douăzeci şi treizeci de ani, prieteni de-ai unui acţionar mai important din Consiliul de administraţie, sau ei înşişi acţionari, dîndu-şi aere că au un rol sau altul în cîte un film, doar pentru distracţie ; şi îl interpretează cu multă distincţie, ba cîte unii chiar într-un mod care ar trezi invidia unui actor adevărat.

Dar, gîndindu-mă apoi la tonul misterios cu care ea, întunecîndu-se deodată, a pronunţat cuvintele : „Asta o fi", mi s-a trezit bănuiala că poate i-a ajuns la urechi vestea că Aldo Nuti, nu se ştie pe ce căi, ar încerca să vină aici.

Această bănuială m-a tulburat destul de mult.

De ce venea ea să mă întrebe tocmai pe mine, gîndin-du-se la Aldo Nuti, dacă profesia de actor mi se părea de aşa natură încît orice animal s-ar putea crede în stare s-o exercite ? Ştia deci de prietenia mea cu Giorgio Mirelli ?

N-aveam, şi nu am nici acum, motive s-o cred. Din întrebările pe care i le-am pus cu dibăcie ca să mă lămuresc, n-am izbutit să capăt nici o certitudine.

Nu ştiu de ce, mi-ar fi foarte neplăcut să ştie că am fost prietenul lui Gioi'gio Mirelli, cînd era foarte tînăr. şi că mi-a fost familiară vila din Sorrento, unde ea a adus discordie şi moarte.

Nu ştiu de ce — am spus : dar nu-i adevărat ; ştiu de ce şi am mai spus-o şi în altă parte. Nu o iubesc, repet, şi nici n-aş putea-o iubi pe femeia aceasta ; dar nici nu o urăsc. Aici o urăsc toţi ; si numai asta ar constitui pentru mine un motiv foarte puternic ca să n-o urăsc şi eu. Mereu, cînd îi judec pe ceilalţi, m-am silit să depăşesc cercul sentimentelor mele, să prind din concertul vieţii, făcut mai mult din plîns decît din rîsete, cît mai multe note care să nu se acorde cu ele. L-am cunoscut pe Giorgio Mirelli, dar cum ? în ce fel ? Aşa cum era în relaţiile cu mine. Aşa cum îl iubeam eu. Dar cine era el şi cum era în relaţiile cu femeia aceasta, ca ea să-l poată iubi ? Nu ştiu ! Desigur, nu era, nu putea fi unul şi acelaşi pentru mine şi pentru ea. Deci cum aş

putea-o eu judeca clin punctul lui .de vedere ? Toţi avem o concepţie falsă despre unitatea individuală. Unitatea se află în relaţiile dintre elemente ; ceea ce înseamnă că, variind chiar foarte puţin relaţiile, variază prin forţa lucrurilor şi unitatea. Astfel se explică cum unul, pe care eu pe bună dreptate îl iubesc, este cu îndreptăţire urît de altul. Eu, care iubesc, şi celălalt, care urăşte, sîntem doi : nu unul ; dar cel pe care eu îl iubesc şi cel pe care celălalt îl urăşte nu sînt deloc aceeaşi persoană ; sînt diferiţi : sînt şi ei doi. Noi înşine nu putem să ştim niciodată ce realitate avem pentru ceilalţi ; cine sîntem pentru acesta sau pentru acela.

Acum, dacă Nestoroffa ar afla că am fost bun prieten cu Giorgio Mirelli, m-ar suspecta probabil de o ură pe care nu o am pentru ea : şi ar fi de ajuns această bănuială ca să devină alta pentru mine, chiar dacă eu aş rămîne în aceeaşi dispoziţie sufletească faţă de ea ; ar îmbrăca pentru mine un aspect care mi-ar ascunde atîtea altele ; şi nu aş mai putea-o studia, cum o studiez acum, în întregime.

I-am vorbit despre tigru, despre sentimentele pe care mi le deştepta prezenţa lui aici şi soarta lui ; dar mi-am dat seama imediat că nu era în stare să mă înţeleagă, nu pentru că era incapabilă, dar pentru că relaţiile stabilite între ea şi animal nu-i permiteau nici să-i fie milă de el, nici să fie indignată de acţiunea ce urma să fie îndeplinită.

Mi-a spus, cu ascuţime :

— Plăsmuire, da ; şi stupidă, dacă vrei ; dar cînd grilajul va fi ridicat şi animalul va intra în cuşca mai mare ce va reprezenta un colţ de pădure, cu gratiile ascunse de frunze, vînătorul, închipuit şi el ca şi pădurea, va avea dreptul să se apere tocmai pentru că animalul, cum spui dumneata, nu e imaginar, ci real.

— Dar tocmai asta e rău, am exclamat : să foloseşti un animal viu acolo unde totul este închipuit.

— Cine ţi-a spus asta ? a replicat prompt, închipuit o să fie rolul vînătorului; dar în faţa acestui animal. *adevărat* se va afla totuşi un om *adevărat!* Şi te asigur că dacă el nu îl va ucide din primul foc, sau daca nu

îl va răni ca să-l doboare, animalul, fără să ţină seama că.vînătorul şi vînătoarea sînt o plăsmuire, îi va sări în spate şi va sfîşia *cu adevărat* un om *adevărat.*

Am zîmbit la subtilitatea logicii ei şi am spus :

•— Dar cine a dorit asta ? Qite-l cum stă aici ! Nu ştie nimic, animalul ăsta frumos, nevinovat de ferocitatea lui.

M-a privit cu nişte ochi ciudaţi, de parcă ar fi bănuit că vreau să-mi bat joc de ea ; apoi a zîmbit, a dat uşor din umeri şi a adăugat :

— Ţi-e aşa drag ? Dresează-l ! Fă din el - un tigru actor, care să ştie să se prefacă mort la împuşcătura închipuită a unui vînător închipuit, şi totul va fi bine.

Dacă am fi continuat, nu ne-am mai fi înţeles deloc ; pentru că, dacă mie îmi era drag tigrul, ei îi era vînătorul.

Intr-ad.evăr, vînătorul desemnat să ucidă tigrul era Carlo Ferro. Nestoroffa trebuie să fie consternată ; şi poate nu vine aici. cum spun gurile rele, să-şi studieze rolul, ci pentru a măsura pericolul pe care îl va înfrunta amantul ei.

Care, şi el, deşi arată, cu ostentaţie, o indiferenţă dispreţuitoare, trebuie să fie, de fapt, neliniştit. Ştiu că, vorbind cu directorul general, commendatore Borgalli, şi cu cei de la biroul administrativ, a venit cu multe pretenţii : o asigurare pe viaţă de cel puţin o sută de mii de lire, care urmează să fie plătită rudelor sale din Sicilia, în caz de moarte, de nu s-ar întîmpla !, o altă asigurare, mai modestă, pentru incapacitate de muncă în cazul unei eventuale răniri, de nu s-ar întîmpla nici asta !, o gra-tificaţie mare dacă totul, cum e de dorit, va merge bine şi — o pretenţie curioasă, care nu a fost sugerată în mod sigur, ca cele de dinainte, de un avocat — blana tigrului ucis.

Blana tigrului va fi, fără îndoială, pentru Nestoroffa ; pentru picioruşele ei ; covor preţios. O, desigur, ea şi-a rugat amantul, 1-a implorat să renunţe la acest rol atît de periculos ; dar apoi, văzîndu-l hotărît şi angajat deja, i-o fi sugerat, chiar ea, lui Ferro, să pretindă *măcar* blana tigrului. Cum *măcar ?* Păi da ! Că ea i-a spus *măcar* mi se pare neîndoielnic. *Măcar,* adică în compensaţie pen-

'•M ăsf

tru neliniștea ce o va costa încercarea la care se va expune el. E imposibil să-i fi trecut prin minte lui. lui Carlo Ferro, ideea de a obține blana fiarei ucise ca, s-o pună sub picioruşele amantei sale. Nu e în stare, Carlo Ferro, de asemenea idei. E de-ajuns să-1 priveşti ca să te convingi : să priveşti căpăţîna lui neagră, păroasă şi trufaşă de ţap.

El a apărut ieri, pe neaşteptate, şi mi-a întrerupt conversaţia cu Nestoroffa din faţa cuştii. Nici nu 1-a interesat despre ce vorbeam noi, ca şi cum pentru el o conversaţie cu mine nu putea să aibă nici o importanţă. Abia s-a uitat la mine, abia şi-a dus bastonaşul de bambus la pălărie în semn de salut, a privit cu indiferenţă dispreţuitoare tigrul din cuşcă, spunîndu-i amantei :

— Să mergem : Polacco e gata ; ne aşteaptă.

Şi mi-a întors spatele, sigur că va fi urmat de Nestoroffa, ca un tiran de sclava lui.

Nimeni nu simte şi nu arată mai mult ca el acea antipatie instinctivă, pe care vă spuneam că o au aproape toţi actorii pentru mine, şi care se explică, sau cel puţin eu o explic aşa, ca un efect, neclar şi pentru ei, al profesiei mele.

Carlo Ferro o simte cel mai mult fiindcă, printre altele, are şi norocul de a se crede cu adevărat un mare actor.

Antipatia nu mă priveşte atît pe mine — Gubbio —, cît aparatul meu. Se întoarce asupra mea fiindcă eu sînt acela care-i învîrtesc manivela.

Ei nu-şi dau seama bine, dar eu, cu manivela în mină, sînt de fapt un fel de executor.

Unii din ei — vorbesc, se înţelege, de actorii adevăraţi, adică de aceia care-şi iubesc arta cu adevărat, oricare ar fi valoarea lor — vin aici fără tragere de inimă, fiindcă sînt plătiţi mai bine, pentru o muncă ce, deşi cam obositoare, nu le cere eforturi de inteligenţă. Adesea, repet, nu ştiu nici măcar ce rol joacă.

Aparatul, cu cîştigul enorm pe care-1 realizează, le poate

aduce, eînd sînt angajaţi, mult mai mult decît orice impresar sau director de companie dramatică. Nu numai atît ; dar el, cu reproducerile lui mecanice, fiindcă poate să ofere ieftin marelui public mereu alt spectacol, umple sălile cinematografelor şi goleşte teatrele, aşa că toate, sau aproape toate companiile dramatice fac de la o vreme afaceri mărunte ; iar actorii, ca să nu lîncezească, se văd constrînşi să bată la porţile Caselor de filme. Dar nu urăsc aparatul numai pentru umilinţa muncii stupide şi mute la care îi condamnă ; îl urăsc mai ales pentru că se văd îndepărtaţi, smulşi din contactul direct cu publicul, care le dădea înainte cea mai bună compensaţie şi cea mai mare satisfacţie : aceea de a vedea, de a simţi de pe scenă, într-un teatru, o mulţime atentă şi suspendată de firul acţiunii *vii,* emoţionîndu-se, fremătînd, rîzînd, aprinzîn-du-se izbucnind în aplauze.

Aici se simt ca în exil. Exilaţi nu numai de pe scenă, ci şi faţă de ei înşişi. Pentru că acţiunea lor, acţiunea *vie a* corpului lor *viu,* acolo, pe pînza cinematografului, de fapt nu mai există : e doar *imaqinea lor,* surprinsă într-o clipă, într-un gest, într-o expresie, care apare şi dispare. Presimt confuz, cu un sentiment neclar de nelinişte, de gol, de golire chiar, că trupul lor e aproape sustras, suprimat, privat de realitate, de respiraţie, de voce, de zgomotul pe care-1 produce mişcîndu-se, ca să devină doar o imagine mută, ce tremură o clipă pe ecran şi dispare în tăcere, deodată, ca o umbră inconsistentă, joc iluzoriu pe o bucată de pînză mizeră.

Se simt şi ei sclavi ai acestui aparat gălăgios, care pare, pe trepiedul pliant, un păianjen mare la pîndă, un păianjen care suge şi absoarbe realitatea lor vie, ca s-o prefacă într-o aparenţă lipsită de consistenţă, momentană, joc iluzoriu, mecanic, în faţa publicului. Iar cel care-i dezbracă de realitatea lor pentru a o da drept hrană aparatului, care le reduce corpul la o umbră, cine e ? Sînt eu, Gubbio.

Ei stau aici, ca pe o scenă de zi, cînd se filmează. Pentru ei, seara reprezentaţiei nu vine niciodată. Nu mai văd publicul. Are grijă aparatul de reprezentaţia în faţa publicului, proiectîndu-le umbrele ; iar ei trebuie

să se mulţumească să joace doar în faţa aparatului. După ce au jucat, reprezentaţia lor e pelicula.

Mă pot iubi ?

O oarecare consolare pentru umilinţa aceasta o constituie faptul că nu sîn-t singurii sacrificaţi în folosul aparatului, care mişcă, agită, atrage atîta lume în jurul lui. Scriitori iluştri, comediografi, poeţi, romancieri vin aici, propunînd toţi, cu demnitate, „regenerarea artistică" a industriei. Şi tuturor commendatore Borgalli le vorbeşte într-un fel, iar Coco Polacco în altul : primul, cu mănuşile de director general ; celălalt, descheiat la haină, ca un regizor. Coco Polaceo ascultă răbdător toate propunerile de scenarii ; dar la un moment dat ridică o mînă, dce :

— O, nu, ăsta-i cam necizelat. Trebuie să tragem mereu cu ochiul la englezi, dragul meu !

Găselniţă genială, asta cu englezii. E-adevărat, majoritatea peliculelor produse de *Kosmagraph* merg în Anglia. Trebuie deci ca alegerea subiectelor să se adapteze gustului englezesc. Şi cîte lucruri nu vor englezii să vadă în aceste pelicule, după Coco Polacco !

— *Puritanismul* englezesc, înţelegi ! Ajunge să zică *shocking,* şi adio !

Dacă peliculele ar fi supuse direct judecăţii publicului, poate că ar merge atîtea lucruri ; dar nu : de importul peliculelor în Anglia se ocupă agenţii ; există hopul, plaga agenţilor. Ei decid, agenţii, fără drept de apel : ăsta merge, ăsta nu merge. Şi pentru fiecare film care nu merge se pierd sute de mii de lire.

Sau Coco Polacco exclamă :

— Foarte bine \. Dar asta, dragul meu, e o dramă, o dramă perfectă ! Succes sigur ! Vrei să faci din ea un film ? N-o să-ţi permit niciodată ! Ca film nu merge ; ţi-am spus, dragă, prea subtilă, prea subtilă. Aici e nevoie de altceva. Tu eşti inteligent, înţelegi !

De fapt, Coco Polacco, dacă le refuză subiectele, le face şi elogiul : le spune că nu sînt destul de proşti ca să scrie pentru cinema. Pe de o parte, deci, ei ar vrea să înţeleagă, s-ar resemna să înţeleagă ; dar, pe de alta, ar vrea să li se accepte subiectele. O sută, două sute cincizeci, trei sute de lire, în unele momente... Bănuiala,

cum că elogiul inteligenţei lor şi dispreţul pentru cinematograf ca instrument artistic sînt invocate pentru a li se refuza politicos subiectele, îi trece prin cap cîte unuia ; dar onoarea e salvată si poate pleca cu capul sus. De departe, actorii îi salută ca pe nişte tovarăşi de nenorocire.

— Toţi trebuie să treacă pe aici ! se gîndesc ei cu o bucurie răutăcioasă. Pînă şi capetele încoronata ! Toţi, pe aici, întipăriţi pentru o clipă pe un cearceaf !

Acum cîteva zile, eram cu Fantappie în curtea unde se află *Sala de vizionare* şi biroul *Direcţiei artistice,* cînd am zărit un bătrînel pletos, cu joben, un nas enorm, privirea saşie în dosul ochelarilor ele aur. o bărbiţă rotundă, ce părea foarte speriat de afişele mari şi colorate, lipite de zid, roşii, galbene, albastre, extravagante, teribile, ale filmelor care au adus mai multă glorie Companiei.

— Ilustre senator ! a exclamat Fantappie cu un salt, apropiindu-se şi rămînînd în poziţie de drepţi, cu mîna ridicată comic, ca pentru un salut milităresc. Aţi venit pentru vizionări ?

— Da... da... mi-au zis să vin la zece, a răspuns ilus trul senator, sîlindu-se să-şi dea seama cu cine vorbeşte.

•— La zece ? Cine v-a spus ? Polacco ?

•— Nu înţeleg...

•— Regizorul Polacco ?

— Nu, un italian *... unul căruia îi ziceau inginer..:

— A, am înţeles : Bertini ! V~a spus că la zece ?

N-aveţi grijă. E zece şi jumătate. La unsprezece va fi sigur aici.

Era venerabilul profesor Zeme, ilustrul astronom, director al Observatorului şi senator al Regatului, academician al Linceilor, cu nu ştiu cîte titluri de onoare italiene şi străine, invitat la toate prînzuriie de Ia Curte.

— Şi... mă scuzaţi, domnule senator, a reluat mucalitul de Fantappie, o întrebare : n-aţi putea să mă trimiteţi pe Lună ?

— Eu ? Pe Lună ?

— Da, vreau să spun... în film, se înţelege... Fantoppiâ

* Polacco înseamnă în limba italiană polonez (n.t).

pe Lună : ar fi delicios ! In recunoaştere, cu opt soldaţi. Gîndiţi-vă puţin, domnule senator. Aş aranja sceneta.,. Nu ?.Spuneţi nu ?

Senatorul Zeme a spiis nu, cu mîna, dacă nu cu indignare, sigur cu multă răceală. Un savant de talia lui nu putea să se preteze la a-şi pune ştiinţa în serviciul unei bufonerii. A admis, da, să se lase filmat la Observatorul său ; a vrut ca publicul să vadă, în caietul său, semnăturile celor mai iluştri vizitatori ai Observatorului, ale Majestăţilor Lor Regele şi Regina şi ale Alteţelor Lor Regale Prinţul Moştenitor şi Principesele şi a Majes-tăţii sale Regele Spaniei şi ale altor regi şi miniştri şi ambasadori ; dar toate astea pentru mai marea glorie a ştiinţei sale şi pentru a da poporului o imagine a *Minunilor cerului* (titlul peliculei) şi a formidabilei măreţii în care el, senatorul Zeme, aşa micuţ cum e, trăieşte şi munceşte.

— Spanac ! a exclamat încetişor Fantappie, cu una din strîrnbăturile lui obişnuite, plecînd cu mine.

Dar ne-am reîntors, puţin după aceea, atraşi de un zgomot puternic de voci, ce răsuna în curte.

Actori, actriţe, operatori, regizori, maşinişti ieşiseră din cabine şi din *Sala de probă şi* stăteau în jurul senatorului, Zeme, în dispută cu Simone Pau, care vine să mă vadă din cînd în cînd la *Kosmograph.*

— Ce educaţie a poporului ! ţipa Simone Pau. Faceţi-mi plăcerea ! Trimiteţi-1 pe Fantappie pe Lună ! Faceţi-1 să joace popice cu stelele ! Sau credeţi că sînt ale dumneavoastră, stelele ? Daţi-le încoace, divinei Prostii a oamenilor, care are tot dreptul să şi le însuşească şi
să joace popice cu ele ! Dealtfel iertaţi-mă, dealtfel ce faceţi dumneavoastră ? Cine credeţi că sînteţi ? Nu ve deţi decît obiectul ! Nu aveţi decît conştiinţa obiectului ! Religie, deci. Iar Dumnezeul dumneavoastră e luneta !
Credeţi că ea este instrumentul dumneavoastră ? Nu-i
adevărat ! E Dumnezeul dumneavoastră şi o veneraţi !
Sînteţi ca Gubbio, de-aici, cu aparatul lui ! Servitorul... nu vreau să vă jignesc, o să spun preotul, Papa, vă ajunge ?, al Dumnezeului dumneavoastră, şi juraţi pe dogma infai libilităţii sale. Unde e Gubbio ? Trăiască Gubbio ! Trăiască

Gubbio ! Aşteptaţi, nu plecaţi, domnule senator ! Am venit în dimineaţa asta aici ca să-l consolez pe un nefericit. I-am dat întîlnire aici : trebuie să fi ajuns deja ! Un nefericit, un tovarăş de-al meu, client al hotelului Falco... Nu există mijloc mai bun de a consola pe un nefericit decît să-i arăţi şi să-l faci să simtă că nu e singur. Şi l-am invitat aici, printre aceşti bravi prieteni artişti. E un artist şi el ! Uite-l acolo ! Uite-l acolo !

Şi omul cu vioara, foarte lung, încovoiat şi tenebros, pe care-l văzusem cu mai bine de un an în urmă la azilul de săraci, a înaintat, parcă absorbit ca de obicei, să-şl privească perii din sprîncenele foarte dese şi încruntate.

S-au dat cu toţii la o parte. In liniştea ce s-a făcut au izbucnit cîteva hohote de rîs, ici şi colo. Dar stupoarea şi un fel de repulsie îi reţineau pe cei mai mulţi, privind cum avansează omul acela cu capul plecat, cu ochii absorbiţi de perii din sprîncene, de parcă n-ar fi vrut să~şi vadă nasul cărnos şi roşu, greutate enormă şi pedeapsă a lipsei de cumpătare. Mai mult ca oricînd, acum, înaintînd, părea să spună : „Linişte ! Faceţi loc ! Vedeţi ce poate viaţa să facă din nasul unui om ?"

Simone Pau i 1-a prezentat senatorului Zeme, care a fugit, indignat ; au rîs cu toţii ; dar Simone Pau, serios, a început să-l prezinte actriţelor, actorilor, regizorilor, povestind cîte ceva, unuia şi altuia, din istoria prietenului său, de ce şi cum după acea ultimă şi faimoasă în-tîmplare nu a mai cîntat. La sfîrşit, aprins la faţă, a strigat :

— Dar astăzi va cînta, domnilor ! Va cînta ! Va rupe vraja malefică ! Mi-a promis că va cînta ! Dar nu pentru voi, domnilor ! Voi veţi sta la distanţă ! Mi-a promis că o să-i cînte tigrului ! Da, da, tigrului ! Tigrului ! Trebuie să respectăm această idee a lui ! Desigur, o fi avînd motive bine întemeiate ! Să mergem, hai, să mergem cu toţii... Vom sta la distanţă... El va merge, singur, în faţa cuştii, şi va cînta !

Printre strigăte, rîsete, aplauze, cuprinşi cu toţii de o vie curiozitate pentru aventura bizară, l-am urmat pe Simone Pau, care îl luase de braţ pe omul său şi-1 împingea înainte, după indicaţiile ce i se dădeau din spate,

în ce privește drumul spre menajerie, Văzînd cuștile, ne-a oprit pe toți, ne-a spus să facem liniște și l-a trimis înainte, singur, pe omul cu vioara.

Auzind zgomotul, o mulțime de magazioneri, muncitori, mașiniști, decoratori au venit sa asiste, în spatele nostru, la scenă.

Fiara se retrăsese, dintr-un salt. în fundul cuștii ; arcuită, cu capul aplecat, dinții rînjiți, cu ghearele scoase gata de atac : teribilă !

Omul a privît-o înfricoșat ; s-a întors perplex să-1 caute din ochi, printre noi, pe Simone Pau.

— Cîntă ! i-a strigat acesta. Nu te teme ! Cîntă ! O să te înțeleagă !

Și atunci el, eliberîndu-se parcă, cu un efort extraordinar, dintr-un coșmar, și-a ridicat în cele din urmă capul, scuturîndu-1, a aruncat pe jos pălăria deformată, și-a trecut mîna prin părul lung și ciufulit, a scos vioara din învelitoarea veche de stofă verde, aruncînd-o și pe aceasta peste pălărie.

S-au auzit cîteva glume dinspre muncitorii înghesuiți în spatele nostru, urmate de rîsete și comentarii, în tirnp ce el își acorda vioara ; dar s-a făcut o liniște totală imediat ce ei a început să cînte, întîi puțin nesigur, ezitant, ca și cum s-ar îi simțit rănit de sunetul instrumentului său, pe care nu-l mai auzise de multă vreme ; apoi, deodată, învingîndu-și nesiguranța și poate freamătul dureros, au izbucnit cîteva fraze energice. Acestor fraze le-a urmat ceva ca un suflu greu, crescînd din ce în ce, mai insistent, de ciudate note aspre și surde, o țesătură deasă, din care, din cînd în cînd, cîte una părea să întîr-zie, ca un suspin pe care cineva încearcă să-l scoată printre sughițuri de plîns. Pe urmă, această notă s-a destins, s-a dezvoltat, pentru a se pierde eliberata de apăsare, în-tr-o linie melodică limpede, foarte dulce și intensă, vibrînd de o durere fără margini : și o emoție profundă ne-a cuprins atunci pe toți, brăzdînd cu lacrimi chipul lui Simone Pau. Cu brațele ridicate, ne făcea semn să stăm liniștiți, să nu arătăm în nici un fel admirația noastră, pentru ca acel zdrențăros trăsnit să-și poată asculta în liniște sufletul.

N-a durat mult. A lăsat în jos mîinile, ca epuizat, cu vioara şi arcuşul, şî s-a întors către noi transfigurat, cu . .chipul udat de lacrimi, spunînd :

— Iată...

Au izbucnit aplauze furtunoase, /v fost luat. purtat în triumf. Pe urmă, dus la cea mai apropiată circiumă, în ciuda rugăminţilor şi ameninţărilor lui Sirncne Pau, a . băut şi s-a îmbătat.

Polacco şi-a muşcat un deget de furie, fiindcă nu s-a [1] gîndit să mă trimită imediat să iau aparatul, ca să prind scena sonatei pentru tigru.

Ce bine Ie în; e lege pe toate, întotdeauna. Coco Poiacco ! Nu am putut să-î răspund, pentru că mă gîndeam la ochii doamnei I\tstoroff, care asistase la scenă într-un extaz plin de spElrnă.

Caietul al palruîca

'Uit
•SfilsSijcfelB

AM NICI CEA MAI MICA ÎNDOIALA : EA ŞTIE de prietenia mea cu Giorgio Mirelli şi că Aldo Nuti va fi aici în curînd.

Cele două veşti i-au parvenit, în mod sigur, de la Carlo Ferro.

Dar cum de se întîmplă că aici nimeni nu vrea să-şi amintească ce a fost între cei doi, iar tratativele cu Nuti n-au fost întrerupte imediat ? S-a angajat să uşureze aceste tratative, pe ascuns, Polacco, prieten cu Nuti, căruia acesta i s-a adresat de la bun început. Se pare că Polacco ar *îi* obţinut de la unul din tinerii „diletanţi" de aici, Fleccia, vînzarea, în cele mai avantajoase condiţii, a celor zece acţiuni pe care acesta din urmă le poseda. De cîteva zile, într-adevăr, Fleccia spune că s-a plictisit să stea la Roma şi că pleacă la Paris,

Se ştie că majoritatea acestor tineri se învîrtesc pe aici mai ales pentru prietenia ce o au, sau pe care ar vrea s-o aibă, cu cîte o tînără actriţă ; şi că mulţi pleacă atunci cînd n-au reuşit acest lucru, sau s-au plictisit, Să-i spunem prietenie : din fericire, cuvintele nu roşesc.

Uite aici : o tînără actriţă, în costum de *divette* sau de balerină, aleargă cu bustul gol pe platouri ; se opreşte ici şi colo să converseze, cu sînii expuşi în văzul tuturor ; ei bine, tînărul ei prieten vine după ea cu cutia de pudră şi cu puful şi din cînd în cînd i-1 trece pe piele, pe braţe, pe ceafă, pe gît, mîndru că un astfel de serviciu îi revine lui.

De cîte ori, de cînd sînt la *Kosmograph,* nu 1-am văzut pe Gigetto Fleccia alergînd astfel după micuţa Sgrelii ? Dar acum, cam de o lună, s-a certat cu ea. Ucenicia s-a terminat ; va pleca la Paris.

Nimic extraordinar, deci, pentru nimeni, ca Nuti, şi el un domn bogat şi actor amator, să vină să-i ia locul. Poate nu-i destul de cunoscută, sau s-a uitat deja, drama primei lui aventuri cu Nestoroffa.

Eu sînt cîteodată naiv ! Cine îşi mai aminteşte ceva după ce trece un an ? Mai sînt vremurile să crezi că în oraş, în vîrtejul vieţii de acolo, vreun lucru — om, operă, întîmplare — merită amintirea unui an de zile ? Voi, în singurătatea cîmpiei, Duccella şi bunică Roşa, puteţi să v-amintiţi ! Aici, chiar dacă cineva îşi aminteşte... A fost oare aceea o dramă ? Atîtea se întîmplă, şi vîrtejul vieţii nu se opreşte nici o clipă, pentru nimeni. Nu pare un lucru în care alţii, ca străini, să fie nevoiţi să se amestece, pentru a împiedica consecinţele unei reluări. Ce consecinţe ? O ciocnire cu Carlo Ferro ? Dar e atît de antipatic tuturor, nu numai pentru aroganţa lui, d tocmai pentru că e amantul Nestoroffei ! Dacă ciocnirea se va produce şi vor apărea tulburări, pentru străini va fi un spectacol plăcut ; iar cei ce nu doresc tulburările speră poate să găsească astfel un pretext să o concedieze împreună cu Carlo Ferro şi pe Nestoroffa, care, protejată cum e de commendatore Borgalli, le stă tuturor în gît. Ori poate se speră ca Nestoroffa însăşi, pentru a fugi de Nutij să plece de la sine ?

E clar că Polacco s-a ocupat cu atîta zel de venirea lui Nuti numai în acest scop ; şi de la bun început, pe ascuns, a vrut ca Nuti, împotriva influenţei pe care commendatore Borgalli ar putea s-o folosească, să fie înarmat **cu** cele zece acţiuni achiziţionate la un preţ ridicat şi cu dreptul de a-1 înlocui pe Gigetto Fleccia în rolurile sale.

Ce motiv ar avea toţi să se teamă de starea de spirit cu care va veni Nuti ? Ei prevăd, poate, doar ciocnirea cu Carlo Ferro, deoarece Carlo Ferro e aici, în faţa lor } îl văd, îl ating. Şi nu-şi închipuie că între Nestoroffa şi Nuti mai poate exista cineva.

— Tu ? m-ar întreba, dacă m-aş apuca să le spun lucrurile astea.

Eu, dragii mei ? Ei, vouă vă arde de glumă. E unul pe care nu-1 vedeţi ; unul pe care nu-1 puteţi atinge. Ua spectru, ca în poveşti.

Imediat ce Nuti va încerca să se apropie de ea, spectrul acesta, prin forţa lucrurilor, o să apară între ei. A apărut chiar după sinucidere ; şi i-a făcut să fugă, îngroziţi, unul de altul. Un foarte frumos efect cinematografic, pentru voi ! Dar nu şi pentru Aldo Nuti. Cum se poate gîndi el, acum, să încerce să se apropie din nou de femeia aceasta ? Nu e posibil ca — măcar el — să fi uitat de spectru ! Dar o îi aflat că Nestoroffa e aici cu un alt bărbat. Şi bărbatul acesta îi dă, desigur, curajul să se apropie din nou de ea. Poate speră că oniul acesta, cu masivitatea corpului său, îi va ascunde spectrul, îl va împiedica să-l zărească, angajîn-du-1 într-o luptă *tangibilă,* ce nu e deci, contra unui spectru, ci corp la corp. Şi poate se va preface a crede că a venit să se angajeze în această luptă pentru *el,* ca să-1 răzbune pe *el.* Fiindcă desigur Nestoroffa, avînd alături un alt bărbat, arată că a uitat de „bietul mort".

Nu e adevărat. Nestoroffa nu 1-a uitat. Mi-au spus-o dar ochii ei, felul în care mă priveşte de două zile, adică de dnd Carlo Ferro, informîndu-se, i-a adus la cunoştinţă că DJB fost prietenul lui Giorgio Mirelli.

Mînie, ba chiar dispreţ, o evidentă aversiune : iată ce observ de două zile în ochii Nestoroffei, imediat ce se îndreaptă către mine pentru o clipă. Şi mă bucur. Pentru că acum sînt sigur că ceea ce mi-am închipuit despre ea, stu-diind-o, e adevărat şi răspunde realităţii, ca şi cum ea însăşi, într-o efuziune sinceră a celor mai ascunse sentimente sie sale, şi-ar fi deschis sufletul jignit şi chinuit.

De două zile arată în faţa mea, ostentativ, o afecţiune devotată şi supusă faţă de Ferro ; se vîră în el, atîrnă de braţul lui, lăsînd totuşi să se înţeleagă, pentru cine o ob-servă atent, că ea, ca toţi ceilalţi, ba chiar mai mult decît ei, cunoaşte şi vede îngustimea mentală, grosolănia purtărilor, în sfîrşit, josnicia acestui bărbat. O ştie şi o vede. Dar ceilalţi — inteligenţi şi politicos! — îl dispreţuiesc şi fug de eî ? Ei bine, ea îl preţuieşte şi stă cu el tocmai din acest motiv ; tocmai pentru că el nu e nici inteligent şi nici politicos.

Asta e cît se poate de clar. Şi, totuşi, dincolo de o mînie foarte orgolioasă, trebuie să fie şi altceva în inima ei în acest moment ! Desigur, ea clocește ceva. Fără îndoială, Carlo Ferro nu e pentru ea decît un remediu dur, foarte

amar, la care, strîngînd din dinţi, silindu-se foarte mult, a recurs, ca să se vindece de un rău disperat. Iar acum, mal mult ca oricînd, nu vrea să renunţe la acest remediu, între-văzînd amenințarea ca, odată cu venirea lui Nuti, să cadă iar pradă răului ce o macină. Nu ştiu de ce, dar eu cred că Aldo Nuti are o astfel de putere asupra ei. Atunci 1-a luat ca pe o păpuşă, 1-a rupt şi 1-a aruncat. Dar venirea Iu: de acum nu are, desigur, alt scop decît acela de a o priva de acest remediu, punînd-o în faţa spectrului lui Giorgio Mi-relli, în care-şi vede, probabil, adevărata dramă : chinul obsedant al firii ei ciudate, ele care nici unul dintre bărbaţii pe care i-a cunoscut n-a ştiut şi n-a vrut să se îngrijească.

Ea nu mai poate trăi aşa ; vrea să se vindece cu orie2 preţ. Ştie că, dacă Ferro o strînge în braţe, se poate teme că o sfărîmă. Şi această fricâ îi place.

— Dar ce-ţi pasă — aş vrea să-i strig — ce-ţi pasă dacă Aldo Nuti vine să-ţi pună în faţă chinul tău, dacă tu-1 *&l* încă în tine, sufocat cu forţa, dar nu învins ? Nu vrei să-ţl vezi sufletul : se poate oare ? Te urmăreşte, te urmăreşte mereu, te urmăreşte ca un nebun ! Ca să fugi de el, te agăţi, te ascunzi în braţele unui bărbat pe care îl ştii fără inimă şi în stere să te omoare, dacă sufletul tău, întîmplător, te-ar lui iar în stăpînire ca să te dea pradă vechiului chin ! A, mai bine să te omoare ? Mai bine să te omoare decît să te chinuieşti iar, să-ţi simţi iar sufletul din tine, sufletul
care suferă şi nu ştie de ce ?

Ei, bine, în dimineaţa asta, în timp ce filmam, am avu: deodată bănuiala teribilă că ea — jucîndu-şi, ca de obicei, ca o nebună, rolul — ar vrea să se omoare : da, da, chiar să se omoare, în faţa mea. Nu ştiu cum am făcut să-mi păstrez impasibilitatea ; mi-am zis :

— Tu eşti o niînă, învîrteşti manivela ! Ea te priveşte, te priveşte fix, nu te priveşte decît pe tine, ca să te facă să înţelegi ceva ; dar tu nu ştii nimic, tu nu trebuie să înţe legi nimic ; învîrteşte manivela !

A început să se lucreze la filmul cu tigrul, care va fî foarte lung şi la care vor lua parte toate cele patru echipe, Nu mă interesează cîtuşi de puţin să dau de firul acestei intrigi încurcate, pline de scene vulgare şi foarte stupide..

Știu că Nestroffa nu va lua parte, fiindcă nu a izbutit să obțină rolul principal. Doar în această dimineață, ca o concesie specială făcută lui Bertini, a *pozat* într-o scurtă scenă de „atmosferă", într-un rolișor secundar, dar greu, de tî-nără indiană, sălbatică și fanatică, ce se omoară executînd ^dansul pumnalelor".

După ce a trasat spațiul de filmare, Bertini a așezat în semicerc vreo douăzeci de figuranți, deghizați în indieni sălbatici. A apărut Nestoroffa, aproape goală, doar cu o fî-șie de dungi galbene, verzi, roșii, albastre, peste șolduri. Dar goliciunea minunată a corpului robust, delicat și plin era ca acoperită de nepăsarea ei dispreţuitoare față de acest trup, cu care a apărut în mijlocul tuturor bărbaților de acolo, cu capul sus, cu cîte un pumnal foarte ascuțit în fiecare mînă.

Bertini a explicat pe scurt acțiunea :

— Ea dansează. E ca un rit. Toată lumea asistă cu re ligiozitate. La un moment dat, la strigătul meu, în mijlocul dansului, ea își străpunge pieptul cu pumnalele și se prăbușește. Toți aleargă și se apleacă asupra ei, uimiți și înspăimîntați. Hai, hai, atenție, atenție la platou ! Voi de acolo, ați înțeles ? La început stați și vă uitați, serioși ; imediat ce doamna se prăbușește, alergați cu toții ! Atenție, atenție la platou acum !

Nestoroffa, intrînd în semicerc cu cele două pumnale în mînă, a început să mă privească fix, atît de dur și insistent, încît eu, în spatele păianjenului meu mare și negru, la pîndă pe trepied, am simțit cum mi se tulbură privirea, ca în delir. Am izbutit ca prin minune să aud comanda lui Bertini :

— Se filmează !

Și am început, ca un automat, să învîrtesc manivela.

Printre contorsiunile chinuitoare ale ciudatului ei dans macabru, printre reflexele sinistre ale celor două pumnale, ea nu și-a desprins nici o clipă privirea dintr-a mea, care o urmărea, fascinată. Am văzut cum, pe pieptul palpitînd, sudoarea lăsa brazde pe crema gălbuie cu care era mînjită peste tot. Fără să se gîndească nici o clipă la goliciunea ei, se scutura frenetic, gîfîia și, încet-încet, cu vocea înăbușită, mereu cu privirea fixă în a mea, întreba din ciad în cînd :

— *Bien comme* ca ? *Bien comme* ga ? *

Ca şi cum ar fi vrut s-o afle de la mine ; şi avea nişte ochi de nebună. Desigur, în ochii mei se citea, în afară de uimire, o spaimă gata să se schimbe în teroare, în aşteptarea trepidantă a strigătului lui Bertini. Cînd s-a auzit strigătul şi ea a întors spre piept vîrful pumnalelor, pră-buşindu-se, am avut o clipă impresia că *s-a* străpuns cu-a-devărat, şi am dat să alerg şi eu, lăsînd manivela, ciad Bertini, furios, a strigat la figuranţi :

— Ei, voi, la naiba ! Alergaţi ! Jucaţi-vă rolul !... Aşa..: aşa... ajunge !

Eram sfîrşit ; mîna îmi devenise ca de plumb, continu-înd singură, mecanic^ să învîrtească manivela,

L-arn văzut pe Carlo Ferro venind întunecat, plin de furie şi tandreţe, cu o mantie lungă, violetă, ajutînd-o pe femeie să se ridice, înfăşurînd-o în mantie şi ducînd-o cu el, aproape pe sus, în cabină.

M-am uitat la aparat şi m-am trezit că îmi iese din gîtlej o curioasă voce somnolentă, ca să-1 anunţ pe Bertini :

— Douăzeci şi doi de metri.

II

Aşteptam, astăzi, sub pergola cîrciumii, să sosească o anume „domnişoară de familie bună", recomandată de Bertini, care trebuia să susţină un rolişor într-un film rămas de cîteva luni în aer şi pe care acum voiau să-1 termine.

De mai bine de o oră fusese trimis un băiat cu bicicleta acasă la această domnişoară, şi încă nu se zarea nimeni, nici măcar băiatul, întorcîndu-se.

Polacco stătea cu mine la o masă, Nestoroffa şi Carlo Ferro la alta. Toţi patru, împreună cu domnişoara, trebuia să mergem cu maşina pentru un *exterior pe viu* la Bosco Sacro. •

Căldura după-amiezii, sîcîiala nenumăratelor muşte din circiumă, tăcerea silită dintre noi patru, obligaţi să stăm împreună în ciuda aversiunii declarate, pe care cei doi o arătau deschis, faţă de Polacco şi chiar faţă de mine, spo-

* E bine aşa ? (franc.).

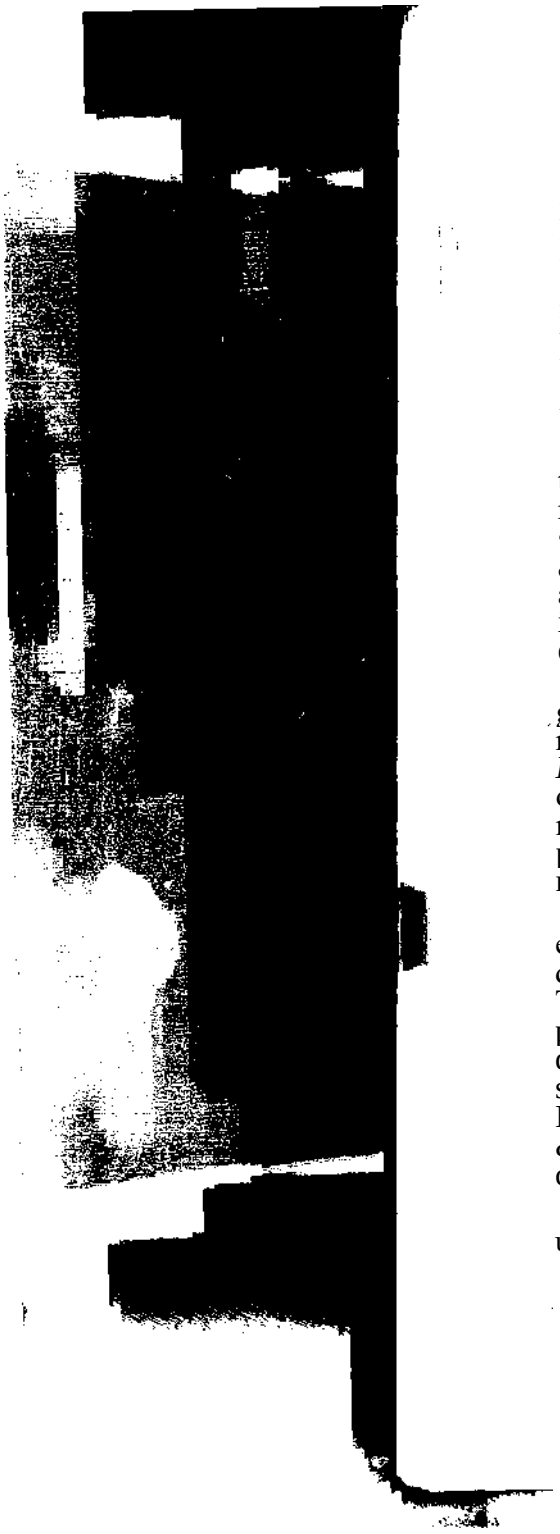

reau si făceau încet-încet ca plictiseala aşteptării să devină insuportabilă.

Nestoroffa evita în mod ostentativ să se uite la noi. Dar, desigur, simţea că o priveam, aşa, aparent fără atenţie, şi dăduse de mai multe ori semne de enervare. Carlo Ferro îşi dăduse seama şi se încruntase, pîndind-o ; dar atunci ea s-a prefăcut că e enervată nu din cauza privirilor mele, ci a soarelui, care, printre frunzele pergolei, îi cădea pe faţă. Aşa era ; şi era minunat pe faţa ei jocul umbrei violete, vagi şi întrepătrunse de firele aurii ale soarelui, care îi aprindeau ba o nară şi puţin din buza de sus, ba lobul urechii şi o parte din gît.

Sînt cîteodată asaltat cu atîta violenţă de aspectele exterioare, încît claritatea izbitor de precisă a percepţiilor mele aproape mă sperie. Devine aşa de mult al meu ceea ce •t'ăd cu atîta claritate, încît mă sperie gîndul că un anumit aspect — lucru sau persoană — ar putea să fie altfel decît aş vrea eu. Aversiunea Nestoroffei din acel moment de in-fensă luciditate perceptivă îmi era insuportabilă. Cum de nu înţelegea că nu îi eram duşman ?

Deodată, după ce a tras o vreme cu ochiul de după îngrădituri, s-a ridicat şi s-a îndreptat spre o trăsură închiriată, care aştepta şi ea de o oră în faţa intrării la *Kosmo-graph,* sub soarele arzător. Văzusem şi eu trăsura ; dar frunzişul de viţă mă împiedica să-mi dau seama dacă mai era sau nu acolo. Aştepta de atîta vreme, încît nu puteam să-mi închipui că era cineva în ea. Polacco s-a ridicat ;, ni-am ridicat şi eu şi ne-am uitat amîndoi.

O tinerică, îmbrăcată cu o rochie albastră, din pînză elveţiană, foarte uşoară, sub o pălărie mare de paie, împodobită cu panglici de catifea neagră, aştepta în trăsură. Ţi-nînd în poală o căţeluşă bătrînă şi lăţoasă, alb cu negru, privea timidă şi mîhnită aparatul de taxat al trăsurii, care din cînd în cînd ţăcănea si trebuia să indice deja o sumă serioasă. Nestoroffa s-a apropiat de ea cu multă graţie şi a Invitat-o să coboare, ca să nu mai stea în bătaia puternică & soarelui. Nu era mai bine să aştepte sub pergola cîr-ciumii ?

— Sînt multe muşte, ştiţi ?, dar cel puţin se stă la umbră.

Căţeluşa lăţoasă începuse să mîrîie la Nestoroffa, rîn-jindu-şi dinţii în apărarea tinerei stăpîne. Aceasta, înroşin-du-se brusc, poate din cauza plăcerii neaşteptate de a vedea o doamnă frumoasă interesîndu-se de ea cu atîta graţie, poate din cauza mîniei pe care javra ei bătrînă şi proastă i-o provocase, răspunzînd cu atîta răutate la grija delicată a doamnei, a mulţumit şi, zăpăcită, a acceptat invitaţia şi a coborît, cu căţeluşa în braţe. Am avut impresia că a coborît mai ales pentru a repara primirea proastă pe care bătrînă căţeluşă o făcuse doamnei. Intr-adevăr, i-a dat o palmă peste bot, certînd-o.

"<••; — Gura, *Piccini !*

f Şi apoi, întorcîndu-se către Nestoroffa :

— Scuzaţi, nu înţelege nimic...

Şi a intrat cu ea sub pergolă. Am privit căţeluşa, care s« uita pe funş la stăpînă de jos în sus, supărată, cu ochi de om. Părea să o întrebe : „Dar tu ce înţelegi ?"

Polacco, între timp, i-a ieşit în întîmpinare, galant,

— Domnişoara Luisetta ?

S-a înroşit din nou, toată, ca suspendată într-o uimire chinuitoare că e cunoscută cuiva pe care ea nu-1 cunoaşte ; a zîmbit ; a dat din cap că da, şi toate panglicile de catifea neagră de la pălărie au spus da, odată cu ea.

Polacco a întrebat-o iar :

— Tăticu' e aici ?

Da, din nou, cu capul, ca şi cum, între roşeaţă şi zăpăceală, nu avea glas să răspundă. In cele din urmă, cu un efort, a spus, timid :

— A intrat de cîtăva vreme ; a spus că termină imediat, şi uite...

Şi-a ridicat ochii spre Nestoroffa şi i-a zîmbit, ca şi cura i-ar fi părut rău că domnul acela, cu întrebările lui, i-a distras atenţia de la ea, care s-a arătat aşa de drăguţă, cu toate că nu o cunoştea. Atunci Polacco a făcut prezentările;

— Domnişoara Luisetta Cavalena ; doamna Nestorofî, Apoi s-a întors să-1 arate pe Carlo Ferro, care s-a ridicat brusc în picioare şi s-a înclinat grosolan.

— Actorul Carlo Ferro.

In sfîrşit, m-a prezentat şi pe mine :

— Gubbio. /

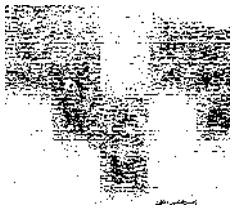

Mi s-a părut că, dintre toţi, eu o intimidam cel mai puţin.

îl ştiam din auzite pe Cavalena, tatăl ei, foarte cunoscut la *Kosmograph* sub porecla de *Sinucigaşul.* Se pare că bietul om e teribil de oprimat de o nevastă geloasă. Din cauza geloziei nevestei, după cum se zice, a trebuit să părăsească armata, unde era medic locotenent, şi să renunţe la nu ştiu cîte circumscripţii convenabile ; apoi, la ziaristică, unde izbutise să-şi facă loc, şi pînă la urmă şi la învăţămînt, de care se apucase din disperare, la liceu, unde preda fizica şi istoria naturală. Acum, fiindcă nu poate (tot din cauza nevestei) să se dedice teatrului, pentru care crede, de la o vreme, că are aptitudini foarte pronunţate, s-a apucat să facă scenarii de film, cu mult dispreţ, de nevoie, spre a acoperi cheltuielile familiei, pentru întreţinerea căreia nu ajunge doar dota nevestei şi cîştigul obţinut din închirierea a două camere mobilate. Numai că, în infernul din casa lui, obişnuit acum să vadă lumea ca pe o închisoare, se pare că, oricît s-ar strădui, BU reuşeşte să compună acţiunea unui film fără ca, la un moment dat, să nu-i scape o sinucidere. Motiv pentru care Polacco i-a refuzat pînă acum toate scenariile, avînd în vedere şi luînd în consideraţie că englezii — absolut — nu vor sinucideri în film.

— O f i venit să rnă caute pe mine ? a întrebat-o Polacco pe domnişoara Luisetta.

Domnişoara Luisetta a bîlbîit, încurcată :

— Nu... a spus.... nu ştiu... mi se pare, pe Bertini...

— A, strengarul ! I s-a adresat lui Bertini ? Şi, spune-ţi-mi, domnişoară... a intrat singur ?

Domnişoara Luisetta e şi mai încurcată.

— Cu mama...

Polacco şi-a ridicat mîinile, desfăcute, şi le-a agitat niţel prin aer, întinzînd capul şi făcînd cu ochiul.

— Să sperăm că n-o s-avem necazuri !

Domnişoara Luisetta s-a silit să zîmbească ; a repetat :

— Să sperăm...

Şi mi-a părut aşa de rău s-o văd zîmbind în felul acela, cu feţişoara în flăcări ! Aş fi vrut să-i strig lui Polacco :

— Şi n-o mai chinui cu interogatoriul ăsta ! Nu vezi că stă ca pe ace ?

Dar Polacco, deodată, a avut o idee ; a bătut din palme :

— Şi dacă am lua-o cu noi pe domnişoara Luisetta ? Da, la naiba ; aşteptăm aici de o oră ! Da, da ; fără discu ţie... Domnişoară dragă, o să ne scoateţi din încurcătură, şi-o să vedeţi că o să ne distrăm, într-o jumătate de oră re zolvăm tot... O să-i spun portarului ca, îndată ce apar tata şi mama, să le spună că aţi venit pentru o jumătate de oră cu mine şi cu aceşti domni. Sînt prieten bun cu tatăl dumnea voastră, aşa că pot să-mi permit asta. O să vă dau un roli-şor, sînteţi mulţumită ?

Domnişoarei Luisetta i-a fost, desigur, foarte frică să nu pară timidă, încurcată, prostuţă ; şi, în ceea ce priveşte mersul cu noi, a spus, de ce nu ?, dar să joace, nu putea, nu ştia... şi pe urmă, aşa ?... dar cum !... nu mai încercase nici-odată... se ruşina... şi pe urmă..

Polacco i-a explicat că nu avea nevoie de nimic : nu trebuia să deschidă gura, nici să urce pe scenă, nici să apară în faţa publicului. Nimic. Pe cîmpie. In faţa copacilor. Fără să vorbească.

— O să staţi pe o bancă, lîngă domnul acesta, şi i 1-a arătat pe Ferro. Domnul acesta se va preface că vă vor beşte despre iubire. Dumneavoastră, normal, nu credeţi, şi rîdeţi de el... Uite... aşa, foarte bine. Rîdeţi şi daţi din căp-şor, rupînd petalele unei flori. Apare un automobil în
goană. Domnul acesta se scutură, se încruntă, se uită. pre simţind o ameninţare, un pericol. Dumneavoastră nu mai smulgeţi petalele şi rămîneţi ca suspendată într-o bănuială, rătăcită. Imediat doamna aceasta (şi o arătă pe Nestoroffa) sare din automobil, scoate din manşon un revolver şi vă împuşcă...

Domnişoara Luisetta a făcut ochii mari la Nestoroffa, înspăimîntată.

— Se va preface ! Nu vă speriaţi ! a continuat Polacco, zîmbind. Domnul se repede, o dezarmează pe doamnă ; între timp, dumneavoastră aţi căzut întîi pe bancă, rănită mortal ; de pe bancă alunecaţi jos pe pămînt — fără să vă loviţi, Doamne sfinte ! — şi totul se termină... Haide, haide, să nu mai pierdem vremea ! o să facem o probă pe loc ; o să vedeţi că o să meargă bine... şi ce cadou frumos o să vă facă pe urmă *Kosmograph l*

— Dar dacă tăticu'...

— O să-l anunţăm ! /

— Şi *Piccini ?*

— O luăm cu noi ; o ţin eu în braţe... O să vedeţi ce cadou frumos o să-i facă *Kosmograpji* şi lui *Piccini...* Haide, haide, să mergem !

Urcînd în automobil (normal, tot ca să nu pară timidă şi proştuţă) ea, care nu se mai uitase la mine, m-a privit, nesigură.

De ce mergeam şi eu ? Ce însemnam eu ?

Nimeni nu îmi vorbise : de-abia îi fusesem prezentat, cum *se* face cu un cîine : nu deschisesem gura ; continuam să fiu mut...

Mi-am dat seama că prezenţa mea mută. a cărei necesitate ea nu o vedea, dar care i *se* impunea totuşi ca misterios necesară, începea să o tulbure. Nimeni nu catadicsea să-i dea o explicaţie ; nu puteam să i-o dau eu. îi părusem *unul ca toţi ceilalţi;* ba dimpotrivă, poate, la prima vedere, unul *mai apropiat* de ea decît ceilalţi. Acum începea să-şi dea seama că poate pentru ceilalţi, şi chiar pentru ea (în mod confuz), eu nu eram chiar *unul.* începea să-şi dea seama că persoana mea nu era necesară ; ci că prezenţa mea acolo avea însemnătatea unui obiect, pe care ea nu-l înţelegea încă ; şi că de asta stăteam ca mut. Puteau să vorbească — da, ei, toţi patru — pentru că erau persoane, fiecare reprezenta o persoană, propria persoană ; eu nu ; eram un obiect : uite, poate acela de pe genunchii rnei. învelit într-o pînză neagră.

Şi totuşi aveam şi eu o gură ca să vorbesc, ochi să privesc ; şi ochii aceştia, uite, îmi străluceau contemplînd-o ; şi, desigur, în mine simţeam...

Ah, domnişoară Luisetta, dacă ai şti ce bucurie îi dădea propriul simţămînt persoanei — *fără necesitate* ca persoană, ci ca obeict —- care îţi stătea în faţă ! Te-ai gînclit dumneata că eu — chiar aşa, stîndu-ţi înainte ca un obiect — aş putea să simt, înăuntrul meu ? Poate că da. Dar ce aş fi simţit, sub masca mea de impasibilitate, nu ţi-ai fi putut în nici un caz închipui.

Sentimente *fără necesitate,* domnişoară Luisetta ! Dumneata nu ştii ce sînt şi ce bucurii îmbătătoare pot să clea ele ! Aparatul acesta de aici. uite-l : ţi se pare că îi e necesar să simtă ? Nu-i poate fi ! Dacă ar putea să simtă, ce

sentiment ar fi acela ? Fără necesitate, desigur. Un lux pentru el. Lucruri de necrezut...

Ei bine, între noi patru, astăzi, eu — două picioare, un bust şi, deasupra, un aparat — am simţit lucruri *cl-s necrezut.*

Dumneata, domnişoară Luisetta, erai cu toate lucrurile ce te înconjurau înăuntrul sentimentului meu, ce se bucura de nevinovăţia dumitale, de plăcerea ce ţi-o dădeau viteza, vederea cîmpiei întinse, apropierea frumoasei doamne. Ţi se pare ciudat să fii aşa, cu toate lucrurile din jur, înăuntrul sentimentului meu ? Dar pînă şi un cerşetor, dintr-un colţ de stradă, nu vede oare strada şi pe toată lumea care trece dinăuntrul sentimentului de milă, pe care el ar vrea să-l trezească ? Dumneata, mai sensibilă decît ceilalţi, trecînd, îţi dai seama că ai intrat în sentimentul lui şi te opreşti să-i dai, de milă, un bănuţ. Mulţi alţii nu intră, iar cerşetorul nu se gîndeşte că ei sînt în afara sentimentului lui, înăuntrul altuia, propriu lor, în care e si el inclus ca o umbră supărătoare ; cerşetorul se gîndeşte că sînt fără milă. Ce eram pentru dumneata, în sentimentul dumitale, domnişoară Luisetta ? Un om misterios ? Da, ai dreptate. Misterios. Dacă ai şti cum simt, în unele momente, *tăcerea mea de obiect l* Şi mă complac în misterul care emană din această tăcere, pentru cine e în stare să-l simtă. Aş vrea să nu vorbesc niciodată ; să primesc totul şi pe toţi în tăcerea mea, orice plînset, orice zîmbet ; nu ca să fiu, eu, ecoul zîmbetului ; n-aş putea ; nu ca să-i consolez, eu, pe cei ce plîng ; n-aş şti ; ci pentru ca toţi să găsească în mine, nu numai pentru durerile lor, dar şi pentru bucuriile lor, o milă tandră, care să-i înfrăţească măcar pentru o clipă.

M-am bucurat atîta de binele pe care i 1-ai făcut, cu prospeţimea nevinovăţiei dumitale timide şi surîzătoare, doamnei care îţi stă alături ! Plantele arse primesc cîteo-dată, cînd ploaia lipseşte, mîngîiere de la o boare uşoară. Şi această boare ai fost dumneata, o clipă, pentru arsura sentimentelor celei ce îţi stătea alături ; arsură ce nu cunoaşte răcoarea lacrimilor.

La un moment dat ea, privindu-te cu o admiraţie timidă, ţi-a luat o mînă şi ţi-a mîngîiat-o. Cine ştie ce invidie plină de mîhnire îi apăsa inima în momentul acela !

Ai văzut cum, imediat după aceea, s-a întunecat toată ? A trecut un nor... Ce nor ?

III

Paranteză. Alta, da. Ceea ce trebuie să fac toată ziua, nu spun ; porcăriile pe care trebuie să le dau drept hrană, mereu, păianjenului negru de pe trepied, care nu se satură niciodată, nu le spun ; porcării încarnate de acești actori, de aceste actriţe, de atîta lume care, de nevoie, se pretează să hrănească aparatul acesta cu propria pudoare, cu propria demnitate ; nu le spun ; dar trebuie să iau şi eu din cînd în cînd o gură de aer, neapărat, o gură de aer pentru *prisosul* meu ; sau mor. Mă interesează povestea femeii acesteia, vorbesc de Nestoroffa ; umplu cu ea multe din notele mele ; dar nu vreau să mă las prins de povestea asta ; vreau ca ea, femeia aceasta, să rămînă în faţa aparatului meu, sau, mai curînd, eu să rămîn în faţa ei aşa cum sînt pentru ea, un operator, şi atît.

Cînd prietenul meu Simone Pau nu vine să mă vadă mai multe zile, la *Kosmograph,* mă duc eu seara la Borgo Pio. la Albergo del Falco.

Motivul pentru care n-a venit zilele astea e cît se poate de trist. Moare omul cu vioara.

I-am găsit de veghe în cămăruţa rezervată, lui la azil pe el, Pau, pe bătrînelul, colegul său, pensionat de guvernul pontifical, şi pe cele trei învăţătoare, fete bătrîne, prietene sie surorilor de caritate. Pe patul lui Simone Pau, cu o compresă de gheaţă pe cap, zăcea omul cu vioara, lovit acum trei seri de apopiexie.

— Scapă de toate, rni-a spus Simone Pau, cu un gest consolator al mîinii. Stai aici, Serafino. Ştiinţa i-a pus pe cap punga aia cu gheaţă, care nu ajută la nimic. Noi îl petrecem cu discuţii filozofice senine, în schimbul darului preţios pe care ni-1 lasă moştenire : vioara lui. Stai, stai aici, L-au spălat bine, peste tot ; 1-au pus în ordine cu sfintele taine ; 1-au miruit. Acum îi aşteptăm sfârşitul, care nu poate întîrzia. Ţi-aduci aminte cînd a eîntat în faţa -tigrului ? I-a făcut rău. Dar poate e mai bine aşa : scapă !

Ce blînd zîmbea, la aceste cuvinte, bătrînelul bine ras, foarte curat şi îngrijit, cu o tichie pe cap şi ţinînd în mină tabachera de os avînd pe capac portretul Sfîntului Părinte.

— Continuaţi, a reluat Simone Pau, adresîndu-i-se bă-Irînelului, continuaţi, domnule Cesarino, elogiul lămpilor cu ulei, cu trei braţe, vă rog !

— Care elogiu ! a exclamat domnul Cesarino. Vă încă păţînaţi să repetaţi că le fac elogiul ! Spun doar că eu aparţin acelei generaţii, şi atît.

— Şi acesta nu e un elogiu ?

— Ba nu, eu spun că totul se compensează pînă la sfîrşit ; e o idee de-a mea : eu vedeam, cu lumina aceea, atîtea lucruri în întuneric, pe care poate dumneavoastră nu le mai vedeţi acum, la lampa electrică ; dar, în schimb, cu aceste îămpi dumneavoastră vedeţi altele, pe care nu mai pot să le văd eu ; fiindcă patru generaţii de lumini, dragă profe sore, ulei, petrol, gaz şi lumină electrică, în numai şaizeci de ani, ei... ei... ei... sînt prea multe, ştiţi ?, şi ni se strică privirea, şi chiar şi capul ; ei, chiar şi capul, un pic.

Fetele bătrîne, care-şi ţineau toate trei în poală, cuminţi, mîinile pe jumătate acoperite de mănuşi de aţă, au aprobat în tăcere din cap : da, da, da.

— Lumină, frumoasă lumină, nu zic nu ! Ei, ştiu eu, a suspinat bătrînul, mi-adue aminte că se mergea pe întu neric cu o lanternă în mînă, ca să nu-ţi rupi gîtul ! Dar lu mină pentru afară, iată... Ca să ne ajute să vedem
înăuntru, nu.

Cele trei fete bătrîne, cuminţi, cu mîinile pe jumătate acoperite de mănuşi din aţă, au dat în tăcere din cap : nu, nu, nu.

Bătrînul s-a ridicat şi s-a dus să ofere puţin tutun, ca premiu, mîinilor tăcute şi pure.

Simone Pau a întins două degete.

—• Şi dumneavoastră ? a întrebat bătrînelul.

— Şi eu, şi eu, a răspuns, puţin iritat de întrebare, Simone Pau. Chiar şi tu, Serafino. îţi spun, ia ! Nu vezi că e ca un ritual ?

Bătrînelul, cu priza între degete, a făcut cu ochiul, maliţios : , ..-
:

•— Tutun interzis, a spus încet. Vine de aeolo... Şi cu degetul mare de la cealaltă mină *a* făcut, ca pe ascuns, un gest ce însemna : Sân Pietro, Vaticanul.

— înţelegi ? a spus atunci Simone Pau către mine, băgîndu-mi sub nas priza lui. Te scapă de Italia ! Ţi *se* pare puţin lucru ? Miroşi *şi nu* mai simţi duhoare de regat !

— Vai, nu spuneţi asta... se rugă bătrmelul mîhnit, care voia să se bucure în pace de binefacerile toleranţei, tolerînd.

— O spun eu, n-o spuneţi dumneavoastră, i-a răspuns Simone Pau. O spun eu, pentru că pot s-o spun. Dacă aţi spune-o dumneavoastră, v-aş ruga să n-o spuneţi în prezenţa mea, e bine ? Dar dumneavoastră sinteţi înţelept, domnule Cesarino ! Continuaţi, continuaţi, vă rog-, amin-. tiţi-ne cu bunul dumneavoastră simţ de altădată de bunele lămpi cu ulei, cu trei braţe, de demult... *Am* văzut una, ştiţi, în casa lui Beethoven, la Bonn, pe Rhin, pe vremea călătoriei mele în Germania. Uite : trebuie să ne-aduccm
aminte în seara asta de toate lucrurile bune de odinioară, în jurul acestei biete viori, care s-a sfărîmat în faţa unui pian mecanic. Mărturisesc că ri-u-1 văd bine aici înăuntru, în clipa asta, pe prietenul meu. Da, pe tine, Serafino. Prietenul meu, domnilor — vi-1 prezint : Serafino Gubbio— e operator de cinema : î-nvîrteşte, nefericitul, manivela unui aparat de filmat.

— A. a făcut bătrînelul, mă bucur.

Iar cele trei fete bătrîne m-au privit cu admiraţie.

— Vezi ? mi-a spus Simone Pau. Tu strici totul aici.
Pariez că acum, dumneavoastră, domnule Cesarino. şi chiar dumneavoastră, domnişoarelor, aveţi un chef grozav să ştiţi de la prietenul meu cum se învîrteste aparatul si cum se face un film. Vă rog !

Şi a arătat cu mîna spre muribund, ce gîfîia într-o comă adîncă, sub compresa de gheaţă.

—• Tu ştii că eu... am încercat să spun, încet.

— Ştiu ! m-a întrerupt. Tu nu exişti prin profesia ta, dar asta nu înseamnă, dragul meu, că profesia ta nu e în tine ! Scoate dîn cap acestor domni, colegi ai mei, ideea că eu sînt profesor. Sînt profesorul, pentru ei : puţin trăsnit, dar profesor !' Noi putem foarte bine să nu ne regăsim în ceea ce facem ; dar ceea ce facem, dragul meu, există, ră-

mîne făcut : fapt care te circumscrie, îţi dă oricum o formă şi te închide în ea. Vrei să te revolţi ? Nu poţi. în primul rînd, nu sîntem liberi să facem ce am dori : vremurile, obiceiurile celorlalţi, bogăţia, condiţiile de trai, atîtea alte motive în afara şi înăuntrul nostru ne constrîng adesea să facem ce nu vrem ; iar, pe urmă, spiritul nu există fără carne ; iar carnea, degeaba o supraveghez!, îşi vrea partea ei. Şi la ce se reduce inteligenţa, dacă nu înţelegi animalul care e în noi ? Nu zic să-l scuze. Inteligenţa care scuză animalul se îndobitoceşte şi ea. Dar să ai milă e altceva ! A predicat-o Isus, spun bine, domnule Cesarino ? Eşti deci prizonierul a ceea ce ai făcut, al formei pe care acel fapt ţi-a dat-o. Datorii, responsabilităţi, un şir de consecinţe, fire, tentacule ce te-nfăşoară şi nu te mai lasă să respiri. Să nu faci nimic, sau cît mai puţin posibil, ca mine, pentru a rămîne cît mai liber ? Ei, da ! Viaţa astăzi e un fapt ! Cînd tatăl tău te-a adus pe lume, dragă, f aptul e fapt. Nu scapi de el pînă mori. Şi chiar după ce ai murit, e aici domnul Cesarino care spune că nu, aşa e ? Nu mai scapi, aşa e ? Nici după ce ai murit. Fii liniştit, dragul meu. O să mergi să în-vîrteşti manivela şi dincolo ! Ba da, ba da, pentru că tu trebuie să răspunzi nu de existenţă, de care nu eşti vinovat, ci de fapte şi de consecinţele faptelor, aşa e, da sau nu, domnule Cesarino ?

— Foarte adevărat, da ; dar nu e deloc un păcat, pro
fesore, să mvîrteşti manivela unui aparat de filmat !
a
observat domnul Cesarino.

— Nu e păcat ? întrebaţi-1 pe el ! a spus Pau.

Bătrînelul şi cele trei fete bătrîne m-au privit uimite şi mîhnite că eu aprobam din cap, zîmbind, opinia lui Si-mone Pau.

Zîmbeam pentru că mă închipuiam alături de Dumnezeu, Creatorul, alături de îngeri şi de suflete .sfinte din Paradis, în spatele păianjenului meu negru de pe trepiedul pliant, condamnat să învîrtesc manivela şi acolo sus, după moarte.

— Ei, sigur, a suspinat bătrânelul, cînd cinematogra
ful prezintă unele lucruri indecente, unele prostii...

Cele trei fete bătrîne, cu ochii în jos, au făcut cu mîna un gest de silă.

— Dar n-o fi de vină domnul, a adăugat imediat domnul Cesarino, politicos si cu aceeaşi bunăvoinţă.

S-a auzit pe scară un zgomot de veşminte grele şi de mătănii cu crucifixul atîrnînd. A apărut, sub aripile ample şi albe ale veşmîntului ei, o soră de caritate. Cine o chemase ? Fapt e că, imediat ce a trecut pragul, omul în agonie a încetat să horcăie. Iar ea s-a grăbit să îndeplinească ultimul serviciu. I-a luat de pe cap compresa cu gheaţă ; s-a întors spre noi, tăcută, cu o privire simplă şi foarte rapidă către cer ; apoi s-a aplecat să aranjeze cadavrul pe pat şi a îngenuncheat. Cele trei fete bătrâne şi domnul Cesarino i-au urmat exemplul. Simone Pau m-a chemat afară din cameră.

— Număi-ă, mi-a ordonat, începînd să coboare scara şi arătîndu-mi treptele. Unu, doi, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt şi nouă. Treptele unei scări ; ale acestei scări care dă în coridorul întunecat... Mîini ce le-au săpat în piatră şi le-au aşezat aici în ordine... Moarte. Mîini care au ridicat această casă... Moarte. Ca şi alte mîini ce au ridicat atîtea alte case din oraşul acesta... Roma. Ce părere ai ? E mare... Gîndeşte-te la Pămîntul acesta mic în ceruri... Vezi ? Ce e ?... Un om a murit... eu, tu... nu contează : un om... Şi cinci, dincolo, au îngenuncheat în jurul lui să se roage la cineva, la ceva, ce cred că e în afara şi deasupra a tot şi a toate, şi nu în ei înşişi, un sentiment al lor ce scapă judecăţii şi invocă aceeaşi milă pe care o speră pentru ei, aducîndu-le linişte şi pace. Ei bine, aşa trebuie să facem. ; Eu si tu, care nu putem, sîntem doi proşti. Fiindcă, spu- \ nînd enormităţile astea pe care le spun eu, facem acelaşi f lucru, în picioare, incomod, cu frumosul cîştig că nu găsim f nici liniştea şi nici pacea. Şi sînt proşti ca noi toţi cei care-1 caută pe Dumnezeu înăuntru şi-1 dispreţuiesc în afară, care nu ştiu deci să înţeleagă valoarea acţiunilor, a tuturor acţiunilor, chiar a celor mai meschine, pe care omul le face de cînd lumea e lume, mereu aceleaşi, oricît ar părea de diferite. Dar de unde diferite ? Sînt diferite pentru că le atribuim o altă valoare care, oricum, e arbitrară. Nu ştim nimic sigur. Şi nu e nimic de ştiut în afară de ceea ce, oricum, apare în afară, prin acţiuni, înăuntru e chin .şi sî-cîială. Du-te, du-te să învîrteşti la aparatul tău, Serafino ! Crede-mă, profesia ta e de invidiat ! Şi să n-ai impresia că

acţiunile care ţi se aranjează, ca să le prinzi cu aparatul, sînt mai stupide decît altele ! Toate sînt la fel de stupide, întotdeauna ; toată viafa e o prostie, mereu, pentru că nu ne oferă niciodată vreo concluzie, şi nici nu poate să ne ofere. Du-te, dragul meu, du-te să învîrteşti la aparat şi lasă-mă să dorm cu înţelepciunea pe care o arată, dormind mereu, cîinii ! Noapte bună !

Am ieşit din Azil, îmbărbătat. Filozofia e ca religia : îmbărbătează întotdeauna, chiar atunci cînd e disperată, pentru că se naşte din nevoia de a depăşi un chin şi, dacă nu îl depăşeşti, a-ţi pune în faţă acest chin e deja o uşurare 'prin faptul că, măcar pentru scurt timp, nu-l mai simţi pe dinăuntru. Cuvintele lui Sirnone Pau m-au ajutat, mai ales prin referirea la profesia mea.

De invidiat da, poate ; dar numai dacă s-ar limita la a surprinde, fără invenţii stupide, viaţa, aşa cum e, gesturile, aşa cum le faci, fără să te gîndeşti, atunci cînd trăieşti fără să ştii că un aparat, pe ascuns, le surprinde. Cine ştie cît de caraghioase ne-ar părea, mai mult decît toate, gesturile noastre ! Nu ne-am recunoaşte, la început ; ani exclama uimiţi, mortificaţi, jigniţi : „Dar cum ? Eu, aşa ? Eu, ăsta ? Merg aşa ? Rîd aşa ? Eu fac asta ? Eu, cu figura asta ?" Ei nu, dragul meu, nu tu : graba, cheful tău să faci asta sau ailaltă, nerăbdarea, agitaţia, furia, bucuria, durerea ta... Cum poţi să ştii tu, care le ai înăuntru, în ce fel apar în afară toate aceste lucruri ! Cine trăieşte, cînd trăieşte, nu se vede : trăieşte... Să vezi cum trăieşti ar fi un spectacol foarte caraghios !

Ah, dacă profesia mea ar avea doar această destinaţie ! Doar să le arate oamenilor spectacolul caraghios al acţiunilor lor spontane, imaginea frustă a pasiunilor lor, a vieţii lor aşa cum e ea. A acestei vieţi agitate, care nu ne oferă nici o concluzie.

IV

— Domnule Gubbio, scuzaţi-mă ; vreau să vă spun ceva.

Se făcuse întuneric ; mergeam grăbit pe sub platanii mari ai bulevardului. Ştiam că el — Carlo Ferro — ve-

nea în spatele meu gîfîind, încercînd să mă depăşească, ca apoi *să* se întoarcă, prefăcîndu-se că si-a amintit deodată că are ceva să-mi spună. Doream să-l lipsesc de plăcerea acestui tertip şi grăbeam mereu pasul, a.steptînd dintr-o clipă în alta ca. obosind în cele din urmă. să se recunoască învins şi să mă strige. Intr-adevăr... M-am întors **ca** şi cînd aş fi fost surprins. EI m-a ajuns şi, cu o ciudă pe care o ascundea prost, m-a întrebat :

— îrni permiteţi ?

•— Spuneţi.

•— Mergeţi acasă ?

— Da. '

•— Locuiţi deoarte ?

— Destul.

— Vreau să vă spun ceva. a repetat şi s-a oprit să mă privească, cu o lucire piezişă în ochi. Ar trebui să ştiţi că, slavă Domnului, pot să scuip pe contractul pe care-l am cu *Kosmograph.* Găsesc oricînd şi oriunde un contract ca ăsta, ba chiar mai bun decît ăsta, pentru mine şi pentru doamna mea, numai să vreau. Ştiţi asta sau n-o ştiţi ?

Am zîmbit ; am dat din umeri :

— Pot s-o cred, dacă vă face plăcere.

— Puteţi s-o credeţi, pentru că aşa este ! a replicat energic, pe un ton de provocare şi sfidare.

Am zîmbit din nou ; am spus :

-— Aşa o fi ; dar nu văd de ce mi-o spuneţi mie, şi încă pe tonul ăsta.

— Iată de ce, a reluat el. Eu, dragă domnule, rămîn J a *Kosmograph.*

— Rămîneţi ? Ia te uită : nici măcar nu ştiam că aveaţi de gînd să plecaţi.

— Alţii aveau gîndul ăsta, a reluat Carto Ferro, apăsînd cu vocea pe *alţii.* Dar eu vă spun că rămîn : aţi înţeles ?

•— Am înţeles.

— Şi rămîn nu pentru că m-ar interesa contractul, de el nici nu mă sinchisesc, ci pentru că eu nu am fugit niciodată din faţa nimănui !

Spunînd asta, mi-a prins haina cu două degete şi mi-a zgîlţîit-o puţin.

— Permiteţi ? am spus la rîndul meu, calm, dindu-i mina la o parte ; am scos din buzunar o cutie de chibri turi : am luat unul şi am aprins ţigara pe care o scosesem mai devreme din tabacheră şi o ţineam în gură ; am tras două fumuri ; am rămas încă puţin cu chibritul aprins între degete, ca să-i arăt că tonul amenințător, cuvintele, agresivitatea lui nu-mi produceau nici cea mai mică tul burare ; apoi am răspuns, încet : Poate că am înţeles la ce vreţi să faceţi aluzie ; dar, repet, nu înţeleg de ce-mi spuneţi tocmai mie aceste lucruri.

— Nu e adevărat ! a ţipat atunci Carlo Ferro. Vă faceţi că nu înţelegeţi !

I-am răspuns calm, clar cu o voce hotărîtă :

— Nu văd de ce. Dacă vreţi să mă provocaţi, dragă domnule, greşiţi ; nu numai pentru că nu aveţi motive, dar şi pentru că eu, exact ca şi dumneavoastră, nu obiş nuiesc să fug clin faţa nimănui.

— Cum nu ? a rînjit el atunci. A trebuit să alerg atita ca să vă ajung !

Am izbucnit într-un r îs sincer :

— O, ia te uită, aţi crezut într-adevăr că fugeam ? Vă înşelaţi, dragă domnule, şi o să v-o dovedesc imediat. Poate mă suspectaţi că aş fi avut vreun rol în apropiata sosire a cuiva care vă pune în umbră ?

— Nici vorbă de umbră !

— Cu atît mai bine. Aţi putut crede că eu fugeam din cauza acestei suspiciuni ?

— Ştiu că aţi fost prieten cu un pictor, care s-a omorît la Napoli.

— Da, şi ?

— Ei bine, dumneavoastră, care aţi fost amestecat în această afacere...

— Eu ? Ba deloc ! Cine v-a spus asta ? Eu ştiu tot atît cît dumneavoastră ; ba poate mai puţin,

— Dar pe domnul Nu ti îl cunoaşteţi !

— Deloc ! L-am văzut o dată sau de două ori, cu mulţi ani în urmă, cînd era foarte tînăr. N-am vorbit niciodată cu ei.

:— Aşa că...

— Așa că, dragă domnule, deoarece nu-I cunosc pe acest domn Nuti și fiind enervat că de cîteva zile vă uitați urît la mine, suspectîndu-mă că m-am amestecat sau că vreau să mă amestec în treaba asta, puțin mai devreme nu voiam să mă ajungeți și am grăbit pasul. Iată cum se explică „fuga mea". Sînteți mulțumit ?

Cu o schimbare bruscă, Carlo Ferro mi-a întins mîna, emoționat :

— Pot să am cinstea și plăcerea de a fi prietenul dumneavoastră ?

I-am strîns mîna și i-am răspuns :

— Știți bine, pe lîngă dumneavoastră însemn foarte puțin, așa că cinstea va fi de partea mea.

Carlo Ferro s-a scuturat ca un urs.

— Nu spuneți asta ! Nu spuneți asta ! Dumneavoastră sînteți un om care știe ce trebuie să facă mai bine decît toți ceilalți ; știți, vedeți și nu vorbiți... Ce lume de nimic, domnule Gubbio, ce lume de nimic e asta ! E oribil ! Toți par... ce știu eu ! De ce trebuie să fim așa ? Mascați ! Mascați ! Mascați ! Spuneți și dumneavoastră ! De ce, imediat ce sîntem împreună, unul în fața celuilalt, devenim cu toții niște paiațe ? Mă scuzați, nu, chiar și eu, chiar și eu ; vorbesc și de mine ; toți ! Mascați ! Unul cu o înfățișare ; altul cu altă înfățișare... Și pe dinăuntru sîntem altfel ! Avem o inimă pe dinăuntru... ca un copil pus la colț, jignit, care plînge și *se* rușinează ! Da. dom nule, eredeți-mă : inima se rușinează ! Tînjesc, tînjesc, domnule Gubbio, după puțină sinceritate... să fiu cu cei lalți cum sînt de atîtea ori cu mine însumi, înăuntrul meu ; un copil, v-o jur, un copilaș care se smiorcăie pentru că scumpa lui mamă, certîndu-1, i-a spus că nu-1 mai iubește ! întotdeauna, întotdeauna, cînd simt că mi se urcă sîngele la cap, mă gîndesc la bătrînica mea din Sicilia, știți ? Dar ferească Domnul să încep să plîng ! Lacrimile din ochii mei, dacă cineva nu le înțelege și crede că sînt de frică, pot să devină imediat sînge în mîinile mele ; eu știu asta, și de aceea mă tem foarte mult cînd simt că-mi vine să plîng ! Degetele, priviți, mi se fac așa !

în obscuritatea bulevardului mare și pustiu, am văzut cum îmi pune în fața ochilor două mîini viguroase, care se contractaseră sălbatic ,ca niște gheare.

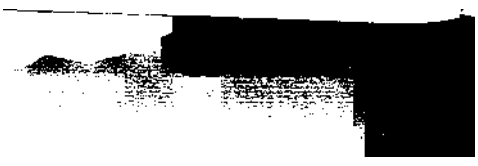

r

Am ascuns cu mare efort tulburarea pe care această neașteptată efuziune de sinceritate mi-o producea, ca să nu-i exacerbez durerea secretă pradă căreia, fără îndoială, se afla și care, în pofida lui, găsise în acea efuziune o ușurare pe care el deja o regreta ; am tăcut pînă cînd mi s-a părut că puteam să vorbesc în așa fel încît el, chiar dacă înțelegea simpatia mea pentru această sinceritate a lui, să fie tentat mai curînd să gîndească decît să simtă ; am spus :

— Aveți dreptate ; e chiar așa, domnule Ferro ! Dar, inevitabil, vedeți, noi *ne construim,* trăind în societate... Deja societatea, prin ea însăși, nu mai este o lume natu rală. Este o lume construită, chiar și material ! Natura nu are altă casă decît vizuina sau peștera.

— Vă referiți la mine ?

•— Cum, la dumneavoastră ? Nu.

•— Aparțin vizuinii și peșterii ?

— Ba nu ! Voiam să vă explic de ce, din punctul meu de vedere, se minte în mod inevitabil. Și spun că, în timp ce natura nu are altă casă decît vizuina și peștera, societatea *construiește* case ; iar omul, cînd iese dintr-o casă *construită,* unde deja nu mai trăiește într-un mod natural, intrînd în relații cu semenii lui, *se construiește* și el, iată ; se prezintă nu așa cum e, ci așa cum crede că trebuie să fie sau poate să fie, adică într-o construcție adaptată raporturilor pe care fiecare crede că le poate contracta cu ceilalți, în adînc, pe urmă, adică înăuntrul construcțiilor noastre, puse la vedere, rămîn ascunse bine, după jaluzele și obloane, gîndurile noastre cele mai intime, sentimentele noastre cele mai secrete. Dar din cînd în cînd, uite, simțim că ne sufocăm ; ne învinge nevoia puternică de a deschide larg jaluzelele și obloanele pentru a striga afară, în fața tuturor, gîndurile noastre, sentimentele noastre ținute atîta vreme ascunse și secrete.

— Da... da... da, a aprobat de mai multe ori Carlo Ferro, din nou întunecat. Dar sînt și unii care se așază la pîndă în spatele acestor construcții de care vorbiți, și stau acolo ca niște bandiți la colț de stradă, ca să te atace pe la spate, să te ia prin surprindere ! Eu cunosc unul din ăștia, aici la *Kosmograph,* și îl cunoașteți și dumneavoastră,

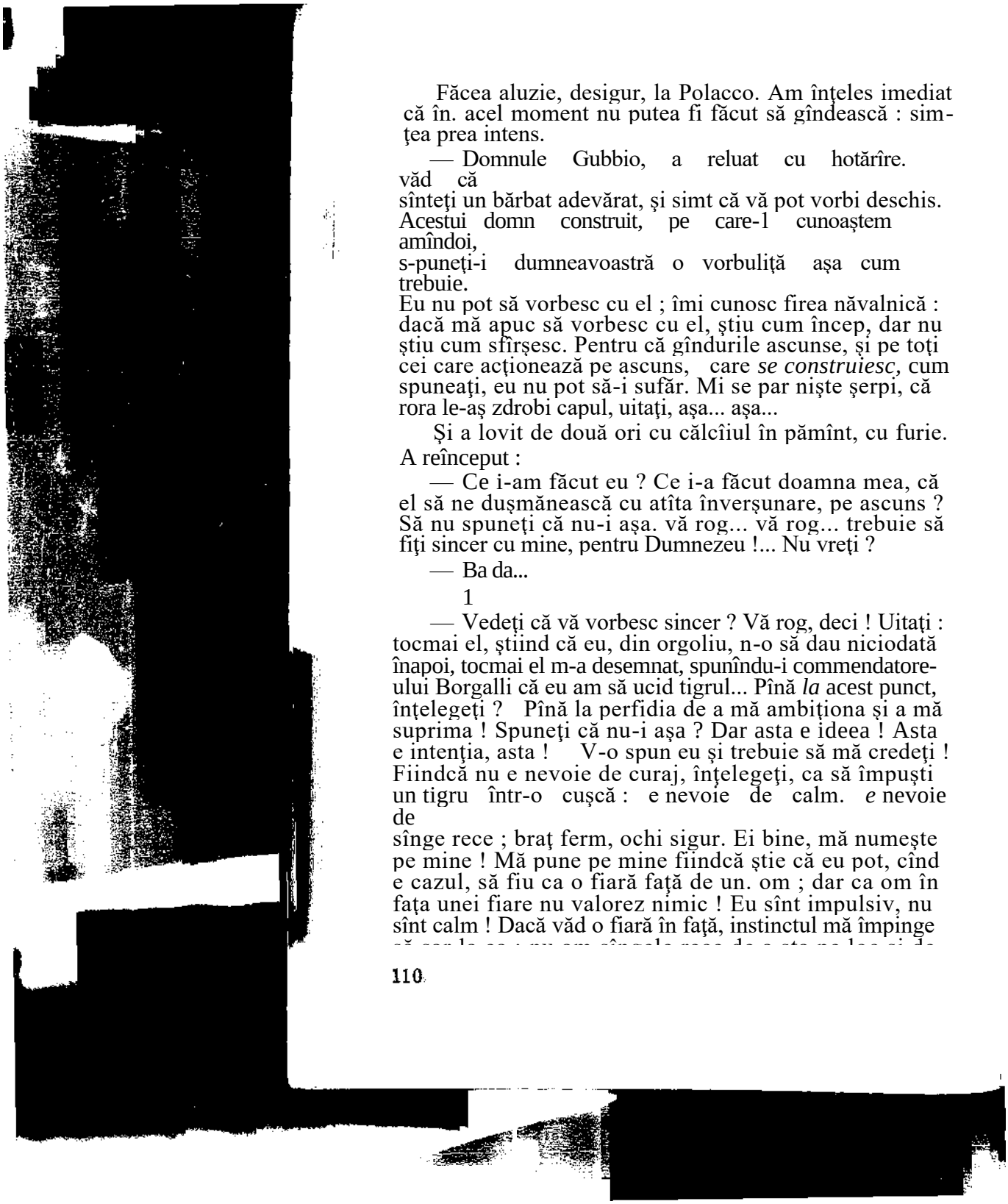

Făcea aluzie, desigur, la Polacco. Am înţeles imediat că în. acel moment nu putea fi făcut să gîndească : simţea prea intens.

— Domnule Gubbio, a reluat cu hotărîre. văd că
sînteţi un bărbat adevărat, şi simt că vă pot vorbi deschis. Acestui domn construit, pe care-l cunoaştem amîndoi,
s-puneţi-i dumneavoastră o vorbuliţă aşa cum trebuie.
Eu nu pot să vorbesc cu el ; îmi cunosc firea năvalnică : dacă mă apuc să vorbesc cu el, ştiu cum încep, dar nu ştiu cum sfîrşesc. Pentru că gîndurile ascunse, şi pe toţi cei care acţionează pe ascuns, care *se construiesc,* cum spuneaţi, eu nu pot să-i sufăr. Mi se par nişte şerpi, că rora le-aş zdrobi capul, uitaţi, aşa... aşa...

Şi a lovit de două ori cu călcîiul în pămînt, cu furie. A reînceput :

— Ce i-am făcut eu ? Ce i-a făcut doamna mea, că el să ne dușmănească cu atîta înverşunare, pe ascuns ? Să nu spuneţi că nu-i aşa. vă rog... vă rog... trebuie să fiţi sincer cu mine, pentru Dumnezeu !... Nu vreţi ?

— Ba da...

1

— Vedeţi că vă vorbesc sincer ? Vă rog, deci ! Uitaţi : tocmai el, ştiind că eu, din orgoliu, n-o să dau niciodată înapoi, tocmai el m-a desemnat, spunîndu-i commendatoreului Borgalli că eu am să ucid tigrul... Pînă *la* acest punct, înţelegeţi ? Pînă la perfidia de a mă ambiţiona şi a mă suprima ! Spuneţi că nu-i aşa ? Dar asta e ideea ! Asta e intenţia, asta ! V-o spun eu şi trebuie să mă credeţi ! Fiindcă nu e nevoie de curaj, înţelegeţi, ca să împuşti un tigru într-o cuşcă : e nevoie de calm. *e* nevoie de
sînge rece ; braţ ferm, ochi sigur. Ei bine, mă numeşte pe mine ! Mă pune pe mine fiindcă ştie că eu pot, cînd e cazul, să fiu ca o fiară faţă de un. om ; dar ca om în faţa unei fiare nu valorez nimic ! Eu sînt impulsiv, nu sînt calm ! Dacă văd o fiară în faţă, instinctul mă împinge

a fi sfîşiat ele fiara aceea. Şi cu ce scop ? Dar uitaţi, uitaţi pînă unde ajunge perfidia acestui om ! îl aduce pe Nuti ; face pe codoşul pentru el ; îi eliberează calea, înlăturîndu-mă ! ,,Da, dragă, vino !", i-o fi scris, ,,Te ajut eu ! Mă debarasez eu de el ! Vino liniştit !" Spuneţi că nu-i aşa ?

întrebarea era atît de agresivă şi peremptorie încît, dacă m-aş fi opus direct, l-aş fi înfuriat şi mai tare. Am dat din umeri ; am răspuns :

— Ce vreţi să vă spun ? Sînteţi în clipa asta, trebuie *S-o* recunoaşteţi, foarte surescitat.

—• Dar pot să fiu calm ?

•— A. înţeleg...

•— Am dreptate, mi se pare !

— Da, fără îndoială ! Dar într-o astfel de stare, dragă domnule Ferro, e foarte uşor să exageraţi.

— A, eu exagerez ? Aşa. aşa, da... fiindcă cei care
au sînge rece, cei ce judecă, atunci cînd comit *pe* ascuns un delict, îl *construiesc,* astfel încît, prin forţa lucruri lor, dacă cineva îl descoperă, trebuie să pară exagerat. Sînt sigur ! L-au construit în linişte, cu atîta ştiinţă, încet-încet, cu mănuşi, da... ca să nu-şi murdărească mîinile ! Pe ascuns, da, chiar aşa, pe ascuns chiar faţă de ei înşişi ! A, el nu ştie deloc că tocmai comite un delict ! Cum !
S-ar îngrozi dacă cineva i-ar atrage atenţia. „Eu, un.
delict ? Ei, asta-i ! Ce exagerare !" Dar ce exagerare,
Dumnezeule ? Judecaţi şi dumneavoastră, aşa cum judec eu ! Iei un om şi-1 faci să intre într-o cuşcă, unde va fi introdus un tigru, şi-i spui : „Fii calm, ştii ? Ochieşte bine şi trage. Fii atent. vai. să îl răpui din primul foc, lovindu-1 în locul potrivit ; dacă nu, chiar rănit, sare pe tine şi te sfîşie !" Toate astea, ştiu, dacă alegi un om calm, ochi tor priceput, nu înseamnă nimic, nu constituie un delict. Dar dacă alegi special pe unul ca mine ? Gîndiţi-vă, unul ca mine ! Duceţi-vă să i-o spuneţi ; pică din nori : „Dar cum ? Ferro ? Dar 1-am ales tocmai pentru că îl ştiu atît de curajos !" Uite perfidia ! Uite unde se cuibăreşte de lictul : în acest *mă ştie curajos !* în a profita de curajul meu, de orgoliul meu ! El ştie bine că aici nu e nevoie de curaj ! Se preface a crede asta ! Uite delictul ! Şi mer geţi să-1 întrebaţi de ce, în acelaşi timp, lucrează pe

ascuns ca să înlesnească venirea unui prieten ce ar vrea să-şi recapete femeia, femeia care acum stă chiar cu bărbatul numit de el să intre în cuşcă. O să pice din nori a doua oară ! Cum, ce legătură e între cele două lucruri ? De ce această bănuială ? Ce e-xa-ge-ra-re ! Uite, aţi spus *şi* dumneavoastră că exagerez... Dar gîndiţi-vă bine ; mergeţi pînă la capăt ; descoperiţi ceea ce nici el însuşi nu vrea să vadă şi ascunde sub o aparenţă logică atît de coerentă ; smulgeţi mănuşile acestui domn şi veţi vedea că are mîinile murdare de sînge !

De atîtea ori mă gîndisem şi eu că oricine — oricît de prob şi onest s-ar crede, luînd în considerare propriile acţiuni în mod abstract, adică în afara incidenţelor şi coincidenţelor ce le dau greutate şi valoare •— poate să comită un delict *pe ascuns faţă de el însuşi,* încît m-am mirat să aud asta cu atîta claritate şi eficacitate dialectică şi, pe deasupra, de la unul pe care-1 credeam o minte îngustă şi un suflet vulgar.

Eram, nu de asta, foarte sigur că Polacco nu acţiona *in mod real* cu conştiinţa că el comite un delict şi că nu îl favoriza pe Nuti în scopul bănuit de Carlo Ferro. Dar se putea ca acest scop să fie inclus *fără ştirea lui,* atît în numirea lui Ferro pentru uciderea tigrului, cit şi în înlesnirea venirii lui Nuti : acţiuni doar aparent fără legătură pentru el. Desigur, neputînd *altfel* să se debaraseze de Nestoroffa. putea să fie o aspiraţie secretă a lui ca ea să devină din nou amanta lui Nuti, prietenul său, o dorinţă încă neclară. Amantă a unui prieten al său, Nestoroffa nu i-ar mai fi fost atît de duşmană ; si, mai mult, poate că şi Nuti, atingîndu-şi scopul, bogat cum era, nu i-ar mai fi permis Nestoroffei să fie actriţă şi ar fi luat-o eu el de acolo.

' •— Dar dumneavoastră, am spus, aveţi încă timp, dragă domnule Ferro, dacă vi se pare că...

— Nu, domnule ! m-a întrerupt cu asprime. Deja acest domn Nuti, cu ajutorul lui Polacco, şi-a cumpărat dreptul de a intra la *Kosmograph.*

•— Nu, mă scuzaţi, vreau să spun, aveţi încă timp să refuzaţi rolul ce v-a fost încredinţat. Nimeni, cunoscîn-du-vă, nu poate să creadă că o faceţi de frică.

r

— Toţi ar crede-o ! — a strigat Carlo Ferro. Şi eu aş fi primul ! Da, domnule... Fiindcă pot să am curaj, şi îl am, faţă de un om, dar în faţa unei fiare, dacă nu sînt calm, nu pot să am curaj ; celui care nu e calm trebuie să-i fie frică. Şi mie mi-ar fi frică, da, domnule ! Frică, nu pentru mine, să mă înţelegeţi bine ! Frică pentru cine mă iubeşte... Am vrut ca mama mea să fie asigurată ; dar dacă mîine o să-i dea bani mînjiţi cu sînge, mama mea va muri ! Ce vreţi să facă cu banii ! Vedeţi în ce ruşine m-a vîrît şarlatanul acela ! In ruşinea de a spune lucrurile acestea, care par sugerate de o teribilă, e-xa-ge-ra-tă frică ! Aşa, pentru că tot ce fac, simt şi zic e condamnat să pară tuturor exagerat ! Se ucid, Dumnezeule, atîtea fiare feroce în toate casele de filme, şi nici un actor n-a murit niciodată, şi nimeni n-a dat atîta importanţă acestui lucru. Dar eu îi dau, fiindcă aici, acum, mă văd jucat, mi se întinde o cursă, sînt desemnat cu unicul scop de a mă face să-mi pierd calmul ! Sînt sigur că n-o să se întîmple nimic ; că o să fie o treabă de un minut şi o să ucid tigrul fără nici un pericol. Dar e furia pentru cursa care mi s-a întins, în speranţa că mi se va întîmpla o nenorocire, după care domnul Nuti va fi aici, cu drumul deschis şi liber. Uite, asta, asta... rnă... mă...

S-a întrerupt brusc ; şi-a prins mîinile şi şi le-a sucit, scrîşnind din dinţi. A fost pentru mine ca un fulger : am simţit imediat la omul acela toate furiile geloziei. Iată de ce mă chemase ! Iată de ce vorbise atît ! Iată de ce era aşa !

Deci Carlo Ferro nu era sigur de Nestoroffa. L-am privit în lumina unuia din rarele felinare de pe bulevard : era desfigurat, cu ochi feroce.

— Dragă domnule Ferro, i-am zis cu grijă, dacă vi se pare că v-aş putea fi de folos în vreun fel, cu tot ce pot...

— Mulţumesc ! mi-a răspuns cu duritate. Nu... nu puteţi... dumneavoastră nu puteţi...

Poate la început voia să spună : „Nimic nu-mi poate ajuta !" ; a putut să se abţină ; a continuat :

— Nu-mi puteţi fi de folos decît astfel, uite : să-i spuneţi acestui domn Polacco că nu se glumeşte cu mine,

pentru că eu nu sînt omul care lasă să i se smulgă viata şi femeia aşa uşor cum crede el ! Asta să-i spuneţi ! Şi dacă aici se va întîmpla ceva — şi-o să se întîmple sigur — vai ele el; pe cuvîntul lui Carlo Ferro ! Spuneţi-i asta, şi vă salut.

Schitînd abia cu mîna un salut dispreţuitor, a lungit pasul şi s-a îndepărtat.

Şi oferta de prietenie ?

Ce mult mi-a plăcut această întoarcere bruscă la dispreţ ! Carlo Ferro se poate gîndi o clipă să-mi fie prieten ; nu poate însă simţi prietenie pentru mine. Şi, desigur, mîlne mă va urî mai mult, fiindcă m-a tratat în seara aceasta ca pe un prieten.

Cred că mi-ar fi mai comod că am o altă minte şi 0 altă inimă.

Cine mi le schimbă ?

Avînd în vedere intenţia mea, din ce în ce mai fermă, de a rămîne un spectator impasibil, mintea aceasta, inima aceasta nu-mi sînt de folos. Am dreptate să cred (şi nu o dată m-am complăcut s-o cred) că realitatea pe care eu o atribui altora corespunde perfect aceleia pe care ei şi-o atribuie lor înşişi, fiindcă mă străduiesc să-i simt în minte aşa cum se simt ei înşişi, să-i doresc pentru, mine aşa cum ei se vor pentru ei : o realitate, deci, cu totul „dezinteresată". Dar văd în schimb că, fără să vreau, mă las furat de realitatea aceasta care, aşa cum e, ar trebui să rămână în afara mea : materie, căreia îi dau formă nu pentru mine, ci pentru ea însăşi ; ca s-o contemplu.

Fără îndoială, e o amăgire la mijloc, o amăgire zeflemitoare în toate astea. Mă văd prins. Aşa de mult. că nu mai pot nici să zîmbesc, dacă pe lîngă sau în spatele unui ghem de întîmplări şi pasiuni, care devine din ce în ce mai dur şi mai puternic, văd apărînd vreo altă întâmplare sau pasiune, care mi-ar putea înveseli spiritul, Cazul domnişoarei Luisetta Cavalena, de exemplu.

ir

Ieri Polacco *a* avut inspirația s-a ia pe domnișoara aceasta la Bosco Sacro și să-i dea; să interpreteze un ro-lișor. Știu că, pentru a o angaja să ia parte la alte scene din. film, i-a trimis tatălui ei un bilet de cinei sute de lire și, după cum a promis, i-a dăruit o umbreluță grațioasă și o zgardă cu mulți clopoței de argint pentru bătrîna căţeluşă *Piceini.*

N-ar mai fi făcut-o !

După cîte se pare, Cavalena i-a dat de înțeles soției că — venind să aducă la *Kosmograph* scenariile lui, toate cu nelipsita sinucidere și deci toate în mod constant refuzate — n-o să vadă pe nimeni, în afara lui Coco Polacco : Coco Polacco și atît. Și cine știe cum i-o fi descris interiorul de la Kosmograph ; probabil ca pe o sihăstrie, de care toate femeile erau ținute la distanță, ca niște demoni. Numai că, ieri, nevasta feroce, trezindu-i-se o bănuială, a vrut să-și acompanieze soțul. Nu știu ce-o fi văzut ; dar îmi imaginez cu ușurință. Fapt e că, azi dimineață, i-arn văzut sosind într-o trăsurică pe toți patru Cavalena — soț, soție, fiică și căţeluşă : domnișoara Luisetta, palidă și zguduită ; *Piceini,* îmbufnată ca niciodată ; Cavalena, cu figura lui obișnuită de lămîie mucegăită, între cîrlionții perucii de sub pălăria cu boruri largi ; soția, ca o furie reținută cu greutate, cu pălăriuța căzîndu-i pe o parte cînd a coborît din trăsură.

Sub braț, Cavalena avea pachetul lung cu umbrela dăruită de Polacco fetiței, iar în mînă cutia cu zgarda lui *Piceini.* Venea să le restituie.

Domnișoara Luisetta ra-a recunoscut imediat. M-am grăbit să mă apropii ca s-o salut ; ea a vrut să mă prezinte mamei și tatălui, dar nu-și amintea numele meu. Am scos-o din încurcătură, prezentîndu-mă singur.

— Operator, cel care filmează, înțelegi Nene ? i-a explicat imediat, cu o grabă timidă, Cavalena soției, zîmbind, ca pentru a cerși, parcă, puțină bunăvoință.

Doamne, ce figură avea doamna Nene ! Figură de păpușă veche și decolorată, O cască compactă de păr, aproape tot încărunțit, îi apasă fruntea joasă și dură, pe care sprîn-cenele unite, scurte, zbârlite și drepte par o dungă trasată clar, ca să dea un fel de tenacitate prostească ochilor deschișI, și lucind cu o rigiditate de sticlă. Pare apatică ;

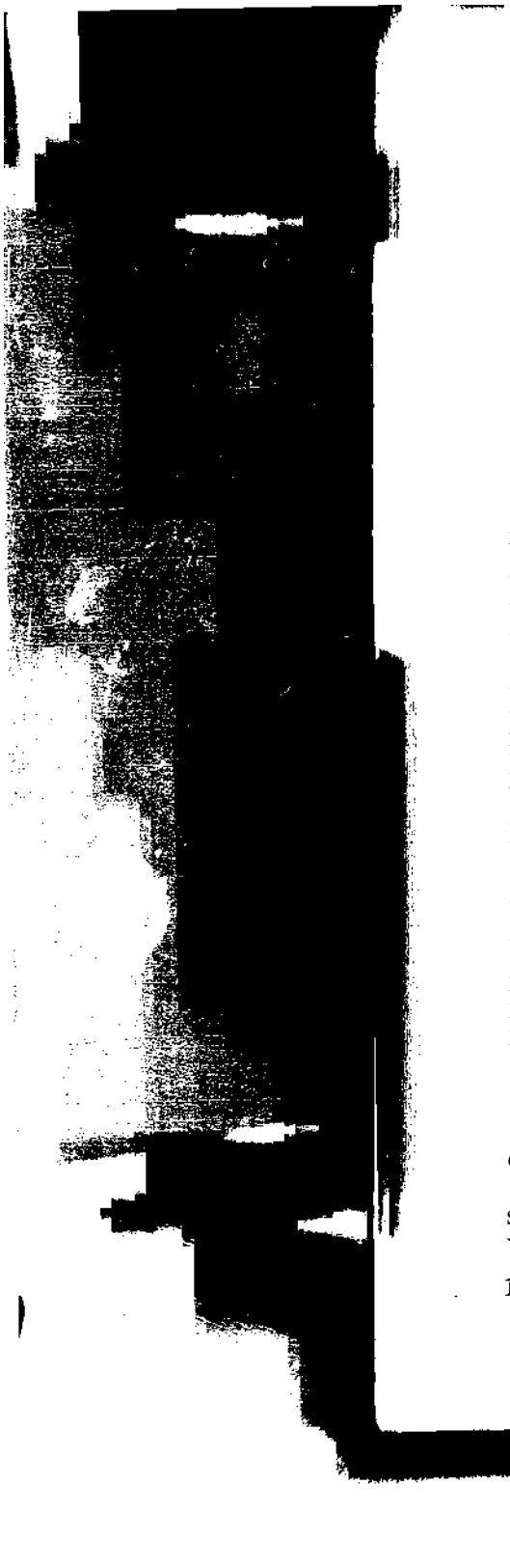

dar, dacă o privești atent, se observă pe suprafața pielii ciudate tresăriri nervoase, neașteptate schimbări de culoare, ca niște pete, care -dispar imediat. Are pe urmă, din cînd în cînd, gesturi neașteptate, rapide, foarte curioase. Am surprins-o, de exemplu, la un moment dat, cum răspundea unei priviri rugătoare a fetiței, făcînd cu gura un O și punînd degetul în mijloc. Evident, acest gest însemna :

— Proasto ! De ce mă privești așa ?

Dar o privesc mereu, măcar *pe* furiș, soțul și fetița, perplecși și înspăimîntați, ca dintr-un moment în altul să nu o apuce furiile. Și sigur, privind-o așa, o irită mai tare. Dar cine știe ce viață duc, bieții de ei !

Deja Polacco mi-a dat cîteva informații. Poate nu s-a gîndit niciodată să fie mamă, femeia aceea ! L-a găsit pe bietul om care, în ghearele ei, după atîția ani, a ajuns cum nu se poate mai rău ; nu contează ; și-l apără ; continuă să și-l apere cu ferocitate. Polacco mi-a spus că, apucată de furiile geloziei, pierde orice urmă de pudoare ; și în fața tuturor, fără să-i pese măcar de fetița care ascultă, înfierează (nude, așa cum la furie îi apar în fața ochilor) pretinsele păcate ale soțului : păcate neverosimile. Desigur, în această urîtă înjosire, domnișoara Lui-setta nu poate să nu vadă ridicolul tatălui, care totuși, după cum se vede din privirile pe care i le aruncă, trebuie să-i provoace atîta milă ! Ridicol pentru felul în care, dezgolit, batjocorit, bietul om încearcă să-și salveze, pentru a se acoperi în grabă cît mai bine, demnitatea sa făcută bucăți. Coco Polacco mi-a redat o grămadă din frazele pe care, năucit de asalturile sălbatice și neașteptate, i le adresează soției în acele momente : mai prostești, mai naive, mai puerile nici nu se pot imagina ! Și, tocmai de aceea, nu cred că Polacco le-a inventat.

— Nene, te rog, am împlinit patruzeci și cinci de ani...

— Nene, am fost ofițer...

— Nene, Doamne sfinte, cînd cineva a fost ofițer și își dă cuvîntul de onoare...

Totuși, din cînd în cînd — o, la urma urmelor, are și răbdarea o limită — rănit cu rafinată cruzime în cele mai delicate sentimente, bicisit barbar acolo unde rana

doare cel mai tare — din cînd în cînd — îmi spune Po-lacco — se pare că bietul Cavalena fuge de acasă, evadează din închisoare. Ca un nebun, într-o clipă, se trezeşte în plină stradă, fără un ban în buzunar, hotărît să-şi reia oricum „viaţa lui" ; merge ici, colo, în căutarea prietenilor ; iar prietenii, la început, îl primesc sărbătoreşte în cafenele, în redacţiile ziarelor, fiindcă se distrează pe seama lui ; dar sărbătoarea încetează imediat ce el îşi manifestă nevoia urgentă de a găsi din nou o slujbă printre ei, de a face ceva să-şi cîştige existenţa, în vreun fel, cît mai repede. Ei, da ! Fiindcă n-are nici măcar cu ce să-şi plătească cafeaua, ceva mîncare, o cameră într-un hotel pentru o noapte. Cine îi împrumută, pentru moment, vreo douăzeci de lire ? Face apel, cînd e cu ziariştii, la spiritul vechii colegialităţi. O să aducă mîine un.articol la fostul lui ziar. Ce ? Da, de literatură sau de ştiinţă. A adunat atîta material... lucruri noi, da... De exemplu ? O, Doamne, de exemplu, asta...

Nici n-a sfîrşit s-o enunţe că toţi aceşti buni prieteni îi rîd în nas. Lucruri noi ? în arcă, Noe, cu copiii lui, ca să-şi amăgească plictisul navigaţiei pe valurile diluviului universal...

Ah, îi cunosc şi eu bine pe aceşti buni prieteni de cafenea i Vorbesc aşa cu toţii, într-un stil forţat glumeţ şi fiecare e aţîţat de exagerările verbale ale celorlalţi, prinzînd curaj să spună una şi mai şi, care totuşi să nu întreacă măsura, să nu iasă din ton, ca să nu fie primită de un urlet general ; rîd unul de altul pe rînd, îşi sfîşie cele mai scumpe vanităţi, şi le-aruncă în faţă cu o bucurie feroce, dar nimeni nu se supără, în aparenţă ; şi mînia, înăuntru, se aprinde, bila fermentează ; efortul de a susţine în continuare conversaţia pe tonul glumeţ, care provoacă rîsete, pentru ca prin rîsul comun insulta să se dilueze şi să-şi piardă veninul, devine din ce în ce mai penibil şi dificil ; pe urmă, acest efort de lungă durată lasă în fiecare o oboseală amestecată cu plictiseală şi greaţă ; fiecare simte regretul puternic de a fi lovit în propriile gînduri, în propriile sentimente ; mai mult decît regret, neplăcerea sincerităţii jignite ; o tulburare interioară, de parcă sufletul, umflat şi livid,

nu mai aderă la propria fiinţă intimă ; şi toţi răbufnesc pentru a alunga din preajma lor mocirla propriului dez^-gust ; dar, în ziua următoare, recad în aceeaşi mocirlă şi se bălăcesc iar în ea ; greieri trişti, condamnaţi să-şi înăbuşe, cu frenezie, plictiseala.

Vai de cel ce nimereşte prima oară, sau după un oarecare timp, printre ei ! Dar Cavaleria nu se supără, poate, nu se plînge de faptul că prietenii lui buni îl sfîşie, chinuit cum e în sufletul său de credinţa că a pierdut, prin izolare. „contactul cu viaţa". De la ultima lui evadare au trecut, să zicem, optsprezece luni ? Bine : e ca şi cum ar fi fost optsprezece secole ! Toţi, cînd aud de la el unele cuvinte în argou, pe care şi le-a păstrat ca pe nişte pietre preţioase în scrinul memoriei, strîmbă din nas şi îl privesc aşa cum priveşti la circiumă o mîncare încălzită a doua oară, care miroase de la o poştă a grăsime rîncedă ! O, bietul Cavalena, dar asculi.aţi-1 ! A rămas în admiraţiaăluia care, acum optsprezece luni, era cel mai mare om al secolului XX. Dar cine era ? A, auzi... Cutare al lui Cutare... imbecilul ăla ! Pisălogul ăla ! Fosila aia ? Dar cum, mai e viu ? O, vai ! Chiar viu ? Da, domnilor. Cavalena jură că 1-a văzut, viu încă, acum o săptămînă ; ba chiar, uite... crezînd că... — (nu, de viu, e viu) — dar, dacă nu mai e un mare om... uite, voia să scrie un articol despre el... n-o să-1 mai scrie !

Umilit, verde din cauza bilei, dar cu faţa pătată ici şi colo ca şi cum prietenii, mortificîndu-1, s-ar fi distrat să-1 ciupească de atîtea ori de frunte, de obraji şi de nas, îşi devoră, în sine, între timp, nevasta, ca un canibal nemîncat de trei zile : nevasta care 1-a făcut, astfel, bătaia de joc a tuturor, îşi jură să nu mai cadă în ghearele ei ; dar, încet-încet, nerăbdarea de a reîncepe „viaţa" se schimbă treptat într-o nelinişte pe care la început n-o poate defini, dar care îl exasperează din ce în ce mai tare. De ani şi ani şi-a folosit toate facultăţile mentale ca să-şi apere propria demnitate împotriva bănuielilor josnice ale nevestei. Acum ele, deviate deodată de la această apărare asiduă, crîncenă, nu mai sînt apte, le e greu să se îndrepte spre alte activităţi şi să se dedice lor. Dar demnitatea, apărată atîta vreme

cu' vitejie, 1-a modelat deja, ca pe o formă statuară, de neclintit. Cavalena se simte gol pe dinăuntru, dar încrustat pe dinafară. A devenit copia ambulantă a acelei statui. Nu se mai poate lepăda de ea. întotdeauna, de acum, inexorabil, el va fi omul cel mai demn din lume. Şi sensibilitatea aceasta a lui e aşa de acută, încît se tulbură la cel mai mic semn ce apare, al celei mai mici încălcări a datoriei de cetăţean, de soţ, de tată de familie. De atîtea ori i-a jurat soţiei că n-o să abdice niciodată, nici măcar în gînd, de la această datorie, încît, într-adevăr, de-acum nu se mai poate gîndi s-o încalce şi suferă, şi face feţe-feţe cînd îi vede pe alţii încălcînd-o cu atîta uşurinţă. Prietenii rîd de el şi îl fac ipocrit. Acolo, în mijlocul lor, în carapacea lui, în zgomotul şi volubilitatea impetuoasă a unei vieţi neînfrînate nici de credinţă şi nici de sentimente, Cavalena se simte violentat, începe să se creadă în grav pericol ; i se pare că are picioare de sticlă, în mijlocul tumultului unor nebuni care dau năvală cu pantofi de fier. Viaţa pe care şi-a imaginat-o în izolare, plină de atracţii şi indispensabilă pentru el, i se descoperă goală, prostească, insipidă. Cum de 1-a făcut să sufere atît lipsa acelor prieteni, a spectacolului atîtor îngîmfări, atîtor nenorocite nereguli ?

Bietul Cavalena ! Adevărul e, poate, altul ! Adevărul e că, în aspra lui închisoare, fără să vrea, s-a obişnuit, din nefericire, să converseze cu sine însuşi, adică cu cel mai mare duşman pe care fiecare din noi îl poate avea ; şi a avut astfel intuiţii clare asupra inutilităţii tuturor lucrurilor, şi s-a văzut atît de pierdut, de singur, înconjurat de tenebre şi zdrobit de propriul său mister şi de cel al tuturor lucrurilor... Iluzii ? Speranţe ? La ce folosesc ? Deşertăciune... Şi fiinţa lui, prosternată, anulată în sine, a devenit cu timpul conştiinţa plină de milă a altora, care nu ştiu şi-şi fac iluzii, care nu ştiu şi făptuiesc, si iubesc, şi suferă. Ce vină are nevasta, biata lui Nene, că e aşa geloasă ? El e medic şi ştie că gelozia aceasta feroce e o adevărată boală mentală, o formă de nebunie raţională. O formă tipică, foarte tipică de paranoia, şi cu mania persecuţiei. O spune tuturor. Tipică, foarte tipică ! Ajunge chiar să bănuiască, biata lui Nene, că el vrea s-o ucidă ca să pună mîna, împreună cu fetiţa, pe banii

ei ! Ah, ce viață fericită, atunci, fără ea... Libertate, libertate : c-un picior aici, c-un picior acolo ! Spune asta, biata Nene, fiindcă ea însăși își dă seama că viața, așa cum și-o face, și o face și celorlalți, nu e posibilă ; e suprimarea vieții ; se suprimă singură, biata Nene, cu nebunia ei, și crede sincer că vor să i-o suprime ceilalți : cu cuțitul nu, că s-ar descoperi ! Prin șicane repetate ! Și nu-și dă seama că șicanele și le face ea singură ; și le face din toate umbrele nebuniei ei, cărora le dă viață. Dar nu e el medic ? Și dacă el, ca medic, înțelege toate astea, nu rezultă de aici că trebuie s-o trateze pe biata lui Nene ca pe-o infirmă, iresponsabilă de răul pe care i l-a făcut și pe care continuă să i-l facă ? De ce se revoltă ? împotriva cui se revoltă ? El trebuie s-o compătimească și să aibă milă de ea, să-i stea alături cu dragoste, să-i suporte răbdător și resemnat cruzimea inevitabilă. Și, pe urmă, e biata Luisetta, lăsată singură în infernul acela, între patru ochi cu mama care nu judecă... Ah, lasă. lasă, trebuie să se întoarcă imediat acasă ! Imediat. Poate, undeva ascunsă, mascată de mila pentru mamă și fetiță, se află nevoia de a fugi de viața aceea precară și nesigură, care nu mai există pentru el. Dealtfel, nu are dreptul să-i fie milă și de sine ? Cine l-a adus în starea asta ? Poate el, la vîrsta lui, să-și reia viața, după ce și-a tăiat toate legăturile cu ea, după ce s-a lipsit de toate mijloacele, ca să-și mulțumească nevasta ? Și, la urma urmei, merge să se închidă iar în pușcărie !

Bietul om, are în așa măsură zugrăvită pe chip nenorocirea de care e apăsat, vădit stînjenit, la fiecare pas, la fiecare privire, cînd o are alături pe nevastă, din cauza spaimei, mereu prezente, că ea, în acel pas, în acel gest, în acea privire, o să găsească pretext pentru o scenă, încît nu poți, chiar compătimindu-l, să nu rîzi de el.

Și poate aș fi rîs și eu, în dimineața asta, dacă nu ar fi fost acolo domnișoara Luisetta. Cine știe cît suferă din cauza ridicolului inevitabil al tatălui, biata fetiță !

Un bărbat de patruzeci și cinci de ani, ajuns în starea asta, pe care nevasta să fie încă feroce de geloasă, nu poate să nu fie de un ridicol enorm ! Cu atît mai mult cu cît, din cauza unei alte nenorociri ascunse, o obscenă

chelie, precoce, datorată unei infecţii tifoide, din care s-a salvat printr-o minune, bietul om e silit să poarte o perucă artistică, sub o pălărie care i-o susţine. Seme-ţia pălăriei şi a tuturor cîrlionţilor contrastează aşa de violent cu aerul speriat, ursuz şi circumspect al figurii, încît este o adevărată ruină pentru seriozitatea lui şi, desigur, o mîhnire continuă pentru fetiţă.

— Nu, iată, vedeţi, dragă domnule... cum aţi spus, mă scuzaţi ?

— Gubbio.

— Gubbio, mulţumesc. Eu, Cavalena ; la dispoziţie.

— Cavalena, mulţumesc, ştiu.

— Fabrizio Cavalena : la Roma sînt cunoscut mai ales...

— Aşa e, un bufon !

Cavalena s-a întors, foarte palid, cu gura deschisă, să-şi privească nevasta.

— Bufon, bufon, bufon, a şuierat ea, de trei ori.

— Nene, pentru Dumnezeu, respectă... a început amenințător Cavalena ; dar deodată s-a întrerupt : a strîns din ochi, şi-a contractat figura, a strîns pumnii, asaltat parcă de o durere puternică de burtă, neaşteptată... nimic ! Era efortul teribil pe care-l face de fiecare dată, asupra sa, ca să se stăpînească, ca să smulgă instinctului său mîniat conştiinţa că este medic şi că trebuie deci să-şi trateze şi să-şi compătimească nevasta, ca pe o biată infirmă.

— Permiteţi ?

Şi şi-a vîrît un braţ sub al meu, ca să se îndepărteze eu mine cîţiva paşi.

— Tipică, ştiţi ? Biata... Ah, *e* nevoie ele un adevărat eroism, credeţi-mă, de un mare eroism din partea mea ca s-o suport. Nu l-aş avea, poate, dacă n-ar fi biata mea micuţă. Ajunge ! Vă spuneam ...Polacco ăsta, Polacco ăsta, Doamne sfinte... Polacco ăsta ! Iertaţi-mă, astea sînt figuri pe care să le faci unui prieten, cînd îi cunoşti nenorocirea ? îmi duce fetiţa să filmeze... cu o femeie de-alea... cu un actor care, în mod notoriu... Imaginaţi-vă ce s-a întîmplat acasă la mine ! Şi-mi trimite pe urmă cadourile astea... şi o zgardă pentru animal... şi cinci sute de lire !

Am încercat să-i demonstrez că, măcar în ce privește cadourile și cele cinci sute de lire, nu mi se părea că aici ar exista tot răul pe care el voia să-l vadă. El ? Dar el nu vedea nici un rău ! Ce rău ? El era foarte mulțumit, foarte fericit de ce s-a întîmplat ! Foarte îndatorat în sufletul său lui Polacco că i-a dat rolișorul acela fetiței ! Trebuia să se prefacă așa indignat ca să-și potolească nevasta. Mi-am dat seama imediat, de cum am început să vorbesc. Exulta la demonstrația pe care i-o făceam, că, în fond, nu fusese nimic rău. M-a luat de braț, m-a tîrît impetuos în fața nevestei.

— Auzi ? Auzi ?... eu nu știu... domnul acesta spune..: vă rog, spuneți dumneavoastră... eu nu vreau să mă bag... am venit aici cu cadourile și cu cele cinci sute de lire, e bine ?, ca să restitui tot. Dar dacă e vorba, cum spune domnul acesta... nu știu... să aduci o jignire gra tuită... să răspunzi cu grosolănie cui n-a vrut cîtuși de puțin să ne jignească, să ne facă rău, fiindcă crede... nu știu, nu știu... să nu fie... vă rog, Doamne sfinte, dragă domnule, vorbiți dumneavoastră..., repetați-i doam nei mele ceea ce ați avut bunătatea să-mi spuneți mie !

Dar doamna lui nu mi-a lăsat timpul : s-a repezit la mine, cu ochii sticloși, fosforescenți, de pisică sălbatică.

— Nu-l ascultați pe bufonul ăsta, ipocritul, come diantul ăsta ! Nu e din cauza fetei ! El, el vrea să umble pe aici, fiindcă aici s-ar simți ca-n grădinița lui, între femeiuștile care-i plac, artiste ca el, schimonosite și binevoitoare ! Și nu-și face scrupule, vicleanul, să-și pună înainte fetița, să se ascundă după ea, chiar cu prețul de a o compromite și a o pierde, asasinul ! Ar avea scuza că-și însoțește fetița, înțelegeți ? Ar veni pentru fetiță...

— Dar ai venit și tu ! a strigat exasperat Fabrizio Cavalena. Nu ești și tu aici, cu mine ?

— Eu ? a răcnit nevasta. Eu, aici ?

— De ce ? a continuat, fără să se piardă cu firea, Cavalena ; și, adresîndu-mi-se : Spuneți, spuneți dumnea voastră, nu vine și Zeme aici ?

— Zeme ? a exclamat nevasta uluită, încruntînd din gprîncene. Cine e Zeme ?

— Zeme, senatorul ! a exclamat Cavalena. Senator al Regatului, savant cu faimă mondială,

r

— O f i şi mai bufon decît tine !

— Zeme, care merge la Quirinale, invitat la toate prînzui-ile ele la Curte ? Veneratul senator Zcme, gloria Italiei ! Directorul Observatorului astronomic ! Să-ţi fie ruşine, Doamne ! Respectă, dacă nu pe mine, o imagine a patriei ! A venit aici. aşa e ? Dar vorbiţi, dragă domnule, spuneţi, vă rog ! Zeme a venit aici, s-a pretat să facă un film si el, aşa e ? *Minunile cerului,* înţelegi ? El, senatorul Zeme ! Şi dacă vine Zeme aici. dacă se pretează Zeme, savant mondial, zic... pot să vin şi eu, pot să mă pretez şi eu... Dar nu-mi pasă ele nimic ! N-o să mai vin ! Vorbesc acum ca să-i demonstrez ei că acesta nu e un loc de infamie, unde eu vreau să-rni conduc fiica la pierzanie în scopuri josnice ! înţelegeţi, dragă domnule, să mă iertaţi : de asta vorbesc ! Mă doare să aud că mi se spune, în faţa fetiţei mele, că eu vreau să o compromit, *s-o* pierd, ducînd-o într-un loc de infamie... Haide, haide, faceţi-mi plăcerea : introduceţi-mă imediat la Polacco, vreau să-i restitui cadourile şi banii, mulţu-mindu-i. Cînd ai nefericirea să ai o nevastă ca asta, trebuie să te îngropi, s-o termini odată pentru totdeauna ! Introduceţi-mă la Polacco !

N-a greşit nici de data asta, cu mine ; dar, deschi-zînd neatent, fără să bat, uşa *Direcţiei Artistice,* unde era Polacco, am întrezărit în cameră un lucru care m-a făcut să-mi schimb deodată starea de spirit şi nu m-am mai putut gîndi la familia Cavalena, nici la altceva.

Aplecat pe scaunul din faţa biroului lui Polacco, era acolo un bărbat care plîngea, disperat, cu mîinile acope-rindu-i faţa.

Imediat Polacco, văzînd că se deschide uşa, a ridicat brusc ochii şi mi-a făcut un semn nervos să închid la loc.

L-am ascultat. Bărbatul care plîngea acolo era, desigur, Aldo Nuti. Cavalena, nevasta, fetiţa m-au privit per-plecsi, uimiţi.

— Ce e ? a făcut Cavalena.

De-abia am putut să-i răspund :

— E... e lume...

Puţin după aceea, a ieşit de la *Direcţia Artistică Po*-lacco, răvăşit. L-a văzut pe Cavaleria şi i-a făcut semn să aştepte :

— Bine, da. Vreau să-ţi vorbesc.

Şi, fără să se gîndească măcar să le salute pe doamne, m-a luat de braţ şi m-a tras deoparte.

— A venit ! Nu trebuie să-l lăsăm singur în nici un caz ! I-am vorbit de tine. îşi aminteşte foarte bine. Unde locuieşti ? Aşteaptă ! Mi-ar plăcea...

S-a întors să-l cheme pe Cavalena.

— Tu ai două camere de închiriat, aşa e ? Sînt libere acum ?

— Ei, sigur ! a suspinat Cavalena. De peste trei luni...

— Gubbio, mi-a spus Polacco, trebuie să-ţi părăseşti imediat locuinţa ; plăteşte ce ai de plătit, o lună, două luni, trei luni ; închiriază una din cele două camere ale lui Cavalena. Cealaltă va fi pentru el.

— Sînt încîntat ! a exclamat Cavalena radiind, şi mi-a întins amîndouă mîinile.

— Hai, hai, a continuat Polacco. Duceţi-vă, duceţi-vă ! Tu, să pregăteşti camerele ; tu, să-ţi iei lucrurile şi să le transporţi imediat la Cavalena. Apoi întoarce-te aici. Ne-am înţeles ?

Am desfăcut mîinile, resemnat.

Polacco a intrat din nou în camera lui. Eu am plecat cu familia Cavalena, toţi uimiţi şi extrem de nerăbdători să aibă de la mine o explicaţie pentru tot misterul acela.

Caietul ui cincilea

IES ACUM DIN CAMERA LUI NUTI. E APROAPE ora unu.

Casa, în care petrec prima noapte, doarme. Are pentru mine un aer nou, care nu-mi place încă : aspectul lucrurilor, gustul vieţii de acolo, obiceiuri aparte, urme de deprinderi necunoscute.

Pe coridor, îndată ce am închis uşa camerei lui Nuti, ţinînd un chibrit aprins între degete, am văzut în fată, foarte aproape, enormă, pe celălalt perete, umbra mea. Rătăcit în liniştea casei, îmi simţeam inima aşa de mică, încît umbra de pe perete, aşa de mare, mi s-a părut imaginea spaimei.

In fundul coridorului, o uşă ; în faţa uşii. pe covoraş, o pereche de pantofiori : ai domnişoarei Luisetta. M-am oprit un moment să-mi privesc umbra monstruoasă, care se întindea către uşa aceea, şi mi s-a părut că pantofiorii erau acolo ca să ţină la distanţă umbra mea. Deodată, în spatele uşii, bătrîna căţeluşă *Piccini,* poate deja cu urechile ciulite, a scos două lătrături răguşite. La zgomot nu a lătrat ; dar a simţit că eu m-am oprit pentru o clipă ; a simţit gîndul meu ajungînd la cămăruţa stăpînei ei şi a lătrat.

lată-mă în noua mea cameră. Dar nu trebuia să fie asta. Cînd am venit să-mi aduc lucrurile, Cavalena, cu adevărat foarte bucuros să mă aibă în casă, nu numai pentru simpatia vie şi marea încredere pe care i le-am inspirat de la început, dar poate şi pentru că speră să intre mai uşor la *Kosmograph* cu ajutorul meu, mi-a dat cealaltă cameră, mai mare, mai comodă, mobilată mai luxos.

Desigur, nici el şi nici doamna Nene nu au vrut şi nu au făcut schimbarea. O fi vrut-o domnişoara Luisetta care, azi dimineaţă, în trăsură, cînd plecam de la *Kosmograph,* a ascultat sumara mea povestire despre Nuti cu multă atenţie şi tulburare. Da, ea a fost, fără îndoială. Mi-au confirmat-o chiar acum pantofiorii aceia ai ei din faţa uşii, pe covoraşul din coridor.

îmi pare rău, nu de alta, ci doar de asta : dacă azi-dimineaţă aş fi văzut amîndouă camerele, i-as fi lăsat-o pe aceea lui Nuti şi aş fi ales-o pe aceasta pentru mine. Domnişoara Luisetta a ghicit, şi încă aşa de bine încît, fără să-mi spună nimic, a luat de acolo lucrurile mele şi le-a adus aici. Desigur, dacă ea n-ar fi făcut-o, mi-ar fi părut rău să-l văd stînd aici, în camera asta mai mică şi mai puţin comodă, pe Nuti. Dar trebuie să mă gîndesc că ea a vrut să-mi cruţe această neplăcere ? Nu pot. Că a făcut ea, fără să-mi spună nimic, ceea ce aş fi făcut eu mă jigneşte, chiar dacă recunosc că trebuia să facă aşa, ba dimpotrivă, tocmai fiindcă recunosc că trebuia să facă aşa.

Ah, ce efect teribil au asupra femeilor lacrimile unui bărbat, mai ales dacă sînt lacrimi de iubire ! Dar vreau să fiu drept : 1-au avut şi asupra mea.

M-a ţinut acolo aproape patru ore. Voia să povestească mereu şi să plîngă : l-ani oprit, mai ales din milă pentru ochii lui. N-am văzut niciodată doi ochi ajunşi în halul ăsta din cauza plînsului.

Greşesc. Nu de prea mult plîns. Poate puţine lacrimi (deşi a vărsat nesfîrşite), poate doar cîteva ar fi fost de ajuns ca să-i aducă ochii în aceeaşi stare.

Şi totuşi, e ciudat ! Pare că nu plînge el. Pentru ceea ce spune, pentru ce îşi propune să facă, nu are motiv şi nici, desigur, chef să plîngă. Lacrimile îi ard ochii, obrajii,, şi din cauza asta ştie că plînge ; clar *nu îşi simte* plînsul. Ochii lui plîng pentru o durere ce parcă n-ar fi a lui, pentru o durere ce e doar a lacrimilor. Durerea lui e feroce şi nu vrea să plîngă, şi dispreţuieşte lacrimile acelea.

Dar şi mai ciudat mi-a părut următorul lucru : cînd, la un moment dat, vorbind, sentimentele lui s-au apropiat — ca să spunem aşa — de lacrimi, acestea i s-au oprit brusc, în timp ce vocea îi devenea tandră şi tremura, ochii, din contră — ochii aceia roşii de sînge şi

aproape distruşi de plîns — i-au devenit uscaţi şi duri : feroce.

Ceea ce spune el nu se potriveşte deci cu ochii lui.

Dar inima lui e acolo, în ochi, şi nu în ceea ce spune. De aceea mi-a fost milă mai ales de ochii lui. Cel mai bun lucru pe care poate să-l facă nu e să vorbească şi să plîngă, ci să plîngă şi să-şi simtă plînsul.

Zgomotul paşilor lui ajunge la mine, prin perete. L-am sfătuit să se culce, să încerce să doarmă. Zice că nu poate ; că şi-a pierdut de multă vreme somnul. Cine l-a făcut sa şi-l piardă ? Nu remuşcările, desigur, după ceea ce spune.

Printre fenomenele nenumărate ale sufletului omenesc, unul dintre cele mai comune şi, în acelaşi timp, dintre cele mai interesante de studiat este acela al luptei îndîr-jite, furioase, pe care orice om, oricît ar fi de distrus de păcatele sale, învins şi descompus în durerea sa, se în-căpăţînează s-o ducă contra propriei conştiinţe, ca să nu-şi recunoască vina şi să-şi facă remuşcări din această cauză. Să le recunoască ceilalţi şi să-l pedepsească pentru ele. să-l închidă, să-l supună celor mai crude suplicii şi să-l omoare, nu-i pasă ; numai să nu le recunoască el, contra propriei conştiinţe care, totuşi, i le strigă în faţă !

Cine e el ? Ah, dacă fiecare din noi ar putea pentru o clipă să desprindă de sine metafora aceea a sa, pe care, inevitabil, prin nenumăratele noastre amăgiri, conştiente şi inconştiente, prin interpretările false pe care le dăm acţiunilor şi sentimentelor noastre, sîntem împinşi să ne-o creăm, şi-ar da seama imediat că acel *el e un altul,* un altul care n-are nimic sau are foarte puţin de-a face cu el ; şi că adevăratul *el* este acela care îşi strigă, înăuntru, vina : fiinţa intimă, condamnată adesea să ne rămînă necunoscută toată viaţa ! Vrem cu orice preţ să salvăm, să ţinem drept în picioare metafora aceea a noastră, orgoliul nostru şi iubirea noastră. Şi pentru metafora aceasta suferim martiriul şi ne pierdem, cînd ar fi atît de dulce să ne abandonăm, învinşi, să ne predăm fiinţei noastre intime, care este un zeu teribil, dacă ne opunem ei ; dar care devine imediat miloasă faţă de orice vină a noastră, deîndată ce o recunoaştem, şi plină de duioşii nesperate. Dar asta pare o *autonegare,* un lucru nedemn de un băr-

W

bat ; şi va fi mereu aşa, atîta timp cît vom crede că umanitatea din noi constă în metafora aceea a noastră.

Versiunea pe care Aldo Nuti o dă întîmplărilor în care a fost antrenat — pare imposibil ! — încearcă mai ales să salveze metafora aceasta, vanitatea lui de bărbat, care, deşi ajunsă în faţa mea într-o stare mizerabilă, nu vrea totuşi să se resemneze să admită că a fost o jucărie stupidă în mîna unei femei : o jucărie, o paiaţă, pe care Nesto-roffa, după ce s-a distrat niţel făcînd-o să desfacă şi să strîngă braţele într-un gest de implorare, apăsînd cu un deget resortul prea arătos din piept, a aruncat-o într-un colţ, sfărîmînd-o.

S-a ridicat la loc, paiaţa sfărîmată : feţişoara, mînu-ţele de porţelan, într-o stare de plîns : minutele fără degete, feţişoara fără nas, crăpată toată, numai ţăndări : resortul din piept a găurit hăinuţa de lînă roşie şi a sărit afară, rupt ; şi totuşi nu, uite : paiaţa strigă că nu, că nu-i adevărat că femeia aceea a făcut-o să desfacă şi să strîngă braţele într-un gest de implorare, în bătaie de joc, şi că, după aceea, a sfărîmat-o astfel. Nu-i adevărat !

De acord cu Duccella, de acord cu bunica Roşa, el i-a urmat pe cei doi logodnici de la vila din Sorrento la Napoli, ca să-1 salveze pe bietul Giorgio, prea încrezător şi orbit de farmecul acelei femei. Nu era deloc greu să-1 salveze ! Ajungea să-i demonstreze, într-un mod palpabil, ea femeia pe care el voia s-o ia de soţie putea să fie a lui, eum fusese a altora, cum ar fi fost a oricui, fără să fie nevoie să se căsătorească cu ea. Şi uite că, sfidat de bietul Giorgio, s-a angajat să-i dea imediat dovada. Bietul Giorgio credea că-i imposibil, deoarece, ca de obicei, cu tactica comună femeilor de acest gen, Nestoroffa n-a vrut să-i acorde nici cea mai mică favoare, iar la Capri o văzuse atît de dispreţuitoare faţă de toţi, retrasă şi mîn-dră ! A fost o trădare oribilă. Nu a lui, ci a lui Giorgio Mirelli. Promisese că, avînd dovada, se va îndepărta imediat de ea : în schimb, s-a sinucis.

Aceasta este versiunea pe care Aldo Nuti vrea s-o dea ' dramei.

Dar cum asta ? Jocul 1-a făcut el, paiaţa ? Şi-atunci de ce s-a sfărîmat aşa ? Dacă era un joc atît de uşor ?

Să lăsăm întrebările, să lăsăm orice uimire. Acum trebuie să ne prefacem a crede. Nu trebuie să ne scadă, ci, dimpotrivă, ea ne creascâ mila pentru neînfrînata nevoie de â minţi a acestei biete paiaţe, care este vanitatea lui Aldo Muţi : feţişoara fără nas, minutele fără degete, resortul din piept rupt, atîrnînd prin hăinuţa sfîşiată, să-î lăsăm să mintă ! Oricum, uite, minciuna îl ajută să plîngă mai mult

Nu sînt lacrimi adevărate, fiindcă eî nu vrea să-şi sirntă durerea în ele. Nu *le* vrea şi le dispreţuieşte. Vrea să facă altceva decît să plîngă şi va trebui să fie supravegheat. De ce a venit aici ? Nu trebuie să se răzbune pe nimeni, dacă trădarea a fost a lui Giorgio Mirelîi, atunci cînd s-a sinucis şi şi-a pus cadavrul între sora lui şi logodnicul acesteia. Aşa i-am spus.

— Ştiu, mi-a răspuns. Bar totuşi ea, femeia aceasta, e cauza a tot ce s-a întâmplat ! Dacă ea nu ar fi venit să tulbure tinereţea iui Giorgio, să-1 ademenească, să-1 seducă cu o artă care poate *fi* perfidă doar pentru un naiv, şi asta nu pentru că nu ar fi perfidă în sine, ci pentru că unul ca mine, ca dumneavoastră, o recunoaşte imediat ca atare : o viperă, pe care o faci inofensivă smulgîndu-i dinţii veni noşi, acum eu nu aş fi aşa, nu aş fi aşa ! Ea a văzut ime diat în mine duşmanul, înţelegeţi ? Şi a vrut să mă muşte pe ascuns, încă de la început, eu, dinadins, am lăsat-o să creadă c-o să-i fie uşor să mă muşte. Voiam să-şi înfigă dinţii, tocmai ca să i-i smulg. Şi am reuşit. Dar Giorgio, Giorgio. Giorgio era otrăvit pe viaţă ! Ar fi trebuit să mă facă să înţeleg că era inutil să mai încerc să-i smulg dinţii viperei aceleia...

— Dar ce viperă, iertaţi-mă ! nu m-am putut abţine
să nu-i atrag atenţia. Prea multă naivitate pentru o vi peră ! Să-şi îndrepte dinţii spre dumneavoastră aşa re pede, aşa uşor... Doar dacă n-a făcut-o ca să provoace moartea lui Gîorgio Mirelîi.

— Poate !

— Dar de ce ? Dacă deja îi reuşise planul de a fi cerută în căsătorie ? Şi n-a cedat imediat la jocul dum neavoastră ? Nu şi-a lăsat dinţii smulşi înainte de a-şi
atinge scopul ?

— Dar nu bănuia nimic !

— Păi ce *fel* de viperă era atunci ? Vreţi ca o viperă
să nu bănuiască ? O viperă ar fi muşcat după, nu înainte ! Dacă a muşcat înainte înseamnă că... sau nu era viperă, sau a vrut să-şi piardă dinţii pentru Giorgio. Iertaţi-mă... nu, staţi... vă rog, ascultaţi-mă... Vă spun asta, fiindcă... sînt de acord cu dumneavoastră, uitaţi... ea a vrut să se răzbune pe Giorgio, dar, la început, doar în principiu. Asta o cred ; aşa am gîndit întotdeauna.

•— De ce să se răzbune ?

— Poate pentru un afront, pe care nici o femeie nu-3 suportă uşor.

— Dar ce femeie, asta e femeie ?

— Ei, o femeie, domnule Nuti ! Dumneavoastră le
cunoaşteţi bine, ştiţi că sînt toate la fel, mai ales cînd *e* vorba de aşa ceva.

— Ce afront ? Nu înţeleg.

— Uitaţi : Giorgio era prins cu totul de arta lui, aşa e ?

— Da.

— A găsit-o la Capri pe femeia aceasta, care a acceptat să fie obiect ele contemplaţie pentru el, pentru arta lui.

— Chiar aşa, da.

— Şi el nu a văzut, nu a vrut să vadă în ea altceva 'decît trupul, dar numai pentru a-l mîngîia pe o pînză cu penelul său, în jocul de lumini şi culori. Şi atunci ea, jig nită şi furioasă, ca să se răzbune, 1-a sedus ; sînt de acord cu dumneavoastră ! Şi, după ce 1-a sedus, ca să se răzbune iarj ca să se răzbune mai tare, i-a rezistat, aşa e ?, pînă ce Giorgio, orbit, numai ca s-o aibă, i-a propus căsătoria, a dus-o la Sorrento la bunica, la sora lui.

— Nu ! Ea a vrut asta ! Ea i-a impus-o !

— Bine, da ; şi aş putea să spun : afront pentru
•afront ; dar nu, dar eu vreau să mă iau acum după ce aţi spus dumneavoastră, domnule Nuti ! Şi ceea ce aţi spus mă face să cred că ea i-a impus lui Giorgio s-o ducă acolo, în casa bunicii şi a sorei, aşteptîndu-se ca Giorgio să se răzvrătească la această pretenţie şi astfel ea să găsească pretextul să se elibereze de angajamentul de a se ci-sători cu el.

— Să se elibereze ? De ce ?

— Fiindcă îşi atinsese deja scopul ! Răzbunarea era
împlinită : Giorgio, învins, orbit, prins de ea, de corpul
ei, pînă la a voi s-o ia în căsătorie ! Asta îi ajungea, nu mai dorea altceva ! Tot restul, nunta, convieţuirea cu el, care ar fi regretat, desigur, imediat, ar fi fost o nefericire pentru amîndoi, un lanţ. Şi poate ea nu s-a gîndit numai la sine ; i-a fost milă şi de el !

— Deci, credeţi ?

— Dar dumneavoastră mă faceţi să cred asta, să mă gîndesc la asta, dumneavoastră, care o socotiţi perfidă pe această femeie ! După ceea ce spuneţi, domnule Nuti,
pentru o perfidă nu e logic ce a făcut. O perfidă care doreşte nunta şi, înainte de nuntă, vi se dă dumneavoastră aşa de uşor...

— Mi se dă mie ? *a* ţipat în acest moment, izbucnind, Aldo Nuti, încolţit de logica mea. Cine v-a spus că mi s-a dat mie ? Eu n-am avut-o, n-am avut-o... Credeţi că m-am putut gîndi s-o am ? Eu trebuia să am doar dovada... o
dovadă pentru Giorgio !

Am rămas o clipă uimit, cu ochii la el.

— Şi vipera aceea v-a dat-o imediat ? Şi aţi putut
să aveţi uşor dovada asta ? Păi atunci, păi atunci, iertaţi-mă...

Crezusem că, în sfîrşit, logica mea ţinea în mînă victoria aşa de bine, încît nu mai era posibil să-i fie smulsă. Trebuie încă să învăţ că, tocmai în momentul în care iogica, luptînd cu pasiunea, crede că a înşfăcat victoria, pasiunea i-o smulge cu o lovitură neaşteptată şi pe urmă, cu ghionturi şi lovituri de picior, o aitingă cu tot cortegiul ei de consecinţe.

Dacă acest nefericit, jucat pe degete în mod evident •ie femeia aceea, într-un scop pe care mi se pare că l-am ghicit, n-a putut nici măcar s-o facă să fie a lui, şi a rămas deci şi cu furia asta în el, după tot ce a avut de suferit, fiindcă paiaţa aceea stupidă a vanităţii lui a crezut la început că se poate juca uşor cu o femeie ca Nesto-roffa ; atunci ce să mai stai să judeci ? Cum să-l faci să plece, să-l obligi să admită că n-are nici un motiv să provoace un alt bărbat, să se lege de o femeie care nu vrea să ştie de el ?

Şi totuşi... şi. totuşi am încercat să-l conving să pleca şi î~am întrebat ce voia, în sfîrşit, şi ce spera de la femeia aceea.

— Nu ştiu, nu ştiu, a strigat. Trebuie să stea cu mine, să sufere cu mine. Eu nu mai pot altfel, nu mai pot să stau singur, aşa. Am încercat pînă acum, am făcut totul să învîng rezistenţa Duccellei ; am încercat prin atîţia prieteni ; dar înţeleg că nu e posibil. Nimeni nu crede în si'î-şierea mea. în disperarea mea. Şi acum arn nevoie, am nevoie să mă agăţ de cineva, să nu mai fiu aşa singur, înţelegeţi : înnebunesc, înnebunesc l Ştiu că femeia asta mi valorează nimic ; dar acum îi dă preţ tot ce arn Suferit şi sufăr pentru ea. Nu e dragoste, e ură, e sîngele vărsat pentru ea ! Şi fiindcă a vrut să înăbuşe în acest sfriji toată viaţa mea, acum trebuie să stăm cufundaţi în ?': amîrtdoi. agăţaţi, eu şi ea, nu eu si.ajrar, nu eu singur l IC u mai pot să stau aşa, singur i

Am ieşit din camera lui f" [illegible] măcar prilejul să-şi mai uşur eu [illegible] pot să deschid acum feree timp ce [illegible] el, dincolo, îşi frîngt furie şi [illegible] mîhnire. Dacă aş ini; i-aş spune dincolo, cu bucurie : „Domnule Nuti, ş-: i iele ! Desigur, aţi uitat, dar există stelele '" tâmpla ? Cîtor oameni, prinşi în viitoarea sau apăsaţi, zdrobiţi de tristeţe, de mizerie, bine gîndul că există, deasupra acoperişului pe cer sînt stele. Chiar dacă existenţa stdelo o mîngîiere religioasă, Contemplîndu-le. sa duce în abis micimea noastră.plăpîndă, dispare în golul spaţiilor, şi nu se poate să nu *ne* pară meschin şi deşert orice chin. Dar trebuie să a: în tine, în momentul cînd eşti prins da pasiune, putinţa de a te gîndi la stele. Peate s-o aibă unul ca mine, care de o vreme priveşte totul şi pe sine însuşi ca de departe. Dacă aş intra dincolo să-i spun domnului Nutî că pe cer sînt stele, mi-ar striga poate să le salut din partea lui şi ra-ar da afară, ca pe un cîine.

Dar pot eu acum, cum ar vrea Polaceo, să fiu gardianul lui ? îmi imaginez cum o să mă privească în curînd Carlo Ferro, văzîndu-mă' la *Kos'rrM-grspJi* cu el alături *Şl*

Dumnezeu ştie că n-am nici UD motiv să fiu mai prieten cu unul decîi cu celălalt

Eu *aş* dori să continui să fîu, ea impasibilitatea obişnuită, operator. N-o să mă uit pe fereastră. Vai, de cînd a venit la *Kosmograph* blestematul de Zeme, văd plnă şi cerul ca pe o *minune* de cinematograf,

II

— E deci o treabă serioasă ? a venit în cameră să mă întrebe Cavaleria, misterios, azi dimineaţă.

Bietul om ţinea în mînă trei batiste. La un moment dat. după multe compătimiri pentru dragul „baron" (adică Nuti) şi multe consideraţii asupra nenumăratelor nefericiri ale oamenilor, ca o dovadă a acestor nefericiri a desfăcut în faţa mea cele trei batiste, întîi pe una. apoi pe a doua şi *pe* a treia, exclamînd :

— Priviţi !

Erau toate trei găurite, ca roase de şoareci.

Le-arn privit cu milă şi uimire ; apoi m-am uitat Ia el, arătînd limpede că nu pricepeam nimic. Cavalena a strănutat sau, mai curînd. rni s-a părut, că a strănutat. Nu. Spusese :

— *Piccîni.*

Văzând că îl priveam cu un aer uluit, mi-a arătat din nou batistele şi a repetat :

— *Piccini.*

— Căţelușa ?

Şi-a închis pe jumătate ochii şi a dat din cap cu o solemnitate tragică.

— Lucrează bine, după cît se pare. am spus eu.

— Şi eu nu pot să-i zic nimic *l* a exclamat Cavalena, Fiindcă e singura fiinţă aici, în casa asta, de care soţia mea se simte iubită şi din partea căreia nu se aşteaptă Ia duşmănie. Ah, domnule Gubbîo. Natura *e* de-a dreptul infamă. Nici o nenorocire nu poate fi mai mare deeît a mea. Să ai o nevastă care se simte iubită doar de o căţea ! Şi nu-i adevărat, ştiţi ? Animalul ăla nu iubeşte pe
nimeni ! O iubeşte ea, soţia mea, şî ştiţi de ce ? Fiindcă numai faţă de acest animal poate încerca sentimentul că are în piept o inimă plină de caritate. Şi de-aţi vedea curo

se consolează cu asta ! Tirană cu toţi, ea devine sclava l unei javre urîte, bătrîne care... aţi văzut-o ?... urîtă, cu i labele crăcănate, cu ochii urduroşi... Şi o iubeşte cu atît i mai mult cu cît îşi dă seama că între ea şi mine s-a stabilit de la o vreme o antipatie, domnule Gubbio, de neînvins, de neînvins ! Javra asta urîtă, sigură că fiind protejată de stăpînă eu n-o să-i dau niciodată şutul ăla care ar spinteca-o, care ar face-o, v-o jur, domnule Gubbio, praf, îmi produce, cu cea mai iritantă placiditate, to-ite necazurile posibile şi imaginabile, adevărate abuzuri : îmi murdăreşte în mod constant covorul din birou ; se abţine dinadins să-şi facă nevoile pe stradă, ca să mi le facă pe covorul din birou, şi nu numai pe cele mici, ştiţi, ci pe toate, mari şi mici ; se întinde pe fotolii, pe canapeaua din birou ; refuză mîncarea şi îmi roade toate rufele murdare : uite aici, trei batiste, ieri, şi pe urmă cămăşi, şerveţele, prosoape, căptuşeli ; şi trebuie s-o admiri şi să-î mulţumeşti, pentru că rosul acesta, ştiţi ce înseamnă pentru soţia mea ? Afecţiune ! Sigur, înseamnă că javra simte mirosul stăpînilor. „Dar cum ? Şi îl roade ?" „Nu ştie ce face", aşa v-ar răspunde soţia mea. I-a ros mai mult de jumătate din trusou. Trebuie să tac, să rabd, să rabd, '•. fiindcă altfel soţia mea ar găsi imediat ocazia să-mi demonstreze încă o dată, în doi timpi şi trei mişcări, cît sînt de brutal. Chiar aşa ! Noroc, domnule Gubbio, mereu zic asta, noroc că sînt medic ! Am obligaţia medicului să înţeleg că iubirea asta nebună pentru o javră e şi ea un < simptom al bolii ! Tipic, ştiţi ?

M-a privit o vreme, nehotărît, perplex : pe urmă, arătînd un scaun, a întrebat :

•— îmi daţi voie ?

— Dar cum să nu ! i-am spus.

S~a aşezat ; s-a uitat la una din batiste, clătinînd din cap ; pe urmă, cu un surîs amărît, aproape implorator :

— Nu vă plictisesc, aşa e ? Nu va deranjez ?

L-am asigurat cu căldură că nu mă plictiseşte deloc.

— Ştiu, văd că sînteţi un om de inimă... lăsaţi-mă să spun, un om liniştit, dar care ştie să asculte şi să înţeleagă. Şi eu...

S-a întrerupt, tulburat, şi-a aplecat urechea, s-a ridicat în grabă :

— Mi se pare că m-a chemat Luisetta..,

Am plecat şi eu urechea. Am spus :

— Nu, nu cred.

Şi-a pus cu durere mîinile pe perucă şi a apăsat-o pe cap.

— Ştiţi ce mi-a spus aseară Luisetta ? *„Tată, nu o lua de la început."* Eu sînt, domnule Gubbio, un om exasperat ! Prin forţa lucrurilor, închis aici în casă, de dimineaţă pînă seara, fără să văd pe nimeni, exclus din viaţă, nu pot să mă ușurez de furia ce mi-o dă nedreptatea sorţii mele ! Şi Luisetta spune că pun pe fugă toţi chiriaşii !

— O, dar eu... am încercat să protestez.

— Nu, aşa e, ştiţi, aşa e ! m-a întrerupt Cavalena. Şi dumneavoastră, care sînteţi aşa de bun, trebuie să-mi promiteţi că, de-acum înainte, imediat ce vă obosesc, ^mediat ce vă plictisesc, mă veţi lua de guler şi mă veţi da afară pe uşă ! Promiteţi-mi asta, vă rog. Trebuie să-mi daţi mîna ; promiteţi-mi că aşa veţi face.

I-am dat mîna, zîmbind :

— Uite... cum vreţi... ca să fiţi mulţumit..

— Mulţumesc ! Aşa sînt mai liniştit. Sînt conştient, domnule Gubbio, să nu credeţi ! Dar conştient, ştiţi de ce ? De a nu mai fi eu ! Cînd ajunge în acest punct, adică să-şi piardă pudoarea propriei nenorociri, omul e sfârşit ! Dar eu nu aş fi pierdut pudoarea aceasta ! Ţi neam atîta la demnitatea mea ! M-a făcut s-o pierd fe meia asta, strigîndu-şi nebunia. Nenorocirea mea e cu noscută tuturor, acum ! Şi e obscenă, obscenă, obscenă.

— Dar nu... de ce ?

— Obscenă ! a strigat Cavalena. Vreţi s-o vedeţi ? Priviţi ! Uitaţi-o aici !

Şi, zicînd asta, şi-a înşfăcat cu două degete peruca şi şi-a scos-o de pe cap. Am stat, aproape îngrozit, să privesc craniul acela gol, palid, de ţap jumulit, în timp ce Cavalena, cu lacrimi în ochi, continua :

— Poate să nu fie obscenă, spuneţi dumneavoastră, nenorocirea unui bărbat ajuns în halul ăsta, şi pe care nevasta e încă geloasă ?

— Dar sînteţi medic ! Doar ştiţi că e o boală ! m-am

grăbit să-i spun, mîhnil, ndidnd mîinile ca pentru a -l ajuta să-şi pună, la loc peruca.

Şî-a pus-o şi a spus i

— Dar tocmai pentru că sint medic si ştiu că e o boală, domnule Gubbio ! Asta-i nenorocirea ! Că sînt medic i Dacă aş putea să nu ştiu că o face din nebunie, aş da-c afară din casă, vedeţi, m-aş despărţi de ea, mi-aş apăra c-; orice preţ demnitatea. Dar sînt medic ! Ştiu că e nebună >. Şi ştiu deci că e de datoria mea să am minte pentru amîndoi, pentru mine şi pentru ea, care nu mai are ! ' Dar să ai minte, pentru o nebună, cînd nebunia este suprem de ridicolă, domnule Gubbio, ce înseamnă ? îr>- ; seamnă să mă acopăr de ridicol, obligat! înseamnă să mă resemnez să suport masacrul pe care nebuna asta îl face cu demnitatea mea, în faţa fetei, a servitoarelor, în faţa tuturor, în rnod public ! Şi iată cum se pierde pudoarea propriei nenorociri l — Papa i Ah, de data asta da, a strigat într-adevâr domnişoara

Luisetta

setta.

Cavalena şi -a rsvenit imediat, şi-a aranjat bine peruca pe cap, a tuşit uşor ca să-şi schimbe vocea şi a găsit un ton foarte cald şi mmgîiator, ca să răspundă : — Iată-mă. Şese, Şi a fugit, făeîndu-mi semn, cu degetul, sa tac. Am ieşit şi eu, puţin după aceea, din camera mea, ca sa-l văd *pe* Muţi. Ani tras cu urechea puţin în spatele uşii, Linişte, Poate dormea. Ara rămas puţin nedumerit, m-ara uitat la ceas : era deja timpul să mă duc la Kosmograph ; n-aş îi vrut s ă -l las singur, cu atît mai mult cu cît Poiacco mi-a spus, în mod special, să-l iau cu mine. Deodată, mi s-a părut că aud ceva, ca un suspin puternic, neliniştit. Am bătut ia uşă. Nuli, din pat, a răspuns :

— Intră.

Am intrat, în cameră era întuneric. M-am apropi

de pat. Nuti a spus :

— Cred... cred că am febră...

Itfttfe.

M-am aplecat asupra lui ; i-am atins o mină. Frige a

asupra mi , i-eun «„^^ ... _ exclamat. Aveţi febră, şi încă mare, Aş^j pe domnul Cavalena. Stăpînul casei â

• — Asa e ! am teptaţi. îi chem medic.

că mare. Aş-

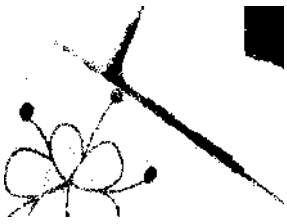

.— Nu, lăsaţi... o să treacă ! a spus el. E din cauza oboselii.

— Desigur, ara răspuns. Dar de ce nu vreţi să-1 chem pe Cavalena ? O să vă treacă mai repede, îmi daţi voie
să ridic puţin obloanele ?

L-am privit la lumină, îvl-ara speriat. Faţa de culoarea cărămizii, dură, întunecată, întinsă ; albul ochilor, ieri în-sfngerat, acum aproape negru, între nişte pungi groaznic de umflate ; mustăţile în dezordine, lipite de buzele arse, umflate, deschise.

•— Se pare că yă este cu adevărat rău,

-— Da, rău... a spus el. Capul...

Şi *a.* ridicat o mină de pe cearceaf ca să şi-o pună. cu pumnul strîns, pe frunte.

M-ara dus să-1 chera pe Cavalena, care vorbea cu fetiţa, în fundul coridorului. Domnişoara Luisctta, vă-zîndu-mă că mă apropii, m-a privit încruntată şi cu răceală.

Desigur, a bănuit că tatăl mi-a făcut deja o primă confesiune. Vai, mă vad condamnat pe nedrept să plătesc astfel încrederea prea mare pe care el rni-o acordă.

Domnişoara Luisetta mi-e deja duşman. Dar nu numai din cauza încrederii prea mari a tatălui, ei şi a prezenţei celuilalt oaspete în casă. Sentimentul trezit în ea de celălalt oaspete, încă din prima clipă, exclude prietenia pentru mine. Am simţit asta imediat. E inutil să stai s-o judeci. Sînt acele mişcări secrete; instinctive, care determină dispoziţiile sufleteşti şi datorită cărora, de la o clipă ia alta, fără motiv aparent, se modifică relaţiile dintre două persoane. Desigur, acum duşmănia va creşte datorită tonului şi felului în care eu — simţind asta — aproape fără să vreau, ani anunţat că Aldo Nuti stă în pat, ?n camera lui, cu febră. S-a făcut foarte palidă, la început ; apoi, foarte roşie. Poate rhiar în clipa aceea ea a căpătat conştiinţa sentimentului, pînă atunci neclar, al aversiunii pentru mine.

Cavalena a fugit imediat în camera lui Nuti ; ea s-a aşezat în faţa uşii, ca şi cum n-ar fi vrut să mă lase să intru ; aşa că am fost nevoit să-i spun :

— Mă iertaţi, îmi daţi voie ?

Dar, puţin după aceea, cînd tatăl a trimis-o sa ia termometrul ca să măsoare febra, a intrat şi ea în camera.

Nu mi-am
văzut-o cum, o^.y—
violente să ascundă mila şi
cauzate de vederea lui Nuti.

Examenul a durat mult timp. Uar, în afară de febra foarte mare şi de durerea de cap, Cavalena n-a descoperit nimic. Totuşi, cînd am ieşit din cameră, după ce am lăsat la loc obloanele, fiindcă bolnavul nu suporta lumina, Cavalena s-a arătat consternat. Se temea să nu fie o infla-

maţie cerebrală.

— Trebuie să chemăm imediat un alt medic, domnule Gubbio ! Eu, şi pentru că sînt stăpînul casei, nu pot să-mi asum responsabilitatea în cazul unei boli pe care o cred

gravă.

Mi-a dat un bilet pentru un medic, prieten de-al lui, care lucra prin apropiere, iar eu m-am dus să iau biletul şi, pe urmă, deja în întîrziere, am fugit la Kosmograph. L-am găsit pe Polacco pe ghimpi, regretînd foarte mult că 1-a ajutat pe Nuti în această acţiune nebunească. Spune că nu şi-ar îi imaginat niciodată să-1 vadă în starea în care i-a apărut deodată, inopinat, fiindcă din scrisorile lui, primele din Rusia, iar celelalte din Germania, din Elveţia, nu rezulta aşa ceva. Voia să mi le arate, ca să se justifice ; dar pe urmă, brusc, a uitat. Vestea bolii aproape că 1-a bucurat sau, cel puţin, 1-a uşurat de o mare greutate, pentru moment.

— Inflamaţie cerebrală ? Oh, ascultă Gubbio, dac-ar \ muri... Doamne, cînd un om ajunge într-o situaţie limită, cînd devine periculos pentru sine şi pentru alţii, moartea... aproape că, da, aproape... Dar să sperăm că nu ; să sperăm ea nu e, în schimb, decît o criză salutară. De atîtea ori, cine ştie l km pare rău pentru bietul de tine, Gubbio, şi pentru bietul Cavalena... năpasta asta... O să vin, o să vin diseară să vă văd. Dar e ceva providenţial, ştii ? Pînă acum aici, în afară de tine, nu 1-a văzut nimeni ; nimeni nu ştie că a venit. Tăcere faţă de toţi, da ? Mi-ai spus că ar fi prudent să-i luăm lui Ferro rolul din filmul cu tigrul.

•— Dar fără să-1 laşi să înţeleagă... — Copile ! Vorbeşti cu mine. M-am gîndit la toate.

Uite : aseară, puţin după ce aţi plecat voi, a venit la
mine Nestoroffa.

— A, da ? Aici ?

— Trebuie să fi mirosit că a sosit Nuti. Dragul meu, îi e o frică ! Frică de Ferro, nu de Nuti. A venit să mă întrebe... aşa, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, daca era chiar necesar ca ea să continue să vină la *Kosmograph* şi să stea la Roma, din moment ce, peste puţină vreme, toate cele patru trupe vor fi ocupate cu filmul cu tigrul, la care ea nu va lua parte, înţelegi ? Eu am prins mingea din zbor. I-am răspuns că Borgalli a ordonat ca, înainte ca toate cele patru companii să se apuce de lucru, să se
termine cele trei sau patru filme rămase în suspensie din cauza cîtorva exterioare pe viu, pentru care va trebui să se facă deplasări mai lungi. Este acela cu marinarii din Otranto, după subiectul lui Bertini. „Dar eu nu joc în el", a spus Nestoroffa. „Ştiu, i-am răspuns, dar joacă Ferro în rolul principal şi poate ar fi mai bine, mai convenabil pen tru noi, să-l eliberăm din rolul din filmul cu tigrul şi să-l trimitem acolo cu Bertini. Dar poate n-o să vrea să ac cepte. Uite, dacă l-aţi convinge dumneavoastră, doamnă Nestoroff." M-a privit în ochi o vreme... ştii, cum obiş nuieşte ea să facă... pe urmă a spus : „Aş putea..." Şi, *în* fine, după ce s-a gîndit puţin : „în cazul ăsta, ar merge el acolo ; eu aş rămîne aici, în locul lui, pentru vreun rol, chiar secundar, în filmul cu tigrul..."

-— Ah, atunci nu ! nu m-am putut abţine să nu-i spun în acest moment lui Polacco. Singur, acolo, Carlo Ferro n-o să se ducă, poţi fi sigur de asta !

Polacco a izbucnit în rîs.

— Eşti copil ! Dacă ea vrea cu adevărat, fii sigur că a să se ducă ! Şi-n iad o să se ducă !

— Nu înţeleg. Şi de ce vrea ea să rămînă aici ?

— Dar nu-i adevărat ! Spune doar aşa... Nu înţelegi ci se preface, ca să nu-mi arate că se teme de Nuti ? O să se ducă şi ea, o să vezi. Sau poate... sau poate... cine ştie !... o fi vrînd într-adevăr să rămînă ca să se întîlnească aici, singură, liberă, cu Nuti şi să-l facă să-i treacă pofta de orice. E în stare de asta, şi de altele chiar ; e în stare de orice. Ah, ce necaz ! Să mergem, să mergem să lucrăm.

Oh, spune-mi ce-i cu domnişoara Luisetta ? Trebuie să vină neapărat pentru celelalte cadre din film.

l~am povestit de furiile doamnei Nene şi cum, cu o zî înainte, Cavalena a venit să dea înapoi (deşi fără bucurie, din punctul lui de vedere) banii si cadourile. Polacco a repetat că o să vină, seara, acasă la Cavalena, să-1 convingă, ca şi pe doamna Nene, s-o lase pe Luisetta să vină la Kosmograph. Eram deja la intrarea în secţia Pozitivului ; am încetat să fiu Gubbio şi am devenit o mînă.

111

Mi-am întrerupt pentru cîteva zile aceste note. Au fost zile de neliniște şi agitaţie. N~au trecut încă de tot ; dar de-acum furtuna, care a izbucnit teribil în sufletul acelui nefericit pe care toţi, pe rînd, 1-am îngrijit cu milă şi cu o solicitudine care apăreau cu atît mai mari cu cît ne era tuturor doar ceva mai mult decît un necunoscut, chiar dacă n povestea lui tristă, ce i se oglindea pe chip, ne făcea să-1 compătimim şi ne trezea un viu interes faţă de el, această furtună, spuneam, pare să dea semne că se va liniști îneet-încet. Doar dacă nu e un scurt răgaz. Mă tem că aşa e. Adesea, în plin uragan, izbucnirea formidabilă a unui tunet reuşeşte să limpezească puţin cerul; dar, puţin după aceea, norii, alungaţi pentru o clipă, încep să se stringă din nou, încet-încet, şi mai întunecaţi, iar uraganul se dezlănţuie şi mai puternic, din nou, şi mai furios decît înainte. !ntr-adevăr, calmul în care pare să se adune puţin cîte puţin sufletul lui Kuti, după furiile delirante şi frenezia oribilă a atîtor zile, e teribil de întunecat, exact ca acela al cerului care devine din nou ameninţător.

Nimeni nu îşi dă seama de asta, sau nu arată că îşi dă seama, poate din nevoia fiecăruia de a respira pentru l un moment uşurat, spunînd că, oricum, greul a trecut, 'l Trebuie, vrem să ne punem în ordine puţin, cît mai bine,'l pe noi înşine şi toate lucrurile ce ne înconjoară, prinse în l vîrtejul nebuniei; pentru că a rămas nu numai în noi toţi, j ci şi în cameră, în înseşi obiectele din cameră, ca o uimire,' o ciudată nesiguranţă în aparenţa lucrurilor, ca un aer de înstrăinare, suspendată şi difuză.

Nu asişti degeaba îa izbucnirea unui suflet care dezgroapă din adîncuri, destrămate şi răvăşite, gîndurile cele mai ascunse, niciodată mărturisite nici sie însuşi, sentimentele cele mai tainice şi înspăimântătoare, senzaţiile cele mai ciudate care golesc de orice sens familiar lucru -rile, ea să le dea un altul, negîndit pînă acum, de un adevăr izbitor ce se impune, deconcertează şi zdrobeşte. Teroarea se naşte din faptul că recunoaştem, cu o evidenţă chinuitoare, că nebunia îşi face cuib şi clocește înăuntrul fiecăruia dintre noi şi că un fleac ar putea s-o dezlănţuie : o uşoară relaxare a acestui elastic al conştiinţei prezente ; şi iată că toate imaginile acumulate în atîţia ani sînt acum rătăcitoare şi fără şir ; fragmentele unei vieţi, rămasă ascunsa, fiindcă n-am putut sau n-am vrut s-o reflectăm în noi la lumina raţiunii ; acte ambigue, minciuni ruşinoase, invidii întunecate, delicte pregătite pe ascuns, pînă ia ultimele detalii, şi amintiri uitate si dorinţe nemărturisite erup tumultuos, cu o furie diabolică, mugind ca nişte fiare. Nu o dată ne-arn privit, cu nebunia *în* ochi, fiindcă a fost de ajuns teroarea creată de spectacolul dat de nebunul acela pentru ca şi în noi să se destindă elasticul conştiinţei. Şi chiar şi acum privim pieziş şi ne ducem să atingem cu un sentiment de spaimă cîte un obiect din cameră, care a fost pentru o clipă învestit în mod sinistru cu un aspect nou, înfricoşător, de halucinaţia bolnavului ; şi, mergînd în camera noastră, ne dăm seama cu uimire şi înfiorare că,., da, într-adevăr, şi noi am fost atinşi de aripa nebuniei ; găsim, ici şi colo, semne evidente, atîtea obiecte, atîtea lucruri într-o ciudată neorînduială.

Trebuie, vrem să ne punem în ordine, avem nevoie să credem că bolnavul e acum aşa, în calmul acesta întunecat, fiindcă e zguduit de violenţa ultimelor accese şi de aceea istovit, extenuat.

E de ajuns pentru a susţine această amăgire un sur îs foarte uşor de mulţumire pe care el îl schiţează abia, din buze sau din ochi. către domnişoara Luisetta ; respiraţie,, urmă de lumină imperceptibilă, care nu emană, după părerea mea, de la bolnav, ei e mai curînd răspîndiiă pe chipul lui de blinda infirmieră, imediat ce se apropie şi se apleacă peste pat,

însăşi. Şi, ^^« nevinovată ! nu,,si da
ea şi pe aceasta f imţa n ^ e a p o a t e c a n ^

în posesie pentru F N,,am facu. n ^

Odsa-

"trebui facu : N u t i , t a d e ^ ^

^---SSâ,»s5-5SvS/
SSt^' HâS[1]c*eSS-eS
»epS&,\

tru moartea fratea femeia aceea P d d,?
s_a oroont F[e] Lvins prima spaima, "^, t n
rSea^upăce^a^ta «««g- «^ W. f-zbor
tai^^tase o ^P[5]'^ [a]S''e si tandre cuvint
SiSSftor^^[1] »îtoileıp" "
de dragoste, mmg- Fiindca cu·
Nuntea. toţi cei^lf l-^rSiie acelea nu

i sau,

cealaltă *pe* care ea, în mod firesc, o crede dură şi crudă. Ei bine, i-a dat aceleia mila ei, ca s-o îndrepte către el şi — cu ajutorul trupului ei — să se facă iubită şi mîngîiată de el. Dar dragostea, dragostea cine o dădea ? Dragostea ea trebuia s-o dea, obligatoriu, împreună cu mila. Şi biata micuţă a dat-o. Ştie, simte că a dat-o ea, cu tot sufletul, din toată inima ; şi, în schimb, trebuie să creadă că a dat-o pentru cealaltă.

Şi iată ce a urmat : în timp ce el, acum, îşi vine în fire puţin cîte puţin, prinde puteri şi se închide din nou, întunecat, în nenorocirea lui, ea rămîne golită şi rătăcită, ca suspendată, fără să vadă, aproape îndepărtată de orice simţire, o fantasmă, fantasma care a fost în halucinaţia lui. Pentru el fantasma a dispărut şi, cu ea, dragostea. Dar biata micuţă, care s-a golit ca să umple fantasma aceea cu ea, cu dragostea ei, cu mila ei, a rămas ea, acum, o fantasmă ; şi el nu îşi dă sema ! De-abia îi zîmbeşte, drept mulţumire. Remediul a fost folositor : halucinaţia a dispărut ; ajunge acum, nu ?

Nu m-aş plînge atît dacă în toate zilele astea nu m-aş fi văzut silit să-mi dau şi eu mila mea, să mă consum, să alerg de colo pînă colo, să veghez mai multe nopţi la rînd, nu din cauza unui sentiment adevărat, inspirat deci de Nuti, aşa cum aş fi vrut, ci din cauza unui alt sentiment, tot de milă, dar de milă interesată, atît de interesată încît mă făcea şi mă face şi acum să-mi pară falsă şi odioasă mila pe care o arătam şi o arăt încă lui Nuti.

Simt că, asistînd la sfîşierea, involuntară, desigur, pe care el a produs-o în sufletul domnişoarei Luisetta, eu, vrînd să ascult de sentimentul meu adevărat, ar fi trebuit să-mi retrag mila pentru el. Am retras-o, de fapt, înăuntrul meu, ca s-o îndrept toată către acea biată inimioară chinuită, dar am continuat să i-o arăt lui fiindcă nu puteam face altfel, obligat de sacrificiul ei, care era cel mai mare. Dacă ea accepta într-adevăr să îndure chinul acela din, *milă* pentru el, puteam eu, puteau ceilalţi să dea înapoi de la griji, oboseală, de la manifestări de caritate mult niai mărunte ? Dînd înapoi ar fi însemnat să recunosc şi să arăt că ea nu îndura chinul acela numai din *milă,* ci şi din *dragoste* pentru el, ba chiar mai ales din *dragoste.* Şi asta nu se putea, nu trebuia. Eu eram nevoit să mă prefac,

fiindcă ea trebuia să
locul celeilalte. Şi m-am preîacia,, -*cu w*» ~™t-- ., tru mine, de minune. Numai aşa arn putut să-i moclifi dispoziţia sufletească pentru mine ; să mi-o fac din nou prietenă. Totuşi, arătîndu-mă, pentru ea, atît de milos fată de Nuti, am pierdut poate unicul mijloc ce îmi rămăsese ca s-o fac să-şi revină : să-i demonstrez, deci, că Duccella, în contul căreia ea credea, că~l iubeşte, n-are nici un motiv să-i fie milă de el. Dîndu-i Duccellei realitatea ei adevărată, fantasma ei, fantasma aceea plină de milă şi de dragoste în care ea, domnişoara Luisetta, s-a preschimbat, ar trebui să dispară şi să rămînă ea, domnişoara Luisetta, cu dragostea ei ne justificată, care nu fusese cerută de el; fiindcă el a primit~o de la cealaltă, nu de la ea, aşa, în faţa tuturor.

Da, dar dacă eu ştiu că ea i-a dat-o cu adevărat, sub aparenţa asta de milă, de ce mai complic lucrurile ?

Aşa curn Aldo Nuti o crede dură şi crudă pe Duccelb ea m-ar crede dur şi crud pe mine, dacă aş smulge văii de pe această aparenţă de milă. Ea este o falsă Ducceli tocmai pentru că iubeşte ; şi ştie că adevărata DuccelL n-are nici un motiv să iubească ; ştie asta prin chia faptul că Aldo Nuti, acum că halucinaţia a dispărut, 'ni mai vede în ea dragostea, şi de-abia îi mulţumeşte

palid, pentru milă.

Poate, cu preţul unei suferinţe mai mari, ea şi-ar putea reveni, numai cu condiţia ca Duccella să devină cu adevărat miloasă, aflînd în ce stare a ajtins fostul logodnic, şi să vină aici, în faţa patului unde zace el, ca să-i redea dragostea şi să-1 salveze.

Dar Duccella n-o să vină. Şi domnişoara Luisetta c să continue să creadă, în faţa tuturor şi chiar a ei însăşi că îl iubeşte pe Aido Nuti în contul celeilalte.

if

Ce proşti sînt cei ce declară că viaţa e un mister, nefericiţi ce vor să-şi explice cu ajutorul raţiunii ceea ce;; cu ajutorul raţiunii nu se explică *l*

Să-ţi pui în faţă viaţa ca pe un obiect de studiu e absurd, fiindcă viaţa, pusă astfel în faţă, îşi pierde, prin forţa lucrurilor, orice consistenţă reală şi devine o abstracţiune golită de sens şi de valoare. Şi cum e posibil să ţi-o explici ? Ai ucis-o. Poţi, în cel mai bun caz, să-i studiezi gnatomia.

Viaţa nu se explică ; se trăieşte.

Raţiunea e în viaţă ; nu poate fi în afara ei. Iar viaţa nu trebuie să ţi-o pui în faţă, ci s-o simţi înăuntru şi s-o trăieşti. Cîţi, treziţi clintr-o pasiune ca dintr-un vis, nu se întreabă :

— Eu ? Cum am putut să fiu aşa ? Să fac asta ?

Nu pot să-şi explice ; cum nu pot să-şi explice faptal ea alţii dau sens şi valoare unor lucruri care pentru ci nu mai au nici una sau nu au încă. Esenţa, care e în lucrurile acelea, ei o caută în afară. Pot s-o găsească ? în afara vieţii nu există nimic. A-ţi da seama de acest nimic, cu ajutorul raţiunii care se abstrage din viaţă, în seamnă încă să trăieşti, înseamnă *un* nimic în cadrul vieţii : un sentiment de mister — religia. Poţi fi disperat, dacă n-ai iluzii ; poţi să te liniştesti aruncîndu-te din nou în viaţă, nu tot aici, ci acolo, în acel *nimic,* care devine imediat *totul.*

Ce bine am înţeles lucrurile acestea în cîteva ziîe, de cînd simt cu adevărat ! Vreau să spun, de cînd mă simt şi *pe mine,* pentru că pe ceilalţi i-am simţit mereu în mine şi mi-a fost uşor să mi-i explic şi să-i înţeleg,

Dar sentimentul ce-1 am pentru mine, în clipa asta, e foarte amar.

Din cauza dumitale, domnişoară Luisetta, care, totuşi, eşti atît de miloasă ! Ba tocmai pentru că eşti atît de miloasă. Nu pot să ţi-1 spun, nu pot să te fac să-1 înţelegi. N-aş vrea să mi-1 spun, n-aş vrea să-1 înţeleg nici eu. Dar nu, eu nu mai sînt *un obiect* şi tăcerea mea nu mai e *tăcerea unui obiect.* Voiam să-i fac pe ceilalţi să observe tăcerea aceasta, dar acum *sufăr* eu din cauza ei, şi aşa de mult încă.

^Continui, totuşi, să vă primesc pe toţi în mine. Simt insă că acum îmi fac rău cei care intră, ca într-un loc unde sînt siguri de ospitalitate. Tăcerea mea ar vrea să se închidă din ce în ce mai mult în jurul meu.

Uite-1 aici, între timp, pe Cavalena, care s-a instalat, bietul om, ca la el acasă. Vine, curn are prilejul, să~mi vorbească iar, mereu cu alte argumente sau cu pretexte foarte străvezii, despre nenorocirea lui. îmi spune că nu e posibil, din cauza nevestei, să-1 mai ţină aici pe Nuti, şi că va trebui să-i găsească un loc în altă parte, imediat ce se va reface. Două drame, una lîngă alta, nu e posibil să le suporţi. Mai ales pentru că drama lui Nuti e o dramă pasională, cu femei... Cavalena are nevoie de chiriaşi cu judecată şi serioşi. Ar da oricît ca toţi bărbaţii să fie serioşi, demni, nepătaţi şi să se bucure de o incontestabilă faimă de puritate, sub care să zdrobească sufletul rău al nevestei, înverşunat împotriva întregului sex .j masculin. Trebuie să plătească în fiecare seară pedeapsa i — tributul, spune el — pentru toate relele bărbaţilor, j înregistrate în cronica ziarelor, ca şi cum el ar fi autorul sau complicele necesar la orice seducere, la orice adulter. — Vezi, îi strigă nevasta, cu arătătorul indicînd în-tîmplarea din cronică. Vezi de ce sînteţi în stare *voi 1* Şi degeaba, bietul de el, încearcă să-i atragă atenţia ca, în orice caz de adulter, la fiecare bărbat care-şi trădează nevasta, trebuie să existe totuşi şi o femeie rea, complice a trădării. Crede că *a* găsit un argument victorios, Cavalena, şi în schimb vede în faţă gura doamnei Nene făcînd un O, cu degetul îndoit, în gestul obişnuit care înseamnă :

— Prostule ! i

Frumoasă logică ! Se ştie ! Şi nu urăşte de fapt doar Nene şi tot sexul feminin ?

TMt de argumentele imaginare, imperioase ale acele teribile nebunii raţionînd, care nu se opreşte în faţa nic unei deducţii, el se află mereu, la sfîrşit, rătăcit sau uluit într-o situaţie falsă, din care nu mai ştie cum să iasă Dar e silit ! Dacă e constrîns să modifice, să complice lucrurile cele mai evidente şi mai naturale, să ascundi actele cele mai simple şi comune — o cunoştinţă, o întîl nire întîmplătoare, o privire, un zîmbet, un cuvînt, în cari nevasta ar bănui cine ştie ce înţelegeri secrete şi uneltiri —• prin-forţa lucrurilor, chiar discutînd cu ea în mod abstract, trebuie să apară incidente, contradicţii, care de

odată, inopinat, îl descoperă şi îl arată, cu întreaga aparenţă a adevărului, drept un mincinos şi un impostor. Descoperit, prins în propria înşelăciune nevinovată, dar care, el însuşi vede asta, nu mai poate apărea ca atare în ochii nevestei ; exasperat, încolţit, împotriva evidenţei înseşi, se încapă ţîneazâ totuşi să nege, şi uite că, de-atîtea ori, pentru nimic, se produc certuri, scene, şi Cavalena îuge de-acasă şi stă cincisprezece sau douăzeci de zile, pînă cînd îşi aduce aminte că este medic şi se gîndeşte îa fetiţa abandonată, „biet drag sufieţel frumos", cum o numeşte el.

E pentru mine o mare plăcere cînd se apucă să-mi vorbească de ea ; dar tocmai de asta nu fac niciodată' nimic ca să-1 provoc ; mi s-ar părea că profit josnic de slăbiciunea tatălui ca să pătrund, cu ajutorul confidenţelor lui, în intimitatea acelui „biet drag sufieţel frumos". Nu, nu ! De atîtea ori sînt chiar gata să-1 împiedic să continue.

Lui Cavalena i se pare că o să treacă o mie de ani pînă ce *Şese a* lui o să se căsătorească, o să aibă viaţa ei, in afara infernului din casa asta ! Mama, în schimb, nu face altceva decît să ţipe toată ziua :

— Nu te mărita, fii atentă ! Nu te mărita, proasto ! Nu face nebunia asta !

„Şi Şese ? Şese ?" îmi vine cheful să-1 întreb ; dar, ca de obicei, tac din gură.

Biata Şese, poate că nu ştie nici ea ce-ar vrea. Poate, în anumite zile, ca şi tatăl dealtfel, ar vrea să se întîmpla mîine ; în alte zile simte poate cea mai acerbă furie, auzindu-i pe părinţi că fac vreo aluzie. Fiindcă, desigur, aceştia, cu scenele lor lipsite de demnitate, trebuie să-i fi smuls toate iluziile, toate — toate, una cîte una —, ară-tîndu-i, prin vălurile sfîşiate, adevărurile cele mai greţoase ale vieţii conjugale.

Au oprit-o, între timp, să-şi obţină altfel libertatea, întreţinîndu-se singură de pe acum, ca să poată pleca departe de casa asta, pe contul ei. I~or fi zis că, mulţumesc lui Dumnezeu, ea n-are nevoie : fiică unică, o să aibă pentru ea o dotă din partea mamei. De ce să se umilească să fie învăţătoare sau să aibă altă slujbă ? Poate să citească, să studieze ce-i place, să cînte la pian, să coasă, liberă, în casa ei.

Frumoasă libertate !

într-una din seri, tîrziu, cînd toţi au părăsit camera lui Nuti, care dormea deja, am văzut-o stînd pe balconaş, Locuim în ultima casă de pe Via Veneto şi avem în faţă deschiderea către Villa Borghese. Patru balconaşe la ultimul etaj, pe cornişa casei. Cavalena se aşezase pe un alt balconaş şi stătea, absorbit, să privească stelele.

Deodată, l~am auzit că spune, cu o voce ce ajungea ca de departe, aproape din cer, învăluită de o mîhnire necuprinsă :

— Şese, vezi Pleiadele ?

Ea s-a prefăcut că se uită : poate avea ochii plini de, . lacrimi.

Şi tatăl :

— Uite-le acolo... deasupra capului tău... grupul acela mic de stele... le vezi ?

1-a făcut semn că da, că le zăreşte.

— Frumoase, nu. Şese ? Şi vezi acolo Capella, cum arde ? j

Stelele... Bietul Papa ! Frumoasă distracţie... Şi cu n mină. îşi aranja, îşi mîngîia pe tîmple cîrlionţii peruci artistice, în timp ce cu cealaltă mină,., ce ?... ba da... ave pe genunchi pe *Piccini,* duşmana lui, şi-i mîngîia căpşc nil... Bietul Papa ! Trebuia să fie într-unul din cele m; tragice şi patetice momente ale sale !

Dinspre vilă venea un foşnet neîntrerupt de frunze; lent, uşor : iar de pe strada pustie cîte un zgomot de paşi şi tropotul rapid al cîte unei trăsuri grăbite. Clinchetul clopoţelului şi bîzîitul vagonului alergînd de-a lungul fi-l rului electric al liniilor* de tramvai păreau să sfîşie şi s|ţl tîrască înapoi cu violenţă strada, cu casele şi copacii eijl Apoi totul tăcea, iar în calmul obosit se stingea un suneţl îndepărtat de pian, din cine ştie. ce casă. Era un suneţl delicat, parcă voalat, melancolic, care atrăgea sufletul, îll fixa într-un punct, ca pentru, a-l face să înţeleagă cît de apăsătoare era tristeţea răspîndită peste tot.

A, da — se gîndea poate domnişoara Luisetta — mă căsătoresc... Se imagina, poate, cîntînd, într-o cal necunoscută, uitată la pianul acela, ca să adoarmă durera amintirilor îndepărtate ce i-au înveninat viaţa penti vecie. j

0 fi puţind să-şi facă iluzii ? O f i puţind să facă astfel încît să nu cadă ofilite, ca nişte flori, în aerul liniştit, în- «heţate de o neîncredere ce e acum de neînvins, toate
lucrurile graţioase şi nevinovate care, din cînd în cînd, *n* înmuguresc în suflet ?

Observ că ea se încruntă, voit ; devine cîteodată dură, îndărătnică, pentru a nu părea tandră şi naivă. Poate ar vrea să fie veselă, vioaie, aşa cum nu o dată, în cîte un moment calm. de uitare, cînd de-abia s-a sculat din pat, o îndeamnă ochii, din oglindă : ochii ei, care ar rîde bucuros, strălucitori şi ageri, pe care ea îi condamnă în schimb să pară absenţi sau rezervaţi şi arţăgoşi, Bieţii ochi frumoşi ! De cîte ori nu şî-i fixează în gol sub sprîn-cenele încruntate, în timp ce suspină lung şi liniştit, de oarcă n-ar vrea să se audă nici ea ! Şi cum *se* umbresc -;i-şi schimbă culoarea, de cîte ori suspină aşa !

Desigur, trebuie să fi învăţat de ia o vreme să nu se încreadă în impresiile *ei,* poate de frică să nu o atingă boala mamei. O arată clar schimbarea bruscă a expresiei, palori bruşte după o roşeaţă bruscă a întregii feţe, înseninarea zîmbitoare a chipului după o încruntare neaşteptată. Cine ştie de eîte ori, mergînd pe stradă cu tata şi .nama, nu s~o fi simţit rănită de un rîset, de cîte ori n-o fi încercat senzaţia ciudată că pînă şi rochiţa albastră, de mătase elveţiană, atît de uşoară, o apasă ca o cămaşa de forţă şi că pălăria de paie îi zdrobeşte capul ; şi tentaţia să sfîşie mătasea albastră, să-şi smulgă din cap pă-iăria şi s-o mototolească cu furie, cu amîndouă mîinile, şi s-o arunce în faţă... mamei ? nu... tatălui, atunci ? nu... pe jos, pe jos, călcînd-o în picioare. Fiindcă da, i s-o fi ~>ărut o bufonerie, o farsă de prost gust să meargă gătită aşa, ca o persoană cumsecade, ca c persoană care-şi închipuie că e cineva, sau arată măcar că are vreun vis frumos în minte cînd, de fapt, în casă şi pe stradă, se Descoperă, se iveşte deodată tot ce-i mai urît, mai brutal,

1 sălbatic în viaţă, în scenele aproape cotidiene ale Părinţilor, înecînd-o în tristeţe şi ruşine, şi greaţă.

De un lucru, mai ales, mi se pare că-i acum adînc convinsă : că în lume, aşa cum şi-o creează şi i-o creează

în jur părinţii ei, cu aspectul lor comic, cu ridicolul grotesc al geloziei aceleia furioase, cu neorînduiala din viaţa lor, nu poate fi loc, aer şi lumină pentru graţia ei. Cum ar putea graţia să apară, să respire, să se învioreze de vreo uşoară culoare veselă şi diafană, în mijlocul ridicolului care o reţine şi o sufocă şi o întunecă ?

E ca un fluture încă viu, fixat cu cruzime de un ac. Nu îndrăzneşte să dea din aripi, nu numai pentru că nu speră să se elibereze, ci mai ales ca să nu iasă prea mult în evidenţă.

'

Am nimerit chiar pe un teren vulcanic. Erupţii şi • tremure fără sfîrşit. Vulcan mare, în aparenţă acop de zăpadă, dar pe dinăuntru în plină erupţie, doar Nene. Se ştia. Dar s-a descoperit acum, pe neaşteptate, a erupt, pentru prima oară, un alt vulcan, mai mic, înj inima căruia focul mocnea ascuns şi ameninţător, deşi era aprins doar de cîteva zile.

Cataclismul a fost provocat de o vizită a lui Polacco, în dimineaţa aceasta. A venit să-şi continue opera de convingere asupra lui Nuti, ca să plece de la Roma şi să se întoarcă la Napoli, să se înzdrăvenească şi apoi să reîn-j ceapă să călătorească pentru a se distra şi însănătoşi c" totul ; a avut surpriza ingrată să-1 găsească pe Nuti î picioare, cadaveric, cu mustăţile rase deja, pentru a-ş arăta intenţia fermă de a se apuca imediat, chiar de a~J să joace la *Kosmograph.*

Şi le-a ras singur, imediat ce s-a sculat din pat. A fos o surpriză şi pentru noi, fiindcă pînă aseară medicul i-; recomandat calm absolut, odihnă, şi să nu se dea jos dii pat decît cîteva ore, dimineaţa ; şi aseară el a spus că da,! că va respecta aceste prescripţii.

Am rămas cu gura căscată cînd l-am văzut aşa ras, desfigurat, cu o faţă de mort, nesigur încă pe picioare, îmbrăcat foarte elegant.

Se rănise puţin, răzîndu-se, la colţul stîng al ginii', $ picăturile de sînge, negricioase pe rană, ieşeau în r-[1;af] pe paloarea bolnăvicioasă a feţei. Ochii, care pa

acum enormi, cu pleoapele inferioare trase de slăbit ce era, aşa încît lăsau să se vadă albul globului sub cercul corneii, aveau în faţa mirării noastre o expresie atroce, rea, de furie întunecată, de ură.

.— Dar cum ? ! a exclamat Polacco.

Şi-a contractat faţa, aproape scrîşnind din dinţi, şi a ridicat mîinile, cu un tremur nervos în toate degetele ; pe urmă, cu o voce foarte joasă, ba chiar fără voce, a spus :

— Lasă-mă, lasă-mă în pace !

.— Dar nici nu te ţii pe picioare ! a strigat Polacco. S-a întors să-l privească pieziş :

.— Pot. Nu mă bate la cap. Am nevoie... am nevoie să ies... de puţin aer.

— Poate că e prea devreme, uite... a încercat să-i atragă atenţia Cavalena, dacă... dacă îmi permiteţi să...

— Dar vă spun că sînt în stare să ies ! 1-a întrerupt Nuti, atenuînd abia cu un zîmbet strîmb iritaţia ce trans părea din voce.

Iritaţia aceasta a lui se naşte din dorinţa de a se desprinde de grija ce i-am purtat-o şi care ne-a dat (mie nu, într-adevăr) iluzia că el, într-un fel, ne aparţine de acum, e puţin al nostru, îşi dă seama că această dorinţă e reţinută de consideraţia pentru recunoştinţa ce ne-o datorează şi nu vede alt mijloc de a rupe legătura decît acela de a arăta mînie şi dispreţ faţă de sănătatea şi salvarea lui, în aşa fel încît să ne facă să ne indignăm pentru grija pe care am avut-o şi indignarea aceasta, îndepărtîndu-l imediat de noi, să-l absolve de recunoştinţă. Cine este într-o asemenea stare nu îndrăzneşte să te privească în faţă. Şi, într-adevăr, în dimineaţa aceasta, el nu a putut să ne privească în faţă pe nici unul din noi.

Polacco, în faţa unei hotărîri atît de ferme, n-a mai văzut altă scăpare decît să-i pună în jur, pentru a avea grijă de el şi, dacă ar fi fost nevoie, pentru a-l apăra, cît mai mulţi dintre noi, şi mai ales pe una care, mai mult decît toţi, s-a arătat miloasă şi căreia el îi datorează un respect mai mare ; şi, înainte de a. pleca cu Nuti, l-a rugat insistent pe Cavalena să vină imediat la *Kosmograph cu* domnişoara Luisetta şi cu mine. A spus că domnişoara Luisetta nu putea să lase baltă filmul acela,

Ia care ajunsese să participe întâmplător ; şi, dealtfel, a fi fost de-a dreptul păcat, fiindcă, după părerea tuturor] arătase în acel rolişor scurt, dar nu uşor, un talent mi nunat ce putea să-i aducă, prin intermediul lui, un eon.! tract la Kosmcgrapfi, un cîştig sigur, uşor, cu totul ono rabil, sub supravegherea tatălui.

Văzîndu-1 pe Cavaleria că aprobă cu entuziasm pn punerea, am fost de mai multe ori pe punctul de a m apropia ca să-1 trag discret de mînecă.

Lucrul de care mă temeam s-a întîmplat într-adevă Doamna Nene a crezut că totul a fost o combinaţie j soţului — vizita matinală a lui Polaceo, hotărîrea brusc? a lui Muţi, propunerea de contract pentru domnişoară — ca să se ducă să se răsfeţe în mijlocul tinerelor aetr.lt de la *Kosmograph,* Şi, imediat ce Polacco a plecat, c Nu ti, vulcanul a avut o erupţie teribilă,

Cavalena, la început, a încercat să-i ţină piept, pu; nînd pe primul plan uimirea faţă de Nuti care. evident — cum să nu înţelegi asta, Doamne ? — îi sugerase li Polacco propunerea pentru contract. Ce ? Nu-i păsa tuşi de puţin de Nuti ? Dar nu~i păsa nici iui ! Să~şi rup. gîtul Nuti,.de o sută de ori, dacă o dată nu e de ajuns Trebuia să profite de norocul cu propunerea pentr Luisetta ! Compromitere ? Ce compromitere, sub och: tatălui ?

Dar, imediat, doamna Nene şi~a terminat argumenteli şi a început cu injuriile, infamiile, cu atîta violenţă încî Cavalena, pînă la urmă, indignat, exasperat, furibund, 'î fugit de acasă.

Am alergat după el pe scări, pe stradă, tecerdnd î| toate felurile să-1 opresc, repetîndu-i de nu ştiu cîte ori

— Dar sînteţi medic ! Dar sînteţi medic !

Ce medic, care medic ! în momentul acela era o firul care fugea înfuriată. Şi a trebuit să-1 las să fugă, e~ ^ nu continue să strige pe stradă.

Se va întoarce cîncl va obosi, cînd umbra destinuîi său tragicomic, sau mai curînd a conştiinţei, o să-i apaij din nou în faţă, etalînd pergamentul vechii diplome î medicină.

între timp va respira puţin, afară. •*i* Intrînd din nou în casă am găsit, spre marea şi d

reroasa mea surpriză, vulcanul cel mic în erupţie ; într-o erupţi[6] aşa de violentă, că vulcanul cel mare era aproape înspăimîntat.

Nu mai părea ea, domnişoara Luisetta ! Toată furia acumulată în atîţia ani, încă din copilăria petrecută, fără un zîmbet, în mijlocul certurilor şi scandalului ; toată ruşinea la care Q făcuseră să asiste o arunca în faţă rna-Qiei şi în spate tatălui, care fugea. Ah, acum se gîndea mama că ea o să se compromită ? Cînd de atîţia ani, cu nebunia aceea prostească şi ruşinoasă, îi distrusese existenţa într-un mod ireparabil !

O sufoca greaţa, scîrba faţă de o familie de care nimeni nu putea să se apropie decît în bătaie de joc ! Nu era oare compromitere, să fie legată de ruşinea lor ? Nu auzea cum rîd toţi de ea şi de tatăl ei ? Ajunge ! Ajunge ! Ajunge ! Nu mai suporta chinul acelor rîsete ; voia să scape de ruşine şi să fugă pe calea ce i se deschidea în iată, fără s-o caute, unde nu i s-ar fi putut întîmpla nimic mai rău ! Gata ! Gata ! Gata !

S-a întors către mine, aprinsă toată şi vibrind :

— Vă rog să mă însoţiţi dumneavoastră, domnule Gubbio ! Mă duc să-mi pun pălăria şi mergem, plecăm imediat !

A fugit în camera ei. M-am întors să mă uit la marnă. Mortificată în faţa fiicei ce se ridica pînă la urmă s-o strivească cu o osîndă pe care, deodată, ea o simţea cu atît mai meritată cu cît ştia că gîndul compromiterii fetei nu era altceva, în fond, decît o scuză inventată ca să-i împiedice pe soţ s-o însoţească la *Kosmograph ;* acum, în faţa mea. cu capul plecat, cu mîinilc pe piept, încerca cu un geamăt greu să dea drumul prinsului din viscerele contractate.

Mi s-a făcut milă de ea.

Deodată, înainte ca fata să revină, şi-a luat rruiniîe de pe piept şi le-a împreunat a rugăciune, fără să poată vorbi, cu tot chipul încordat în aşteptarea prinsului pe care nu reuşea încă să-l facă să vină. Astfel mi-a spus cu mîinile ce nu mi-ar fi putut spune, desigur, din gură. rtpoi şi le-a dus îa ochi şi a ieşit cînd a apărut fiica.

Eu i-am arătat acesteia, cu milă, pe mama ce se îndrepta hohotind spre camera ei.

— Vreţi să plec singură ? m-a ameninţat cu furi
domnişoara Luisetta.

— Aş vrea, i-am răspuns cu durere, ca măcar să calmaţi puţin.

— O să mă calmez pe drum, a spus. Să mergem, mergem !

Şi, puţin după aceea, suindu-ne în trăsură în cap străzii Veneto, a adăugat :

— O să vedeţi, dealtfel, că o să-l găsim în mod sig pe tata la *Kosmograph,*

De ce a vrut să adauge acest lucru ? Ca să mă elib reze de gîndul responsabilităţii pe care mă făcea să mi-asum, obligîndu-mă s-o însoţesc ? Deci nu e prea sigu ea e liberă să acţioneze după cum îi place, într-adev; a reluat :

— Vi se pare posibilă viaţa asta ?

— Dar dacă *e* o manie ! i-am atras atenţia. Dacă cum spune tatăl dumneavoastră, o formă tipică de p ranoia !

— Ei bine, da, tocmai de asta ! E posibil să trăieş' aşa ? Cînd ai o astfel de nenorocire, nu mai poate exis casă ; nu mai există familie, nimic. E o violenţă con' nuă, o disperare, credeţî-mă ! Nu se mai poate ! Ce e făcut ? Ce trebuie să împiedici ? Unul fuge pe-aici, alt pe dincolo. Toţi văd, toţi ştiu. Casa noastră e deschi Nu mai e nimic de ascuns ! Sîntem ca în piaţă. E o şine ! O ruşine ! Dealtfel, cine ştie, poate aşa, opunîni violenţei violenţa, ea o să se lepede de mania asta care-ff ^nebuneşte pe toţi ! Cel puţin o să fac ceva... o să văd,' o să mă mişc... o să mă lepăd şi eu de umilinţa, de dis perarea asta !

Dar dacă a suportat disperarea atîţia ani, de unde oare, acum, deodată, îmi venea s-o întreb, revolta ei plină de curaj ?

Dacă, imediat după rolişorul acela interpretat la Bosco Sacro, i s-ar fi propus un contract la *Kosmograph,* n-ar fj dat înapoi aproape cu oroare ? Ba da, sigur ! Chiar daca familia ei nu se schimba cu nimic.

Acum, în schimb, uite-o că aleargă cu mine la Kos-mograph / De disperare ? Da, dar nu din cauza maniei sale. care nu se linişteşte niciodată

Cum s-a făcut palidă, cum a simţit că-i vine rău imediat ce tatăl, bietul Cavalena, ne-a apărut înainte ca un nosedat, la intrarea de la *Kosmograph,* să ne anunţe că *"el",* Aldo Nuti, nu era acolo, şi că Polacco telefonase î'a Direcţie că în ziua aceea n-o să mai vină, astfel încît nu-i rămînea altceva de făcut decît să se întoarcă acasă.

.— Eu nu, din păcate, i-am spus lui Cavalena. Eu trebuie să rămîn ; sînt deja în mare întîrziere. O s-o conduceţi dumneavoastră acasă pe domnişoara.

.— Nu, nu, nu, nu, a strigat repede Cavalena. O s-o ţin cu mine toată ziua ; dar pe urmă o s-o aduc iar aici, şi o să-nii faceţi plăcerea să o conduceţi dumneavoastră acasă, domnule Gubbio, sau o să meargă singură. Eu, nici vorbă ; eu nu mai pun piciorul în casa mea ! Ajunge de-acum ! Ajunge ! Ajunge !

Şi a plecat, însoţindu-şi protestul cu un gest expresiv al capului şi al mîinilor. Domnişoara Luisetta şi-a urmat tatăl, arătînd clar, din ochi, că nu mai ştia motivul a ceea ce făcuse. Ce rece era mînuţa pe care mi-a întins-o, şi ce absentă privirea şi stinsă vocea, cînd s-a întors să mă salute şi să-mi spună :

— Pe mai tîrziu...

Caietul al i

Jt DULCE ŞI RECE PULPA PERELOR IARNA, DAR adesea, ici şi colo, se întăreşte în cîte un nod dur. Dinţij dau să muşte, găsesc nodul dur şi se strepezesc. Aşa e şi c situaţia noastră, care ar putea fi dulce şi rece, măcar pent^ doi dintre noi, dacă nu am simţi o piedică aspră şi du:" Mergem împreună, de trei zile, în fiecare diminea domnişoara Luisetta, Aldo Nuti şi cu mine, la *Kosmograp* Doamna Nene mi-o încredinţează mie şi nu, desig lui Nuti pe fiica ei. Dar ea are mai curînd aerul că mer| cu Nuti, decît cu mine. între timp :

eu o văd pe domnişoara Luisetta şi nu îl văd Nuti ;
domnişoara Luisetta îl vede pe Nuti şi nu mă vede pe mine ;
Nuti nu mă vede nici pe mine şi nici pe domnişoara Luisetta.

Aşa mergem, toţi trei, dar fără să ne vedem unul pe altul.

i

încrederea doamnei Nene ar trebui să mă irite, ar trej bui... ce altceva ? Nimic. Ar trebui să mă irite, să *m&* umilească : dar nu mă irită, nu mă umileşte. Mă mişeăj în schimb. Parcă pentru a-mi face mai tare în ciudă.

Uite, încerc să analizez încrederea ei, pentru a încerca să-mi înving emoţia iritantă.

E, desigur, un extraordinar atestat de incapacitate, pe de o parte ; de capacitate, pe de alta. Unul — vorbesc de atestatul de capacitate — ar putea, într-un oarecare fel, să mă măgulească ; dar celălalt îmi este dat de aceeaşi doamnă Nene, desigur nu fără o uşoară nuanţă de compasiune batjocoritoare.

Un bărbat, incapabil să facă rău. pentru ea, nu poşte ft un bărbat. N-o să fie deci bărbătească nici cealaltă capacitate a mea,

1 Se pare că nu poţi evita să comiţi un rău, ca să fii considerat bărbat. Cît despre mine, eu ştiu bine, foarte bine chiar, să fiu bărbat : rău, am făcut, şi încă mult ! Dar se pare că ceilalţi nu vor să-şi dea seama, Şi asia rna înfurie. Mă înfurie fiindcă, constrîns să accept diploma aceea de incapacitate — fie că este, fie că nu este - . niă trezesc cîteodată, prin samavolnicia altuia, cu o splendidă manta de ipocrizie pe umezi. Şi de cîte ori nu. răbufnesc sub mantaua asta ! Niciodată de atîtea ori, desigur, ca în aceste zile. Aproape că mî-ar veni chef s-o privesc pe doamna Nene în ochi într~un anumit fel, încît... Nu, nu, lasă, biata femeie i S-a îmblînzit atîta, deodată, ba chiar a devenit năucă, după izbucnirea aceea a fiicei şi după hotărîrea ei bruscă de a se face actriţă i Trebuie s-o vezi cînd, puţin înainte de a pleca, în fiecare dimineaţă, se apropie de mine şi, irş spatele fetei, ridicînd abia mîinile, pe ascuns, cu ochi rugători ;

— Vi-o încredinţez, îmi şopteşte.

Situaţia, imediat ce sosim la *Kosmociraph,* se schimbă şi devine foarte serioasă, deşi la intrare, în fiecare dimineaţă, îl găsim — foarte punctual şi suspendat într-un tremur de nelinişte — pe Cavaler*a. I-am vorbit, alaltăieri şi chiar ieri, de schimbarea produsă în comportarea soţiei lui ; dar Cavalena nu pare încă să redevină medic. Ce ! Ce l Alaltăieri şi ieri aproape că s-a evaporat din faţa mea cu un aer distrat, ca şi cum n-ar fi vrut să se lase prins de ceea ce-i spuneam :

— A, da ? Bine, bine... a spus. Dar eu, acum... Ce
spuneţi ? Nu, mă scuzaţi, credeam... Sînt mulţumit, ştiţi ? -^ar dacă mă întorc, totul s-a sfîrşit. Doamne fereşte ! Aid trebuie acum să consolidăm, să consolidăm poziţia Luisettei şi pe a mea.

^Ei da, să consolidăm : parcă sînt în nori tatăl şi fiica, ^îă gîndesc că viaţa lor ar putea fi uşoară şi comodă şi să se desfăşoare într-o pace dulce şi senină. Există dota •parnei ; Cavalena, un om capabil, ar putea să-şi practice liniştit profesia ; nu ar avea nevoie de străini în casă, tor domnişoara Luisetta, pe pervazul ferestrei unei că-

sute liniştite la soare, ar putea să cultive cu graţie, ca pe nişte flori, cele mai frumoase visuri de fată tînără. Nu, domnilor ! Aceasta, care ar trebui să fie realitatea, cum o văd toţi, fiindcă toţi recunosc că doamna Nene nu are nici cel mai mic motiv să-şi chinuie soţul, aceasta, ^re ar trebui să fie realitatea, spuneam, e un vis. Reali-nVa, în schimb, trebuie să fie alta, foarte departe de -.ăst vis. Realitatea e nebunia doamnei Nene. Şi în realiza acestei nebunii — care este, prin forţa lucrurilor, tzordine neliniştită, exasperată — iată-i aruncaţi afară n casă, rătăciţi, nesiguri, pe acest biet,om şi pe această 'aţă fată. Vor să se consolideze, şi unul şi celălalt, în această realitate a nebuniei, şi uite-i, rătăcind de două ziîe pe aici, unul lîngă celălalt, muţi şi trişti, pe platouri. Coco Polacco, căruia, împreună cu Nuti, i se adresează imediat ce au intrat, le spune că nu e nimic de făcut deocamdată. Dar contractul e în curs ; leafa merge. Da, angajată temporar, deocamdată, pentru că domnişoara Luisetta se deranjează să vină ; dacă nu filmează, nu e din vina ei.

Dar în dimineaţa aceasta, în sfîrşit, au pus-o să joace. Polacco i-a încredinţat-o unui coleg al său, regizorul Bongarzoni, pentru un rolişor într-un film în culori, cu acţiunea în secolul al optsprezecelea.

Lucrez, zilele astea, cu Bongarzoni. Imediat ce soses la *Kosmoqraph,* o încredinţez pe domnişoara Luisetta ta^ tălui, intru în secţia *Pozitiv* ca să-mi iau aparatul şif adesea, mi se întîmplă să nu-i văd ore întregi nici pq^ Luisetta, nici pe Nuti, nici pe Polacco, nici pe Cavalenal Nu ştiam deci că Polacco i-a dat-o lui Bongarzoni pe domnişoara Luisetta pentru rolişorul acesta. Am rămas cu gura căscată cînd am văzut-o apărîndu-mi în faţă, ca desprinsă dintr-un tablou de Watteau.

Era cu Sgrelli, care sfîrşise tocmai s-o împodobească cu grijă şi dragoste, la garderoba costumelor de epocă şi îi apăsa pe obraz o aluniţă de mătase ce nu voia să lipească bine. Bongarzoni i-a făcut multe complimente biata micuţă se silea să zîmbească fără să mişte prea mul capul, de teamă să nu-i cadă coafura enormă. Nu mă ştia cum să-şi mişte picioarele în rochia de mătase c») falduri.

Sceneta este pregătită. O scară exterioară ce coboară jntr-un colţ de parc. Mica doamnă iese dintr-o logie în-- chisă cu geamuri ; coboară două trepte ; se apleacă peste balustrada susţinută de pilaştri să se uite departe, în parc, timidă, nedumerită, cu o neliniște plină de spaimă ; apoi coboară în grabă celelalte trepte şi ascunde un bilet, pe care-l are în mină, sub laur, în *vasul* din capătul ba lustradei, —

— Atenţie, se filmează !

Nu am mai învârtit niciodată cu atîta delicateţe manivela aparatului meu. Acest păianjen negru şi mare, pe trepied, a mai avut-o ca hrană de două ori. Dar prima oară, acolo, la Bosco Sacro, mîna mea, învîrtind ca să i-o dau drept hrană, *nu simţea* încă. De data asta, însă...

Ei, dacă mîna mea începe să simtă, sînt ruinat ! Nu, domnişoară Luisetta, nu : trebuie ca dumneata 'să nu mai faci această meserie de nimic. Cu atît mai mult cu eît eu ştiu de ce o faci ! Toţi îţi spun, chiar şi Bongarzoni, în dimineaţa aceasta, că ai o înclinaţie naturală ieşită din comun pentru arta scenică ; şi ţi-o spun şi eu, da ; nu pentru proba de azi-dimineaţă, însă. O, te~ai descurcat cît se poate de bine ; dar eu ştiu de ce ai putut să simulezi atît de minunat neliniştea plină de spaimă atunci cînd, după ce ai coborît primele două trepte, te-ai aplecat peste balustradă ea să priveşti în depărtare. O ştiu atît de bine încît, după cîteva clipe, era să mă întorc şi eu să privesc unde priveai dumneata ca să vezi dacă nu sosise cumva, în acea clipă, Nestoroffa.

De trei zile, aici, trăieşti cu această neliniște plină de spaimă. Nu numai dumneata ; deşi, poate nimeni mai mult ca dumneata. Dintr-o clipă într-alta, într-adevăr, Nestoroffa poate să apară. Nu e de văzut de nouă zile. Dar e la Roma ; nu a plecat. A plecat doar Carlo Ferro, cu alţi cinci sau şase actori şi cu Bertini, la Taranto.

în ziua în care Carlo Ferro a plecat (sînt aproape doua săptămîni de atunci), Polaceo a venit să mă caute radios, °a şi cum i s-ar fi luat o piatră de pe inimă.

— Ţi-am spus eu, băieţel ? Se duce şi în iad, daca vrea ea !

— Numai, i-am răspuns, să nu-l vedem apărînd, p= aeaşteptate, ca o bombă.

Dar e deja mare lucru, într-adevăr, şi pentru nvln încă inexplicabil, faptul că el a plecat, îmi răsună Ln in urechi vorbele lui : „Pot fi o fiară în faţa unui o: dar, ca om în faţa unei fiare, nu valorez nimic !"

Şi totuşi, cu conştiinţa că nu valorează nimic, din or goliu, n-a dat înapoi, n-a refuzat să înfrunte fiara ; aci în faţa unui om, a fugit. Fiindcă această plecare, în z-u de după sosirea lui Nuti, are clar aerul unei fugi.

Nu vreau să neg puterea Nestoroffei de a-1 constnr:n;e să facă ce vrea ea. Dar am simţit urlînd în el, şi tocmai din cauza sosirii lui Nuti, furiile geloziei. Furia că Polacco I-a desemnat pentru uciderea tigrului nu 1-a cuprins doar pentru bănuiala că Poiacco ar fi vrut prin acest mijloc să se debaraseze de el, ci şi, mai ales, pentru bănuiala că 1-a făcut să vină special, în acelaşi timp, pe Nuti, pentru ca acesta să poată relua nestingherit legăturile cu Nestoroffa. Şi mi s-a părut evident că nu e sigur de ea. Cum de a plecat atunci ?

Nu, nu : e aici dedesubt, fără îndoială, o înţeleg' : e ; plecarea asta trebuie să ascundă o cursă. Neaforoffa ;ut 1-ar fi putut convinge să plece arătînd că i-e teama î.;-l pierde, dacă-l lasă aici să-l aştepte pe unul care, în r iurl sigur, venea cu intenţia deliberată de a-1 provoca. El n-ar fi plecat de frică. Sau, în orice caz, ea 1-ar fi însoţit. Dacă ea a rămas aici şi el *a* plecat, lăsîndu-i -vale Liberă lui Nuti, înseamnă că trebuie să se fi stabili: un acord între ei, să se fi urzit o plasă aşa de solidă şi sigară, că numai în spatele ei a putut să-şi ţină în frîu gelozia. Probabil că ea nu a arătat nici o temere şi, odată stabilită înţelegerea, o fi pretins de la el această probă de încredere, să fie lăsată aici, singură în faţa lui Nuti. într-adevăr. la cîteva zile după plecarea lui Carlo Ferro, a apărut la *Kosmograph,* pregătită în mod evident să se întîl-neaseă cu Nuti. Nu putea veni din alt rnotiv, liberă cum e acum de orice sarcină profesională. Nu a mai venit când a aflat că Nuti era grav bolnav.

Dar acum, dintr-un moment în altul, se poate întoarce.

Ce se va întîmpla ?

Polacco e din nou ca pe ace. Nu se desprinde de lîngâ Nuti; dacă trebuie să-1 lase pentru scurt timp, îi aruncă

întîi, pe ascuns, o privire de înţelegere lui Cavalena. Dar Nuti, deşi din cînd în cînd, din cauza unor uşoare contrarieri, are unele gesturi ce lasă să se vadă în el o exasperare cu greu reţinută, e mai curînd calm ; pare chiar să fi ieşit din negura primelor zile de convalescenţă ; se lasă dus încoace şi încolo de Polacco şi Cavalena ; arată o oarecare curiozitate de a cunoaşte îndeaproape această lume a filmului şi a vizitat atent, cu aerul unui inspector sever, cele două secţii.

Polacco, pentru a-1 distra, i-a propus de două ori să încerce să joace cîte-un rol. A refuzat, spunînd că întîi vrea să se obişnuiască puţin, văzînd ce fac ceilalţi.

— E un chin, a observat ieri în faţa mea, după ce a asistat la punerea în scenă a unui cadru, şi trebuie să fie şi un efort care strică, alterează si exagerează expresia, mimica fără cuvinte. Vorbind, gestul izbucneşte spontan ; dar fără să vorbeşti...

— Se vorbeşte înăuntru, i-a răspuns cu teribilă seriozitate micuţa Sgrelli *(Sgrellina,* cum îi spun toţi). Se vorbeşte înăuntru, pentru a nu forţa gestul...

— Chiar aşa, a făcut Nuti, ca şi cum aceasta ar fi anticipat ceea ce se pregătea el să spună.

Sgrellina şi-a dus atunci arătătorul la frunte şi i-a privit pe toţi în jur cu un fals aer prostesc, parcă între-bînd. cu o maliţie plină de graţie :

„Sînt inteligentă, da sau nu ?"

Am rîs toţi, chiar şi Nuti. Polacco abia s-a abţinut să n-o sărute. Poate speră ca ea, Nuti fiind aici în locul lui Gigetto Fleccia, să se gîndească să-1 substituie pe acesta şi în relaţiile amoroase şi să reuşească miracolul de a-1 îndepărta de Nestoroffa. Pentru a întreţine din plin această speranţă, l-a prezentat tuturor actriţelor tinere de la cele patru companii ; dar se pare că Nuti, deşi s-a arătat politicos cu toate, nu dă nici cel mai mic semn că ar vrea să se lase prins. Dealtfel, toate celelalte, chiar dacă nu ar fi deja, mai mult sau mai puţin, angajate în amorurile lor, s-ar feri să-i facă un rău Sgrellinei. Şi, în ceea ce o priveşte pe Sgrellina, pariez că şi ea şi-a dat seama cît ar răni-o, la rîndul ei, pe o anumită domnişoară, care vine de trei zile la *Kosmograph* eu Nuti şi cu *Se filmează.*

Cine nu-şi dă seama ? Doar Nuti ! Şi, totuşi, am bănuiala că şi el şi-a dat seama. Dar ciudat e că, şi aş vrea să-i atrag atenţia domnişoarei Luisetta, faptul că-şi dă seama •de acest sentiment provoacă în el efectul contrar celui la care aspiră ea : îl respinge şi îl face să tindă cu şi mai mare nerăbdare către Nestoroffa. Fiindcă acum, sigur, Nuti îşi aminteşte că a văzut-o în ea, în delir, pe Duccella ; şi, •cum ştie că aceasta nu poate şi nu vrea să-l mai iubească, dragostea ei trebuie să-i pară, prin forţa lucrurilor, o amăgire, care acum nu mai e plină de milă, odată trecut delirul ; ci, dimpotrivă, nemiloasă : o amintire arzătoare, agravîndu-i rana.

E imposibil s-o faci să înţeleagă asta pe domnişoara Luisetta.

Legat, cu sîngele stăruitor al unei victime a iubim, de două femei diferite, care amîndouă îl resping, Nuti nu poate avea ochi pentru ea ; poate .să vadă în ea înşelăciunea, acea falsă Duccella, ce i-a apărut pentru o clipă în delir ; dar acum delirul a trecut, ce a fost amăgire plină de milă a devenit o amintire crudă, cu atît mai mult cu cît vede sub-zistînd în ea umbra acelei amăgiri.

Şi astfel, în loc să îl reţină, domnişoara Luisetta îl alungă cu această umbră a Duccellei, îl împinge orbeşte spre Nestoroffa.

Pentru ea, mai întîi de toate, apoi pentru el şi, în sfîr-şit — de ce nu ? —, pentru mine, nu văd alt remediu de-cît o tentativă extremă, aproape disperată : să plec ia Sor-rento, să reapar după atîţia ani în casa veche a bunicilor, :ca să trezesc în Duccella prima amintire a iubirii ei şi, dacă se poate, s-o fac să-şi schimbe gîndul şi să vină ea să dea consistenţă acestei umbre, pe care o alta, aici, în locul ei, o susţine cu disperare, cu mila şi'dragostea sa.

Il

Un bilet de la Nestoroffa, azi dimineaţă la opt (o invitaţie neaşteptată şi misterioasă să merg la ea împreună cu domnişoara Luisetta, înainte de a ne duce la Ko.smograph), m-a făcut să amîn plecarea.

Am rămas o vreme cu biletul în mînă, neştiind ce să cred. Domnişoara Luisetta, deja gata să plece, a trecut pe coridor prin faţa camerei mele ; am ehemat-o. —

— Priviţi. Citiţi.

Şi-a aruncat ochii pe semnătură ; s-a făcut, ca de obicei, foarte roşie, apoi foarte palidă ; după ce a terminat de citit, s-a uitat fix, cu o privire ostilă şi, îneruntîndu-se cu îndoială şi teamă, a întrebat cu voce stinsă :

— Ce-o fi vrînd ?

Am desfăcut mîinile, nu fiindcă nu ştiam ce să răspund, ci pentru a afla în ţii ce gîndea ea.

— Eu nu merg, a spus, întunecîndu-se. Ce poate să vrea de la mine ?

— O fi aflat, i-am răspuns, că el.... domnul Nuti locu ieşte aici, şi...

- ŞL.: ?

— O f i vrînd poate să spună ceva, nu ştiu... pentru el.,.'

— Mie ?

— îmi închipui... şi dumneavoastră, dacă vă roagă să mă însoţiţi... »

Şi-a reţinut un tremur al trupului ; nu a reuşit să-1 reţină şi în voce :

— Şi ce amestec am eu ?

— Nu ştiu ; nici eu nu *am* vreunul, i-am atras atenţia.' Ne vrea pe amîndoi...

— Şi ce poate să-mi spună mie... pentru domnul Nuti ?

Am ridicat din umeri şi am privit-o cu fermitate rece, pentru a o face să-şi revină şi a-i da de înţeles că ea, atîta timp cît se referea chiar la persoana sa — ea, ca domnişoara Luisetta — n-ar fi trebuit să aibă nici un motiv să simtă- aversiunea, repulsia aceea, pentru o doamnă a cărei simpatie i-a făcut înainte atîta plăcere. A înţeles ; s-a tulburat mai tare.

— Presupun, am adăugat, că dacă vrea să vorbească şi cu dumneavoastră, o fi cu intenţii bune ; în mod sigur este aşa. Vă tulburaţi...

— Fiindcă... fiindcă nu reuşesc să... să-mi imaginez..: a izbucnit, întîi. ezitî-nd, apoi impetuoasă, făcîndu-se roşie ca focul, ce poate să-mi spună mie, chiar aşa, cum pre supuneţi dumneavoastră, cu intenţii bune. Eu...

— Străină, ca mine, de problemă, nu-i aşa ? am sărit,

imediat, arâtind o răceală şi mai mare. Ei bine, poate ea crede ca dumneavoastră puteţi fi de folos în vreun £el.,.„

— Nu, nu ; străină, aşa e, s-a grăbit să răspundă,.

rănită. Vreau sa rămîn ^străină şi să nu am nici o relaţie, **în** ceea ce-l priveşte pe domnul Nuti, cu această doamnă.

—- Faceţi cum credeţi, am spus, O să mă duc singur Na e nevoie să va previn că ar ii. prudent să nu-i vo.b^i lui Nuti de aceasta invitaţie.

— O, desigur ! a spus.

Şi s-a retras,

Ani rămas multă vreme să reflectez, cu biletul în m'*~ <» asupra atitudinii pe *care* o luasem, fără să vreau, Ia acest scurt dialog cu domnişoara Luisetta,

Intenţiile bune pe care le atribuisem Nestorotfei au aveau alt motiv decît refuzul hotârît. ai domnişoarei Luisetta de a mă însoţi într-o manevră secretă, pe care ea a simţit-o instinctiv îndreptată contra lui Nuli, Eu am apărat-o pe Nestoroffa numai pentru faptul că, in.-vitînd-o pe domnişoara Luisetta să meargă acasă la ea împreună cu mine, mi s-a părut că intenţionează s-o despartă de Nuti şi să tni-o facă tovarăşă, presupunînd ca e prietenă cu mine,

Acum uite, în loc să se despartă de Nuti, domnişoara Luisetta se despărţea de mine şi mă lăsa să mă duc singur la Nestoroffa, Nu s-a oprit nici un moment să se gîndească ea fusese invitată împreună cu mine ; ideea de a mă însoţi nici nu i-a trecut prin cap ; nu 1-a văzut decît pe Nuti, nu s-a gîndit decît la el ; iar cuvintele mele, desigur, n-au avut asupra ei alt efect decît acela de a mă plasa de partea Nestoroffei împotriva lui Nuti *şi.* în consecinţă, împotriva ei.

Numai că, lipsind acum motivul pentru care îi atribuisem aceleia intenţii bune, uite, căDeam iar în uimirea de dinainte şi. pe deasupra, în prada unei iritaţii surde, şi deveneam foarte bănuitor, şi eu, în privinţa Nestoroffei. Iritarea se datora domnişoarei Luisetta, întrueît, în lipsa motivului, mă vedeam constrîns să recunosc că ea, în fond, avea dreptate să fie bănuitoare, în sfîrşit, mi se părea deodată evident că îmi ajungea tovărăşia domnişoarei Luisetta pentru a învinge orice bănuială. Fără ea, suspiciunea îmi.

reyenea' şi mie, şî era aceea a cui ştie că poate. eî;;r,îr-Y.rs moment în altul, să fie prins 5ntr-un laţ pregătit *c\»* o. foarte subtilă viclenie,

Cu această stare de spirit m-ara dus la NeEtoroffa. singur. Dar mă împingea şi o curiozitate plină de nelinişte- ir. privinţa a ceea ce urma să-mi spună şi dorinţa de' *5* c vedea de aproape, acasă, deşi nu mâ aşteptam nici de ;s ea, nici de la casă, la vreo revelaţie intimă.

Am intrat în multe case, de cînd am pierdut-o pe a mea, şi aproape în toate, aşteptînd să apară stâpînyl sau stăpîna, am încercat o ciudată senzaţie de plictiseală şi de jenă în acelaşi timp, la vederea mobilelor mai nruît sau mai puţin bogate, aşezate- cu. grijă, ca în aşteptarea unei reprezentaţii. Această jenă şi plictiseală eu le simt poate mai mult decît ceilalţi, pentru că mi-a rămas în suflet fără putinţă de consolare, regretul după căsuţa mea în stil vechi, unde totul respira intimitate, unde mobilele demodate, îngrijite cu dragoste, invitau la confidente sincere, familiare, şi păreau mulţumite de a fi păstrat urmele lăsate de noi, pentru că în acele urme, chiar daca le uzaseră, le stricaseră puţin, erau amintirile vieţii petrecute împreună, la care ele participaseră. Dar chiar că nu izbutesc să înţeleg cum de nu provoacă, dacă nu chiar o senzaţie de jenă, măcar una din plictiseală, unele mobile cu care nu îndrăznim să schimbăm nici o confidenţă, părîndu-ni-se că stau acolo ca să ne prevină, cu eleganţa lor rigidă, că necazurile noastre, durerea sais bucuria nu trebuie nici să-şi dea frîu, nici să se consume în frămîntări sau tresăriri, ci să fie reţinute în cadrul bunei cuviinţe. Case făcute pentru alţii, cadru pentru rolul pe care vrem să-1 jucăm în societate ; case ale aparenţelor, unde mobilele din jur pot chiar să ne facă să ne ruşinăm, dacă, îritîmplător, ne surprindem cîteodată în vreun gest sau atitudine nepotrivită cu această aparenţă şi în afara rolului pe care trebuie să-1 jucăm.

Ştiam că Nestoroffa locuia într-un mic apartament, luxos mobilat, pe strada Mecenate. Am fost introdus de cameristă (fără îndoială prevenită de vizita mea) în salo-[na]? : dar camerista era puţin derutată, aşteptîndu-se să [m]ă vadă împreună cu o domnişoară. Pentru cei ce nu te

cunosc, şi sînt atâţia, nu ai altă realitate decît aceea a pantalonilor tăi deschişi sau a pardesiului maro, sau pe aceea a mustăţilor după moda englezească. Eu, pentru cameristă, eram unul ce trebuia să vină împreună cu o domnişoară. Fără domnişoară puteam fi un altul. Motiv pentru care, la început, am fost lăsat la uşă.

— Singur ? Şi mica dumitale prietenă ? a întrebat Nestoroffa, puţin după aceea, în salon. Dar întrebarea, sosită pe jumătate, a căzut, între *ăumitale* şi *prietenă,* sau, mai curînd, s-a stins într-o neprevăzută alterare a stării -de spirit. *Prietenă* aproape că nu a fost rostit.

Această schimbare neprevăzută a stării de spirit a avut drept cauză paloarea chipului meu uluit, privirea ochilor mei holbaţi într-o mirare aproape ameninţătoare.

Privi ndu-mă, a înţeles imediat motivul palorii şi uimirii mele, .şi s-^a îngălbenit pe dată şi ea ; ochii i s-au tulburat într-un chip ciudat, şi-a pierdut vocea şi tot trupul i-a fost cuprins de un tremur, de parcă era un spectru.

Trup-dl ei transfigurat de o viaţă uimitoare, într-o strălucire pe care ea nici măcar în vis nu şi-ar fi putut-o imagina, într-un acord triumfal, transparent, într-un dans al culorilor pe care ochii ei, desigur, n-u-l văzuseră niciodată, era de şase ori repetat, prin miracolul artei şi dragostei, în acel salon, în şase pînze ale lui Giorgio Mirelli.

Fixată acolo pentru vecie, în acea realitate divină pe care el i-o dăduse, în lumina aceea divină, în divina armonie de culori, femeia care-mi stătea în faţă ce mai era acum ? în ce urîţenie lipsită de viaţă, în ce mizerie de realitate decăzuse acum ? Şi a putut îndrăzni să-şi vopsească părul în acea ciudată culoare arămie, care acolo, în cele şase pînze, cu strălucirea sa naturală, dădea atîta puritate de expresie chipului gînditor. zîmbind vag, cu privirea pierdută în vraja unui vis trist şi îndepărtat ?

Ea a devenit umilă, s-a strîns în sine ca ruşinată, sub privirea rnea care, desigur, exprima un dispreţ dureros. Din felul în oare m-a privit, din contracţia dureroasă a sprîncenelor şi a buzelor, din toată atitudinea sa, ana înţeles că -ea nu numai .simţea că merită dispreţul meu, ci îl aştepta şi îmi era recunoscătoare pentru el, deoarece prin acest dispreţ, pe care-l împărtăşea, gusta pe-

deapsa delictului şi a căderii. Decăzuse, îşi vopsise părulj, ajunsese în starea aceea mizerabilă, convieţuia cu un om grosolan şi \ʳiolent, ca să se chinuie : da, era clar ; şi nu voia ca cineva să se mai apropie de ea şi s-o îndepărteze de dispreţul faţă de sine, la care *se* condamnase, constituind acum orgoliul ei, fiindcă doar în această hotărîre fermă şi mîndră de a se dispreţui se mai simţea demnă de visul luminos, în care pentru o clipă respirase şi din care îi rămînea dovada vie şi veşnică a minunii celor şase pînze.

Nu ceilalţi, nu Nuti, ci ea, ea singură, prin voinţa eî^ cu o violenţă inumană asupra ei înseşi, se smulsese din acel vis, căzuse din el. De ce ? A, motivul, poate, trebuia căutat departe, altundeva. Cine cunoaşte cărările sufletului ? Chinurile, orbirea, hotărîrile neaşteptate, funeste ? Motivul, poate, trebuia căutat în răul ce bărbaţii i-l făcuseră încă de mică, în viciile în care se pierduse încă din prima tinereţe rătăcitoare, rănindu-i inima atît de profund, încît n-o mai simţea demnă de un tînăr ce-ar dori, cu dragostea sa, s-o răscumpere şi s-o înnobileze.

în faţa femeii acesteia aşa decăzute, desigur foarte nefericită şi devenită, de aceea, duşmana tuturor şi mai ales a ei înseşi, ce deprimare, ce silă m-a cuprins deodată de vulgaritatea meschină a întîmplărilor în care mă vedeam amestecat, a oamenilor cu care trebuia să am de-a face, a importanţei ce le-o dădusem şi le-o mai dădeam îneă, lor, acţiunilor, sentimentelor lor ! Ce stupid mi-a apărut acel Nuti, cît de grotesc în tragica lui în-gîmfare de păpuşă la modă, mototolit tot şi învineţit în scrobeala murdară de sînge l Stupizi şi groteşti cei doi Cavalen-a, soţ şi soţie ! Stupid Polacco, eu aerele lui de condotier invincibil ! Şi stupid mai ales rolul- meu- de consolator, pe de o parte, de gardian de cealaltă, şi, în sufletul meu, de salvator cu forţa al unei biete micuţe, pe care dezordinea tristă şi comică din familia ei o făeuse sa-şi asume un rol aproape identic cu al meu : de salvatoare din umbră a unui tînăr ce nu voia să fie salvat!

Am simţit deodată că sila aceasta mă înstrăinează de t°ti, de tot, chiar şi de mine însumi, mă eliberează) mă goleşte de orice interes faţă de tot şi de toţi şi am revenit *• Profesiunea mea de mînuitor impasibil al unei maşini

de filmat, dominat iarăşi" de primul rneu sentiment, şi iuame *că* tot acest mecanism zgomotos *şî* ameţitor a! vieţii g nu poate produce altceva decît stupidităţi. Stupidităţi apă- l sitoare şi groteşti! Ce'.oameni, ce intrigi, ce pasiuni,! ca viaţă, în nişte vremuri ca -astea ? Nebunia, delictul sau prostia. Viaţa de cinema '.'Uite aici : femeia care-mi; stătea în faţă, cu părul de aramă. Acolo, arta, în cele' •jase pînze, visul luminos al unui tînâr ce n-ar fi putut trăi în nişte timpuri ca astea. **Iar** aici. femeia, căzută din,] .icel vis ; căzuta din arta. în cinema. Hai, deci, un aparat dai ciLntat ! Va fi aici o drama ? Uite protagonista. •.— Atenţie, se filmează *i*

ra

Femeia, aşa cum înţelesese de îa început dispreţul din! expresia chipului meu, a înţeles şi .sentimentul de înjo-[1] sire, sila mea şî schimbarea sufletească ce le-a urmat.

Acesta — dispreţul —• i-a plăcut, fiindcă poate intenţiona să-1 'folosească în scopul ei ascuns, supartlndu-1 sub ochii mei cu un aer de umilinţă plină de rnîhnire, înjosirea, sila, nu-i displăcuseră, fiindcă le simţea, probabil, mai mult decît rnine. I-a displăcut răceala mea bruscă, cînd m-a văzut deodată revenind la aerul de impasibilitate profesională. S-a emoţionat şî ea ; nt~a privit cu răceală ; a spus :

— Speram să te văd împreună eu domnişoara Cavalena.

— I-arn dat să citească biletul, am răspuns. Era deja gata. să plece la *Kosmograph,* Am rugat-o să vină...

— N-a vrut ?

:— N-a crezut. Poate din cauză că el îi este oaspete...

— Ah, a făcut ea, dîndu-şi capul înapoi, Dar tocmai da asta, a adăugat, eu am învitat-o tocmai de asta, fiindcă U este oaspete,

— î-am atras atenţia, ara spus.

— Şi n-a crezut că i-ar fi de folos să vină ?

Am desfăcut braţele.

Ea a rămas puţin pe gînduri; apoi, aproape suspinind, a spus : •• '

•— Am greşit, In ziua aceea, îţi aminteşti, cînd am mers împreună la Bosco Sacro, mi s-a părut amabila, chiar mulţumită că stă lîngă mine.,, înţeleg că încă nu era gazdă. Dar, iartă-mă, nu îi eşti şi dumneata oaspete ?

A zîmbit, ca să mă rănească, adresîndu-mi, aproape prin surprindere, întrebarea aceasta. Şi, într-adevăr, cu toată hotărîrea mea de a rămîne străin de toate şi de toţi, m-am simţit rănit. Aşa că am răspuns :

— Dar între doi oaspeţi, ştiţi bine, se poate ţine eoni mai mult de unul decît de celălalt.

— îmi închipuiam contrariul, a spus. Nu-ţi face
plăcere ?

—• Nici plăcere, nici neplăcere, doamnă,

— E chiar aşa ? Mă scuzi, nu am dreptul să-ţi cer să fii sincer. Dar eu îmi propuneam să fiu sinceră cu dum neata astăzi,

— Şi eu am venit...

— Fiindcă domnişoara Cavalena, cum spui dumneata; a vrut să demonstreze că ţine cont mai mult de celălalt oaspete ?

— Nu, doamnă. Domnişoara Cavalena a spus că vrea să rămînă străină de problemă.

— Şi dumneata ?

— Eu am venit.

— Iar eu îţi mulţumesc foarte mult. Dar ai venit sin gur ! Şi asta — poate greşesc din nou — nu mă asigură, nu pentru că aş crede, reţine asta, că dumneata, ca şi domnişoara Cavalena, ai ţine cont mai mult de celălalt oaspete ; dimpotrivă...

— Cum adică ?

— Celălalt oaspete nu te interesează deloc : nu numai atît, dar ţi-ar face chiar plăcere să i se întîrnple vreun rău, fie doar pentru faptul că domnişoara Cavalena, ne-vrînd să vină cu dumneata, a arătat că ţine mai mult la el. *E* clar ?

—• A, nu, doamnă ! Vă înşelaţi ! am exclamat cu hotărîre.

— Nu te contrariază ?

— Deloc. Adică... uite, ca să fiu sincer... mă contra riază, dar nu pentru mine. Eu mă simt cu adevărat
străin de problemă.

•— Uite,, vezi ? a exclamat ea atunci, întrerupîn-du-mă. De asta m-am temut, că o să te văd intrînd singur. Mărturisește că nu te-ai simți acum așa de străin, dacă domnișoara ar fi venit cu dumneata...

— Dar eu tot am venit!

— Ca străin.

— Nu, doamnă. Uitați, eu am făcut mai mult decît credeți. Am vorbit mult timp cu nenorocitul acela și am încercat să-i demonstrez în toate felurile că nu are ce să pretindă, după tot ce s-a întîmplat, măcar dacă e să te iei după ce spune el singur.

— Ce ți-a spus ? a întrebat Nestoroffa, căpătînd o
expresie încăpățînată si întunecată.

— Multe prostii, doamnă,, am răspuns. Delirează și e de temut, credeți-mă, cu atît mai mult cu cît nu e capabil, după părerea mea, de vreun sentiment adevărat și
profund ! O demonstrează și faptul că a venit aici cu
anumite intenții...

— De-răzbunare ?

— Nu chiar de răzbunare. Nu știe nici el ! Mai cu-, rînd remușcarea.., o remușcare pe care nu ar vrea s-o(aibă ; căreia îi simte doar superficial împunsătura iri-", tantă fiindcă, repet, e incapabil de o pocăință adevărată.! de o pocăință sinceră, ce l-ar putea maturiza, 1-ar puteai face mai înțelept. E dex^i mai curînd iritarea datorată!
acestei remușcări, intolerabilă ;: puțină furie, sau mai bine' zis (furia ar fi ceva prea tare pentru, el) ciuda, o ciudă teribilă, nemărturisită, de a fi f ost tras pe sfoară...

— De mine ?

•— Nu. Nu vrea s-o mărturisească !

•— Și dumneata îl crezi ?

— Eu cred[1], doamnă., că nu l-ați luat niciodată în
serios și v-ați servit de el ca să vă rupeți de...

N-am vrut să-i pronunț numele : am ridicat mina către cele șase pînze. Nestoroffa și-a încruntat sprîneenele, lăsînd capul în jos. Am stat puțin s-o privesc și,, hotărît' să merg pînă la capăt, am insistat.

/

— El vorbește de trădare. De trădarea lui Mirelli, care s-a sinucis din cauza, dovezii pe care a vrut să. i-o aducă Nuti, și anume ea e ușor să obțină, de la dumneavoastră (scuzați-mâ) ceea ce Mirelli n-a putut să obțină,,

•;•••••:— A, asta spune? a întrebat, tresărind, Nestoroffa, :— Asta spune, dar mărturisește că n-a obținut nimic de la dumneavoastră. Delirează. Vrea să se agate de dumneavoastră, pentru că dacă ar sta așa, spune, ar înnebuni

Neptoroffa m-a privit aproape cu spaimă. •j — Dumneata îl dispreţuieşti ? m-a întrebat. ./. Am răspuns :

— -LJeMgur că nu îl apreciez, îmi poate provoca dispre ţul ; îmi poate provoca şi mila.

A sărit în picioare, ca împinsă de un elan de nestă-vilit :

— Eu îi dispreţuiesc, a spus, pe cei ce simt compa siune.

Am răspuns cu calm :

— înţeleg foarte bine acest sentiment la dumnea voastră.

— Şl mă dispreţuieşti ?

•— Nu, doamnă, dimpotrivă !

S-a întors să mă privească ; a zîmbit, cu ironie amară l

— Mă admiri, atunci ?

•— Admir la dumneavoastră, am răspuns, ceea ce altora le provoacă, probabil, indignarea ; indignarea, pe care dealtfel chiar dumneavoastră vreţi s-o stîrniţi, pentru a nu fi compătimită.

M-a privit şi mai fix ; s-a apropiat de mine şi m-a întrebat :

— Şi nu vrei să spui cu asta că, într-un sens, mă şi compătimeşti ?

— Nu, doamnă. Vă admir. Fiindcă ştiţi să vă pedepsiţi.

-— A, da ? Dumneata înţelegi asta ? a spus, schimbîn-du-se la faţă şi cu o tresărire, de parcă ar fi trecut-o un fior neaşteptat.

— De la o vreme, doamnă !

— împotriva dispreţului tuturor ?

— Poate tocmai din cauza dispreţului tuturor.

— Mi-am dat şi eu seama de asta de la o vreme, a spus, întinzînd mîna şi strîngînd-o tare pe a mea. Mul ţumesc. Dar ştiu să şi pedepsesc, crede-mă ! a adăugat imediat, amenințătoare, retrăgîndu-şi mîna şi ridicînd-o în aer, cu arătătorul întins. Ştiu să şi pedepsesc, fără

compasiune, fiindcă nu am vrut-o niciodată pentru mine' şi nu o vreau nici acum !

A început să se plimbe prin cameră, repetînd :

— Fără compasiune... fără compasiune...

Apoi, oprindu-se :

— Vezi ? mi-a spus cu ochi răi. Eu nu te admir, de exemplu, pentru că ştii să învingi dispreţul prin com pasiune.

— în cazul acesta, n-ar trebui să vă admiraţi nici pe dumneavoastră, am spus, zîmbind. Gîndiţi-vă puţin şi spuneţi de ce m-aţi invitat să vin aici în dimineaţa aceasta ?

— Crezi că din compasiune pentru... nenorocitul acela, cum ai spus ?

— Pentru el, pentru altul, pentru dumneavoastră chiar.

•— Nici vorbă ! a negat cu energie. Nu ! Nu ! Te înşeli ! Nici un fel de compasiune, pentru nimeni ! Vreau să fiu exact ce sînt. Vreau să rămîn aşa. Te-am chemat ca să-1 faci să înţeleagă că nu am compasiune pentru el şi n-o să am niciodată !

— Dar, altfel, nu vreţi să-i faceţi rău,

— Vreau să-i fac rău, tocmai, lăsîndu-1 unde e şi cum e.

— Dar dacă nu aveţi compasiune, nu i-aţi face vin rău mai mare apropiindu-vă de el ? Dumneavoastră vreţi în schimb să-1 îndepărtaţi.

— Dar fiindcă vreau eu, eu, să rămîn aşa ! I-aş face un rău mai mare lui, da ; dar mi-aş face mie un bine, fiindcă m-aş răzbuna pe el, ba chiar pe mine. Şi ce râu crezi că mi-ar putea produce unul ca el ? Nu vreau eu, înţelegi ? Nu fiindcă am compasiune pentru el, ci fiindcă îmi place să nu am pentru mine. Nu-mi pasă de suferinţa lui, nu mă interesează să~i produc una mai mare. îi ajunge cea pe care o are. Să se ducă să plîngă departe ! Eu nu vreau să plîng.

— Mă tem, am spus, că nu mai are chef să plîngă nici el.

— Şi ce vrea să facă ?

— De ! Fiindcă nu e, cum v-am spus, capabil de
nimic, în starea de spirit în care se află, ar putea fi
capabil de orice.

— Nu mă tem, nu mă tem i Vezi, asta e î Te-am in vitat la mine ca să-ţi spun asta, să te fac să înţelegi asta, iar dumneata, la rîndul dumitale, să-l faci pe el să înţe leagă. Nu mă tem că mi-ar putea face vreun rău, nici dacă m-ar ucide, nici măcar dacă, din cauza lui, aş sfîrşi la închisoare ! Risc şi asta, s-o ştii ! în mod deliberat, m-am expus şi la riscul ăsta. Pentru că ştiu cu cine
am de-a face. Şi nu mă tem. M-am amăgit că mi-ar fi puţin frică ; m-am străduit, cu iluzia asta, să-l îndepărtez de aici pe unul ce mă ameninţa cu violenţa pe mine, pe toţi. Nu-i adevărat. Am acţionat cu sînge rece, nu de frică i Un alt delict, închisoarea, moartea însăşi ar fi pentru mine rele mai mici decît acela de care sufăr acum şi cu care vreau să rămîn. Vai de el dacă încearcă să-mi provoace puţină compasiune pentru mine însămi sau pentru el.
Nu am ! Dacă dumneata ai pentru el, dumneata care ai atîta pentru toţi, fă în aşa fel încît să plece ! Uite ce vreau de la dumneata, tocmai fiindcă eu nu mă tem de nimic !

Mi-a spus asta arătînd, cu tot trupul, furia disperată de a nu simţi cu adevărat ceea ce ar fi vrut să simtă.

Am rărnas o clipă perplex, plin de spaimă, de nelinişte şi chiar de admiraţie ; apoi am desfăcut iar braţele şi, pentru a nu promite în zadar, i-am vorbit de intenţia mea de a mă duce la vila de la Sorrento.

Ea m-a ascultat, închisă în sine, poate pentru a atenua arsura pe care amintirea acelei vile şi a celor două femei neconsolate i-o producea ; a închis ochii cu durere ; a negat din cap ; a spus :

— N-o să obţii nimic.

— Cine ştie ! — am suspinat. Măcar să încerc,

Mi-a strîns mîna cu putere :

— Poate, a spus, am să fac şi eu ceva pentru dumneata.

Am privit-o în ochi, mai curînd consternat decît
curios :

— Pentru, mine ? Ce anume ?

A ridicat din umeri; a zîmbit jenata.

— Spun, poate... Ceva. O să vezi.

— Vă mulţumesc, am adăugat. Dar chiar nu văd ce aţi putea dumneavoastră să faceţi pentru mine. Am cerut întotdeauna aşa puţin de la viaţă, şi cu atît mai puţin am intenţia să cer acum. Nu mai cer chiar nimic, doamnă.

Am salutat-o şi am plecat absorbit, din cauza acestei promisiuni misterioase.

Ce-o fi vrînd să facă ? Cu sînge rece, cum presupuse-sem, ea 1-a făcut să plece pe Carlo Ferro, deşi a prevăzut, fără nici o teamă, nici pentru ea, nici pentru el şi nici pentru alţii, că el, dintr-un moment în altul, ar putea să pice aici şi să comită chiar un delict. Şi poate ea, prevăzînd asta, să se gîndească să facă ceva pentru mine ? Ce ? Ce legătură am eu cu toată încurcătura asta tristă ? Intenţionează să mă amestece în vreun fel în ea ? Şi cum ? La mine nu a putut observa altceva decît prietenia îndepărtată pentru Giorgio Mirelli şi, acum, un sentiment zadarnic pentru domnişoara Luisetta. Nu mă poate prinde nici pentru prietenia cu unul care e deja mort, nici pentru acest sentiment care se stinge acum în mine.

Şi totuşi, cine ştie ? Nu reuşesc să mă liniştesc.

II

Mica vilă.

Aceea era ? Era posibil să fie aceea ?

Şi totuşi, nimic schimbat, sau prea puţin. Doar gardul o idee mai înalt, cei doi stîlpi mai înalţi, în locul celorlalţi, mai mici, de odinioară, unul fiind cel de pe care bunicul Carlo smulsese tăbliţa de marmură ce-i purta numele.

Dar putea gardul cel nou să fi schimbat aşa mult aerul vechii vile ?

O recunoşteam, dar mi se părea imposibil să fie ea ; recunoşteam că a rămas cum era, dar atunci de ce îmi părea alta ?

Ce tristeţe ! Amintirea ce încearcă să se înfiripe şi nu se mai regăseşte în locurile ce par schimbate, ce par altele, fiindcă sentimentele s-au schimbat, sentimentele sînt altele. Şi eu. care credeam că am dat fuga la mica

vilă cu sentimentele mele de atunci, cu inima mea de odinioară 1

Uite. Ştiind bine că locurile nu au o altă viaţă, o altă realitate în afara aceleia pe care le-o dăm noi, mă vedeam constrîns să recunosc cu consternare, cu mîhnire nesfîrşită : „Cum m-am schimbat !" Aceasta e acum realitatea. Alta.

Am tras de clopoţel. Alt sunet. Dar acum nu mai ştiam dacă era din cauza mea sau clopoţelul era altul. Ce tristeţe !

A apărut un grădinar bătrîn, fără haină, cu mînecile suflecate pînă la coate, cu stropitoarea în mînă, şi pe cap cu o pălăriuţă fără boruri, aşezată pe creştet ca o tichie de preot.

— Donna Roşa Mirelli ?

— Cine ?

— A murit ?

— Dar despre cine vorbiţi ?

— Donna Roşa...

— A, dacă a murit ? Da' cine ştie ?

— Nu mai stă aici ?

—• Dar eu nu ştiu despre care donna Roşa îmi tot vorbiţi. Aici nu stă. Aici stă Persieo, don Filippo, cavalerul.

— Are soţie ? Donna Duccella ?

— Nu, domnule. E văduv. Stă în oraş.

— Atunci, aici nu e nimeni ?

•— Sînt eu, Nicola Tavuso, grădinarul.

Florile de pe gardul viu de-a lungul aleii de la intrare, roşii, galbene, albe, erau nemişcate şi ca smălţuite în aerul limpede şi liniştit, lucind încă de apa cu care fusese proaspăt stropit. Flori născute ieri, dar pe gardul viu cel vechi. Le-am privit : m-au tulburat ; spuneau ca Tavuso există într-adevăr aici, acum, pentru ele, că le stropea bine în fiecare dimineaţă, şi că îi erau recunoscătoare : proaspete, fără miros, rîzînd cu toate picăturile de apă.

Din fericire a apărut o ţărancă bătrînă, cu sîni, burtă Şi şolduri mari, enormă sub un coş zdravăn cu verdeţuri. cu un ochi închis, apăsat de pleoapa umflată şi roşie, iar cu celălalt foarte vioi, limpede, azuriu, înotînd în lacrimi.

— Donna Roşa ? Ei ! Vechea stăpînă... De atîţîa ani nu stă aici... Trăieşte, domnule, sărăcuţa, cum nu ? Bătrî-

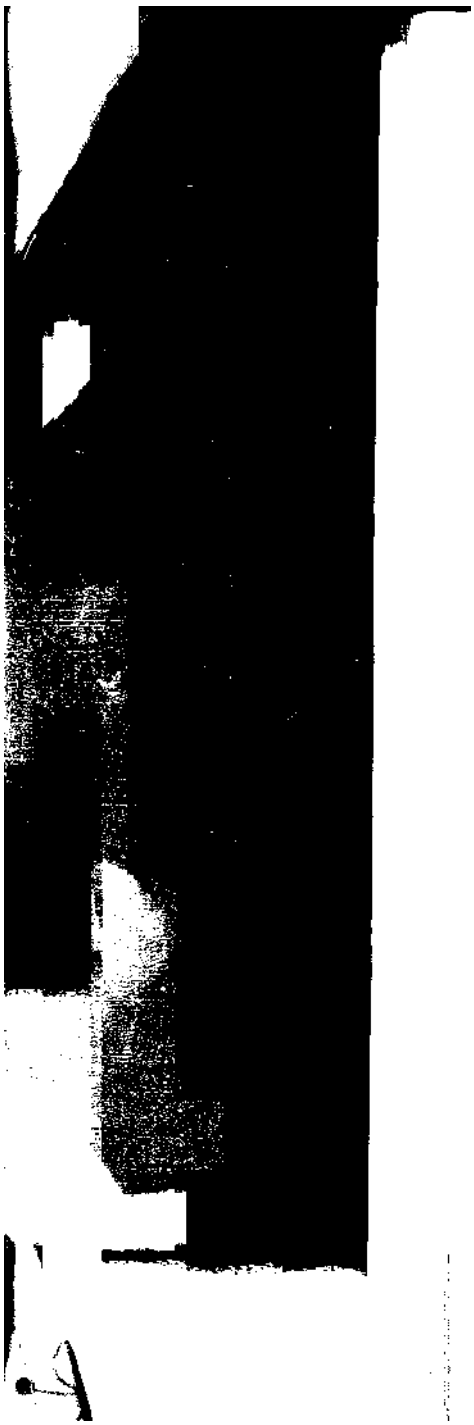

nică... cu nepoata, da. domnule... donna Duccella, da, domnule... Femei bune ! Cucernice !... N-au Vrut să ştie de lume, nimic... Aici au vîndut casa, da. domnule, de ani de zile. lui don Filippo, cămătarul...

— Persico, cavalerul.

— Lasă, don Nico, că don Fillippo e cunoscut ! Nu, domnu', veniţi cu mine. că vă duc eu la donna Roşa, lîngă biserica nouă.

înainte de a pleca, am privit pentru ultima oară vila. Nu mai era nimic ; deodată nimic ; ca şi cum vederea mi s-ar fi înceţoşat brusc. Uite-o acolo : meschină de tot. veche, goală... nimic ! Şi atunci, poate... bunica Roşa, Duccella... Chiar nimic, nici ele ? Umbre de vis, umbre dragi ale mele, umbre scumpe mie, şi nimic altceva ?

M-a luat cu frig. O duritate goală, surdă, de gheaţă. Cuvintele ţărăncii aceleia grase : „Femei bune ! Cucernice... N-au vrut să ştie de lume..." Am simţit biserica : dură, goală, îngheţată, în mijlocul verdelui care nu mai rîdea... Dar atunci ?

M-am lăsat condus. Nu ştiu ce discurs lung despre acel don Fillippo, căruia i se potrivea numele de cămătar, i'iindcă... o poveste ce nu se mai termina... guvernul trecut... tatăl lui nu... om cucernic şi el, dar... fiul, cel puţin după cîte se vorbeau... Şi cu oboseala, prins de oboseală, mergînd, atîtea impresii de realitate neplăcută, dură, goală, îngheţată... un măgar plin de muşte care nu voia să meargă, strada murdară, un zid scorojit, sudoarea rău mirositoare a acelei femei grase... Ah, ce tentaţie să mă întorc la gară şi să iau trenul ! De două-trei ori era cît pe-aci ; m-am abţinut : mi-am zis : „Să vedem !".

O scăriţă îngustă, murdară, umedă, aproape în întuneric ; şi bătrîna care îmi striga de jos :

— înainte, mergeţi înainte... Sus, la etajul doi... Clopoţelul e stricat, domnu'... Bateţi tare ; e surdă ; bateţi tare.

Ca şi cum eu aş fi fost surd... „Aici ?" îmi spuneam, urcînd. Cum de-au ajuns aici ? Căzute în mizerie ? Poate, două femei singure... don Fillippo ăla...

Pe palierul celui de-al doilea etaj, două uşi vechi, joase, proaspăt vopsite. De una atîrna cordonul uzat al-

clopoţelului. Cealaltă nu avea aşa ceva. Asta sau aia ? Am bătut întîi la una, tare, cu mîna, o dată, de două ori, de trei ori. Am încercat să trag de clopoţelul celeilalte : nu suna. Aici, atunci ? Şi am bătut iar, tare, de trei, de patru ori... Nimic ! Dar cum ? Surdă şi Duccella ? Sau nu era acasă cu bunica ? Am bătut mai tare. Era să plec, cînd am auzit pe scară paşi grei şi răsuflarea cuiva care-şi înghite cu greu saliva. O femeie bondoacă, îmbrăcată cu o rochie de călugăriţă, cu cordonul de penitenţă : rochie de culoarea cafelei, a celor din ordinul carmelitelor. în cap şi pe spate, şalul de dantelă neagră ; în mină, o carte groasă de rugăciuni şi cheia casei.

S-a oprit pe palier şi m-a privit cu ochii de culoare deschisă, stinşi pe faţa albă, grasă. cu. bărbia flască : pe buza de sus, ici şi colo. la colţurile gurii, cîţiva perişori. Duccella.

îmi ajungea ; aş fi vrut să fug ! Ah. măcar de-ar fi păstrat aerul acela apatic, de tîmpită, cu care mi s-a aşezat în faţă, răsuflînd încă greu, pe palier ! Dar nu : a vrut să se bucure, a vrut să fie graţioasă -— ea, acum, aşa •— cu ochii aceia care nu mai erau ai ei. cu faţa grasă şi palidă de călugăriţă, cu corpul bondoc, *obez,* si o voce, o voce şi nişte zîmbete pe care nu le mai recunoşteam : bucurie, omagii, ceremonie, ca pentru o mare onoare ce i-aş fi făcut-o ; şi a vrut cu orice preţ să întru s-o văd pe bunică, care s-ar fi bucurat atît pentru onoarea... ba da, ba da...

— Poftește, te rog, poftește...

Ca să mă debarasez de ea i-aş fi dat un ghiont, chiar cu riscul de a o face să se rostogolească pe scară ! Ce zdreanţă moale ! Ce lucru ! Bătrîna surdă, îndobitocită, fără un dinte în gură, cu bărbia ascuţită care-i sălta oribil pînă sub nas, molfăind în gol. şi limba palidă ce ieşea dintre buzele flaşte şi zbîrcite, şi ochelarii mari, mărin-du-i monstruos ochii goi, operaţi de cataractă, între genele lungi şi rare ca nişte antene de insectă !

— Ţi-ai făcut o situaţie (cu ţ-ul dulce napoîetan),
si-tua-ţi-e.

N-a izbutit să-mi spună altceva.

Am fugit, fără să mă mai gîndesc măcar o clipă să le vobesc despre ceea ce mă adusese la ele. Ce să spun ? Ce

să fac ? Ce să *le* întreb despre ele ? Dacă ajunseseră în mizerie, cum se putea presupune după aspectul casei în care locuiau ? împăcate cu toate, tîmpite şi fericite întru Domnul ! Ah, ce lucru oribil, credinţa. Duccella, floare roşie... bunica Roşa, grădiniţa vilei, cu iasomia ei... în tren mi s-a părut că gonesc spre nebunie, în noapte, în ce lume eram ? Tovarăşul meu de călătorie, un bărbat între două vîrste, negricios, cu ochii ovali, ca de smalţ cu părul lucind de pomădă, el da, era din lumea asta ; sigur şi bine aşezat în sentimentul animalităţii lui liniştite şi îngrijite, înţelegea totul de minune, fără să-1 deranjeze nimic ; ştia bine tot ceea ce îl interesa să ştie, unde mergea, de ce călătorea, casa unde s-ar fi dus, cina care : îl aştepta. Dar eu ? Din aceeaşi lume ? Călătoria lui şi & mea... Noaptea lui şi a mea... Nu, eu nu aveam timp, nici lume, nici nimic. Trenul era al lui ; el călătorea în tren. Cum, oare călătoream şi eu ? Cum de eram şi eu în lumea în care stătea el ? Cum, în ce fel era a mea noaptea aceea, dacă nu aveam cum s-o trăiesc, nimic de făcut ? Noaptea lui şi tot timpul îl avea el, bărbatul între doua vîrste, care acum îşi învîrtea, puţin plictisit, gîtul în gulerul scrobit şi foarte alb. Nu, nici lume, nici timp, nici nimic : eu eram în afara lucrurilor, absent din mine şi din viaţă ; şi nu mai ştiam unde eram, şi nici de ce eram acolo. Aveam înăuntrul meu imagini, nu ale mele. de lucruri, de persoane ; imagini, figuri, amintiri despre persoane, despre lucruri care nu mai existaseră niciodată în realitate, în afara mea, în lumea pe care domnul acela o vedea în jur şi o atingea. Crezusem că le văd şi eu, că le ating şi eu, dar, vai, nimic nu era adevărat ! Nu le găsisem, fiindcă nu existaseră niciodată : umbre, vise... Dar cum putuseră să-mi vină în minte ? De unde ? De ce ? Existasem şi eu, poate, atunci ? Existase un eu, care acum nu mai era ? Ba nu, domnul între două vîrste îmi spunea că nu : că existau ceilalţi, fiecare în felul lui, cu lumea şi cu timpul lui: eu nu, nu existam ; deşi, neexis-tînd, n-aş fi putut să spun unde eram cu adevărat şi ce eram, aşa, fără timp şi lume.

Nu mai înţelegeam nimic. Şi n-am înţeles nimic cînd, sosit la Roma şi ajuns acasă, către ora zece seara, i-am găsit în sufragerie, veseli, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîm-

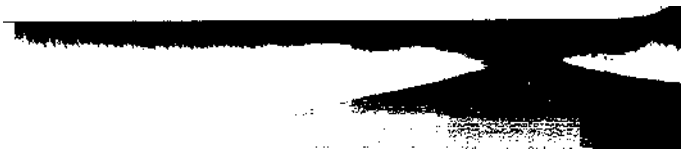

plat, ca și cum o altă viață ar fi început în timpul absenței mele, pe Fabrizio Cavaleria, redevenit medic și întors în familie, pe Aldo Nuti, domnișoara Luisetta și doamna Nene, adunați pentru cină.

Cum ? De ce ? Ce se întîmplase ?

N-am putut să-mi înving impresia că erau așa de veseli și împăcați între ei ca să-mi facă mie plăcere, ca să mă recompenseze cu spectacolul veseliei lor de osteneala ce mi-o dădusem pentru ei ; nu numai, dar și că, știind în ce stare de spirit trebuia să fiu la întoarcerea din excursia aceea, căzuseră de acord să mă răscolească cu totul, făcîn-du-mă să găsesc și aici o realitate la care nu m-aș fi așteptat niciodată.

Mai mult decît toți ea, domnișoara Luisetta, care făcea pe Duccelia îndrăgostită, acea Duccellă, floare roșie, de care îi vorbisem atîta ! Aș fi vrut să-i strig în față cum o regăsisem acum, acolo, pe Duccella, și să termine, pentru Dumnezeu, comedia aceea, ce era o imitație grotescă și nedemnă ! Și chiar și lui, domnișorului, care părea, ca prin minune, redevenit cel de odinioară, aș fi vrut să-i strig în față cum și unde le găsisem pe Duccella și pe bunica Roșa.

Grozavi cu toții ! Acolo, cele două amărîte,. fericite cu Domnul, iar voi aici cu Diavolul ! Dragul de Cavaleria, așa, redevenit nu numai medic, ci și copil, soțior, lingă soțioara lui ! Nu, multe mulțumiri : nu e loc pentru mine între voi : vedeți-vă de ale voastre ; nu vă deranjați : n-am poftă nici să mănînc, nici să beau ! Pot să mă lipsesc de toate ! Am irosit pentru voi puțin din ceea ce nu-mi trebuie deloc ; voi știți asta ; puțin din inima care nu-mi trebuie deloc ; pentru că eu am nevoie doar de mînă : nici o obligație de a-mi mulțumi, deci ! Dimpotrivă, scu-zați-mă, dacă v-am deranjat. Vina e a mea, că am vrut să mă amestec. Nu vă deranjaţi, nu vă deranjaţi, şi noapte bună !

Caietul **al şaptelea i**

AM, ÎNŢELES ACUM,

Să se tulbure? Ba nu, cum, de ce ? Atîta timp s-a scurs ; iar trecutul a murit, acolo departe. Acum viaţa este cea de aici : alta. în jur, platouri; clădirile lăturalnice, aproape în cîmpie. între verde şi albastru, ale unei Case de filme. Şi ea, aici. acum, actriţă... Actor şi el ? Ia te uită ! Deci colegi ? Foarte bine ; îmi pare bine,..

Totul e frumos, lin, ca uleiul. Viaţa. Foşnetul fustei de mătase albastră închis, acum, cu tunica asta ciudată de dantelă albă, şi căciulită cu aripi, de parc-ar fi coiful zeului comerţului, peste părul arămiu... da ! Viaţa. Puţin pietriş mişcat cu vîrful umbreluţei ; şi o scurtă tăcere, cu ochii aprinşi, privind fix la vîrful umbreluţei ce scormoneşte pietrişul.

— Cum ? A, da, dragă : plictiseală mare.

S-o fi întîmplat, fără îndoială, ieri, în timp ce eu lipseam. Nestoroffa, cu ochii ei aprinşi, ciudat de prietenoşi, s-o îi dus la *Kosmograph* special, ca să se întîlnească cu el; i-o f î ieşit înainte cu un aer calm, cum întîmpini un prieten, un cunoscut pe care-l întîlneşti din întîmplare, după atîţia ani ; şi fluturaşul, fără să bănuiască păianjenul, a început să dea din aripi, jubilînd tot.

Dar cum oare domnişoara Luisetta nu şi-a dat seama de nimic ?

Da, satisfacţia asta î-a lipsit doamnei Nestoroff. Ieri, domnişoara Luisetta, ca să sărbătorească întoarcerea acasă a tăticului, nu s-a dus cu domnul Nuti la *Kosmograph.* Iar doamna Nestoroff, astfel, n-a putut avea plăcerea să-i arate acelei domnişoare mofturoase, care cu o zi înainte nu voise să accepte invitaţia, cum ea, doar să vrea, poate imediat să-i smulgă de lingă orice domnişoară mofturoasă

pe toţi domnişorii nebuni care ameninţă cu tragedii, şi să-i aducă la ea, pst !, aşa, cu un semn din deget, şi să-i îmblîn-zească imediat, să-i îmbete doar cu foşnetul une fuste de mătase şi cu puţin nisip scormonit de vîrful umbreluţei. Plictiseală, da, mare plictiseală, desigur, fiindcă doamna Nestoroff ţinea mult la această plăcere, de care a fost lipsită.

Seara, fără să ştie nimic, domnişoara Luisetta l-a văzut întorcîndu-se acasă pe domnişor cu un alt aer, transfigurat, plin de bucurie. Cum ar fi putut bănui că transfigurarea, bucuria lui se datorează întîhiirii cu Nestoroffa cînd, de cîte ori se gîndeşte cu teroare la întîlnirea aceasta, vede roşu, negru, o nebunie, o tragedie ? Deci, aşa schimbat, aşa bucuros de întoarcerea tăticului acasă, chiar şi el ? Că i-ar păsa prea mult, Iui, de întoarcerea tăticului acasă, domnişoara Luisetta nu poate crede, nu ; dar că i-ar face plăcere şi ar dori să se bucure împreună cu ceilalţi, asta de *ce* nu ? Cum altfel s-ar explica atunci bucuria lui ? Şi merită să-i fim recunoscători ; să fim veseli, fiindcă bucuria lui demonstrează, oricum, că sufletul i s-a uşurat, i s-a deschis, în aşa fel încît să primească cu plăcere fericirea altora.

Aşa s-o fi gîndit, desigur, domnişoara Luisetta. Ieri, nu azi.

Azi a venit la *Kosmograph* cu mine, întunecată toată la faţă. Şi-a dat seama, cu multă surprindere, că domnul Nuti plecase de acasă foarte devreme, încă pe întuneric. Nu voia să-mi arate, pe drum, proasta dispoziţie *şi* consternarea, după ce-mi oferise aseară spectacolul bucuriei ei. Şi m-a întrebat unde am fost ieri şi ce-am făcut. Eu ? A ! O mică excursie de plăcere... Şi m-am distrat ? O, mult ! Cel puţin Ia început. Apoi... se mai întîmplă ! Aranjăm totul cum nu se poate mai bine pentru o excursie de plăcere ; credem că ne-am gîndit la toate, că am avut grijă de toate să iasă frumos, fără accidente ce ne-ar putea-o strica ; dar, din păcate, există mereu un lucru, între atî-tea, la care nu ne gîndim ; un lucru ce ne scapă... uite, de exemplu, dacă e vorba de o familie cu mulţi copii, care vrea să ia o gustare la iarbă verde fiinclcă-i o zi frumoasă, perechea de pantofiori a celui de-al doilea copil are

un cui, un lucru de nimic, un cuişor înăuntru, ieşit la călcîi, ce ar trebui bătut. Mămica s-a gîndit la el, imediat ce s-a sculat din pat ; dar pe urma, cum se întâmplă, între atâtea aîte lucruri de pregătit pentru excursie, a uitat. Şi perechea aceea de pantofiori, cu cele doua limbute în sus, cu urechile întinse ca de iepure isteţ, aliniate lîngă celelalte perechi, lustruite toate cum trebuie şi gata să fie încălţate de copii, stă acolo şi pare să se bucure de ciuda ce i-o va face mămicii care a uitat de ea şi care, acum, în ultimul moment, uite, se grăbeşte mai mult ca oricînd, într-o mare agitaţie, fiindcă tata e deja jos şi-i strigă să-i dea zor, şi toţi copiii îi strigă în jur să-i dea zor, nerăbdători. Perechea de pantoîiori, în timp ce mămica o ia ca să-l încalţe în grabă pe copil, rânjeşte :

— Ei, da, mămică dragă ; dar la mine, vezi, nu te-ai gîndit ; şi o să vezi că o să-ţi stric totul : la jumătatea drumului o să încep sa împung cu cuişorul piciorul micuţului tău şi o să-l fac să plîngă şi să şchiopăteze.

Ei bine, şi mie mi s-a întâmplat ceva asemănător. Nu, ftu chiar un cui de bătut în pantofi. Un alt lucru îmi scăpase... Ce lucru ? Nimic : altceva... N-am vrut să i-l spun. Un alt lucru, domnişoară Luisetta, ce nu mai merge, poate, de mult timp în mine.

Că domnişoara Luisetta mi-a acordat multă atenţie, n-aş putea spune. Şi, mergînd, în timp ce lăsam buzele să vorbească, mă gîndeam : „A, ţie nu-ţi pasă, micuţo dragă, de ce-ţi spun ? Nenorocirea mea te lasă indiferentă ? O să vezi cu ce aer de indiferenţă, la rândul meu, ca să-ţi plătesc cu aceeaşi monedă, o să primesc neplăcerile ce te aşteaptă acuşi-acuşi, cînd o să intri la Kosmograph cu mine : o să vezi !"

Intr-adevăr, după nici cinci paşi, în piaţa mărginită de pomi din faţa primei clădiri de la *Kosmograph,* uite-i acolo, alături, ca doi foarte afectuoşi prieteni, pe domnul Nuti şi pe doamna Nestoroff : ea, cu umbreluţa deschisă, învîrtind-o pe un umăr.

Cu ce ochi s-a întors spre mine domnişoara Luisetta ! Şi atunci eu :

— Vedeţi ? Se plimba liniştiţi. Şi ea îşi învârteşte um breluţa. Atît de palidă însă, atât de palidă devenise biata

mieuţă, îneît m-am temut să nu cadă, leşinată : instinctiv am întins o mînă s-o sprijin de un braţ : şi-a retras eu ură braţul şi m-a privit drept în ochi. Desigur, a fulgerat-o bănuiala ea a fost opera mea, manevra mea (cine ştie, poate de acord cu Polacco) liniştea şi dulcea împăcare a lui Nuti cu doamna Nestoroff, rod al vizitei ce i-o făcusem doamnei cu două zile înainte şi, poate, şi al misterioasei mele plecări de ieri. Mîrşavă batjocură i s-a părut, probabil, toată această maşinaţie secretă, pe care şi-a închipuit-o deodată — s-o faci să se teamă atîtea zile ele o tragedie iminentă, în cazul în care cei doi s-ar întîlni ; s-o faci să simtă o astfel de teroare ; s-o faci să sufere atîta pentru a potoli furiile lui cu o înşelăciune plină de milă, care a costat-o aşa mult, şi asta pentru ce ? Ca să-i oferi drept recompensă la sfîrşit tabloul delicios al plimbării matinale, liniştite, a celor doi, pe sub arborii pieţei ? O, ce mîrşăvie ! Numai aşa ! De dragul de a-ţi bate joc de o biată micuţă care luase totul în serios, aruncata în mijlocul acestei intrigi urîte şi, vulgare ? Nu se aştepta la nimic bun, ea, de la viaţa ei tristă şi caraghioasă ; dar de ce şi asta ? De ce şi batjocura ? Era o mîrşăvie !

Asta mi-au spus ochii bietei micuţe. Puteam eu să-i demonstrez că bănuiala era nedreaptă, că. aşa e viaţa, azi mai mult ca oricînd, făcută să ofere spectacole de acest gen, şi că eu nu aveam nici o vină ?

Devenisem dur ; îmi plăcea ca ea să plătească pentru bănuiala nedreaptă, suportîncl spectacolul, pe cei doi, cărora şi eu şi- ea, fără să ni se ceară, le dădusem, o parte din noi, şi acum asta ne durea, eî?am jigniţi, răniţi. Dar o meritam ! Şi acum îmi plăcea că- împarte cu mine durerea,, în tirnp ce cei doi se plimbau liniştiţi, fără să ne vadă. Indiferenţă, domnişoară Luisetta, hai ! Dacă-mi permiteţi, îmi venea să-i spun, fug să-mi iau aparatul şi să m-aşez aici imediat, cum mi-e datoria, impasibil.

Şi aveam pe buze un zîmbet ciudat, ca un cîine ce rîh-jeşte; gîndindu-se la ale lui. Priveam între timp spre uşa clădirii din fund, de unde ieşeau, în întâmpinarea noastră, Polacco, Beriini şi- Fsntappie. Deodată s-a întîmplat ceea ce într-adevăr era de aşteptat, şi-i dădea dreptate domnişoarei' Euisetta să tremure aşa, şi nu mă-nclreplăţea- pe miire să vreau să răm-îh indiferent. Măsea rnca de indife-

rentă a fost silită să cadă brusc, sub ameninţarea unui pericol ce părea tuturor iminent şi teribil. L-am văzut prima oară reflectat în înfăţişarea lui Polacco, ce se apropiase cu Bertini şi Fantappie. Vorbeau între ei, desigur, despre cei doi care continuau să se plimbe pe sub copaci, şi toţi trei rîdeau de vreo înţepătură a lui Fantappie cînd, deodată, s-au oprit, albi la faţă, cu ochii holbaţi. Dar mai ales în înfăţişarea lui Polacco am văzut teroarea. M-am întors sa mă uit : Carlo Ferro !

Venea în spatele nostru, cu şapca de călătorie încă pe cap, aşa cum coborâse din tren cu puţin înainte. Şi cei doi, între timp, continuau să se plimbe pe acolo, fără nici o bs-nuială. pe sub copaci. I-a văzut ? Nu ştiu. Fantappie a avut prezenţa de spirit să strige tare : •— O, Carlo Ferro î

Nestoroffa s-a întors, şi-a lăsat acolo însoţitorul şi atunci s-a văzut — gratis — spectacolul emoţionant al unei dresoare care, spre groaza spectatorilor, înaintează către o fiară înfuriată. A înaintat calmă, fără grabă, cu umbreluţa deschisă încă pe umăr. Şi avea un zîmbet pe buze care ne spunea, chiar dacă nu ne învrednicea cu vreo privire : „De ce vă e frică, imbecililor, dacă sînt eu aici ?" Şi un aer, pe care n-am să-l uit niciodată, exact al celui ce vrea să arate tuturor că o astfel de privire şi un astfel de mers exclud orice frică. Efectul privirii asupra figurii feroce, a corpului încordat, a paşilor nervoşi ai lui Carlo Ferro a îost remarcabil. Nu i-am văzut faţa, i-am văzut trupul aproape muindu-se şi paşii încetinind, pe măsură ce farmecul acţiona mai de aproape. Singurul semn că şi ea trebuia să fie pradă agitaţiei a fost acesta : a început să-i vorbească în franceză.

Nici unul din noi nu s-a uitat în spate, unde Aldo Nuti rămăsese singur, ţintuit între copaci. Dar la un moment dat am constatat că cineva dintre noi, ea, domnişoara Luisetta, se uita acolo, se uita la el, şi poate că nici nu se uitase la altceva, ca şi cum pentru ea pericolul ar fi îost acolo, şi nu la cei doi pe care noi, ceilalţi, îi priveam înspăimântaţi, cu răsuflarea tăiată.

Dar *n-a fost* nimic, pentru moment. Ca să împrăştie furtuna, făcînd mult zgomot, a picat în piaţetă, exact la

timp, ca un tunet providenţial, Borgalli, împreună cu mai mulţi acţionari şi angajaţi ai Casei de filme. Au fosi luaţi la zor Bertini şi Polacco, aflaţi lingă noi ; dar reproşurile severe ale directorului general îi priveau şi pe alţi doi regizori, absenţi. Lucrul mergea încet ! Nici o orientare de principiu ; o confuzie totală ; babilonie, babilonie ! Cincisprezece, douăzeci de subiecte abandonate ; companiile răspîndite ici şi colo, în timp ce s-a spus că toate trebuiau să se unească si să fie gata pentru filmul cu tigrul, pentru care se cheltuiseră mii şi mii de lire ! Care la munte, care la mare : un răsfăţ ! De ce să se mai ţină tigrul acolo ? Lipsea actorul care trebuia să-l ucidă ? Şi unde era actorul ăsta ? A, a sosit acum ? Cum asta ? Unde fusese ?

Actori, figuranţi, maşinist!, o gloată întreagă năvălise din toate părţile la strigatele lui commendatore Borgalli, care a avut astfel satisfacţia de a aprecia cît de mare era autoritatea sa, cît de temută şi. respectată, după liniştea cu care toată lumea de acolo s-a împrăştiat, cînd el *şi-a* încheiat discursul, ordonînd :

— La lucru ! Hai, la lucru !

A dispărut din piaţetă, ca înghiţită Intîi de afluenţa alîtor oameni, iar apoi dusă de refluxul lor, orice urmă a —- să zicem — dramaticei situaţii de dinainte ; într-o parte, Nestoroffa şi Carlo Ferro ; mai încolo, Nuţi, singur, părăsit, sub copaci. Piaţeta *a* rămas goală în faţa noastră. Am auzit-o pe domnişoara Luisetta suspinînd lîngă mine :

— O, Doamne, o, Doamne, şi-şi frîngea mîinile. O, Doamne, şi acum ? Ce o să se întîmple acum ?

Am privît-o cu ciudă, dar am încercat s-o liniştesc :

— Ce vreţi să se întîmple ? Caîmaţi-vă ! N-aţi văzut ? Totul era aranjat... Cel puţin eu am impresia asta. Da, da, îiţi liniştită ! întoarcerea prin surprindere a lui Ferro... Pariez că ea ştia, dacă nu cumva chiar ea i-a telegraf iat ieri ssară să vină ; da, special, ca s-o găsească el aici, într-o discuţie amicală cu domnul Nuti. Credeţi-mă, aşa trebuie să fie.

— Dar el ? El ?

— Care el? Nuti?

— Dacă totul e un joc al celor doi...

— Vă temeţi că o să-şi dea seama ?

— Sigur ! Sigur !

Şi biata micuţă a continuat să-şi frîngă mâinile;

— Ei, şi ce ? Şi dacă-şi dă seama ? am spus eu, Calmaţi-vă, n-o să facă nimic. Credeţi-mă, şi asta *e* calculat.

— De cine ? De ea ? De femeia aceea ?

— De femeia aceea. S-o fi convins înainte, vorbind cu el, că celălalt putea să apară la timp, fără nici un pericol pentru nimeni; calmaţi-vă ! Dacă nu era aşa, Ferro n-ar fi apărut.

Şantaj. Afirmaţia mea cuprindea o totală lipsă de stimă faţă de Nuti ; dacă domnişoara Luisetta voia să se liniştească, trebuia să o accepte. Şi ar fi dorit atîta să se liniştească, domnişoara Luisetta ; dar cu acest preţ nu, nu a acceptat. A dat din cap cu violenţă : nu, nu.

Şi atunci, nimic ! Dar, în realitate, oricîtă încredere aş fi avut în luciditatea rece a Nestoroffei, arnintindu-rni acum de furiile disperate ale lui Nuti, nu mai eram nici eu prea sigur că n-ar trebui să ne facem griji pentru el. Dar gîndul ăsta făcea să-mi crească ciuda, deja aprinsă de spectacolul bietei micuţe speriate, împotriva hotărîrii de a-i aşeza şi a-i ţine pe toţi în faţa aparatului meu, ca hrană pentru el, învîrtind impasibil manivela, mă vedeam şi eu silit să mă interesez de ei, să mă îngrijorez de problemele lor.. Mi-am amintit şi ameninţările, protestele orgolioase ale Nestoroffei, că ea nu se temea de nimic din partea nimănui, fiindcă orice alt rău — un nou delict, închisoarea, moartea însăşi — ar fi fost pentru ea mai mic decît acela pe care îl îndura în secret şi în. care voia să se complacă. Obosise oare, deodată, să se complacă ? Asta era explicaţia hotărîrii luate de ea aseară, în timp ce eu lipseam, de a-i ieşi în întîmpinare lui Nuti, contrar a ceea ce îmi spusese cu o zi înainte ?

— Nici o milă, îmi spusese, nici pentru mine, nici pentru el!

I s-a făcut deodată, milă de sine ? De el, nu, în mod sigur. Dar mila de sine ar însemna pentru ea să pună capăt, oricum, chiar cu preţul unui delict, pedepsei pe care şi-o dăduse trăind cu Carlo Ferro. Cu hotărîre, deodată, a păşit către Nuti şi l-a adus pe Carlo Ferro.

Ce vrea ? Ce se va întîmpla ?

Intre timp, la pr&iz, sub frunziş-al efe-eiumii, unde — în parte costumaţi ca indieni şi în parte ea turişti- englezi —

se îngrămădiseră foarte mulţi actori şi actriţe din cele patru companii, s-au întâmplat următoarele. Erau toţi, sau se prefăceau că sînt, furioşi şi gălăgioşi în urma răbufnirii "de dimineaţă a lui Borgalli, şi-1 provocau de la o vreme pe Carlo Ferro, dîndu-i de înţeles în mod clar că lui îi datorau acea răbufnire, fiindcă avusese la început atîtea pretenţii prosteşti şi apoi încercase să se sustragă rolului ce i se încredinţase în filmul cu tigrul, plecînd, ca şi cum ar fi fost într-adevăr un risc serios să ucizi o fiară sleită de atîtea luni de captivitate .: o asigurare de o sută de mii de lire, condiţii etc. Carlo Ferro stătea la o măsuţă, deoparte, cu Nestoroffa. Era galben ; se vedea clar că făcea eforturi enorme să se stăpînească ; ne aşteptam *cu* toţii ca, din-Ir-o clipă în alta, să izbucnească, să sară în sus. Am rămas de aceea uluiţi cînd, în locul lui, un altul, căruia nimeni nu-i dădea atenţie, a izbucnit deodată, înaintînd -către măsuţa la care stăteau Ferro şi Nestoroffa. Era Nuti, foarte palid, în liniştea încărcată de o aşteptare violentă, s-a auzit un strigăt uşor de spaimă, căruia i-a răspuns imediat, imperios, un gest al mîinii Variei Nestoroff, aşezîndu-se pe braţul lui Carlo Ferro.

Nuti a spus., privindu-1 cu hotărîre pe Ferro în ochi :

— Vreţi să-mi cedaţi mie rolul dumneavoastră ? Mă angajez în faţa tuturor să-1 iau fără nici o condiţie.

Carlo Ferro n-a sărit în picioare şi nu s-a repezit la provocator. Spre uimirea tuturor, s-a relaxat, s-a întins cu nerușinare pe scaun ; şi-a plecat capul într-o parte, uitîn-du-se de jos în sus, şi a ridicat întîi puţin braţul pe care mîna aceea apăsa, spunîndu-i Nestoroffei :

— Vă rog...

Apoi, adresîndu-se lui Nuti :

— Dumneavoastră ? Rolul meu ? Cu cea mai mare plă cere, dragă domnule ! Fiindcă eu sînt un laş... mi-e o frică teribilă. Cu cea mai mare plăcere, dragă domnule !

Si a rîs, cum n-am văzut pe nimeni, niciodată, rîzînd. Hohotul acela le-a dat tuturor un fior şi, în acel fior general şi sub şfichiul rîsului, Nuti a rămas ca rătăcit, cu inima tremurînd de elanul ce-1 împinsese contra rivalului său şi care nimerise în gol, în faţa primirii aceleia neru-

şinate şi de o docilitate batjocoritoare. A privit în jur şi atunci, dintr-o dată, văzîndu-i figura palidă şi rătăcită, toţi au izbucnit în hohote, rîzînd de el fără să se poată opri. Tensiunea plină de neliniște se potolea astfel, într-un hohot enorm de ușurare, pe seamă provocatorului. Exclamaţii dispreţuitoare se auzeau ici şi colo, mici izbucniri în larma generală : „Ce figură i-a făcut !", „Prins în cursă !", „Şoricelul !".

Ar fi făcut bine Nuti să înceapă să rîdă şi el împreună cu ceilalţi ; dar, din nefericire, a vrut să fie tare în rolul acela ridicol, căutînd din ochi pe cineva de care să se agate pentru a rămîne încă la suprafaţă, în mijlocul furtunii aceleia de ilaritate, şi a bîlbîit :

— Deci... deci, acceptat ?... Am să-1 fac eu... Acceptat !

Piuă şi eu, oricîtă mâhnire îmi provoca, mi-am întors imediat privirea de la el pentru a nu mă uita la Nestoroffa, care avea în ochii dilataţi o sclipire de rîs răutăcios.

H

Prins în cursă. Asta-i tot. Asta a vrut Nestoroffa şi nimic altceva — ca în cuşcă să intre el.

în ce scop ? Mi se pare ușor de înţeles, din felul în. care a aranjat lucrurile : ca mai întîi toţi, dispreţuindu-1 pe Carlo Ferro, pe care ea 1-a convins şi 1-a silit să se îndepărteze, să spună că nu exista nici un risc să intri în cuşcă, în aşa fel ca, mai apoi, cu atît mai ridicolă să apară, din partea lui Nuti, bravada de a intra el, iar din rîseteJe cu care fusese primită această bravadă să fie, dacă nu chiar salvat, cît mai puţin atins amorul propriu al lui Ferro ; ba nu, nici măcar atins, fiindcă datorită satisfacţiei răutăcioase încercate la vederea unei biete păsări căzînd în cursă, acum toţi recunosc că acea cursă nu e un lucru plăcut ; şi, deci, bravo lui Ferro, care a reuşit să se descurce pe seama acelei păsări, în sfîrşit, asta a vrut Nestoroffa, mi se pare evident : să-şi bată joc de Nuti, demonstrîn-du-i că îi stătea atîta la inimă Ferro, încît dorea să-1 cruţe pînă şi de un fleac, pînă şi de umbra unui pericol foarte îndepărtat, cum ar fi acela de a intra în cuşcă să împuşti o

fiară despre care toţi spun că e sleită de atîtea luni ele captivitate. Da, 1-a prins cu eleganţă de nas şi, în râsetele tuturor, 1-a introdus în cuşcă.

Pînă şi cei mai morali moralişti, fără să vrea, lasă să transpară printre rîndurile fabulelor lor o vie satisfacţie pentru vicleniile vulpii în dauna lupului sau a iepurelui sau a găinii : şi Dumnezeu ştie ce reprezintă vulpea In fabulele acelea ! Morala e mereu aceeaşi, că paguba şi batjocura rămîn proştilor, timizilor, celor simpli, şi că mai ales isteţimea e deci demnă de preţuire, chiar cînd nu ajunge' la struguri şi zice ca sînt acri. Frumoasă morală ! Dar vulpea joacă mereu farsa asta moraliştilor care, orice ar face, nu reuşesc s-o prezinte într-o lumină proastă. Aţi ris-vreodată de fabula cu vulpea şi strugurii ? Eu nu, niciodată. Fiindcă nici o înţelepciune nu mi s-a părut mai înţeleaptă ea asta, care te învaţă să te vindeci de orice p>£fcă,- dispreţuîndu-o.

Asta acum — bineînţeles — o spun pentru mine, care ă.j -vrea- să fiu vulpe şi nu sînt. Nu pot s-o numesc struguri acri, eu, pe domnişoara Luisetta. Şi biata micuţă, la inima căreia nu am putut să ajung, uite, face totul ca eu, cînd sînt lîngă ea, să-mi pierd judecata, calmul impasibil, frumoasa înţelepciune pe care de-atîtea ori mi-am propus 3-0 urmez, în sfîrşit, acea mult lăudată *tăcere de obiect* a mea. As vrea s-o dispreţuiesc pe domnişoara Luisetta, văzîndro atît de pierdută după prostul ăla ; dar nu pot, Biata-micuţă nu mai doarme şi vine la mine în cameră să rni~o spună în fiecare dimineaţă, cu nişte ochi care îşi schimbă culoarea, acum foarte albaştri, acum de un verde palid, cu pupila ba dilatîndu-se de spaimă, ba contractîn-du-se înir-un punct, în care pare împlîntată durerea cea mai ascuţită.

O întreb : „Nu dormiţi ? De ce ?", împins de o dorinţă răutăcioasă de a o înciuda, pe care aş vrea, dar nu izbutesc, s-o reprim. „Vîrsta dumneavoastră, anotimpul ar trebui să vă invite la somn. Nu ? De ce ?". încerc plăcerea grozavă de a o sili să-mi spună că nu doarme din cauza lui Nuti, fiindcă se teme că el... A, da ? Şi atunci : „Ba nu, dormiţi, totul merge bine, foarte bine. Dac-aţi vedea cu cît avînt s-a apucat să joace rolul din filmul cu tigrul ! Chiar

foarte bine, fiindcă de tînăr eî^ spunea, dacă bunicul i-ar fi dat voie, s-ar fi făcut actor dramatic ; şi n-ar fi greşit cu nimic ! Grozavă înclinaţie naturală ; o adevărată eleganţa şi noblețe ; perfectă încarnare a unui *gentleman* englez în urmărirea perfidei Miss în voiaj prin Indii ! Şi de-aţi vedea cu cîtă docilitate şi politețe acceptă sfaturile actorilor profesionişti, pe ale regizorilor Bertini şi Polacco, şi cum se bucură de laudele lor ! Nici o teamă, deci, domnişoară. Fiţi liniştită... Cum se explică asta ? Poate aşa : nefăcînd nimic, fericitul de el, toată viaţa, acum că, din întîmplare, s-a apucat să facă un lucru, şi tocmai pe acela pe care i-ar plăcut cîndva să-l facă, iată. a prins gust, se amuză, plin de sine."

Nu ? Domnişoara Luisetta zice că nu, se încăpăţînează să zică că nu, nu, nu ; că nu i se pare posibil ; că nu poate să creadă una ca asta ; că în el mocneşte o pasiune violentă pe care n-o lasă să transpară.

Nimic mai uşor. cînd o bănuială de genul ăsta s-a fixat, să vezi în cel mai mic gest un semn revelator. Şi descoperă atîtea, domnişoara Luisetta ! Şi vine la mine în cameră să mi le spună în fiecare dimineaţă : „scrie", „e încruntat", „nu se uită la mine", „a uitat să salute"...

— Da, domnişoară : uitaţi-vă. azi şi-a suflat nasul cu mîna stingă, în loc de mîna dreaptă !

Nu rîde domnişoara Luisetta ; mă priveşte încruntată,: să vadă dacă vorbesc serios ; pe urmă pleacă supărată şi mi-l trimite în cameră pe Cavalena, tatăl, care •— duj cum văd — face totul, bietul de el, să depăşească, cînd. cu mine, consternarea pe care fiica a reuşit să i-o transmiţi cu adevărat, încercînd să recurgă la consideraţii abstracte/*

— Femeia ! — îmi spune, dînd din mîini. Dumnea voastră, spre norocul dumneavoastră (şi să. fie mereu aţa. v-o doresc din inimă, domnule Gubbio !) n-aţi întîlnit-o. în viaţa dumneavoastră, pe Duşmancă. Dar uitaţi-vă la mine ! Ce proşti sînt cei care, cînd aud c-o defineşti pe femeie drept „duşmancă", îţi răspund imediat : „Dar mama dumitale ? Surorile ? Fiicele dumitale ?", ca şi cum pentru bărbat, care în aceste cazuri e fiu. frate. tată. c!e ar fi femei ! Ce femei ? Mama noastră ? Trebuie s-o punem pe marna noastră în faţa tatălui nostru, aşa eu-rn trebuie să le

punem pe surorile şi fiicele noastre în faţa -soţilor lor ; atunci da, femeia, duşmanca o să apară ! îmi e mai greu cînd e vorba de biata mea fetiţă ? Dar n-am nici cea mai mică dificultate în a admite, domnule Gubbio, că şi ea, desigur, Şese a mea, poate să devină, ca toate celelalte femei în faţa bărbatului, duşmancă. Şi nu există bunătate, indulgenţă în cazul ăsta, credeţi-mă ! Cînd o întîlniţi în cale tocmai pe aceea, pe aceea de care vă vorbesc eu, pe duşmancă, aveţi de ales : sau o omorîţi dumneavoastră, sau vă aduce ea în halul în care sînt eu ! Dar cîţi sînt capabili să suporte starea mea ? Lăsaţi-mi cel puţin această mică satisfacţie, să spun că sînt foarte puţini, domnule Gubbio, foarte puţini !

Eu îi răspund că sînt cu totul de acord.

— De acord ? mă întreabă atunci Cavalena, cu o sur prindere pe care se grăbeşte s-o ascundă, de frică să nu-i ghicesc jocul. De acord ?

Şi mă priveşte timid în ochi, ca pentru a surprinde momentul de alunecare, fără a rupe acest acord, de la consideraţiile abstracte la cazul concret. Dar aici îl opresc imediat.

— O, Doamne, dar de ce, îl întreb, ţineţi neapărat să credeţi că doamna Nestoroff e atît de hotărâtă să fie duş manca domnului Nuti ?

— Cum, cum ? Iertaţi-mă ! Nu vi se pare ? Dar e 1 E duşmanca ! a exclamat Cavalena. Asta mi se pare neîndo ielnic.

— Dar de ce ? 1-am întrebat din nou. Neîndoielnic
pentru mine este faptul că ea nu vrea să-i fie nici prie tenă, nici duşmancă, nimic.

— Ba tocmai de asta ! se repede Cavalena. Iertaţi-mă, oare pe femeie trebuie s-o privim în sine şi pentru sine ? Nu, ci mereu faţă de un bărbat, domnule Gubbio ! Şi e cu atît mai duşmancă, în anumite cazuri, cu cît e mai indife rentă ! Şi în cazul acesta, cum poate face pe indiferenta, iertaţi-mă, acum, după tot răul pe care i 1-a făcut ? Şi asta nu-i de ajuns ; şi batjocura ? Iertaţi-mă !

Mă uit la el un timp şi, cu un suspin, o iau de la început:

— Foarte bine. Dar de ce ţineţi neapărat să credeţi că indiferenţa şi batjocura doamnei Nestoroff i-au provocat

lui Nuti, ştiu eu, ura, mînia, intenţii violente de răzbunare ? Cu ce argumentaţi asta ? El nu arată deloc aşa cevaJ Se poartă foarte calm. joacă cu o plăcere evidentă rolul său de *gentleman* englez...

— Nu e normal ! Nu e normal ! protestează Cavalena, dînd din umeri. Credeţi-mă, domnule Gubbio, nu e normal ! fata mea are dreptate. Dacă 1-aş vedea plîngînd de furie sau durere, consumîndu-se, zvîrcolindu-se, chinuindu-se, gata, aş zice : „Uite, înclină către una sau alta din cele două atitudini".

— Adică ?

— Cele două atitudini ce se pot lua cînd ai în faţă duş manca, înţelegeţi ? Dar calmul ăsta nu, nu e normal ! L-arn văzut nebun după femeia asta, nebun de legat ; şi acum... Cum aşa ? Nu e normal ! Nu e normal !

Eu fac atunci un semn cu degetul, pe care bietul Ca-| valena, la început, nu-1 înţelege.

— Ce vreţi să spuneţi ? mă întreabă.

Fac din nou semnul; apoi, foarte calm :

— Mai sus, uite, mai sus...

•— Mai sus... ce ?

— O treaptă mai sus, domnule Fabrizio ; suiţi încă treaptă pe scara acestor consideraţii abstracte, din care aţii vrut să-mi daţi o probă la început. Credeţi-mă că, dacă| vreţi să vă liniştiţi, asta-i singura cale. Şi e şi la modă,j astăzi.

— Cum vine asta ? mă întreabă, uluit, Cavalena.

Şi eu :

— Să evadezi, domnule Fabrizio, să evadezi ; să eviţi drama ! E un lucru minunat, şi încă la modă, v-o repet. Să te e-va-pori în divagaţii, să le zicem aşa, lirice, asupra necesităţilor brutale ale vieţii, în contratimp şi nepotrivite şi fără logică ; sus, o treaptă mai sus de orice realitate ce dă semn că vrea să se înfiripe, mică şi crudă, în faţa ochilor. Să imiţi, în sfîrşit, păsările din colivie, domnule Fabrizio, care-şi lasă, ici şi colo, săltînd. micile lor porcării, iar pe urmă zboară pe deasupra : proza şi poezia ; e la modă. Imediat ce lucrurile iau o întorsătură proastă, imediat ce doi, să zicem, se iau la bătaie sau scot cuţitul, gata, sus,

priveşti în sus, cum *e* vremea, rîndunelele care zboară, sau măcar liliecii, dacă trece vreun nor ; în ce fază e luna şi dacă stelele par de aur sau de argint. Treci drept original şi dai impresia că înţelegi viaţa mai adînc.

Cavalena mă priveşte cu ochii mari : poate î se pare că am înnebunit.

— Ei. zice pe urmă. Să poţi s-o faci !

— E foarte uşor, domnule Fabrizio ! Ce-ţi trebuie ?

Deîndată ce o dramă îţi apare în faţa ochilor, deîndată ce lucrurile dau semn că prind puţină consistenţă şi-ţi sar în ochi, solide, concrete, ameninţătoare, scoţi la iveală ne bunul din tine, poetul îndurerat, înarmat cu o mică pompă aspiratoare ; te apuci să aspiri din proza realităţii mes chine, vulgare, puţină poezie amară, şi s-a făcut !

— Dar inima ? mă întreabă Cavalena.

';' — Ce inimă ?

•/ •— Pentru Dumnezeu, inima ! Ar trebui să n-ai inimă i

— Ce inimă, domnule Fabrizio ? Nimic. Prostii. Ce-i pasă inimii mele că X plînge sau Y se căsătoreşte, cutare îl omoară pe cutare, şi aşa mai departe ? Eu evadez, evit drama, divaghez, uite, divaghez !

Bietul Cavalena se holbează la mine tot mai tare. Mă ridic în picioare şi îi spun, drept concluzie :

— în sfîrşit, la consternarea dumneavoastră şi a fiicei dumneavoastră, domnule Fabrizio, eu răspund aşa : că nu vreau să mai ştiu de nimic ; m~am săturat de toate şi pe toate le-aş trimite la naiba. Domnule Fabrizio, spuneţi-i fiicei dumneavoastră : eu sînt operator, asta-i !

Şi plec la *Kosmograph.*

Ii!

Sîntem, dac-o vrea Dumnezeu, la sfîrşit. Nu mai lipseşte, acum, decît ultimul tablou, al uciderii tigrului.

Tigrul : uite, prefer, dacă tot e să mă mir, s-o fac în faţa lui ; şi mă duc să-i fac o vizită, ultima, în faţa cuştii,

S-a obişnuit să mă vadă, frumoasa fiară, şi nu se mişcă, Doar încruntă puţin din sprâncene, de plictiseală ; dar mă suportă, împreună cu apăsarea acestei linişti însoritei

grave, din jur, care aici, în cuşcă, se impregnează de mirosul greu, de animal. Soarele intră în cuşcă şi tigrul îşi închide ochii pe jumătate, poate ca să viseze, poate ca să nu vadă dîrele de umbră proiectate în jur de zăbrelele de fier. Ah, trebuie să fie teribil de plictisit, pînă şi de mila pe care i-o arăt ; şi cred că, pentru a o face să în- i ceteze cu o recompensa pe măsură, m-ar devora cu plă- l cere. Această dorinţă, pe care zăbrelele i-o fac irealizabilă, îl determină să suspine adînc ; şi fiindcă stă lungit, cu " capul abandonat, moale, pe o labă, văd, cînd suspină, cum se ridică un norişor de praf de pe podeaua cuştii. Mă rmhneşte acest suspin, deşi îi înţeleg motivul : e recunoaşterea dureroasă că l-au privat de dreptul său natural de a-l devora pe om, pe care, cu toată dreptatea, îl recunoaşte ca pe duşmanul său.

— Mîine, îi. spun. Mane dimineaţă, dragul meu, supliciul acesta se va sfîrşi. Desigur că acest supliciu e totuşi ceva şi. că. atunci cînd totul se va sfîrşi, pentru tine nu va mai fi nimic. Dar, între acest supliciu şi nimic, mai bine rn mic ! Aşa, departe de locurile tale sălbatice, fără să poţi să sfîşii sau să sperii pe cineva, ce fel de tigru eşti tu ? Ascultă, ascultă... Se pregăteşte acolo cuşca cea marc... Tu eşti deja obişnuit să auzi ciocăniturile şi nu le mai dai atenţie. Vezi, aici eşti mai norocos clecît omul : omul poaie gîndi, auzind ciocăniturile : „Uite, astea sînt pentru mine : sî n t ale tîmplarului care îmi pregăteşte coşciugul". Tu eşti deja în coşciug şi nu ştii asta ; va fi o cuşcă mult mai mare ; şi o să ai consolarea de ceva culoare locală şi acolo : va reprezenta un colţ de pădure. Cuşca în care stai acum va fi transportată acolo şi apropiată, pînă se va lipi de cealaltă. Un maşinist se va sui aici, pe acoperişul acesteia, şi-i va ridica grilajul, în timp ce un alt maşinist va ridica grilajul celeilalte ; şi tu, atunci, printre trunchiurile copacilor, vei intra prudent şi mirat. Dar o sa auzi. imediat un ţăcănit curios. Nimic ! O să fiu eu, care o să învîrtesc manivela aparatului pe trepied ; da, in cuşcă şi eu, cu tine ; dar tu nu-mi da atenţie ! Vezi ? Ceva. mai în faţa mea stă la pîndă un altul, un altul care ochieşte şi te împuşcă, ah, iată-te jos, greu, fulgerat în elanul tăi/… O să mă apropii ; o să prind cu aparatul, fără nici un pericol de-aeum, ultimele tale zvîcniri, şi adio !

••; Dacă se va sfîrşi aşa...

Astă-seară, ieşind din *secţia Pozitivului,* unde, datorită insistenţelor lui Borgalli, am ajutat şi eu la montajul scenelor acestui film monstruos, 1-am zărit venindu-mi în întîmpinare pe Aldo Nu ti, ca să mergem împreună, lucru neobişnuit, pînă acasă. Am observat imediat că încerca, sau mai bine zis se silea, să nu arate că are ceva să-mi spună.

— Vă duceţi acasă ?

[13] - r r- Da.

— Şi eu.

La un moment dat m-a întrebat :

— Aţi fost azi la *Sala de proiecţii ?*

— Nu. Am lucrat jos.

Linişte, o vreme. Pe urmă a încercat cu un zîmbet, care voia să pară de satisfacţie :

—- Au fost vizionate fragmentele cu mine. Am făcut impresie bună tuturor. Nu mi-aş fi imaginat că ar putea să iasă aşa bine. Mai ales unul. Aş fi vrut să-l vedeţi,

— Care ?

— Acela unde apar singur, un moment, desprins din cadru, mărit, cu un deget aşa, lâ: gură, gînditor. Poate durează cam mult... figura e prea aproape... eu ochii ăia... Se pot număra firele genelor. De-abia aşteptam să dis pară de pe ecran.

M-am întors către el, dar mi-a scăpat imediat, cu o observaţie evidentă :

— Da ! a spus. E curios efectul pe care n.i-1 produce imaginea noastră reprodusă fotografic, chiar într-un sim plu portret, cînd îl privim pentru prima oară. De ce ?

— Poate, i-am răspuns, fiindcă ne simţim fixaţi acolo, într-un moment care deja nu ne mai aparţine ; care va rămîne şi care se va îndepărta din ce în ce mai mult.

— Poate ! a suspinat. Mereu mai departe pentru noi...

— Nu, am adăugat, şi pentru imagine. Imaginea îm-bătrîneşte şi ea, aşa cum îmbătrînim şi noi, încet-încet Iinbătrîneşte, chiar dacă e fixată acolo pentru eternitate, în acel moment ; îmbătrîneşte tînără, dacă sîntem tineri, fiindcă tînărul acela devine, din an în an, mereu mai bătrîn cu noi, în noi.

•— Nu înţeleg.

— E uşor de înţeles, dacă vă gîndiţi un pic. Uitaţi 5 timpul de acolo, din portret, nu mai merge înainte, nu se mai îndepărtează mereu, din ceas în ceas, cu noi, spre viitor ; pare să rămînă fixat acolo, dar se îndepărtează :;i el, în sens invers ; se scufundă din ce în ce mai tare în trecut, în consecinţă, imaginea, acolo, e un lucru mort, care cti timpul se îndepărtează încet-încet, şi ea, în trecut : şi cu cît e mai tînără, cu atît devine mai bătrînă şi înde părtată.

— A, da, aşa... da, da, a spus. Dar există ceva şi mai trist. O imagine îmbătrînită în gol.

— Cum, în gol ?

— Imaginea cuiva mort de tînăr.

M-am întors din nou spre el ; dar a adăugat imediat:

— Am un portret de-al tatălui meu, mort foarte tînăr, cam la vîrsta mea de acum ; aşa că nu l-am cunoscut. Am păstrat eu evlavie această imagine, deşi nu îmi spune nimic. A îmbătrînit ; şi ea, da, scufundîndu-se, cum spuneţi, în trecut. Dar timpul, care a îmbătrînit această imagine, nu 1-a îmbătrînit pe tatăl meu ; tatăl meu n-a trăit timpul acesta. Şi-mi apare mie, în gol, din golul acestei vieţi care pentru el nu a existat, îmi apare mie cu imaginea lui bătrînă de tînăr, care nu-mi spune nimic, care nu-mi poate spune nimic, fiindcă nici măcar nu ştie că -^u exist. Şi, într-adevăr, e un portret pe care şi l-a făcut înainte de a se căsători ; portret, deci, de pe vremea cînd nu era tatăl meu. Eu acolo nu exist, aşa cum toată viaţa mea a fost fără el.

— E trist...

~;— Trist, da. Dar în orice familie, în vechile albume cu fotografii, pe măsuţele din faţa canapelelor din salonaşele, de provincie, gîndiţi-vă cîte imagini îngălbenite, ale unor oameni care nu mai spun nimic, de care nu se mai ş.tie cine au fost, ce-au făcut, cum au murit...

Deodată a schimbat vorba, ca să mă întrebe, încruntat

— Cît poate să dureze o peliculă ?

Mu mi se mai adresa ca unuia cu care i-ar fi plăcut sil converseze ; ci ca unui operator. Iar tonul vocii era atîf de diferit, aşa de schimbată expresia feţei, încît am sim-"

ţit din nou, deodată, izbucnind dinăuntrul meu ciuda pe care o mocnisem de o vreme împotriva tuturor. De ce voia să ştie cît poate dura o peliculă ? A venit eu mine ca să se intereseze de asta ? Sau pentru plăcerea de a mâ speria, lăsînclu-mă să întrevăd că intenţiona să facă o prostie a doua zi, astfel încît din plimbarea aceasta să-mî rămînă o amintire tragică sau o remuşcare ?

Am fost tentat să mă proţăpesc în faţa lui şi să-i strig :

— Ştii ce, dragul meu ? Cu mine po£i s-o laşi balta,
fiindcă nu-mi pasă deloc de tine ! Poţi să faci toate nebu niile care-ţi trec prin cap sau care-ţi plac, astă-seară,
mîine : nu mă emoţionez. Mă întrebi poate cît durează o peliculă ca eu să mă gîndesc că rămîne din tine imaginea aceea cu degetul la gură ? Şi crezi poate că trebuie să umpli şi să sperii toată lumea cu imaginea ta măritâ, în care *se pot număra genele jir cu jir ?* Dar cît vrei să dureze o peliculă ?

Am clat din umeri şi i-am răspuns :

— După întrebuinţarea ce i se dă.

Şi el, din tonul vocii mele, altul, a înţeles că starea mea de spirit s-a schimbat, şi m-a privit atunci într-tm fel care mi-a provocat mila.

Da, el era încă aici, pe Pămînt, o fiinţă măruntă, la-utilă, aproape nulă ; dar era, şi era lîngă mine, şi suferea. Şi el suferea, ca toţi ceilalţi, de răul vieţii, care e adevăratul rău al tuturor. El suferea aşa din motive nu prea demne ; dar a cui era vina, dacă se născuse atît de mic ? Chiar atît de mic, suferea, şi suferinţa era mare pentru el, oricum nedemnă... Era a vieţii ! Una din atîtea în-tîmplări ale vieţii, care se abătuse asupra lui ca să-i îa tot puţinul pe care-1 avea în el, să-1 zdrobească şi să-1 distrugă ! Acum era aici. alături ele mine încă, într-o seară ce iunie, a cărei dulceaţă n--o putea respira ; mîine poate, fiindcă viaţa s-a întors astfel înlăuntrul ei, n-o să mai fie ; n-o să-şi mai mişte picioarele acelea ca să păşească ; n-o să mai vadă bulevardul acela pe care mergeam ; şi n-o să-şi mai încalţe singur picioarele cu pantofi frumoşi de lac şi cu şosete de mătase, şi n-o să-şi mai admire, chiar în plină disperare, în faţa oglinzii de la dulap, eleganţa

hainei turnate pe corpul frumos şi zvelt, pe care i-1 puteam atinge, uite, încă viu, sensibil, Ungă mine.

— Frate...

Nu, nu i-am spus cuvîntul acesta. Anumite cuvinte se simt, într-o clipă trecătoare ; nu se pronunţă. Isus a putu! să le spună, el care nu se îmbrăca cum mă îmbrac eu şi nu era, ca mine, operator, într-o lume care se distrează la un spectacol de cinema şi admite o meserie ca a mea, unele cuvinte, unele stări sufleteşti devin ridicole.

„Dacă i-aş fi spus frate domnului Nuli, m-am gîndit, s-ar fi simţit jignit, fiindcă... da, ani putut eu să fac puţină filozofie despre imaginile care îmbătrinesc, dar ce sînt cu pentru el ? Un operator : o mină care învîrteste o manivelă"".

El o un ..domn", poate cu nebunia deja în cutia craniană, cu disperarea în suflet, dar un bogat „domn cu titlu", care îşi aminteşte bine că m-a cunoscut ca pe un biet student, umil meditator al lui Giorgio Mirelli, la vila din Sorrento. Vrea să păstreze distanţa şi mă obligă s-o păstrez şi eu, acum : distanţa pe cure timpul şi profesia mea au stabilit-o, între el şi. mine, aparatul.

— Mă iertaţi, m-a întrebat, puţin înainte să ajungem acasă, cum o să faceţi mîine să prindeţi scena cu uciderea tigrului. ?

— E uşor. am răspuns. O să stau în spatele dum neavoastră.

—• Dar nu vor fi zăbrelele cuştii, plantele nu vă vor împiedica ?

— Pe mine, nu. O să stau în cuşcă cu dumneavoastră.

S-a oprit să se uite la mine, surprins :

— în cuşcă şi dumneavoastră ?

— Sigur, am răspuns sec.

— Şi dacă... dacă eu greşesc ţinta ?

— Ştiu că sînteţi un ochitor încercat. Dar, dealt-feîJ ce mare pagubă ? Toţi actorii, mîine, vor sta în jurul cuştii! să asiste la scenă. Mulţi vor fi înarmaţi, şi gata să tragă şi e j. i

3-a gîndit puţin, încruntat, ca şi cum vestea 1-ar fi:) contrariat.

— Doar nu vor trage înaintea mea, a spus pe urmă.jj

— Nu, sigur. Vor trage dacă va fi nevoie.

"— Dar atunci, a întrebat, de *ce* domnul acela,,, domnul Ferro-a avut atîtea pretenţii, dacă nu e, într-adevăr, nici un pericol ? .

— Fiindcă în cazul lui Ferro ceilalţi, din afara cuştii, înarmaţi, poate n-ar fi existat.

— A. deci sînt pentru mine ? Au luat măsura asta de
precauţie pentru mine ? E ridicol ! Cine a luat-o ? Aţi
luat-o, poate, dumneavoastră ?

— Eu nu. Ce amestec am eu ?

,— De unde ştiţi, atunci ?

.— Mi-a spus Polacco.

— El v-a spus ? Deci e hotărîrea lui Polacco ? A,
mîine dimineaţă o să vadă el ! Eu nu vreau, înţelegeţi,
au vreau !

— Mie-mi spuneţi ?

— Şi dumneavoastră !

— Dragă domnule, credeţl-mă că mie nu-mi ţine nici de .cald, nici de frig : nimeriţi sau greşiţi ţinta, faceţi în cuşcă toate nebuniile pe care le doriţi, eu nu mă emoţionez, fiţi sigur. Orice s-ar întîmpla, voi continua să învîrtesc impasibil manivela. Ţineţi bine minte asta !

' • II

De învîrtit manivela, am învîrtit-o, M-am ţinut de cu-vînt : pînă la sfîrşit. Dar răzbunarea pentru faptul că trebuia să-i dau, ca un servitor, viaţa ca hrană aparatului meu, viaţa a întors-o împotriva mea, la momentul culminant, Nu-i nimic. Nimeni însă nu va putea nega că am atins acum perfecţiunea.

Ca operator, eu sînt acum într-adevăr perfect.

După vreo lună de la întîmplarea îngrozitoare, de care se mai vorbeşte încă peste tot. închei notele mele.

Un stilou şi o bucată ele hîrtie : nu-mi mai rămîne alt mijloc de a comunica cu oamenii. Mi-am pierdut glasul ; am rămas mut pe vecie, într-un loc din aceste note scrie : „:Sufăr din cauza tăcerii mele, în care toţi intră ca într-un loc ospitalier. *Aş vrea acum ca tăcerea mea să se închidă* eu *totul în jurul meu,"* Şi s-a închis. N-aş putea altfel să fiu un servitor mai bun pentru maşina mea.

Dai[1] *iată toata* scena, aşa cum s-a desfăşurat.

Nenorocitul aceia, în dimineaţa următoare, s-a dus la Borgalli să protesteze vehement contra lui Polacco, pentru situaţia ridicolă la care se credea expus de acesta prin măsurile de protecţie. A pretins să fie revocate cu orice preţ, ctînd o probă tuturor, dacă era nevoie, de binecunoscuta lui îndemmare de ţintaş. Polacco s-a scuzat în fata îui Borgalli, spunînd că a luat măsurile nu fiindcă n-ar fi avut încredere în curajul şi ochiul lui Nuti, ci din prudenţă, ştiind că N *uti e* foarte nervos, cum dealtfel o şi dovedea prin protestul atît de turbulent, în locul mulţu-miriîor prieteneşti cuvenite, la care s-ar fi aşteptat.

— Pe urmă, a adăugat în mod nefericit, arulmdu-mă pe mine, iată, cornmendatore, e aici şi Gubbio, care trebuie să intre în cuşcă...

M-a privit atît de dispreţuitor nenorocitul de Nuti, că imediat am izbucnit, ad.resînclu~rnă lui Poiacco :

— Dar nu, dragul meu ! Nu vorbi pentru mine, te rog ! Ştii bine că o să stau acolo să filmez liniştit, chiar
âacă-1 văd pe domnul acesta în botul şi între ghearele
fiarei !

Actorii veniţi să asiste la scenă au rîs ; şi atunci Po-îacco a dat din umeri şi a renunţat sau, mai curînd, s-a prefăcut că renunţă Spre norocul meu, cum am aflat pe armă, i-a rugat în secret pe Fantappie şi pe un altul să se înarmeze pe ascuns şi să fie gata în caz de nevoie. Nuti s-a dus în camera lui să-şi pună costumul de vînă-"<or ; eu m-am dus la *secţia Negativului* să pregătesc aparatul. Spre norocul Casei de filme, am luat mult mai .multă peliculă decît era nevoie, judecind aproximativ după durata scenei. Cînd m-am întors în piaţeta aglomerată, în mijlocul cuştii enorme decorate ca o pădure, cealaltă cuşcă, cu tigrul înăuntru, fusese transportată şi apropiată, astfel încît cele două cuşti comunicau între *els.* Nu mai rămînea decît să se ridice grilajul celei mici.

Foarte mulţi actori din cele patru companii se aşezaseră ici şi colo, aproape, ca să poată vedea printre trunchiurile şi frunzele care ascundeau zăbrelele. Am sperat o clipă că Nestoroffa, atingîndu-şi scopul propus, o să

aibă măcar prudenţa să nu vină. Dar uite-o acoîo, din păcate.

Stătea mai la o parte, cu Carlo Ferro, îmbrăcată în-tr-un verde vesel, şi zîmbea aplecîndu-şi mereu urechea la vorbele lui, deşi, din atitudinea ei posomorită se vedea cîar că la cuvintele acelea nu ar fi trebuit să răspundă cu zîmbete. Dar surîsul ei, pentru ceilalţi, pentru toţi cei ce o priveau, şi chiar pentru mine, cînd am fixat-o, a devenit mai viu ; şi mi-a spus încă o dată că nu se temea de nimic, fiindcă eu ştiam care era cel mai mare rău pentru ea : îl avea alături — uite-1 acolo — pe Ferro ; era pedeapsa ei, şi voia pînă la sfîrşit, cu zîmbetul ei, să-i guste cuvintele grosolane pe care probabil el i le spunea atunci.

Luîndu-mi ochii de la ea, i-am căutat pe ai lui Nuti. Erau tulburi. Desigur, şi el o zărise pe Nestoroffa acolo, Ja distanţă ; dar s-a prefăcut că n-o vede. Faţa îi era foarte încordată. Se silea să zîmbească, dar zîmbea doar cu buzele, cu greu, nervos, la cuvintele pe care cineva i le adresa. Şapca de velur negru pe cap, cu cozoroc lung, tunica roşie, o trompetă de vînătoare, de alamă, în bandulieră, pantaloni albi, de piele, strînşi pe coapse, cizme cu pinteni, puşca în mînă : uite-1, era gata.

A fost ridicat grilajul cuştii mari, prin care trebuia să fim introduşi eu şi el ; ca să ne uşureze urcarea, doi maşinişti au adus un scăunel cu două trepte. A intrat întîi el, pe urmă eu. în timp ce aşezam aparatul pe trepied, introdus prin uşiţă. am observat că la început Nuti a îngenuncheat în punctul fixat, apoi s-a ridicat şi s-a dus să dea la o parte puţin frunzele dintr-o latură a cuştii, ca pentru a face o ferestruică. Numai eu aş fi putut să-1 întreb :

— De ce ?

Dar starea noastră de spirit nu ne permitea să schimbăm atunci nici măcar un cuvînt. Pe urmă, gestul acela putea fi interpretat de mine în mai multe feluri, şi asta m-ar fi ţinut în nesiguranţă într-un moment în care siguranţa şi precizia îmi erau foarte necesare. Şi atunci a fost pentru mine ca şi cum Nuti nu s-ar fi mişcat ; nu numai că nu m-am gîndit la gestul lui, dar a fost ca şi cum nici nu 1-aş fi observat.

El s-a întors la locul fixat şi a luat puşca în mînâ ; am zis :

— Gata.

S-a auzit din cuşca cealaltă zgomotul grilajului ridicai Eolacco, văzînd poate fiara cum încerca să intre prin grilajul înălţat, a strigat, în liniştea ce se lăsase :

— Atenţie, se filmează !

Eu am început să învîr^esc manivela, cu ochii la trunchiurile din fund, ele unde apăruse deja capul fiarei, jos, la pîndă ; am văzut capul retrăgîndu-se încet, labele din faţă rămîmnd pe !oc, apropiate, iar pe cele din spata strîngîndu-se încet-încet şi spinarea întinzîndu-se ca un arc, pentru salt. Mina mea asculta, impasibilă, de ritmul ce-1 impuseseră mişcării, mai repede, mai încet, foarte încet, ca şi cum voinţa mi-ar fi coborî t — fermă, lucidă, inflexibilă — în puls, şi de aici ar fi condus ea singură, îusîndu-mi creierul liber să gîndească. inima să simtă ; astfel că mîna a continuat să fie ascultătoare chiar atunci cînd 1-am văzut cu teroare pe Nuti cum întoarce vârful puştii de la fiară şi îl îndreaptă spre ferestruica deschisă între frunze puţin mai înainte, apoi trage, iar tigrul sare imediat pe el şi se amestecă aniîndoi. sub ochii mei. în-tr-un ghem oribiJ. Mai puternice decît ţipetele tuturor actorilor din afara cuştii, care fugiseră instinctiv spre Nestoroffa, căzută în urma împuşcăturii, mai puternice decît urletele Iui Carlo Ferro. eu auzeam aici, în cuşcă, mîrîitul surd al fiarei şi gîfîiala oribilă a omului ce se abandonase labelor, ghearelor ce îi sfîşiau gîtuî şi pieptul ; auzeam, auzeam, continuam să aud. peste mîrîit. peste gîfîiala, ţăcănitul neîntrerupt al aparatului, a cărui manivelă mîna mea. singură, de la sine, continua s-o învîr-teascâ ; şi mă aşteptam ca fiara să sară acum asupra mea, după ce-1 pusese la pămînt pe Nuti ; şi cupele aşteptării îmi păreau eterne şi parcă le număram pentru vecie învîrtind, învîrtind încă manivela, fără să mă pot opri. cînd, în sfîrşit, un braţ înarmat cu un revolver a pătruns printre zăbrele şi a tras un foc drept în urechea tigrului, deasupra lui Nuti, deja sfîşiat ; iar eu am fost tras înapoi, smuls din cuşcă cu manivela atît de încleştată în pumn, încît la început n-au putut să mi-o smulgă.

Nu gemeam, nu ţipam : glasul, din cauza terorii, mi se stinsese în gîtlej, pentru totdeauna.

Am făcut Casei de filme un serviciu care îi va aduce o avere. Imediat ce am putut, am indicat celor din jurul meu, întîi prin semne, apoi prin scris, să păstreze cu grijă aparatul pe care mi-l smulseseră cu greu din mînă : aparatul acela avea în el viaţa unui om ; i-o dădusem s-o mănînce pînă la capăt, pînă în momentul în care braţul acela s-a întins să ucidă tigru]. S-ar fi scos din filmul acela, cu scandalul enorm şi curiozitatea morbidă pe care atrocitatea vulgară a dramei celor doi morţi ar fi suscitat-o peste tot, o adevărată comoară.

Ah, că va trebui să dau de m încă "e. şi încă la propriu; o viaţă umană uneia din multele maşini pe care omul îe-a inventat pentru plăcerea Iui n-a.ş fi bănuit. Viaţa pe care aparatul o devorase era, firește, așa cum poala fi o viaţa în nişte vremuri ca astea, vremuri ale maşinilor : producţie stupidă pe de o parte, nebună pe de alia, stinsă, mai mult sau mai puţin, de vulgaritate.

Eu mă salvez, eu singur, în tăcerea mea, cu tăcerea mea, care ni-a făcut astfel — cum vor vremurile — perfect. Nu vrea să înţeleagă asta prietenul meu Siaicne Pau. care se încăpăţânează mereu să se înece în *prisos,* chiriaş permanent al unui azil de săraci. Eu deja mi-am cîştigat bunăstarea cu onorariul primit de la Casa de filme pentru serviciul adus şi voi fi bogat miine, datorita procentelor ce-mi vor reveni din difuzarea filmului monstruos. E adevărat că n-o să ştiu ce să fac cu bogăţia asta ; dar n-o să arăt nimănui acest lucru. Şi cel moi puţin lui Simone Pau. care vine în fiecare zi să mă zgîlţîie, să mă înjure, ca să mă facă să-mi ies din tăcere;, rnea de obiect, de-acum absolută, care ii înfurie teribil E] ar vrea să plîng, ca măcar cu ochii să mă arăt mîh-nit sau mînios ; să-l fac să priceapă prin semne că sînt cu el, că şi eu cred că viaţa e acolo, în acel *prisos* al lui. Nu clipesc ; stau şi mă uit la el rigid, nemişcat, şi-l fac să plece furios. Bietul Cavalena, pe de altă parte, studiază pentru mine tratate de patologie nervoasă, îmi propune injecţii şi şocuri electrice, se învîrteşte in jurul meu ca să niă convingă să mă operez la coar-

dele vocale ; iar domnişoara Luisetta, cu regret, îndurerată de nenorocirea mea, în care ar vrea să simtă neapărat un gust eroic, îmi arată acum, cu timiditate, că i-ar fi drag să primească de la mine, dacă nu din gură, măcar din inimă, un da pentru ea.

Nu, mulţumesc. Mulţumesc tuturor. Acum ajunge. Vreau să rămîn aşa. Astea sînt vremurile ; asta e viaţa ; şi, aşa cum văd acum profesia mea, vreau să continui astfel — singur, mut şi impasibil — să fiu operator.

Scena e gata ?

r- Atenţie, se filmează..;

şi o s

Carica înfil

l Neva§îă-inca şl nasul meu

FACI ? M-A ÎNTREBAT NEVASTĂ-MEA, VĂZÎND că mă tot uit, lucru neobişnuit pentru mine, în oglindă.

— Nimic, i-arn răspuns, mă uit aici, în nas, în nara asta, Dacă apăs, simt o uşoară durere.

Nevastă-mea a zîmbit şi mi-a spus :

— Credeam că te uiţi să vezi în ce parte îţi atîrnă.

M-arn întors ca un cîine călcat pe coadă :

— îmi atîrnă ?. Mie ? Nasul ?

Şi nevastă-mea, calmă :

— Desigur, dragule. Uită-te bine : îţi atîrnă spre
dreapta.

Aveam douăzeci şî opt de ani şi crezusem pînă atunci că nasul meu era, dacă nu chiar frumos, oricum decent, ca şi celelalte părţi ale corpului. Lucru pentru care mi-a fost întotdeauna uşor să admit şi să susţin ceea ce de obicei admit şi susţin toţi cei ce n-au avut ghinionul să aibă un trup diform ; că e o prostie să te umfli în pene cu propriile trăsături, De aceea, descoperirea bruscă şi neaşteptată a acestui delect rn-a iritat, aşa cum o face o pedeapsă nemeritată,

Poate nevastă-mea şî-a dat mai repede seama de iritarea mea şi a adăugat că, dacă mă legănam în iluzia că n -am nici un defect, să-mi iau gîndul, deoarece, aşa cum nasul îmi atîrnă spre dreapta, tot astfel.,, -, Ce altceva ?

Ei, altceva ! Altceva ! Sprîncenele îmi stăteau deasupra ochilor ca două accente circumflexe, urechile nu erau

simetrice, una mai în afară decît cealaltă ; şi alte defecte...

— Altele ?

Ei, da. altele : la mîini. degetul mie ; şi la picioare (nu, strîrnbe nu !), dreptul, puţin mai curbat decît stîn-guî, spre genunchi, puţin.

După un examen atent, a trebuit să recunosc ea toate aceste defecte erau adevărate. Şi doar atunci, interpi-e-tînd drept durere şi umilinţă uimirea ce m-a cuprins după iritare, nevastă-mea, ca să mă consoleze, m-a implorat să nu mă necăjesc atîta, că, şi *cu* defectele astea, rămîneam în general un bărbat frumos.

Să văd cine nu s-ar înfuria primind ca pe o generoasă concesie ceea ce i-a fost negat ca drept al său. Am şuierat un foarte veninos „mulţumesc" şi, convins că nu aveam nici un motiv să mă simt îndurerat, nici umilit, nu-am dat nici o importanţă acestor mici defecte, dar am acordat una foarte mare, extraordinară faptului că trăisem atîţla ani fără să-mi schimb vreodată nasul — mereu eu ăsta, şi cu sprîncenele şi urechile astea, cu mîinile şi picioarele astea — şi a trebuit să mă însor ca să descopăr că eram plin de defecte.

„Of, ce surpriză ! Parcă nu se ştie ? Nevestele ! Făcute anume pentru a descoperi defectele bărbatului"..

Uite, da — nevestele, nu zic nu. Dar şi eu, dacă-rni permiteţi, la vremea aceea mă cufundam, la orice cuvînt ce-mi era adresat, la o muscă pe care o vedeam zburînd, în abisuri de meditaţii şi consideraţii ce mă rodeau şi-mi străpungeau spiritul în toate direcţiile, ca pe un muşuroi de cîrtiţe, fără ca din afară să se vadă ceva.

„Se vede. spuneţi voi, că aveai mult timp de pierdut/"

Nu de asta. Din cauza stării mele de spirit. Dar, de fapt, şi din huzur, nu zic nu. Bogat, doi prieteni de încredere, Sebastiano Quantorzo *şi* Stefano Firbo, se îngrijeau de afacerile mele după moartea tatei. Care, oricît se străduise, şi cu vorba bună şi cu cea rea, n-a izbutit să mă facă să duc la capăt nimic, în afara faptului cu mă însurasem, asta da. foarte tînăr. Poate spera că *voi* avea curînd un fiu care să nu-mi semene deloc şi, bietul om, nici măcar asta n-a putut obţine de la mine.

Nu că, să ne înţelegem, eu m-aş îi împotrivit să o apuc pe calea pe care tatăl meu mă îndrumase. De apucat, am apucat-o. Dar de înaintat, nu înaintam. Mă opream la fiecare pas. începeam, întîi de departe, apoi tot mai aproape, să mă învîrtesc în jurul fiecărei pietricele pe care o vedeam şi mă miram că ceilalţi puteau să-mi treacă înainte fără să bage de seamă pietricica aceea, care pentru mine luase, între timp, proporţiile unui munte insurmontabil, ba, mai mult, ale unei lumi în care aş fi putut locui fără probleme.

Rămăsesem aşa, nemişcat la primii paşi ai atîtor drumuri, cu spiritul plin de universuri, sau ele pietre, ceea ce e, de fapt, acelaşi lucru. Dar nu aveam deloc impresie că cei care rni-o luaseră înainte şi parcurseseră întregu drum ştiau, în esenţă, mai mult decît mine. Mi-o luaseră înainte, fără nici o îndoială, toţi bravi ca nişte căluţi, dar pe urmă, la capătul drumului, găsise fiecare un car : carul său. Se înhămaseră la el cu multă răbdare şi acum îl trăgeau după ei. Eu nu trăgeam nici un car ; şi nu aveam, de aceea, nici hăţuri şi nici ochelari de cal. Vedeam, în mod. sigur, mai multe ca ei. Dar de mers, nu ştiam încotro să merg.

Acum, ca să mă întorc la descoperirea micilor mele defecte, m-arn cufundat cu totul, brusc, în gîndul că — e posibil ? —• nu-mi cunoşteam bine nici propria înfăţişare, lucrurile care-mi aparţineau în modul cel mai intim : nasul, urechile, mîinile, picioarele. Şi le priveam din nou, refăcînd examenul.

De aici a început răul meu. Răul care urma să mă conducă, în scurt timp, la nişte condiţii materiale şi spirituale atît de mizerabile şi disperate, că aş fi murit sau înnebunit cu siguranţă, dacă nu aş fi găsit chiar în ele (cum o să vă povestesc) remediul ce avea să mă vindece.

H şi nasul îosîru?

Imediat mi-am închipuit că toţi, după descoperirea făcută de nevastă-mea, trebuiau să-şi dea seama de defectele mele fizice, fără a observa şi altceva la mine."

•— Te uiţi la nasul meu ? 1-am întrebat, deodată, în aceeaşi zi pe un prieten, care se apropiase -să-mi vorbească de nu ştiu ce problemă care, probabil, îl interesa.

— Nu, de ce ? mi-a răspuns.

Şi eu, surîzînd nervos :

— îmi atârnă spre dreapta, nu vezi ?

Şi 1-am pus să mă observe cu multă atenţie, de parcă acest defect al nasului meu ar fi fost o stricăciune ireparabilă pricinuită maşinăriei universale.

Prietenul m-a privit la început puţin uimit ; apoi, bănuind, desigur, că am îndreptat, brusc şi fără nici o noimă, discuţia spre nas pentru că nu consideram problema despre care-mi vorbea demnă de atenţie sau de un răspuns, a dat din umeri şi a vrut să plece. L-am apucat de braţ :

— Nu, stai, i-arn zis, sînt dispus să discut cu tine
problema asta. Dar acum trebuie să mă ierţi.

— Te gândeşti la nasul tău ?

— Nu mi-am dat pînă acum seama că-mi atîrnă spre dreapta. Mi-a atras atenţia, azi-dimineaţă, nevastă-mea,

— A, adevărat ? m-a întrebat atunci prietenul. Şi în ochi i-a sclipit un rîs neîncrezător, poate şi puţin bat jocoritor.

L-am privit ca pe nevastă-mea, azi-dimineaţă, cu sentimente amestecate — umilinţă, necaz şi uimire. Va să zică şi el îşi dăduse seama de o vreme. Şi cine ştie cîţi alţii ! Şi eu nu ştiam şi, neştiind, credeam că sînt pentru toţi un Moscarda cu nasul drept, în timp ce eram, de fapt, pentru toţi, un Moscarda cu nasul strîrnb ; şi cine ştie de cîte ori mi se întîmplase să vorbesc, fără nici o bănuială, de nasul plin de defecte al lui X sau al lui Y şi, de cîte ori, prin urmare, i-am făcut să rîdă de mine şi să-şi spună în gînd :

,,Uite-te puţin la el săracu, şi mai rîde de nasul aliuia \"

Aş fi putut, e drept, să mă consolez cu gîndul că, la urma urmelor, nasul meu era foarte comun, ceea ce demonstrează încă o dată faptul arhicunoscut că observăm cu uşurinţă defectele altora, în timp ce nu ne dăm searna de ale noastre. Dar prima sămânţă a răului înce-

puse să încolţească în cugetul meu şi nu m-am putut consola cu gîndul acesta.

Mi s-a fixat în cap, în schimb, ideea că nu eram' pentru ceilalţi acela care, în sinea mea, îmi închipuisem că sînt pînă acum.

Pentru moment m-am gîndit numai la trup şi, cura prietenul continua să stea în faţa mea cu un aer de bănuială batjocoritoare, l-am întrebat, ca să mă răzbun, dacă el, la rîndul lui, ştia că avea pe bărbie o gropiţă care i-p diviza în două părţi nu tocmai egale ; una mai reliefată aici, una mai adîncită dincolo.

— Eu ? Cum aşa ? a exclamat prietenul meu. Am
gropiţa aici, ştiu, dar nu cum zici tu.

— Să intrăm aici, la frizer, şi o să vezi, i-am propus pe loc.

Cînd el. intrînd la frizer, şi-a dat seama cu uimire de defect şi a recunoscut că era adevărat, a vrut să-şiŞ ascundă supărarea. A spus că. în fond, era un fleac.

Ei da. un fleac. Totuşi am văzut, urniărindu-1 de departe, că s-a oprit întîi în faţa unei vitrine, apoi încă o dată, mai încolo, în faţa alteia ; şi, mai încolo, încă o dată şi pentru mai multă vreme, a treia oară, în faţa unui gemuleţ, pentru a-şi examina bărbia. Şi sînt sigur că, imediat ce a ajuns acasă, a dat fuga să-şi vadă, în oglindă, mai bine, noua înfăţişare cu defectul ei. Şi n-am nici cea mai mică îndoială că, fie pentru a se răzbuna, fie pentru a continua o glumă care i se părea că merită să fie răspmditâ, după ce 1-a întrebat pe vreun prieten al său (cum 1-am întrebat eu pe .el) dacă a observat defectul ce-1 avea la bărbie, a descoperit cine ştie ce alt defect, la frunte sau la gură, al prietenului său, care, îa rîndul lui... da, da !... aş putea să jur că, timp de mai multe zile, în nobila urbe Richieri am văzut (dacă n-a fost totul în închipuirea mea) un număr impresionant de cetăţeni trecînd de la o vitrină la alta, oprindu-se în faţa fiecăreia şi examinîndu-şi, care un pomet, care coada ochiului, care lobul urechii sau nările. Şi, chiar după o săptărnînă, un oarecare tip s-a oprit în faţa mea, cu o n aer rătăcit, ca să mă întrebe dacă era adevărat că, de p ta ori începea să vorbească, îşi strîngea, fără să-şî dse seama, pleoapa stîngă.

— Da, dragul meu, i-am răspuns precipitat Şi eu,
vezi ? Nasul îmi atîrnă spre dreapta, dar ştiu asta sin-g'ur ; nu e nevoie să mi-o spui tu. Şi sprîncenele ? Ca nişte accente circumflexe ! Urechile, aici. priveşte, una mai în afară clecît cealaltă. Şi aici, mîinile : plate, nu ? Şi articulaţia strîmbă a degetului mic, şi picioarele ? Ăsta. ăsta clc-aici, ţi se pare că e ca ăstălalt ? Nu. aşa-i ? Dar ştiu asta singur şi nu e nevoie să mi-o spui tu. Cu bine. L-am lăsat acolo şi am şters-o. După doi paşi, 1-arn auzit că mă strigă,

— Ps !

Foarte calm, cu degetul, mă chema spre el ca să mă întrebe :

— Dacă nu te superi, mama ta n-a mai avut alţi
copii după tine ?

— Nu : nici înainte, şi nici după, i-am răspuns. Sin gur la părinţi. De ce ?

— Fiindcă, mi-a spus, dacă mama ta ar mai fi avut un copil, acesta ar fi fost, în mod sigur, tot băiat.

— A, da ? De unde ştii ?

— Uite : femeile din popor spun că. atunci cînd
unui nou-născut părul i se termină la ceafă într-o codiţă ca a ta, următorul născut va fi băiat.

Mi-am dus o mînâ la ceafă şi, cu un rînjet îngheţat, L-am întrebat :

— A, am o... cum ai zis ?

Şi el':

— Codiţă, dragul meu, i se zice la Richieri,

•— A, dar asta-i un fleac ! am exclamat. Put să mi-o tai.

A făcut semn cu degetul că nu, apoi a spus :

— îţi rămîne semnul mereu, dragul meu, chiar dacă ţi-o razi.

Şi, de data asta, a întins-o el.

HI firoiava modalitate flc a ii singur!!

Din acea zi, mi-am dorit fierbinte să fiu singur, măcar o oră. De fapt însă. era mai mult o necesitate decît o dorinţă : o necesitate acută, urgentă, chinuitoare, pe care

prezenţa sau numai apropierea nevestei mele o exaspera pînă la turbare.

— Ai auzit, Genge *, ce-a spus ieri Michelina ? Quantorzo are ceva urgent să-ţi spună,

— Uită-te. Genge, dacă-mi ţin rochia aşa, mi se văd picioarele.

— S-a oprit pendula. Genge.

— Genge, nu duci căţeluşa afară ? Pe urmă îţi mur dăreşte covoarele şi o cerţi. Totuşi are nevoie... bietul animal... spun... doar n-o să spui că... N-a ieşit de aseară.

— Nu crezi. Genge, că Anna Roşa ar putea fi bol navă ? N-a apărut de trei zile, şi ultima dată o durea gîtul.

— A venit domnul Firbo, Genge. Zice că o să treacă mai tîrziu. N-ai putea să-l vezi în altă parte ? Doamne, ce pisălog.

Sau o auzeam cîntînd :

Dacă-mi spui nu,
dragul meu drag, mîine n-am să vin ;
mîine n-am să vin... mîine
n-am să vin...

Dar de ce nu te închideai în cameră, sau măcar nu-ţi puneai dopuri în urechi ?

Domnilor, asta înseamnă că nu înţelegeţi în ce fel voiam să fiu singur.

De închis, puteam să mă închid doar în biroul meu, dar şi aici fără să trag zăvorul, pentru a nu trezi în mintea nevestei mele bănuieli răutăcioase, fiindcă ea era, nu zic maliţioasă, dar foarte bănuitoare. Şi dacă, deschizmd uşa brusc, m-ar fi surprins ?

Nu. Şi pe urmă, ar fi fost inutil. In biroul meu nu erau oglinzi. Eu aveam nevoie de o oglindă. Pe de altă parte, numai gîndul că nevastă-mea era în casă era de ajuns să-mi ţină trează conştiinţa, şi eu tocmai asta nu voiam.

* Nevastă-mea, din Vitangelo, pentru că aşa mă cheamă, din păcate, a derivat acest diminutiv, şi mă strigă aşa ; nu fără motiv, cum se va vedea.

Pentru voi. ce înseamnă să fiţi singuri ?

Să rămîneţi doar cu voi, fără nici un străin în preajmă.

A, da, vă asigur că asta este o modalitate grozavă de a fi singuri. Vi se deschide în amintire o ferestruică, la care apare surîzătoare, între un ghiveci cu garoafe şi un altul cu iasomie, Titti, care croşetează cu lînă roşie, o, Doamne, exact ca aceea pe care o poartă la gît domnul Giacomino, bătrînul ăla insuportabil, căruia nu i-aţi dat nici acum biletul de recomandare pentru preşedintele Societăţii de binefacere, bun prieten al vostru, dar un pisălog şi el, mai ales cînd se apucă să vorbească despre pungăşiile secretarului său particular, care ieri... nu, cînd a fost ?... alaltăieri, cînd ploua şi piaţa părea un lac, cu toate picăturile acelea care străluceau într-o rază de soare, şi în fugă, Doamne ce învălmăşeală de lucruri, bazinul, chioşcul de ziare, tramvaiul care cotea şi scrîşnea necruţător în curbă, câinele care fugea ; gata, aţi intrat într-o sală de biliard, unde era el, secretarul preşedintelui Societăţii de binefacere ; şi ce rîdea pe sub mustăţile-i groase cînd v-aţi călcat cuvîntul şi aţi început să jucaţi biliard cu amicul Carlino, numit *Quintadecima*. Şi ps urmă ? Ce s-a întîmplat pe urmă, cînd aţi ieşit de acolo ? Sub un felinar palid, pe strada udă şi pustie, un biet beţiv melancolic încerca să îngîne o veche canţonetă napolitană pe care, cu mulţi ani în urmă, o auzeaţi aproape în fiecare seară în localitatea aceea de munte dintre castani, unde vă duseserăţi în vilegiatură pentru a fi aproape de draga de Minii, care apoi s-a măritat cu bătrînul com-mendatore Della Venera, care a murit un an mai tîrziu, O, draga de Mimî ! Uite-o, uite-o la o altă fereastră care vi se deschide în amintire...

Da, da, dragii mei, vă asigur că ăsta este un fel grozav de a fi singuri.

îî Cum voiam cu sa lin sinfior

Eu voiam să fiu singur într-un fel cu totul nou, insolit. Exact opusul a ceea ce gîndiţi voi : adică *fără mine* şi tocmai *cu un străin în jur.*

Vi se pare deja un semn de nebunie ?

Poate fiindcă nu reflectaţi îndeajuns.

Putea să fi apărut deja nebunia in mine, nu .zic nu ;: dar vă rog să mă credeţi că unica modalitate de a fi sin-' guri cu adevărat e aceasta de care vă vorbesc. .

Singurătatea nu e niciodată cu voi ; ea este întotdeauna fără voi. e posibilă doar cu un străin în preajmă, loc sau persoană, ce-o fi, care să vă ignore cu totul, pe care s-o ignoraţi cu totul, astfel încît voinţa şi sentimentele voastre să rămîflă[1] suspendate şi rătăcite într-o nesiguranţă chinuitoare şi, încetînd orice -afirmare a voastră, să înceteze însăşi intimitatea conştiinţei voastre. Adevărata singurătate se află într-un loc care trăieşte pentru sine şi care vouă nu vă spune nimic, unde. deci, străinul sînteţi voi.

Astfel voiam eu să fiu singur. Fără mine. Adică fără acel eu pe care îl cunoşteam deja, sau pe care credeam că-l cunosc. Doar cu un anumit străin, pe care deja sim-i ţearn, în mod obscur, că nu-l pot îndepărta de mine şti care eram. eu însumi : *străinul inseparabil de mine.*

Percepeam doar unul, atunci ! Şi deja acesta, sau nevoia ce-o simţeam să rămîn singur cu el, de a sta faţă în faţă pentru a-l cunoaşte bine şi a conversa puţin cu el. mă tulbura mult-, trezindu-mi sentimente între repulsie şi spaimă.

Dacă nu eram pentru ceilalţi acela care, pînă acum, crezusem că sînt pentru mine, atunci cine eram ?

Trăind, nu mă gînclisem niciodată la forma nasul'.;'} meu ; la dimensiune, mică sau mare, sau la culoarea ochilor mei ; la îngustimea sau la amplitudinea frunţii, şi aşa| mai departe. Acela era nasul, aceia ochii, aceea frunte. ' mea : lucruri inseparabile de mine, la care, prins în afaceri, de idei, abandonat pasiunilor, nu puteam să m gîndesc.

Dar acum gîndeam :

„Şi ceilalţi ? Ceilalţi nu se află nicidecum în sinea mea. Pentru ceilalţi, care privesc din afară, ideile mele, sentimentele mele au un nas. Nasul meu. Şi au doi ochi, ochii mei. pe care eu nu-i văd şi ei îi văd. Ce legătură există între ideile mele şi nasul meu ? Pentru mine, nid una. Eu nu gîndesc cu nasul şi nici nu sînt atent la el

atunci cînd gîndesc. Dar ceilalţi ? Ceilalţi, care nu pot pătrunde în sinea mea ca să-mi vadă ideile şi îmi văd, din afară, nasul ? Pentru ceilalţi există o legătură atît de strînsă între ideile mele şi nasul ce-l am, încît dacă primele, să zicem, ar fi foarte serioase şi acesta din urină ar avea o formă caraghioasă, ei ar pufni în rîs".

Ţinînd-o astfel, am căzut în altă frămîntare : că nu puteam, trăind, să mă văd pe mine însumi făcînd cele mai obişnuite lucruri ; să mă văd cum mă vedeau ceilalţi ; să-mi pun în faţă trupul şi să-l văd trăind, de parcă ar aparţine altuia. Cînd mă uitam într-o oglindă, se petrecea în mine o blocare : nici urmă de spontaneitate, orice gest al meu îmi apărea artificial, construit.

Nu mă puteam vedea trăind.

Am putut avea dovada în impresia de care am fost, ca să zic aşa, asaltat, atunci cînd, cîteva zile mai tîrziu, plimbîndu-mă si discutînd cu prietenul meu Stefano Firbo, mi s-a întîmplat să mă surprind, dintr-o dată, într-o oglindă de pe stradă, pe care n-o observasem mai devreme. Impresia aceasta n-a durat ciecît un moment, după care a urmat blocarea : s-a dus spontaneitatea şi a început studiul. La început nu m-am recunoscut. Mi-am făcut impresia unui străin care trecea pe stradă conversînd. M-am (.'Drit. Eram. probabil, foarte palid. Firbo m-a întrebat ;

— Ce ai ?

— Nimic, i-am răspuns. Şi în sinea mea. cuprins de n ciudată spaimă, care era în acelaşi timp repulsie, mă gîndeam :

„Era chiar imaginea mea aceea surprinsă într-o clipită ? Sînt chiar aşa, eu, din afară, atunci cînd — trăind — nu mă gîndesc la mine ? Aşadar, pentru ceilalţi sînt străinul surprins în oglindă. Acela, nu acel eu pe care-l cunosc. Acela pe care nici eu, la început, zărindu-l, nu l-am recunoscut. Sînt străinul acela pe care nu-l pot vedea trăind decît aşa. într-o clipă în care nu mă gîndesc la mine. Un străin pe care-l pot vedea şi cunoaşte doar ceilalţi, şi nu eu."

Şi am luat atunci o hotărîre disperată : să-l urmăresc mereu pe străinul acela care era în mine şi-mî scăpa ; pe care nu-l puteam fixa într-o oglindă, deoarece devenea

imediat eul pe care-1 cunoşteam ; acela care trăia pentru ceilalţi şi pe care eu nu puteam să-1 cunosc ; pe care ceilalţi îl vedeau trăind, şi eu nu. Voiam să-1 văd şi să-1 cunosc şi eu aşa cum îl vedeau şi-1 cunoşteau ceilalţi.

Repet, pe atunci credeam că acel străin era unul singur : unul pentru toţi, cum unul singur credeam că sînt eu pentru mine. Curînd însă drama rnea atroce s-a complicat cu descoperirea celor o sută de mii de Moscarda ce eram eu nu numai pentru ceilalţi, ci şi pentru mine, toţi cu acelaşi nume de Moscarda, urît pînă la cruzime, toţi cuprinşi în acest biet trup al meu, care era şi el doar unui. unul şi nici unul, vai, dacă mă aşezam în faţa oglinzii şi îl priveam i'ix şi nemişcat în ochi, golindu-1 de orice sentiment şi urmă de voinţă.

Cînd drama s-a complicat astfel, au început nebuniile , mele de necrezut.

f In urmărirea străinului

O să vorbesc acum despre cele mai mici dintre ele, pe care am început să le fac sub forma unor pantomime, în perioada de copilărie sprintenă a nebuniei mele, în faţa tuturor oglinzilor din casă, avînd grijă să nu mă zărească nevastă-mea, aşteptînd cu nerăbdare ca ea, ieşind pentru vreo vizită sau cumpărătură, să mă lase în sfîrşit un pic singur.

Nu voiam să-mi studiez mişcările ca un actor, să-mi compun trăsăturile într-o expresie care să reflecte diferitele sentimente şi mişcări sufleteşti ; dimpotrivă : voiam să surprind naturaleţea actelor mele, schimbările bruşte ale chipului datorate unei mişcări sufleteşti ; o mirare bruscă, de exemplu (şi îmi ridicam pentru orice fleai sprîncenele pînă la rădăcina părului şi holbam ochii şi gurs lungindu-rni faţa de parcă era trasă de un fir interior) ^j un doliu adînc (şi mă încruntam, închipuindu-mi moartea' nevestei mele, şi-mi coboram grav pleoapele, parcă pentru a ascunde durerea) ; o furie feroce (şi scrîşneam din dinţi, gîndindu-mă că am fost pălmuit, şi strîmbam din nas, încleştînd maxilarele şi fulgerînd cu privirea).

Dar, înainte *de* toate, uimirea, doliul, furia erau false şi nu puteau fi reale, deoarece, dacă ar fi fost adevărate, n-aş fi putut să le văd. începînd subit pentru simplul fapt că le vedeam ; în al doilea rînd. mirarea care rn-ar fi putut cuprinde comporta expresii atît de imprevizibile, variind fără sfîrşit şi în funcţie de moment şi de starea mea de spirit ; şi tot aşa pentru orice doliu şi pentru toate furiile. Şi. în sfîrşit. admiţînd că pentru o determinată mirare, pentru un determinat doliu, pentru o determinată furie aş fi avut într-adevăr acele expresii, ele erau aşa cum le vedeam eu, nu cum le-ar fi văzut ceilalţi. Expresia furiei mele, ele exemplu, nu ar fi fost aceeaşi pentru unul care s-ar fi temut de ea, pentru un altul dispus s-o treacă cu vederea, pentru un al treilea gata s-o ia în rîs şi aşa mai departe.

Ah, cîtă minte aveam încă pentru a vedea toate astea, şi nu mi-a ajutat să înţeleg, din eşecul evident al acestor încercări nebuneşti, că ar fi normal să renunţ la hotă-rîrea disperată pe care o luasem şi să trăiesc liniştit pentru mine, fără să mă văd şi fără să mă gîndesc la ceilalţi.

Ideea că ceilalţi vedeau în mine unul ce nu era eul pe care-1 cunoşteam — unul pe care doar ei îl puteau cunoaşte, privindu-mă din afară cu ochi care nu erau ai mei şi care-mi creau un aspect destinat să-mi rămînă mereu ,străin, cu toate că exista prin mine, cu toate că era al meu pentru ei (un „al meu", deci, care nu era pentru mine !), o viaţă în care, cu toate că era a mea pentru ei, eu nu puteam pătrunde — ideea aceasta nu mi-a mai dat pace.

Cum să-1 suport în mine pe străinul acesta ? Străinul acesta care eram eu însumi pentru mine ? Cum să nu-1 văd ? Cum să nu-1 cunosc ? Cum să rămîn condamnat să-1 port mereu cu mine, în mine, la vedere pentru alţii, în timp ce pentru mine nu ?

T! In sllrşic

— Ştii ce vreau să-ţi spun, Genge ? Au trecut încă patru zile. Nu mai încape nici o îndoială : Anna Roşa trebuie să fie bolnavă. O să mă duc eu s-o văd.

— Dida, dragă, ce faci? Pe timpul ăsta? Tnmite-1 pa Diego, trimite-o pe Nina să întrebe. Vrei să te îmbolnăveşti ? Nu vreau, nu vreau deloc aşa ceva,

Cînd voi nu vreţi deloc un lucru, ce face nevasta voastră ?

Dida, nevasta mea, şi-a pus pălăria pe cap.

Apoi mi-a întins blana să i-o ţin,

Am exultat. Dar Dida mi-a observat zîrabetul în oglindă.

— A, rîzi ?

— Dragă, văd că mă asculţi atît de mult..;

Şi atunci am rugat-o ca măcar să nu stea prea mult la prietena ei, dacă era într-adevăr bolnavă :

— Un sfert de oră. nu mai mult. Te implor.

în acest fel am fost sigur că n-o să se mai întoarcă pînă seara;

Imediat după ce a ieşit, m-am învîrlit de bucurie pe un călcîl, frecîndu-mi mîinile.

„în sfîrşit !"

îli tivul Ariaflnel

întîi am vrut să mă reculeg, să aştept să-mi dispară de pe iată orice urmă de nelinişte şi de bucurie şi, în sinea mea, să se stingă orice mişcare sufletească, orice gînd, astfel încît să aşez în faţa oglinzii trupul meu ca pe un trup străin mie şi, ca atare, să îl privesc, „Hai, mi-am zis, să mergem !"

Am mers, cu ochii închişi, cu mîinile înainte, pe pipăite, Cînd am atins toaleta, am stat să aştept, cu ochii încă închişi, un calm interior absolut, o indiferenţă totală,

O blestemată ele voce lăuntrică îmi spunea însă că era şi ei acolo, *străinul, m* faţa mea. în oglindă, în aşteptare ca şi mine. cu ochii închişi.

Era acolo, dar eu nu-1 vedeam,

î^u mă vedea nici el, fiindcă avea, ca şi mine, ochii închişi. Dar oare ce aştepta el ? Să mă vadă ? Nu. El *putea ţi văzut, nu să mă vadă.* Era pentru mine ceea ce eram eu pentru ceilalţi, puteam fi văzut, dar nu să mă

vM. Deschizînd însă ochii, î-aş îi văzut aşa, ca pe un altul ?

Asta era problema,

ML s~a întîrnplat de atîtea ori să-mi cadă ochii pe oglindă împreună cu altcineva care mă privea în aceeaşi oglindă. Eu nu mă vedeam în oglindă, dar eram *văzut* ; '--? Tel şi celălalt nu se vedea, dar vedea chipul meu şi se: vedea privit de mine. Dacă m-aş fi apropiat şi eu de ,,.':-.hndă, aş fi putut probabil să fiu vărait, mai departe, de celălalt, dar cu nu. nu. I-aş mai fi văzut pe ci. Nu poţi -n acelaşi timp să te vezi şi să vezi că un altul Le priveşte în aceeaşi oglinda.

Gîndindu-mâ astfel, iot cu ochii închişi, m-am întrebat :

.,Cazul meu *c* aceiaşi acum sau nu ? Atîta timp cit ţin ochii închişi, sîntem doi -. eu aici şi el în oglindă. Trebuie >â împiedic ca, oesehlzînd ochii, ci să devină eu şi eu *ei*. Eu trebuie să-1 văd, nu să fiu văzut, E posibil ? Imediat ce o să-1 văd, o să mă vadă şi el şi ne vom recunoaşte. Mersi ! Eu nu vreau să-1 recunosc ; eu vreau să-1 cunosc 'n afara mea. E posibil ? Efortul meu suprem trebuie sa Ţie următorul : să nu mă văd *în. mine,* ci să fiu văzut *de mine,* cu ochii moi, dar ca şi cum aş fi un altul : acela pe care toţi. îl văd şi cu nu. Hai, atunci, calm, absenţă totală şi atenţie !'"

Am deschis ochii. Ce ara văzut ?

Nimic. M-am văzut. Eram eu acolo, încruntat, concentrat asupra mea. cu o figură foarte dezgustată.

M-a apucat o furie teribilă şi mi-a venit să mă scuip in faţă. M-am abţinui. Mi-am destins figura, am încercai sâ-mi îmblînzcsc privirea. Şi, uite, pe măsură ce mă des-îindeam, imaginea mea se stingea şi parcă se îndepărta de mine.

Dar mă stingeam şi eu dincoace, aproape căzînd ; am p.irnţit că, clacă mai dura, aş fi adormit, M-am agăţat de privire. Am încercat să nu. mă mai simt susţinut cîe ochii aceia earc-ml stăteau înainte ; ca ochii aceia, adică, să pătrundă *m* ai. mei. N-am reuşit. Eu îmi *simţeam* ochii aceia, îi vedeam acolo, dar îi simţeam şi dincoace, în mine. îi simţeam ai mei. Nu fixaţi asupra mea, ci în ci înşişi.

Şi, dacă reuşeam o clipă să nu mi-i mai simt, nici nu-i mai vedeam. Vai, se întîmpla chiar aşa : puteam să mi-i văd, nu să-i văd pur şi simplu.

Şi mai departe : înţelegînd parcă acest adevăr care îmi reducea experimentul la o joacă, chipul meu a zîmbit deodată în oglindă.

„Fii serios, imbecilule ! i-am strigat atunci. Nu e nimic de rîs !"

Schimbarea de expresie a imaginii mele a fost atit de bruscă, din cauza furiei spontane, şi a urmat apoi o astfel de apatie buimacă, incit am reuşit să-mi văd trupul detaşat de spiritul imperios, acolo, în faţa mea, în oglindă.

Ah. în sfîrşit ! Uite-1 acolo !

Cine era ?

Nu era nimic. Nimeni. Un biet trup mortificat, aştep-tînd ca cineva să-1 ia în posesie.

„Moscarda...", am murmurat, după o lungă tăcere.

Nu s-a mişcat ; m-a privit uluit.

Putea să aibă orice alt nume.

Era acolo, ca un cîir.e rătăcit, fără stăpîn şi fără nume, pe care cineva putea să-1 strige *Flick,* şi altcineva Floclc, după chef. Nu ştia nimic, nici nu se cunoştea ; trăia pentru a trăi, neştiind că trăieşte ; îi bătea inima, şi nu ştia ; respira, fără să ştie ; îşi mişca pleoapele, şi nu-şi dădea seama.

I-am privit părul roşcat, fruntea imobilă, dură, palidă, sprîncenele ca nişte accente circumflexe, ochii verzui, cu corneea străbătută parcă de mici pete gălbui, miraţi, cu o privire goală, nasul care îi atîrna spre dreapta, dar de o formă frumoasă, acvilină, mustăţile roşcate care-i ascundeau gura, bărbia solidă, puţin ieşită în afară.

Uite-1, aşa era : îl făcuseră aşa, din carnea asta. nu depindea de el să fie altfel, să aibă o altă înfăţişare. Putea, Intr-adevăr, să-şi schimbe puţin aspectul : 'să-şi radă mustăţile, de exemplu. Dar acum era aşa. Cu timpul va fi devenit chel sau cărunt, ridat şi flasc, ştirb. Vreo nenorocire l-ar fi putut desfigura, dîndu-i un ochi de sticlă sau un picior de lemn. Dar acum era aşa.

Cine era ? Eram eu ? Dar putea să fie şi altcineva. Oricine putea să fie, acela. Putea să aibă părul roşu, sprîncenele în formă de accente circumflexe şi nasul care atîrna

spre dreapta nu numai pentru mine, ci pentru oricare altui care nu aş fi fost eu. De ce trebuia să fiu eu acesta, aşa ?

Trăind, eu nu-mi reprezentam nici o imagine a mea. De ce trebuia atunci să mă văd în trupul de acolo ca într-o imagine a mea necesară ?

Imaginea aceea îmi' stătea în faţă, aproape inexistentă, ca o apariţie de vis. Iar eu puteam foarte bine să nu mă cunosc astfel. Dacă nu m-aş fi văzut niciodată în oglindă, de exemplu ? N-aş fi continuat, la fel, să am în capul acela necunoscut aceleaşi gînduri ale mele ? Ba da, şi atîtea altele. Ce aveau a face gîndurile mele cu părul acela, de culoarea aceea, care ar fi putut să nu rnai fie deloc, sau să fie alb, negru sau blond ; şi cu ochii verzui de acolo, care ar fi putut fi negri sau albaştri ; şi cu nasul acela, care ar fi putut fi cîrn sau drept ? Puteam foarte bine să simt o profundă antipatie pentru corpul de acolo ; şi chiar o simţeam.

Şi totuşi eu eram pentru toţi, în ansamblu, părul acela roşcat, ochii verzui şi nasul de acolo, întreg trupul acela care pentru mine nu însemna nimic ! Oricine putea intra în posesia lui, a corpiilui de acolo, ca să facă din el acel Moscarda care-i plăcea, azi într-un fel şi mîine în altul, după caz şi toane. Şi chiar şi eu... Ba da ! îl cunoşteam eu, oare ? Ce puteam cunoaşte din el ? Momentul în care îl fixam cu privirea, şi atît. Dacă nu mă doream sau nu mă simţeam aşa cum mă vedeam, acela era şi pentru mine un străin, care avea trăsăturile astea, dar ar fi putut la fel de bine să aibă altele. Odată trecut momentul în care-I priveam, el era deja un altul ; e-adevărat că nu mai era aşa cum fusese în copilărie, şi nu era încă aşa cum va fi la bătrâneţe ; iar eu azi încercam să-1 recunosc în acela de ieri şi aşa mai departe, în capul de acolo, nemişcat şi dur, puteam să introduc orice gînd voiam, să aprind cele mai neobişnuite viziuni. Uite : o pădure ce-şi arunca umbra, tăcută şi misterioasă, sub lumina stelelor ; un chei solitar, înecat în ceaţă, de la care pornea în zori o navă lentă şi spectrală ; un oraş clocotind de viaţă sub o rază sclipitoare de soare, care dădea chipurilor reflexe purpurii şi făcea să strălucească în atîtea culori ferestrele, oglinzile,

cristalurile vitrinelor. Stingeam deodată viziunea, şi **eapuî** acela rămînea din nou nemişcat şi dur, într-o apatie buimacă.

Cine era acela ? Nimeni. Un biet corp fără nume, aştep-tînd ca cineva să-1 ia în posesie.

Dar, pe neaşteptate, în timp ce mă gîndeam, s-a în-,| tîmplat un lucru care rrîai curînd m-a înspăiniîntat decîtij m-a uimit.

Am văzut figura apatică şi buimacă a acelui biet **corpj** mortificat descompurâadu-se, fără voia mea, strîmbîndu-şij nasul, dînd ochii peste cap. strîngînd buzele şi încruntînd sprîncenele, ca pentru piîus ; a rămas o clipă aţa şi apoi s-a prăbuşit de două ori, brusc, strunii tînd violent.

Bietul corp mortificat s-a pus în mişcare singur, pe contul său, din cauza unui curent intrai de cine ştie unde, fără să-mi spună nimic şi fără voia mea,

„Noroc !" i-am spus,

Şi am văzut în oglindă primul meu rîs de nebun.

TUI şi atunci?

.Atunci, nimic : atît. Dacă vi se pare puţin ! Iată o primă lislă de reflecţii prăpăstioase şi de concluzii teribile derivate din plăcerea momentană şi inocentă pe care Dida, nevastă-mea, şi-a dorit-o. Adică, de a-mi fi atras atenţia că nasul îmi atîrna spre dreapta.

Reflecţii

1) — că *eu nu eram pentru ceilalţi acela care cre zusem pină acum că eram pentru mine :*

2) — că *nu mă puteam vedea trăind ;*

3) — *că, neputîndu-mă vedea trăind, rămîneam un*
străin pentru mine, adică unul pe care ceilaţi îl puteau vedea şi *cunoaşte, fiecare în felul lui, iar eu nu ;*

4) —• că *era imposibil să mi-l pun în faţă pe acest străin pentru a-l vedea şi cunoaşte* ; *eu puteam să mă văd, dar nu să-l văd pe el;*

5) — că trupul *meu,* daca-l *analizam din afară,* era pentru *mine ca o apariţie de vis, un lucru care nu ştia că trăieşte şi stătea acolo, aşteptînd ca cineva* să-l ia *în* posesie ; ~

6) — că, așa *cum-îmi luam eu în posesie trupul, pentru a fi din cind în cînd cum mă doream şi mă simţeam, iot aşa îl putea lua în posesie oricine altcineva, pentru a-i da realitatea dorită ;*

7) — *că, în fine, corpul acela, în sine, era* în *acelaşi timp nimic si nimeni, întrucît un curent de aer îl putea face să strănute, azi, iar mîine să-l ia cu el.*

Concluzii

Astea două deocamdată :

î) — *că am, început să înţeleg, în sfirşit, de ce Dida, nea astă-mea, îmi spunea Genge ;*

2) — *că mi-am propus să aflu cine eram eu măcar pentru cei mai apropiaţi, aşa-zişii cunoscuţi, şi să mă ainuz încercînd să distrug, pentru a le face în ciudă, imaginea pe care o aveau ei despre mine.*

Cartea a

l Iiisl cu, şi ciisîaţl şi TO!

M î SE POATE RIPOSTA j

„Dar cum de nu ţi-a trecut niciodată prin cap, biet Moscarda, că toţi păţeau ca şi tine, nu se puteau vedea trăind ; şi, dacă tu nu erai pentru ceilalţi acela care te credeai pînă acum, în acelaşi timp puteau şi ceilalţi să fie altfel decît îi vedeai tu etc., etc. ?".

Pvăspund :

Mi-a trecut prin cap. Iertaţi-mă însă, chiar v-a trecut şi vouă ?

M-am gîndit la asta, dar nu cred. Ba dimpotrivă, dacă v-ar trece prin cap cu adevărat o asemenea idee şi ar prinde rădăcini, aşa cum a prins la mine, toţi aţi comite aceleaşi nebunii pe care le-am comis şi eu.

Fiţi sinceri : nu v-a trecut niciodată prin cap că vreţi să vă vedeţi trăind. Vă limitaţi să trăiţi pentru voi, şi bine faceţi, fără să vă puneţi problema a ceea ce aţi putea reprezenta pentru ceilalţi; nu că nu v-ar interesa opinia lor, din contră, vă interesează foarte mult ; dar trăiţi cu iluzia că ceilalţi, din afară, vă văd exact aşa cum vă vedeţi voi înşivă.

Şi dacă cineva vă atrage atenţia că nasul vă atîrnă puţin spre dreapta... nu ?... că ieri aţi spus o minciună... nici rnăcar... mică, ei, fără consecinţe... In fine, dacă vreodată băgaţi puţin de seamă că nu sînteţi pentru ceilalţi chiar acelaşi care sînteţi pentru voi, ce faceţi ? (Fiţi sinceri.) Nimic nu faceţi, sau prea puţin. Consideraţi, cel mult, cu o siguranţă de nezdruncinat, că ceilalţi nu v-au înţeles bine, nu v-au judecat bine, şi gata. Dacă vă deranjează, încercaţi să schimbaţi judecata asupra voastră, dînd explicaţii, făcînd clarificări ; dacă nu, o lăsaţi baltă,

daţi din umeri şi spuneţi : „O, asta e, eu am conştiinţa tnea şi-mi ajunge." Nu-i aşa ?

Domnii mei, iertaţi-mă. Fiindcă aţi pronunţat o vorbă aşa de mare, permiteţi-mi să vă sugerez un gînd foarte mic. Următorul : conştiinţa voastră nu are nici o legătură cu problema discutată acum. N-o să vă spun că nu valorează nimic, deoarece pentru voi ea înseamnă totul. O să vă spun, ca să vă fac plăcere, că şi eu am conştiinţa mea şi ştiu că nu valorează nimic. Şi ştiţi de ce ? Pentru că eu ştiu că există şi a voastră.

Da, da. Cu totul diferită de a mea.

Mă scuzaţi dacă filozofez puţin. Dar e oare conştiinţa ceva absolut, care-şi ajunge sieşi ? Dacă am fi singuri, poate că da. Dar atunci, dragii mei, nu ar mai exista conştiinţă. Din păcate exist eu, şi existaţi şi voi. Din păcate. Şi ce înseamnă că aveţi conştiinţa voastră şi vă ajunge ?

Că ceilalţi pot să vă judece cum le place, adică nedrept, în timp ce voi sînteţi siguri şi liniştiţi că nu aţi făcut nimic rău ?

O, pentru Dumnezeu, dacă există ceilalţi, cine vă dă siguranţa asta ? Cine vă dă liniştea asta ? Voi înşivă ? Şi cum ?

A, da, ştiu eu cum : încăpăţînîndu-vă să credeţi că, dacă ceilalţi ar fi fost în locul vostru şi li s-ar fi întîmplat acelaşi lucru, toţi ar fi acţionat ca voi, nici mai mult, nici mai puţin.

Bravo ! Dar pe ce vă bazaţi ?

Da, o ştiu şi pe asta : pe nişte principii abstracte şi generale cu care, în mod abstract şi general, adică în afara cazurilor particulare şi concrete ale vieţii, toată lumea este de acord (nu costă nimic).

Dar cum de se întîrnplă că, între timp, toţi vă condamnă sau nu vă aprobă, sau chiar rîd ele voi ? E clar că nu reuşesc să aplice, ca voi, acele principii generale în cazul vostru particular, şi nu se recunosc pe ei înşişi în acţiunea pe care aţi înfăptui.t-o.

Şi la ce vă ajută, deci, conştiinţa ? Să vă simţiţi singuri ? Nu, Doamne. Singurătatea vă sperie. Şi ce faceţi

atunci ? Vă imaginaţi o grămadă de capete. Toate ca al vostru. O mulţime de capete ce sînt chiar al vostru. Care, la un semn, trase de voi ca printr-un fir invizibil, spun da şi nu, şi nu şi da, după cum vă este voia. Şi. asta vă liniştește şi vă dă siguranţă.

Hai. că e un joc nemaipomenit, ăsta, cu conştiinţa care vă e de ajuns.

(l Şi atunci?

Ştiţi, de fapt, pe ce se sprijină totul ? V-o spun eu. Pe presupunerea că Dumnezeu v-ar păstra mereu neschimbaţi. Presupunerea că realitatea, aşa cum e pentru voi, trebuie să fie, şi este chiar, aceeaşi pentru toţi ceilalţi.

Trăiţi, păşiţi cu siguranţă în ea. O vedeţi, o atingeţi ; şi, dacă vă face plăcere, fumaţi chiar o ţigară (pipă ?, pipă) şi priviţi, cu beatitudine, *la* rotocoalele de fum ce dispar încet, încet, în aer. Fără cea mai mică bănuială că toată această realitate a voastră nu are pentru ceilalţi o consistenţă mai mare decît fumul de ţigară.

Spuneţi că nu-i aşa ? Fiţi atenţi. Eu locuiam cu ne» vastă-mea în casa pe care tatăl meu a construit-o, după moartea prematură a mamei, ca să plece din casa în care locuiseră împreună, plină de amintiri, dureroase. Eram un băieţel pe atunci, şi de-abia mai tîrziu mi-am dat seama că tatăl meu, nu terminase această casă. care era deschisă oricui dorea să intre. Arcul porţii fără poartă, mai înalt decît zidurile înconjurătoare ale vastei curţi din faţă, neterminate nici ele, pragul distrus, cu stîlpii mîncaţi pe Ia colţuri, mă fac acum să cred că tata a lăsat-o aşa. aproape în aer, deoarece s-a gîndit că, după moartea sa. casa trebuia să-mi rămînă mie, adică tuturor şi nimănui, ; şi, de aceea, pavăza unei porţi era inutilă.

Cît a trăit tata, nimeni nu a încercat să intre în curte, Pe jos erau răspîndite pietre de diferite forme. Cine trecea, văzîndti-le, putea să creadă că şantierul, abandonat pentru p vreme, urma să se redeschidă curînd. Dar, imediat ce iarba a început să crească prin curte şi de-a lungul zidurilor, pietrele au părut deodată că se prăbuşesc în

fc

bătrîneţe, deja inutile. Cu timpul, după moartea tatei, au devenit scaune pentru cumetrele din vecini care, la început ezitante, întîi una, pe urmă alta, s-au aventurat să treacă pragul, căutînd parcă un loc ferit, unde poţi să stai bine, la umbră şi în liniște. Pe urmă, văzînd că nimeni nu le spune nimic, au lăsat ezitările pe seama găinilor lor şi au ajuns să considere curtea, ca şi apa ce se găsea în cisterna din mijloc, drept a lor. Aici îşi spălau şi îşi puneaţi rufele la uscat şi, la soarele care te orbea, vesel, în atîta alb de cearceafuri şi cămăşi spîn-zurînd pe frînghiile bine întinse, îşi lăsau pe spate părul Lucitor de ulei pentru ,,a se căuta" în cap, cum fac maimuţele între ele.

N-am arătat niciodată nici că mă plictiseşte, nici că-mi face plăcere invazia lor, deşi mă irita mai ales o bătrînă care se văicărea tot timpul, cu ochii uscaţi şi un capot verde şi decolorat, de sub care îi apărea o cocoaşă zdravănă, şi mă îngreţoşa o nespălată grasă şi zdrenţăroasă, cîre-şi ţinea mereu afară o ţîţă oribilă, iar în poală avea un copil murdar, cu un cap mare şi plin de coji. ce i se întrezăreau prin părul roşietic. Nevastă-mea avea probabil motivele ei să le lase în pace, deoarece le mai punea să facă cîte o treabă, dîndu-le'în schimb resturi de min-, care sau vreo haină uzată.

Plină de pietre ca şi strada, curtea e toată în pantă, Mă revăd un băieţel, în vacanţa şcolară, ieşind seara tîr-ziu pe unul din balcoanele casei, pe vremea aceea nouă. Cit îmi era de neplăcut să privesc toate pietroaiele acelea alb-murdare, în mijlocul cărora se afla cisterna cea mare, misterios de sonoră ! Rugina mîncase deja aproape toată vopseaua roşiatică a piciorului de fier care susţine scripe-tele pe unde trece funia găleţii ; şi ce tristă îmi părea vopseaua decolorată a piciorului de fier. care părea bolnav din cauza asta ! Bolnav poate şi de melancolia scripetelui ce scîrţîia noaptea, cînd vîntul mişca frînghîa. Iar peste curtea pustie era cerul înstelat, puţin înceţoşat, de un alb palid, prăfos, ce părea fixat definitiv acolo, sus.

După moartea tatei, Quantorzo, însărcinat să vegheze asupra afacerilor mele. s-a gîndit să despartă printr-un perete camerele ce-i aparţinuseră tatălui meu. formînd astfel un mic apartament de închiriat. Nevastă-mea nu

s-a opus. Şi în apartamentul acela a venit să stea, după puţină vreme, un pensionar bătrîn şi foarte liniştit, îmbrăcat întotdeauna simplu şi curat, micuţ, dar cu un aer marţial în ţinuta subţire şi băţoasă şi pe faţa energică, chiar dacă puţin şubrezită, de colonel în retragere. De o parte şi de alta a nasului avea doi exemplari ochi de peşte, de parcă ar fi fost caligrafiaţi, iar obrajii îi erau brăzdaţi de o reţea deasă de vinişoare violete.

Nu-i dădusem niciodată atenţie şi nu m-a interesat deloc cine este, cum trăia. De mai multe ori îl întîlnisem pe scară şi, auzindu-1 cum îmi spune, foarte politicos, „bună ziua" sau „bună seara", m-am gîndit, desigur, că vecinul meu este o persoană bine crescută.

Nu mi-a trezit nici o bănuială faptul că s-a plîns de ţînţarii ce-l chinuiau noaptea şi care, după părerea lui, proveneau din magaziile mari din dreapta casei, transformate de Quantorzo, tot după moartea tatălui meu, în mizerabile şoproane de închiriat.

„A, da !", exclamasem, atunci, ca răspuns la plîngerea lui.

Dar îmi aduc perfect de bine aminte că în exclamaţia mea era neplăcere, şi nu din cauza ţînţarilor care-mi chinuiau chiriaşul, ci gîndindu-mă la magaziile curate şi aerisite pe care le văzusem în construcţie cînd eram un băieţel, şi unde alergam, exaltat în mod straniu de albul orbitor al zugrăvelii şi ca beat de mirosul de şantier, pe pardoseala răsunătoare, stropită încă cu var. Cînd soarele intra prin ferestrele mari, cu gratii de fier, trebuia să închizi ochii, căci altfel pereţii imaculaţi te orbeau.

Oricum, magaziile în care se găseau landourile de închiriat, cu atelaj pentru trei cai, cu tot mirosul greu al lemnăriei putrezite şi al bălţilor negre care se strîngeau mereu, mă duceau cu gîndul la bucuria curselor în trăsură, cînd eram mic şi plecam în vilegiatură, pe şosea, pe pămînturile vaste ce păreau făcute anume pentru a împrăştia ecoul vesel al clopoţeilor. Mulţumită acestor amintiri, vecinătatea magaziilor îmi părea suportabilă, mai ales că, şi fără ele chiar, era un lucru binecunoscut că la Richieri se suferea din cauza ţînţarilor, de care toată lumea se apăra cu ajutorul unor plase dese.

Cine ştie ce impresie i-o fi făcut vecinului meu surîsul care mi-a apărut pe buze tocmai cînd îmi striga, cu o figură demnă, că nu putuse suporta niciodată plasele, din cauza cărora se sufoca. Surîsul meu exprima, cu siguranţă, uimire şi compătimire. Să nu poţi suporta plasa, cînd eu aş fi folosit-o chiar dacă ar fi dispărut toţi ţînţarii din Ri-chieri, numai pentru plăcerea pe care mi-o procura cobo-rînd de sus de tot, cum o ţineam eu, dreaptă în jurul patului, fără nici o cută. Camera care se vede şi nu prea printre miriadele de găurele ale pînzei uşoare, patul izolat, impresia că eşti învelit într-un nor alb.

Nu m-am gîndit niciodată la ceea ce putea să creadă despre mine după întîlnirea aceea. 11 întîlneam în continuare pe scări şi, auzindu-1 cum îmi spune, ca mai înainte, „bună ziua" sau „bună seara", am rămas cu ideea că este foarte politicos.

Vă asigur în schimb că el, în acelaşi moment în care îmi spunea pe scări, foarte politicos, „bună ziua" sau „bună seara", în sinea lui mă considera un mare idiot, deoarece toleram în curte adunătura de cumetre, mirosul încins de spălat şi ţînţarii.

E clar că nu mi-aş mai fi zis : „O, Doamne, ce vecin politicos am !", dacă m-aş fi putut vedea cu ochii lui care, exact pe dos, mă vedea aşa cum eu nu m-aş fi putut vedea niciodată, adică din afară pentru mine, dar pentru el într-o viziune proprie asupra lucrurilor şi oamenilor, conform căreia mă considera în felul lui : un mare idiot. Eu nu ştiam asta şi continuam să-mi spun : „O, Doamne, ce vecin politicos am !".

III Doţi-mi voie!

Bat la uşa camerei dumitale.

Stai, stai, te rog, comod la locul dumitale. Eu stau aici. Spui că nu ?

„De ce ?"

A, e canapeaua pe care, cu atîţia ani în urmă, a murii: biata dumitale mamă. lartă-mă, n-aş fi dat doi bani pe ea, în timp ce dumneata nu ai vinde-o pentru tot aurul din

lume ; te cred. Cine o vede însă în camera dumitale» frumos mobilată, desigur, fără să ştie, se întreabă cu uimire de ce o mai ţii aici, aşa veche, decolorată şi ruptă cum e.

Astea sînt scaunele dumitale. Iar asta e o măsuţă, nimic altceva decît o măsuţă. Aceea e o fereastră care dă în grădină. Şi acolo, afară, pini, chiparoşi.

Ştiu. Atîtea ore delicioase petrecute în camera aceasta ce ţi se pare aşa de frumoasă, cu chiparoşii care ^e văd acolo. Dar din cauza asta te-ai certat cu prietenul care venea înainte aproape în fiecare zi să te viziteze, iar acum nu numai că nu mai vine, dar spune la toată lumea că eşti nebun, nebtm cu adevărat, fiindcă stai într-o astfel de casă.

„Cu toţi chiparoşii ăia, aliniaţi acolo, spune el. Domnii aiei, peste douăzeci de chiparoşi, parcă-i un cimitir".

Şi nu se mai potoleşte.

Dumneata închizi ochii, dai din umeri, suspini :

— Gusturi !

Fiindcă ţi se pare o problemă de gust, convingeri, obişnuinţe, şi nu te îndoieşti nici o clipă de realitatea lucrurilor dragi, pe care le vezi şi le atingi acum cu plăcere.

Pleacă din casa asta. Revino peste trei sau patru ani s-o vezi din nou, cu o altă dispoziţie. O să vezi ce-o să mai rămînă din realitatea dragă de acum.

„A, uite, asta-i camera, asta grădina ?"

Şi să sperăm, mulţumind lui Dumnezeu, că nu ţi-a murit între timp vreo altă rudă apropiată, căci altfel ţi se vor părea şi dumitale un cimitir toţi chiparoşii aceştia, îndrăgiţi acum.

O să-mi spui că toată lumea ştie asta, că dispoziţia se schimbă, că oricine poate să greşească.

Da, poveste veche, într-adevăr.

Numai că eu nu am pretenţia că spun ceva nou.

Te întreb doar :

„De ce oare, Doamne sfinte, te porţi ca şi cum n-aî şti ? De ce continui să crezi că unica realitate e a dumitale, cea de azi, şi te miri, te enervezi, ţipi că prietenul dumitale greşeşte, el, care n-ar putea, orice ar . face. să aibă, bietul, aceeaşi dispoziţie ca dumneata ?"

Lăsaţi-mă să vă mai spun ceva, şi gata,

Nu vreau să vă jignesc. Conştiinţa voastră, spuneţi. Nu vreţi să fie pusă la îndoială. Uitasem, iertaţi-mă. Dar recunosc, recunosc că pentru voi, în sinea voastră, nu sînteţi aşa cum vă văd eu. din afară. Nu din rea voinţă. Aş vrea să fiţi convinşi măcar de asta. Voi vă cunoaşteţi, vă simţiţi, vă doriţi într-un fel care nu e al meu, ci al Vostru ; şi credeţi, în continuare, că voi aveţi dreptate şi eu greşesc. O fi, nu *zic* nu. Dar poate felul vostru de a vedea să fie al meu. şi invers ?

Uite că o luăm de la început !

Eu pot să cred tot ce-mi spui. Cred. îţi ofer un scaun i stai şi să încercăm să cădem de acord.

După o oră bună de conversaţie, ne-am înţeles perfect

Mîine vii la mine cu pumnii strînşi, ţipînd :

„Dar cum ? Ce ai înţeles ? Nu mi-ai spus asta ş! ailaltă ?"

Asta şi ailaltă, chiar aşa. Dar necazul e că dumneata, dragul meu, n-o să ştii niciodată, şi nici eu n-o să reuşesc să îţi comunic cum traduc eu ceea ce îmi spui. N-ai vorbit turceşte, nu. Am folosit, şi eu şi dumneata, aceeaşi limbă, aceleaşi cuvinte. Dar ce vină avem, şi eu şi dumneata, dacă aceste cuvinte, în sine. sînt goale de conţinut ? Goale, dragul meu. Şi dumneata le umpli cu sensul dumitale, spunîndu-mi-le. Iar eu, auzindu-le. în mod inevitabil, le dau sensul meu. Am crezut că ne-am înţeles. Dar nu ne-am înţeles deloc.

Ei, poveste veche şi asta, toată lumea o ştie. Dar eu nu pretind că vă spun ceva nou. Numai că vă întreb iar :

„De ce atunci, Doamne sfinte, continuaţi să acţionaţi de parcă n-aţi şti ? Să-mi vorbiţi despre voi, cînd ştiţi că, pentru a fi pentru mine cum sînteţi pentru voi, iar eu pentru voi cum sînt pentru mine, ar trebui ca eu, în sinea mea, să vă văd la fel cum vă vedeţi voi, şi viceversa, şi că asta nu e posibil ?"

Vai, dragii mei, orice aţi face, voi mă veţi vedea mereu cu ochii voştri, chiar considerînd, cu bună credinţă, **că** aşa văd şi eu. O fi, nu zic, poate. Dar e un fel „al meu" de a vedea pe care eu nu-l cunosc şi n-o să-l cunosc niciodată, pe care-l cunoaşteţi doar voi, care mă vedeţi din afară : deci un fel „al meu" de a vedea pentru voi, şi nu un fel „al meu" pentru mine.

Dac-ar exista în afara noastră, pentru mine şi pentru voi, dacă ar exista o doamnă realitate a mea şi o doamnă realitate a voastră, egale între ele şi neschimbate. Dar nu există. Există în sinea mea şi pentru mine o realitate a mea : aceea pe care mi-o acord, în sinea voastră şi pentru voi e aceea pe care vi-o acordaţi. Dar ele nu vor fi niciodată aceleaşi nici pentru voi, nici pentru mine.

Şi atunci ?

Atunci, prieteni, trebuie să ne consolăm cu gîndul că nu e mai adevărată a mea decît a voastră, că nu durează decît o clipă şi una şi alta.

Sînteţi puţin ameţiţi ?... Deci... să tragem concluzia.

T Fiiaţil

Uite, aici voiam să ajung, că nu trebuie să mai spuneţi că aveţi conştiinţa voastră şi că asta vă ajunge.

Cînd ai acţionat aşa ? Ieri, azi, acum un minut ? Şi acum ? A, acum eşti dispus să recunoşti că, poate, ai fi acţionat altfel. Şi de ce ? O, Doamne, păleşti ? Recunoşti oare şi dumneata că acum un minut erai *un altul* ?

Da, da, dragul meu, gîndeşte-te bine : acum un minut, înainte să ţi se întîmple acest lucru, erai *un altul,* ba mai mult, erai o sută de alţii, o sută de mii de alţii. Şi n-ai de ce să te miri, crede-mă. încearcă mai curînd să vezi dacă eşti aşa de sigur că o să fii mîine cel ce te pretinzi azi.

Dragii mei, adevărul e ăsta : toate sînt nişte fixaţii. Astăzi vă fixaţi într-un fel, iar mîine în altul.

O să vă spun mai tîrziu de ce şi cum.

Aţi văzut vreodată cum se construieşte o casă ? Eu ara văzut atîtea, aici la Richieri. Şi m-am gîndit :

„Ia uită-te la om, ce e în stare să facă ! Distruge muntele, scoate din el pietre, le finisează, le pune unele peste altele şi. cum necum, ceea ce era înainte o bucată de munte a devenit o casă".

„Eu, spune muntele, sînt munte şi nu mă mişc din loc."

Nu te mişti, dragul meu ? Uită-te la carele trase de boi. Sînt pline de tine, de pietrele tale. Te duc în căruţă, dragul meu ! Crezi că o să rămîi acolo ? Jumătate din tine se află deja la două mile depărtare, la cîmpie. Unde ? Oare nu te vezi în casele de acolo ? Una galbenă, una roşie, una albă, cu două, trei sau patru etaje.

Şi fagii, nucii, brazii tăi ?

Uite-i aici, la mine acasă. Vezi ce frumos i-am lucrat ? Cine i-ar mai recunoaşte în scaunele şi dulapurile astea ?

Tu, munte, eşti mult mai mare decît omul ; şi tu, fa-gule, şi tu, nucule, şi tu, bradule. Omul e un animăluş mic, e adevărat, dar are el ceva ce voi nu aveţi.

Să stea mereu în picioare, adică drept, doar pe două labe, obosea. Să se întindă pe pămînt, ca celelalte animale, îi era incomod şi se rănea, mai ales că, pierzîndu-şi blana, pielea, ei, pielea i-a devenit mai fină. A văzut atunci copacul şi s-a gîndit că ar putea face din el ceva pe care să stea mai comod. Apoi şi-a dat seama că nu era comod nici lemnul gol, şi a pus ceva pe el : a jupuit animalele peste care era stăpîn, pe altele le-a tuns, şi a învelit lemnul cu blană, iar între lemn şi blană a băgat lîna. Şi s-a aşezat deasupra, fericit :

„A, ce bine se stă aşa !"

Sticletele cîntă în colivia lui, agăţată de galerie, între perdele. Simte oare că se apropie primăvara ? Vai, poate simte şi el fosta ramură de nuc, din care este făcut scaunul meu şi care scîrţîie acum la cîntecul său.

Poate că se înţeleg între ei, prin cîntec şi scîrţîit, pasărea prizonieră şi nucul devenit scaun.

IH Dar cc-arc casa cu discuţii noastră?

Vi se pare că n-are nici o legătură discuţia noastră cu .casa, deoarece acum o vedeţi aşa cum e, casa voastră, între atitea altele care formează oraşul. Vă vedeţi printre mobilele voastre, care sînt aşa cum le-aţi dorit, după gustul şi posibilităţile voastre. Iar ele răspîndesc în jur dulcele confort familial, încărcate cum sînt de amintiri. Nu mai sînt simple lucruri, ci aproape părţi intime din voi, prin care puteţi atinge şi simţi realitatea certă a existenţei voastre.

Că sînt din fag, sau nuc, sau brad, mobilele voastre sînt, ca amintiri ale intimităţii familiale, pătrunse de atmosfera deosebită a fiecărei case, ce dă vieţii un gust aparte, pe care-1 simţim mai tare atunci cînd ne lipseşte, adică atunci cînd. intrîncl într-o altă casă. percepem o atmosferă diferită. Şi vă plictiseşte, văd, să vă reamintesc fagii, nucii, brazii muntelui.

Ca şi cum nebunia mea ar fi început să vă cuprindă puţin, la orice vă spun deveniţi imediat bănuitori, întrebaţi :

„De ce ? Ce legătură are ?"

\\ltl Atarfl, sufi cerul HBcr

Nu, să nu vă fie teamă că vă distrug mobilele, pacea, dragostea pentru cămin.

Aer ! Aer ! Să lăsăm casa, să lăsăm oraşul ! Nu zic să aveţi prea multă încredere în mine ; oricum, însă, nu; vă fie teamă. Puteţi să mă urmaţi măcar pînă acolo unde \ şoseaua, cu casele sale, dă în cîmpie.

Da. Asta e o şosea. Vă e teamă, într-adevăr, că aş' putea spune că nu e ? Şosea ca orice şosea. O şosea pie- j truită. Şi atenţie la denivelări. Şi acelea sînt felinare. Hai;; înainte, fără frică.

A, munţii albaştri de departe ! Spun „albaştri" ; şi] dumneata spui „albaştri", nu-i aşa? De-acord. Şi acesta]

mai apropiat, cu pădurea de castani. : castani, nu ? vezi,[1] vezi că ne înţelegem ? Din famila cttpuliferilor, cu trunchiul înalt. Castan maro. Ce cîmpie vastă în faţa noastră („verde", nu ?, pentru dumneata şi pentru mine „verde" t să spunem aşa, nu ne-nţelegem de minune ?). Şi acolo,[1] pe pajişti, priveşte, ce flacără de maci roşii în plin soare *l A,* cum ? Hăinuţe roşii de copii ? Aşa-i, ce orb sînt ! Hăinuţe de lînă roşie, ai dreptate. Mi se păreau maci. Şî cravata dumitale, tot roşie ?... Ce bucurie în aerul limpede şi proaspăt, albastru şi verde, inundat de soare ! îţi scoţi pălăria gri de fetru ? Ai transpirat deja ? Ei, eşti frumos, gras, Dumnezeu să te binecuvînteze ! Dacă ai vedea pătrăţelele albe şi negre ale pantalonilor pe fundul dumitale \ Jos, jos cu haina ! Nu o mai suporţi.

Cîmpia ! Există o pace mai adîncă ? Te moi. Da, dax ai putea să-mi spui unde este ? Vorbesc de pace. Nu, nu te teme, nu te teme ! Chiar ţi se pare că aici e pace ? Să ne înţelegem, te rog ! Să nu stricăm acordul nostru perfect.' Eu văd aici, daeă-mi permiţi, doar ceea ce percep în mine în această clipă, adică o prostie fără margini, care îţi da o figură, ca şi mie dealtfel, de idiot satisfăcut, dar pe care noi o atribuim pămîntului şi plantelor, ce ne par că trăiesc pentru a trăi, aşa cum numai în această prostie se poate trăi.

Să spunem atunci că în noi se află ceea ce numim pace. Nu ţi se pare ? Şi ştii de unde provine ? Din simplul fapt că de-abia am ieşit din oraş, adică dintr-o, da; aşa e, lume *construită :* case, străzi, biserici, pieţe. Nu este *construită* însă numai din această cauză, ci şi fiindcă în ea nu se trăieşte aşa, pentru a trăi, aşa ca plantele astea.' fără să ştie că trăiesc. Se trăieşte pentru ceva ce nu există şi pe eare-1 inventăm noi. Pentru ceva care să dea sens şi valoare vieţii : un sens, o valoare pe care aici. cel puţin în parte, le pierzi sau a căror vanitate o recunoşti, cu mîhnire. Şi simţi o slăbiciune, devii melancolic, înţeleg, înţeleg. Destinderea nervilor. O sfîşietoare nevoie de abandon; Şi te moi, te abandonezi. : , . .,

IX Nori şl vlnt

Ah, să nu mai ai conştiinţa că exişti, ca o piatră, ca o plantă ! Să nu-ţi mai aminteşti nici măcar numele ! întins pe iarbă, cu mîinile sub cap, să priveşti, sub cerul albastru, norii albi şi strălucitori ca nişte pînze umflate de soare, să auzi vîntul care unduieşte sus, printre castanii pădurii, ca valurile mării.

Nori şi vînt.

Ce-ai spus ? Vai, vai. Nori ? Vînt ? Şi nu ţi se pare că asta-i tot : să percepi şi să recunoşti că pînzele luminoase ce străbat imensitatea albastră şi vidă sînt nori ? Oare norul ştie că există ? Nu-l văd nici copacul, nici piatra, care se ignoră şi pe ei înşişi ; şi sînt singuri.

Percepînd şi recunoscînd norul, dragii mei, voi puteţi să vă gîndiţi şi la povestea apei (de ce nu ?) care devine nor, pentru a redeveni apă. Frumos lucru, da. Şi e de ajuns, ca să vă explice asta, un biet profesoraş de fizică. Dar să vă explice cauza cauzelor ?

x Pasarea

Ascultaţi, ascultaţi : sus, în pădure, lovituri de bardă. Jos, în mină, lovituri de tîrnăcop.

Se mutilează muntele, se doboară copaci pentru a construi case. Acolo, în vechiul oraş, alte case. Greutăţi, oboseală, eforturi de tot felul ; pentru ce ? Pentru a ajunge la un coş pe o casă, domnii mei. Şi pentru a scoate apoi pe acest coş un pic de fum, care se răspîndeşte imediat în vidul spaţial.

Şi, ca fumul acesta, dispare orice gînd, orice amintire omenească.

Aici sîntem pe cîmpie. O sfîrşeală ne-a muiat picioarele. E firesc ca iluziile şi dezamăgirile, durerile şi bucuriile, speranţele şi dorinţele să ne pară deşarte şi trecătoare, în faţa sentimentului inspirat de lucrurile care rămîn şi le supravieţuiesc, impasibile. E de ajuns să te uiţi la munţii înalţi de dincolo de vale, foarte departe, estompaţi la orizont, în lumina roză şi diafană a asfinţitului.

%!

Uite : întins pe spate, arunci în sus pălăria de fetru gri, devii aproape tragic, exclami :

„O, ambiţii omeneşti !"

Aşa e. De exemplu, ce strigăte victorioase pentru omul care, ca şi pălăria dumitale, s-a apucat să zboare, să facă pe pasărea ! Priveşte, în schimb, cum zboară o pasăre adevărată. Ai văzut-o ? Cu cea mai naturală uşurinţă şi graţie, însoţită de un tril spontan de bucurie. Gîndeşte-te acum la maşinăria stîngace şi zgomotoasă şi la spaima, la neliniştea de moarte a omului care vrea să facă pe pasărea ! Aici, un fîlfîit şi un tril ; acolo, un motor gălăgios si urît mirositor, cu moartea în faţă. Motorul se strică, motorul se opreşte : adio pasăre !

„Omule", spui dumneata lungit în iarbă, „lasă-te de zburat ! De ce vrei să zbori ? Şi cînd ai zburat ?"

Eşti grozav. Spui asta acum, aici, fiindcă te afli pe cîrn-pie. întins pe iarbă. Ridică-te, mergi din nou în oraş şi, de-a-bia ajuns, o să înţelegi imediat de ce vrea omul să zboare.

Aici, dragul meu, ai văzut pasărea adevărată, care zboară cu adevărat, şi ai pierdut sensul şi valoarea aripilor false şi ale zborului mecanic. O să le recapeţi imediat acolo unde totul e fals şi mecanic, adaptare şi construcţie : o altă lume în cadrul lumii — o lume manufacturată, combinată, asamblată, o lume a artificiului, a deformării, a adaptării, a minciunii, a vanităţii, o lume care are sens şi valoare doar pentru om, care este creatorul ei.

Haide, să te ajut să te ridici. Eşti gras. Stai puţin : pe spate ţi-au rămas cîteva fire de iarbă... Gata, hai să mergem.

XI Diii nou în oroş

Uitaţi-vă acum la copacii care străjuiesc ele ambele părţi, înşiraţi de-a lungul trotuarelor, bulevardul Porta Vecchia al nostru, ce aer rătăcit, bieţi copaci citadini, tunşi şi pieptănaţi !

Probabil că nu gîndesc, copacii ; animalele, probabil, nu raţionează. Dar dacă ar gîndi copacii, Doamne, şi ar putea vorbi, cine ştie ce ar spune, bieţii de ei, de faptul că, pentru a ne face umbră, îi plantăm în mijlocul oraşului ! Par să

se întrebe, atunci cînd se oglindesc în vitrinele magazinelor, *ce* caută aici, între atîţia oameni ocupaţi, în învălmăşeala zgomotoasă a oraşului. Plantaţi de atîţia ani, au ajuns nişte copăcei amărîţi. Urechi, nu par să aibă. Dar cine ştie, poate copacii, ca să crească, au nevoie de linişte.

Aţi fost vreodată în piaţa Olivella, în afara oraşului, la mica şi vechea mînăstire a trini tarilor albi ? Ce atmosferă de vis. de abandon în piaţeta de acolo, şi ce linişte stranie, cînd peste ţiglele înnegrite şi acoperite de muşchi ale bătrînei mmăstiri apare proaspătă, albastră de tot, vesela dimineaţă !

Ei bine, în fiecare an pămîntul, cu prosteasca lui nevinovăţie maternă, încearcă să profite de liniştea de acolo. Crede poate că acolo oraşul s-a sfîrşit. că oamenii au fugit din piaţetă şi încearcă s-o reia în posesie, întinzîrid liniştit, încet, printre pietrele pavajului, firele sale de iarbă. Nimic nu e mai proaspăt şi gingaş decît aceste fire de iarbă subţirele şi timide, care umplu în scurt timp întreaga piaţetă. Dar, vai, nu ţin decît o lună. Aici e oraş, şi nu-i este ierbii permis sa crească. Vin în fiecare an patru sau cinci măturători ; se apleacă spre pămînt şi, cu nişte fiare ale îor, o smulg.

Am văzut anul trecut acolo două păsărele care, auzind scrîşnetul fiarelor pe pietrele gri, goale ale pavajului, zburau de pe gardul viu pe streaşină mînăstirii, pe urmă din nou pe gardul viu, dădeau din cap şi se uitau pieziş, de parcă se întrebau, neliniştite, ce făceau oamenii aceia.

„Şi nu vedeţi, păsărelelor ? le-am spus. Nu vedeţi ca fac ? Bărbieresc bătrînul pavaj."

Cele două păsărele au fugit, îngrozite.

Norocul lor că au aripi, şi pot să scape !

Cîte alte animale nu pot fugi şi sînt prinse şi băgate în cuşcă şi domesticite la oraş, ba chiar şi la ţară. Şi ce tristă e supunerea lor forţată faţă de dorinţele bizare ale oamenilor ! Ce înţeleg ele ? Trag căruţa, trag plugul.

Dar poate şi ele, animalele, plantele şi toate lucrurile, au un sens şi o valoare în sine, pe care omul nu poate să le înţeleagă, închis, cum e, în judecata sa asupra lor, pe care natura însă, din punctul ei de vedere, nu pare a o recunoaşte, ci o ignoră.

Ar fi necesară puţină înţelegere între om şi natură, prea des natura *se* distrează, aruncînd în aer toate construcţiile noastre ingenioase. Cicloane, cutremure... Dar omul nu se dă bătut. Reconstruieşte, reconstruieşte, animal tenace. Totul e pentru el material de reconstrucţie. Fiindcă are în el ceva care nu se ştie ce este, în virtutea căruia trebuie să construiască, să transforme în felul lui materia oferită de natura ignorantă, probabil, şi, măcar atunci cînd vrea, răbdătoare. De s-ar mulţumi însă numai cu lucrurile despre care, pînă la proba contrarie, mi se ştie că ar avea facultatea de a simţi vreo sfîşiere din cauza adaptărilor şi construcţiilor noastre ! Nu, domnilor. Omul se ia şi pe sine însuşi drept material şi se construieşte, da, domnilor, ca pe o casă.

Voi credeţi că vă cunoaşteţi, fără a vă construi în vreun fel ? Şi că eu aş putea sa vă cunosc, dacă nu v-aş construi în felul meu ? Şi voi pe mine, dacă nu m-aţi construi în felul vostru ? Putem să cunoaştem numai lucrul căruia reuşim să-i dăm o formă. Dar ce cunoaştere poate fi asta ? E oare forma aceeaşi cu lucrul însuşi ? Da, pentru mine, ca şi pentru voi. Dar nu pentru mine aşa ca pentru voi : eu nu mă recunosc în forma pe care rni-o daţi voi, şi nici voi în aceea pe care v-o dau eu. Iar un acelaşi lucru nu e la fel pentru toţi, puţind să se schimbe pentru fiecare din noi, şi chiar se schimbă, tot timpul.

Şi totuşi nu există o altă realitate în afară de aceasta," adică de forma momentană pe care izbutim să ne-o dăm nouă înşine, altora, lucrurilor. Realitatea pe care o am pentru voi constă în forma pe care rnl-o daţi ; dar e realitate pentru voi, nu pentru mine. Realitatea pe care voi o aveţi pentru mine constă în forma pe care vi-o dau ; dar e realitate pentru mine, nu pentru voi. Iar pentru mine însumi nu am altă realitate decît forma pe care izbutesc să mi-o dau. Dar cum ? Tocmai construindu-mă.

A, voi credeţi că doar casele se construiesc ? Eu mă construiesc mereu şi vă construiesc şi pe voi, iar voi. faceţi Ia fel. Şi construcţia durează atîta timp .cît nu se fărîmi-|ează materialul sentimentelor noastre şi cît durează cimentul voinţei. De ce credeţi că vi se recomandă atît de mult o voinţă fermă şi constanţă în sentimente ? E de ajuns ca voinţa să se clatine puţin, jar sentimentele să se sshimbe

cît de cît, şi adio realitate a noastră ! Ne dăm seama imediat că nu era altceva decît o iluzie.

Voinţă fermă, deci. Constanţă în sentimente. Ţineţi-vă tare, ţineţi-vă tare, să nu vă aruncaţi în gol, să nu aveţi vreo surpriză neplăcută.

Dar ce construcţii frumoase apar !

Xil Dragul de Genge

— Nu, nu, dragul meu, stai cuminte ! Crezi că eu nu ştiu ce-ţi place şi ce nu-ţi place ? Cunosc eu foarte bine gusturile tale, ştiu eu ce gîndeşti.

De cîte ori nu mi-a spus asta Dida, nevastă-mea ? Iar eu, imbecilul de mine, nu m-am supărat niciodată.

Dar e foarte adevărat că ea îl cunoştea pe Genge al ei, pe care eu, în schimb, nu-l cunoşteam. Şi-l construise singură ! Şi nu era deloc o marionetă, în cel mai rău caz, marioneta eram eu.

Dominaţie ? Substituire ?

Nici pomeneală !

Pentru a domina pe cineva, e necesar ca acela să existe, să-l poţi lua de gît şi să-l tragi înapoi, pentru a pune pe altul în locul lui.

Dida, nevastă-mea, nici nu mă domina, nici nu mă sub-stituise. I s-ar fi părut, dimpotrivă, o substituţie din partea mea dacă eu, revoltîndu-mă şi impunîndu-mi felul meu de a fi, l-aş fi înlăturat pe Genge al ei.

Deoarece Genge al ei exista, în timp ce eu nu exist im pentru ea, nu existasem niciodată.

Eu reprezentam o realitate pentru ea numai prin acel Genge pe care şi-l crease, ale cărui ginduri, sentimente, gusturi nu erau ale mele, dar pe care n-aş fi putut să le schimb fără să risc să devin un altul pe care ea nu l-ar mai fi recunoscut, un străin pe care nu l-ar mai fi putut nici înţelege şi nici iubi.

Din păcate, n-am ştiut niciodată să dau o formă vieţii mele. Nu dorisem să fiu într-un anumit fel, propriu doar mie, fie pentru că nu întîlnisem niciodată obstacole care să-mi trezească voinţa de a rezista şi de a mă afirma în

faţa altora şi a mea însumi, fie din *cauza* spiritului meu, gata *să* gîndească şi să simtă şi opusul a ceea ce gîndise şi simţise cu puţin timp înainte, adică să descompună, să dezagrege, prin reflecţii asidue, adesea paradoxale, orice formă mentală şi sentimentală. Fie, în sfîrşit, datorită naturii mele înclinate să cedeze, să se lase la discreţia altuia, nu atît din slăbiciune, cît din nepăsare şi o resemnare anticipată în privinţa necazurilor ce ar urma de aici.

Şi uite că pînă la urmă au urmat ! Nu mă cunoşteam deloc, nu aveam pentru mine nici o realitate, eram parcă într-o stare de continuă modelare, aproape fluid, maleabil. Mă cunoşteau ceilalţi, fiecare în felul lui, în funcţie ele realitatea pe care mi-o dăduseră, adică fiecare vedea în mine un Moscarda care nu eram eu, nefiind eu nimeni nici pentru mine ; atîţia Moscarda cîţi erau ei, şi toţi mai reali decît mine care, repet, nu aveam pentru mine nici o realitate.

Genge, da, exista, pentru nevastă-mea Dida. Dar asta nu putea să mă consoleze cîtuşj de puţin, fiindcă, vă asigur, cu greu se poate imagina o făptură mai stupidă decît acest drag Genge al nevestei mele Dida.

Şi frumuseţea era că Genge al ei avea destule defecte. Dar ea i le ierta pe toate. Atîtea Jucruri nu-i plăceau la el, deoarece nu-l construise ea în întregime, după gusturile şi capriciile ei, nu.

Dar atunci în ce fel ?

în felul meu sigur nu, fiindcă eu, repet, nu reuşeam să recunosc drept ale mele cu adevărat gîndurile, sentimentele, gesturile pe care ea i le atribuia lui Genge al ei. Rezultă deci foarte clar că ea i le atribuia deoarece, după părerea ei, Genge avea gusturile respective şi gîndea aşa, în felul *său,* nu încape discuţie, chiar al său, conform realităţii *sale,* care nu era nici pe departe a *mea.*

O vedeam plîngînd, cîteocîată, din cauza unor necazuri pe care i le făcea el, Genge. El. da, domnilor. Şi cînd o întrebam :

— Dar ce ai, dragă ?

îmi răspundea :

—- A, tu mă întrebi ? *A,* ;nu-ţi ajunge ce mi-ai spus adineauri ?

— Eu ?

— Tu, da, tu !

— Dar cînd ? Ce ţi-am spus ?

Era clar că sensul pe care îl dădeam cuvintelor mele? îmi aparţinea, iar sensul pe care îl luau pentru ea, drept, cuvinte ale lui Genge, era cu totul altul. Anumite cuvinte care, spuse de mine sau de un altul, nu ar fi rănit-o, spuse de Genge o făceau să plîngă, deoarece în gura lui. Genge căpătaţi o altă valoare ; şi o făceau să plîngă, da, domnilor.

Eu vorbeam, deci, doar pentru mine. Ea vorbea cu Genge al ei. Iar acesta îi răspundea cu gura mea, într-un fel care îmi rămînea cu totul neexinoscut. Şi e incredibil cit de prosteşti, false, incoerente deveneau toate lucrurile pe care eu le spuneam şi ea mi le repeta.

— Cum aşa ? o întrebam. Am spus eu asta ?

— Da, Genge, scumpule, chiar asta.

Aşa e, toate prostiile acelea îi aparţineau lui Genge al ei,

Numai că nu erau prostii, dimpotrivă, era chiar modul de a gîndi al lui Genge.

Ah, cum 1-aş fi pălmuit, ciomăgit, sfîşiat ! Dai' nu-1 puteam atinge. Pentru că, în ciuda necazurilor pe care i le făcea, a prostiilor pe care le spunea, Dida îl iubea foarte mult pe Genge, răspunzînd pentru ea, aşa cum era, idealului de soţ bun, căruia i se iartă micile defecte, avînd în vedere calităţile multiple pe care le posedă. Dacă nu voiam ca nevastă-mea Dida să-şi caute idealul în alt bărbat, nu trebuia să mă ating de Genge al ei.

La început m-am gîndit că sentimentele mele erau poate prea complicate, gîndurile prea subtile, gusturile cu totul neobişnuite şi de aceea nevastă-mea, de multe ori ne-înţelegîndu-le, le deforma. Mă gîndeam, în fine, că ideile şi sentimentele mele nu puteau încăpea, decît aşa reduse şi ajustate, în creierăşul şi inimioara ei, iar gusturile mele nu se potriveau cu simplitatea ei.

Aş, da' de unde ! Nu deforma ea, nu micşora ea gîndurile şi sentimentele mele. Nu, nu. Aşa deformate, aşa micşorate cum le primea din gura lui Genge, nevastă-mea Dida le considera prosteşti ; chiar vŞi ea, înţelegeţi ?

Atunci cine le deforma şi le micşora aşa ?

Realitatea lui Genge, domnii mei ! Genge, aşa cum şi-1 crease ea, nu putea avea decît gîndurile, sentimentele şi gusturile respective. Prostuţ, dar drăguţ. A, da, aşa de drăguţ pentru ea ! li iubea aşa : drăguţ prostuţ. Şi îl iubea cu adevărat.' ᵛiv: ' '"^ᵗ

Aş putea să aduc atîtea probe. Ajunge una — prima care îmi vine în minte :

Dida, de cînd era o fetiţă, se pieptăna într-un anumit fel, care-i plăcea mult nu numai ei. ci şi mie. Imediat după căsătorie, şi-a schimbat pieptănătura. Ca s-o las în ale ei, nu i-am spus că noua pieptănătură nu-mi place deloc. Cînd, într-o dimineaţă, apare deodată, în capot, cu pieptenele încă în mînă, aranjată în vechiul fel şi aprinsă la faţă.

— Genge ! a strigat, arătîndu-se în uşa larg deschisă şi izbucnind în rîs.

Am rămas mut de admiraţie.

— O. am exclamat, în sfîrşit.

Dar ea şi-a pus imediat mîinile în păr, şi-a scos agrafele şi şi-a stricat într-o clipă pieptănătura.

— Haide ! mi-a zis. Ani vrut să glumesc cu tine. Ştiu bine. domnişorule. că nu mă placi pieptănată aşa !

Ani protestat pe loc :

TM

. — Cine ti~£ spus asta, Dida scumpă ? Dimpotrivă;
jur că... - „;: -

Mi-a astupat gura cu mina.

— Haide, lasă ! mi-a repetat, îmi spui aşa ca să-mi faci plăcere. Dar eu nu trebuie să-mi plac mie, dragul meu, Crezi că nu ştiu eu mai bine cum îi plac lui Genge al meu ?

Şi a fugit.

înţelegeţi ? Era cît se poate de sigură că lui Gengâ al ei îi plăcea s-o vadă pieptănată în celălalt fel, şi se pieptăna în celălalt fel care nu-i plăcea nici ei, nici mie. Dar H plăcea lui Genge al ei. Şi ea se sacrifica. Vi se pare puţin, lucru ? Nu este acesta un adevărat sacrificiu pentru o femeie ?

Aşa de mult îl iubea !

Iar eu —- acum că totul mi s-a lămurit, în sfîrşit — am devenit extrem de gelos (nu pe mine, vă rog să mă credeţi — vă vine să rîdeţi !) nu pe mine, domnilor, ci pe unul care nu eram eu, pe un imbecil care s-a băgat între

mine şi nevastă-mea ; nu ca o umbră, nu, vă rog să mă credeţi, deoarece el mă reducea pe mine la o umbră, pe mine, pe mine, furîndu-mi trupul pentru a putea fi iubit de ea.

Gîndiţi-vă bine. Nu-1 săruta oare nevastă-mea, pe buzele mele, pe unul care nu eram eu ? Pe buzele mele ? Nu ! Care ale mele ? în ce măsură erau ale *mele,* chiar ale *mele* buzele pe care le săruta ? Ţinea ea oare în braţe trupul meu ? Dar în ce măsură putea fi *cu adevărat* al meu corpul acela, cît putea să-mi aparţină cu. *adevărat,* dacă nu eram eu cel pe care-1 îmbrăţişa şi-1 iubea ?

Gîndiţi-vă bine. Nu v-aţi simţi trădaţi de soţia voastră, cu cea mai rafinată perfidie, dacă aţi şti că ea, în timp ce vă strînge în braţe, gustă şi se bucură prin voi de îmbrăţişarea altuia, pe care îl are în minte şi în inimă ? Ei bine, prin ce se deosebeşte cazul acesta de al meu ? Cazul meu era şi mai rău ! Deoarece soţia voastră — scuzaţi —, cînd vă îmbrăţişează, îşi închipuie numai îmbrăţişarea altuia. Pe cînd. în cazul meu, nevastă-mea strîngea în braţe realitatea unuia care nu eram eu !

Şi era atît de real acela, încît atunci cînd eu, pîiiă la urmă, exasperat, am vrut să-1 distrug, impunînd în locul realităţii lui realitatea mea. nevastă-mea, care nu fusese, de fapt, niciodată nevasta mea, ci a aceluia, s-a trezit brusc, înspăimântată, ca în braţele unui străin, ale unui necunoscut. Şi a declarat că nu poate să mă iubească, că nu poate să mai trăiască cu mine nici o clipă, şi a fugit. Da, domnilor, cum veţi vedea, a fugit.

Cartea a treia

I Nebunii necesare

_ VREA SA VA POVESTESC ÎNTÎI, MĂCAR PE scurt, despre nebuniile pe care am început să le fac pentru a-i descoperi pe toţi ceilalţi Moscarda care existau în mintea celor mai apropiaţi cunoscuţi şi a-i distruge, unul cîte unul.

Nebunii necesare. Deoarece, negîndindu-mă niciodată pînă atunci să construiesc din mine un Moscarda consistent în ochii mei, care să se distingă printr-un fel de a fi propriu, al meu, se înţelege că nu puteam acţiona logic, coerent. Trebuia, de fiecare dată, să mă arăt opus a ceea ce eram, sau mai bine zis a ceea ce bănuiam că sînt, pentru unul sau altul dintre cunoscuţii mei, după ce mă străduisem să înţeleg realitatea pe care mi-o dăduseră : meschină, labilă, nestatornică şi aproape inconsistentă.

Şi totuşi, în afară de aspectul datorat trăsăturilor mele, care-mi scăpa, eu trebuia să am pentru ceilalţi un anumit sens, o oarecare valoare, în virtutea unor lucruri la care pînă acum nu mă gîndisem niciodată.

Şi, imediat ce m-am gîndit, am simţit un val de revoltă feroce.

II Descoperiri

Numele, treacă ; urît pînă la cruzime. Moscarda,
Musca, şi bîzîitul ei enervant.

Spiritul meu nu avea nume însă şi nici stare civilă, ci o lume întreagă în sine, iar eu nu catalogam toate lucrurile pe care le vedeam şi simţeam cu acest nume, la care nu mă gîndeam deloc. Totuşi, pentru ceilalţi eu nu eram această lume interioară a mea, fără nume, plenară,

J
- *

unică şi atît de variată în acelaşi timp. Eram, în schimb, în lumea lor, *unul* — distinct — numit Moscarda, un mie şi neînsemnat detaliu al unei realităţi ce nu-mi aparţinea, ci exista în afara mea, inclus în realitatea lor, pe nume Moscarda.

Vorbeam cu un prieten ; nimic neobişnuit, îmi răspundea, îl vedeam cum gesticulează. Avea vocea lui obişnuită, îi recunoşteam gesturile. Şi el, ascultîndu-mă, îmi recunoştea vocea şi gesturile. Nimic neobişnuit pînă aici :; dar eu mă gîndeam. că tonul pe care-1 avea pentru mine vocea prietenului meu nu era cîtuşi de puţin acelaşi cu cel pe care-1 ştia el, sau poate că nu şi-1 cunoştea deloc, fiind pentru el sunetul vocii lui; şi mă mai gîndeam că aspectul său fizic era aşa cum îl vedeam eu, aşa cum i-1 acordam eu, privind din afară, în timp ce el, vorbind, nu avea în minte, desigur, nici o imagine a propriului trup, nici măcar pe aceea pe care şi-o recunoştea de obicei în oglindă.

O, doamne, atunci cu mine ce se întâmpla ? Se întîmpla acelaşi lucru şi cu vocea mea ? Cu fizicul meu ? Nu mai eram un *eu* indistinct care vorbea şi îi privea pe ceilalţi, ci unul pe care ceilalţi îl priveau, în afara lor, şi care avea o %ʳoce şi nişte trăsături ce nu le cunoşteam. Eraro pentru prietenul meu ceea ce era şi el pentru mine : UD trup impenetrabil ce-i stătea în faţă şi pe care şi-1 reprezenta prin trăsături foarte cunoscute pentru el, far» nici o semnificaţie însă pentru mine. E foarte adevărat că nici măcar nu mă gîndeam la ele, în timp ce vorbeam., şi oricum n-aş fi putut să mi le văd, dar pentru el însemnau totul, alcătuind reprezentarea lui despre mine, despre *unul* printre atiţia : Moscarda. E posibil ? Şi *Moscardv* însemna tot ce corpul acesta făcea într-o lume necunoscută mie : *Moscarda* era şi umbra mea ; Moscarda, clacă-3 vedeam mîncînd ; *Moscarda,* clacă-1 vedeam fumîncl ; Moscarda, dacă mergea la plimbare ; Moscarda,, dacă-şi sufla nasul.

N-o ştiusem, nu mă gîndisem la asta, dar în trăsăturii'-mele, aşa cum le vedeau ceilalţi, în orice cuvînt ce suna pentru ei într-un fel pe care eu nu. aveam cum-să-1 cunosc în orice act al meu, interpretat de fiecare în felul seu

existau pentru ceilalţi, în mod implicit, numele şi trupul meu

Numai că, de acum, oricît de stupid şi odios mi s-ar fi părut să fiu etichetat aşa pentru totdeauna, fără a-mi putea da un nume diferit, sau alte nume, după chef, în funcţie de sentimentele şi acţiunile mele, de acum. repet obişnuit cum eram să-l port încă de la naştere, puteam să nu ţin cont prea mult de el, să mă gîndesc că, la urma urmei, eu nu eram numele acela, că numele reprezenta pentru ceilalţi doar un mod de a mă striga, nu frumos, e drept, dar care ar fi putut fi şi mai urît. Nu era la Richieri un gard pe care-l chema Porcu ? Ba da.

„Domnul Porcu..."

Şi doar nu răspundea cu un grohăit.

„La ordinele dumneavoastră..."

Foarte frumos răspundea, surîzător. Că ţi-era şi jenă că trebuie să-i zici aşa.

Să lăsăm deci numele, şi să lăsăm şi trăsăturile, deşi — acum cînd. în faţa oglinzii, mă lămurisem că nu pot vedea o altă imagine a mea, în afara celei cu care mă obişnuisem — simţeam că şi trăsăturile erau străine voinţei mele şi că nu aş fi putut, în ciuda oricărei dorinţi, să am altele diferite de astea, adică de părul ăsta. de culoarea asta, de ochii verzui, de nasul şi de gura asta. Să lăsăm, ziceam, şi trăsăturile, deoarece, la urma urmelor, ar fi putut fi monstruoase, şi ar fi trebuit să mă resemnez cu ele, dacă aş fi vrut să trăiesc ; nu erau însă, deci puteam fi mulţumit aşa.

Dar situaţia ? Vorbesc de situaţia mea. care nu depindea de mine. Şi celelalte lucruri de care eram determinat, în afara meat în afara voinţei mele ? Condiţiile în care m-am născut, familia mea ? Nu mi le înfăţişasem pentru a le examina, aşa cum le puteau examina ceilalţi, fiecare în felul său, se înţelege, cu balanţa lui specială, la unul cîntărind mai greu invidia, la altul ura, dispreţul sau mai ştiu eu ce.

Pînă acum crezusem că sînt un bărbat care trăieşte. Un bărbat, şi atît. Care trăieşte. Ca şi cum m-aş fi creat singur, în întregime. Dar, aşa cum nu-mi creasem eu trupul, nu-mi dădusem numele şi fusesem aruncat în

viaţă de alţii, fără să fiu întrebat, tot aşa, independent de voinţa mea, căpătasem atîtea de la alţii. Atîtea alte lucruri mi se făcuseră, mi se-dăduseră, lucruri la care nu mă gîndisem niciodată, nu mi le închipuisem în felul straniu, duşmănos, în care ne năspusteau acum asupra mea.

Istoria familiei mele ! Istoria familiei mele în orăşelul meu, nu mă gîndisem la ea. Dar era prezentă în mine, istoria aceasta, pentru ceilalţi. Eu eram unul, ultimul din familie, şi aveam în mine, întipărite în trup, cine ştie cîte gesturi, la care nu mă gîndisem niciodată, dar pe care ceilalţi le recunoşteau imediat, în felul mea de a merge, de a rîde, de â saluta. Credeam că sînt un bărbat obişnuit care duce, de azi pe mîine, o viaţă leneşă, deşi plină de ciudate gînduri vagaboande. Dar nu, nu era aşa : puteam fi pentru mine un oarecare, pentru ceilalţi nu.' Pentru ei aveam o mulţime de trăsături caracteristice, pe care nu mi le creasem şi la care nu mă gîndisem niciodată. Iar faptul că mă puteam crede un oarecare, chiar huzurul meu, pe care îl consideram chiar al meu, nici măcar asta nu-mi aparţinea în ochii celorlalţi : îmi fusese dat de tatăl meu, depindea de bogăţia lui. Şi era un huzur teribil, deoarece tatăl meu...

A, ce descoperire ! Tatăl meu... Viaţa tatălui meu..7

III Rădăcinile

Parcă-l văd. înalt, gras, chel. în ochii limpezi, de un albastru aproape sticlos, străluceşte zîmbetul lui obiş-nuit pentru mine, de o tandreţe ciudată, ascunzînd în parte compasiune, în parte un uşor dispreţ, dar şi afecţiune, ca şi cum, de fapt, i-ar fi plăcut că eu îi merit batjocura, socotind că poate să-şi reverse asupra mea, fără teamă, bunătatea ca pe un lux.

Numai că zîmbetul lui, în barba bogată, atît de roşie şi deasă încît îi decolora obrajii, surîsul lui sub mustăţile mari, puţin îngălbenite la mijloc, era, acum, pe neaşteptate, un fel de rînjet mut şi îngheţat, ascuns acolo, de care

nu-mi dădusem seama niciodată. Şi tandreţea lui faţă de mine, înflorind şi strălucindu-i în ochi de la rînjetul ascuns, îmi părea acum groaznic de maliţioasă : îmi dezvăluia deodată atîtea, încît simţeam că mă trec fiorii. Iar privirea ochilor sticloşi mă ţintuia, fascinat, pentru a mă împiedica să mă gîndesc la lucrurile acelea, de unde venea tandreţea lui, e drept, dar care erau nu mai puţin oribile,

„Tu ai fost şi ai rămas un prost... da, un biet naiv fără minte, care te învîrteşti în jurul gîndurilor tale, fără a te opri vreodată la unul. Şi n-apuci să iei niciodată o hotărîre, fiindcă te învîrteşti în jurul ei şi atîta o examinezi, că pînă la urmă adormi, iar a doua zi deschizi ochii, p vezi în faţa ta şi nu mai ştii cum de ţi-a putut veni în minte, cînd ieri era soare şi aerul ăsta curat. Şi eu, ce să fac, a trebuit să te iubesc aşa cum eşti, Mîinile ? De ce te uiţi Ia ele ? A, firele de păr roşu de pe degete ? Inelele, prea multe ? Şi acul gros de la cravată, şi lanţul de la ceas... Prea mult aur ? De ce te uiţi la mine ?"

Vedeam cu uimire cum neliniştea mea se depărtează cu un efort de la ochii lui, de la tot aurul acela şi se fixează pe vinişoarele albăstrii care de-abia se zăreau, şerpuitoare, pe fruntea-i palidă şi pe craniul lucitor, înconjurat de păr roşu, roşu ca al meu — adică al meu ca al lui — şi, în definitiv, cum al meu, cînd era clar că-l moşteneam de la el ? Iar craniul lucitor, uite, dispărea încet, încet, ca înghiţit în golul spaţiului.

Tatăl meu !

în vid, acum, o linişte plină de spaimă, încărcată cu toate lucrurile informe, pe care nu le poţi atinge, ce zac în inerţia lor, mute şi de nepătruns pentru spirit.

A fost o clipă, dar eternă. Am simţit în ea întreaga spaimă a necesităţii oarbe, a lucrurilor care nu se schimbă : închisoarea timpului ; naşterea de acum, şi nu de mai-nainte sau mai tîrziu ; numele şi trupul ce ne-au fost date ; înlănţuirea cauzelor ; sămînţa aruncată de bărbatul acela ; venirea mea pe lume, din sămînţa aceea ; fruct involuntar al acelui bărbat ; legat de ramul acela ; exprimat prin aceste rădăcini.

L-am văzut atunci, pentru prima oară, pe tatăl me' aşa cum nu-l mai văzusem niciodată : în afară, trăindu-şl viaţa. Nu cum era pentru sine. cum se simţea în sinea lui aşa nu-l puteam cunoaşte. Ci ca străin cu totul mie. îi realitatea pe care. aşa cum îmi apărea el acum, puteai să-mi închipui că i-o acordau ceilalţi.

Cred că li s-a întîmplat tuturor fiilor. Să observi u; amănunt obscen care te mortifică, acolo unde pentr tine nu există decît tatăl respectat. Să observi, deci, ci ceilalţi nu dau şi nu pot să dea tatălui aceeaşi realita pe care i-o acorzi tu. Să descoperi că el trăieşte ca u: bărbat în afara ta, pentru sine, în relaţiile lui cu alţii] atunci cînd aceia, vorbind cu el sau îndemnîndu-l să vor bească, să rîdă, să privească, uită pentru o clipă că t eşti de faţă şi te lasă astfel să întrevezi bărbatul pe care-l cunosc ei. aşa cum e pentru ei, Altul. Dar cum ? Nu si poate şti. Imediat tatăl a făcut un semn, cu mîna sau ci ochiul, că eşti şi tu aici. Şi micul semn făcut pe furiş, iati a săpat într-o clipă un abis în tine. Acela care era atîl de aproape de tine, iată-l deodată departe, întrezărit acoli ea un străin. Şi simţi cum toată viaţa ta e sfîşiată, în afari unui punct prin care rămîne legată de bărbatul acela. lai acest punct e ruşinos. Naşterea ta detaşată, ruptă de el, ci un caz normal, prevăzut poate, dar involuntar în via[1] acestui străin, dovadă a unui gest, fruct al unui act, îi fine, un nimic care acum te umple de ruşine, trezeşte îi tine.furia, ba chiar ura. Şi dacă nu chiar ur.a, o oarecari iritare observi şi în ochii tatălui tău, care în clipa aceei i-au întîlnit pe ai tăi. Eşti pentru el, drept în faţa lui, *c.*\ doi ochi atenţi şi ostili, ceea ce. din împlinirea unei nevo sau plăceri momentane, s-a ivit pe neaşteptate : sămînţi aruncată de care nu ştia, drept în picioare acum, cu do ochi holbaţi, de melc, ce privesc pe dibuite şi îl judecă şi *i* împiedică să se dedea pe de-a-ntregul plăcerilor sale. liber *un altul* faţă de tine.

V Iraflucerea unei ficnumîrft

Pîna atunci nu mă mai gîndisem xTeodată cu atîta detaşai*[6] la tatăl meu. 11 aveam în minte, îl aveam ca pe un tată, aşa cum fusese pentru mine, nu multă vreme, e drept, fiindcă, murind mama de foarte tînără, am fost trimis într-un colegiu departe de Richieri, pe urmă în altul, apoi într-un al treilea, pînă la optsprezece ani, după care am mers la universitate, unde am trecut, timp de şase ani, de la o facultate la alta. fără să mă aleg cu ceva concret din vreuna. Motiv pentru care pînă la urmă am fost; chemat la Richieri şi, nu ştiu dacă drept premiu sau pedeapsă, însurat imediat. După doi ani tata a murit, fără să-mi lase altă amintire mâi vie deeît acel surîs tandru, care se compunea — cum am mai spus — din puţină compasiune şi puţină batjocură.

Dar ce fusese pentru el ? Murea acum. tatăl meu, cu totul. Ceea ce fusese pentru ceilalţi... şi aşa puţin pentru mine ! Surîsul acela adresat mie provenea, în parte, şi din realitatea pe care i-o dădeau ceilalţi şi pe care el o bănuia... Acum înţelegeam şi eu, şi era groaznic.

„Ce e tatăl tău ?", m-au întrebat de atîtea ori colegii de şcoală.

Şi *eu :*

„Bancher".

Deoarece, *pentru mine,* tatăl meu era bancher.

Dacă tatăl vostru ar fi călău, cum s-ar traduce în familia voastră această denumire, pentru a o armoniza cu dragostea voastră pentru el şi a lui pentru voi ? O, da. el e atît de bun cu. voi, da, ştiu, nu-i nevoie să-mi spuneţi. îmi imaginez foarte bine dragostea unui astfel de tată pentru fiul său, mîinile sale groase tremurînd cu delicateţe cînd îi încheie la gît cămăşuţa albă. Şi pe urmă. a doua zi în zori. aceleaşi mlini, cu ferocitate, pe eşafod. Deoarece şi un *bancher,* îmi dau seama perfect, trece de îa zece la douăzeci, de la douăzeci la patruzeci la sută, Pe măsură ce creşte în orăşel, împreună cu dispreţul celorlalţi, faima lui de cămătar, ce va apăsa mîine ca o ruşine

asupra fiului său^ care acum nu ştie şi se distrează gîn| dindu-se aiurea ; şi îşi merita, săracul băiat, v-o spui eu, revărsarea de bunătate, ca un lux, zîmbetul acel tandru, jumătate compasiune, jumătate batjocură.

fi Bunul îiu feroce

Cu ochii plini de spaima acestei descoperiri, umbriţij puţin însă de o umilinţă, de o tristeţe care-mi crispai^ buzele într-un zîmbet deşart, cu bănuiala că nimeni *n~4* să mă creadă şi n-o să mă înţeleagă, m-am dus la vastă-mea Dida.

Stătea — îmi aduc aminte — într-o cameră luminoasă,'» îmbrăcată în alb, într-o baie de soare, şi-şi aranja noile) haine de primăvară în dulapul mare, lăcuit în alb, cu trei-; oglinzi aurite.

Am făcut un efort, înecat în ruşinea secretă ce o ţeam, să-mi găsesc glasul meu obişnuit şi am întrebat-o.)

— Tu ştii, Dida, care e profesia mea ?

Dida, în mînă cu un umeraş de care atîrna o rochi| de voal gălbui, s-a uitat întîi lung la mine, de parcă n m-ar fi recunoscut. Mirată, a repetat :

— Profesia ta ?

Şi a trebuit să simt din nou gustul ruşinii pentru relua, cu o sforţare lăuntrică, întrebarea. De data aceast^j i-am dat drumul firesc :

— Da, am spus, ce fac eu ?

Dida, atunci, m-a fixat cîteva clipe, după care a izbucnii în hohote de rîs :

— Ce tot spui, Genge ?

Şi hohotul acela mi-a pulverizat deodată spaima, coş-j mărul necesităţii oarbe de care se lovise mai înainte spi-j ritul meu, în profunzimea căutărilor, şi se înfiorase.

A, da — un cămătar, pentru ceilalţi ; iar pentru ne-vastă-mea Dida — un prost. Eu eram Genge : unul aici. în sufletul şi în ochii nevestei mele, şi cine ştie citi alţi Genge, în sufletul sau doar în ochii oamenilor din Ri-chieri. Nu era vorba de spiritul meu, care se simţea în

mine liber şi de neatins, în intimitatea lui originară, de toate reflecţiile asupra lucrurilor primite, făcute şi date pile de alţii, şi mai ales de problema banilor şi a profesiei tatălui meu.

Nu ? Şi atunci despre cine era vorba ? Dacă puteam să nu recunosc drept a mea realitatea demnă de dispreţ, pe care mi-o dădeau ceilalţi, vai, trebuia totuşi să recunosc că, şi dacă mi-aş fi dat eu una, pentru mine, nici aceasta nu ar fi fost mai adevărată, ca *realitate,* decît aceea pe care mi-o dădeau ceilalţi, în care ei mă făceau să exist cu trupul acesta care, acum, în faţa nevestei mele, nu putea să-mi pară aZ *meu,* deoarece îi aparţinea de fapt lui Genge *al ei,* ce tocmai trîntise o altă prostioară, făcînd-o să rîdă atîta. Să vrea să ştie ce profesie are ! Ce, nu se ştia ?

— Bunătate ca un lux.,, am spus ca pentru mine, desprinzîndu-mi glasul dintr-o tăcere ce mi s-a părut în afara vieţii, deoarece, umbră în faţa nevestei mele, nu
mai ştiam de unde — eu ca eu — i-am vorbit.

— Ce spui ? a repetat, din siguranţa solidă a vieţii ei, cu rochia gălbuie sub braţ.

Şi. cum nu i-am răspuns, a venit spre mine, m-a prins de mîini şi mi-a suflat peste faţă, ca şi cum ar fi vrut să îndepărteze o privire ce nu mai era a lui Genge, a acelui Genge care, ca şi ea, trebuia să simuleze că nu ştie cum se traducea în orăşel denumirea profesiunii tatălui meu.

Dar oare nu eram eu mai rău decît tatăl meu ? Ah ! Tatăl meu măcar *muncea...* Dar eu ? Ce făceam eu ? Bunul fiu feroce. Bunul fiu care vorbea de lucruri neobişnuite (ba chiar bizare) : de descoperirea că nasul îmi atîrna spre dreapta sau despre cealaltă faţă a Lunii, în timp ce aşa-zisa bancă a tatălui meu continua *să lucreze,* prospera, mulţumită celor doi prieteni de încredere, Firbo şi Quan-torzo. Existau şi asociaţi mai puţin importanţi la bancă, şi chiar şi cei doi prieteni de încredere erau — cum se zice — cointeresaţi, şi totul mergea ca pe roate fără ca eu să mă amestec cîtuşi de puţin, îndrăgit de toţi asociaţii, de Quantorzo, ca un fiu, de Firbo, ca un frate. Şi ei toţi Ştiau că era inutil să discute cu mine despre afaceri şi că era de ajuns să mă cheme din cînd în cînd să semnez ; semnam, şi asta era tot. Nu chiar tot, deoarece, din vreme

în vreme, cîte unul venea să mă roage să-l însoţesc la Firbo sau la Quantorzo. cu un bilet de recomandare. Da ! Şi eu descopeream atunci că are pe bărbie o gropiţă care i-o divide în două părţi nu tocmai egale, una mai adâncim, •una mai proeminentă.

Cum de nu mă omorîseră pînă acum ? Ei. nu mă omorau, domnii mei. deoarece, aşa cum eu nu mă distanţaseră de mine pînă acum. pentru a mă vedea, şi trăiam ca un orb în condiţiile date, fără să le analizez, pentru că mă născusem şi crezusem în ele şi-mi păreau deci fireşti, t astfel pentru ceilalţi era firesc ca eu să fiu aşa. Mă cunoşteau aşa. Nu puteau să mă închipuie altfel şi puteau ci toţii să mă privească fără ură şi chiar să-ı zimbească *bunului fiu feroce.*

Toţi ?

Am simţit deodată cum mi se înfig în inimă două pe rechi de ochi ca patru pumnale înveninate : ai lui Marc(| di Dio şi ai nevestei sale Diamante, pe care-i mtîlnee în fiecare zi pe strada mea, întorcîndu-mă acasă.

IM Paranteza necesara, una singura

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante s-au nimerit s. fie (dacă-mî amintesc bine) primele mele victime. Vrea să spun, primele destinate experimentului de distrugeri a unui Moscarda.

Dar cu ce drept vorbesc despre ei ? Cu ce drept da glas şi făptură altora ? Ce ştiu eu despre ei ? Cum po
vorbi despre ei ? îi văd din afară, fireşte, aşa cum sîni pentru mine, adică într-o formă în care ei în mod sigur nu s-ar recunoaşte. Nu comit eu atunci faţă de alţii aceeaş nedreptate de care mă plîng atîta ? . • .
.'

Da, desigur ; însă cu mica diferenţă a fixaţiilor, da care am vorbit mai devreme, a felului în care fiecare vrea, construindu-se astfel în funcţie de cum se vede şi de cum crede sincer că este. nu numai pentru sine. cj şi pentru ceilalţi. Presupuneri, orieum. pentru care trebuit să pătimeşti. . .

Dar voi, ştiu asta, nu vreţi *sa* vă daţi încă bătuţi şi exclamaţi:

„Şi faptele ? O, Doamne, dar nu există faptele ?"

„Ba, da, există".

Să te naşti *e* un fapt. Să te naşti într-un anumit moment, nu în altul, am mai spus-o ; din tatăl acela sau acesta, cu o stare materială sau alta ; să te naşti băiat sau fată ; în Laponia sau în mijlocul Africii ; urît sau frumos ; cu cocoaşă sau fără : *fapte*. Şi dacă pierzi un ochi, e un fapt. Şi poţi să-i pierzi pe amîndoi şi, dacă eşti pictor, ăsta-i cel mai rău lucru care poate să ţi se-ntîmple.

Timp, spaţiu : necesitate. Soartă, noroc, întîmplări : toate, curse ale vieţii. Vreţi să existaţi ? Asta e. în abstract nu poţi să exişti. Trebuie să prinzi existenţa într-o formă şi pentru o vreme s-o întrupezi în ea, aici sau acolo, aşa sau altfel. Şi orice lucru, atît timp cît durează, poartă cu sine pedeapsa propriei forme, pedeapsa de a fi aşa şi de a nu putea fi altfel. Rahiticul ăla pare o ironie a sorţii, o glumă de plîns, dar numai un minut şi gata : pe urmă sus, drept, svelt, ager, înalt... aiurea !... aşa rămîne toată viaţa, care e una singură. Şi trebuie să te resemnezi să ţi-o trăieşti aşa pe toată, chiar pe toată.

Şi ca formele, acţiunile.

Cînd ai îndeplinit o acţiune, aia e ; nu se mai schimbă. Cînd cineva, oricum, a acţionat, chiar dacă el nu se mai regăseşte în acţiunea îndeplinită, ceea ce a făcut rămîne ca o închisoare pentru el. Dacă v-aţi însurat, sau mai concret, dacă aţi furat şi aţi fost descoperiţi, dacă aţi ucis. consecinţele acţiunilor voastre vă înfăşoară ca nişte fire, ca nişte tentacule, şi deasupra voastră apasă greu, ca un aer dens, irespirabil, responsabilitatea ce v-aţi asumat-o pentru acţiunile acelea şi consecinţele lor, chiar dacă nu le-aţi vrut sau nu le-aţi prevăzut. Şi cum să vă mai eliberaţi de ele ?

Da. Dar ce vreţi să spuneţi cu asta ? Că acţiunile, ca ŞJ forme]e, determină realitatea mea sau pe a voastră ? [c]um aşa ? De ce ? Că sînt ca o închisoare, nimeni nu Poate să nege. Dar dacă vreţi să spuneţi doar atît, fiţi atenţi' [ca] nu spuneţi nimic contra mea, deoarece asta spun şi

eu, ba chiar o susţin, că sînt o închisoare, şi încă cea maţ] nedreaptă ce se poate imagina. |

Credeam, Doamne sfinte, că v-am demonstrat-o ! î cunosc pe Cutare. După cum îl ştiu eu, îi dau o realitate pentru mine. Dar pe Cutare îl cunoaşteţi şi voi şi, desigur, acela pe care-1 cunoaşteţi voi nu e la fel cu cel pi care-1 cunosc eu, fiindcă fiecare din noi îl cunoaşte **îi** felul său şi îi dă o realitate proprie. Acum şi pentru sini Cutare are tot atîtea realităţi pentru cîţi din noi cunoaşte| fiindcă într-un fel se cunoaşte cu mine, şi altfel cu altul) cu un al treilea, cu un al patrulea şi aşa mai departe. Ceeaî ce înseamnă că acest Cutare e unul cu mine, unul cu tine,] altul cu un al treilea, altul cu un al patrulea şi aşa] mai departe, chiar dacă el are impresia, mai ales el, că e unul şi acelaşi pentru toţi.

Asta-i necazul ; sau gluma, dacă vreţi să-i spunem mai curînd aşa. îndeplinim o acţiune. Credeam sincer că ne re-: găsim total în ea. Ne dăm seama însă, din păcate, că nu e aşa, că acţiunea aparţine întotdeauna numai unuia din atî-ţia care sîntem sau care am putea fi, cînd, printr-o întîm-i plare nefericită, rămînem deodată ca agăţaţi, suspendaţi j ne dăm seama, deci, că nu ne regăsim total în acţiune aceea, şi că ar fi deci o mare nedreptate să fim judecaţi nu mai în funcţie de ea, să fim agăţaţi, suspendaţi de ea, la[1] stîlpul infamiei, pentru întreaga viaţă, pe care am fi con-sumat-o în acea singură acţiune.

„Dar eu mai sînt şi asta, şi aia, şi ailaltă !", începem să ţipăm.

Atîţia, da ; atîţia, care erau în afara acţiunii aceluia, şi care nu aveau nimic sau prea puţin de-a face cu el. Nu numai atît, dar acel unul, adică realitatea pe care ne-ara dat-o pentru un moment şi care. chiar în acel moment, a îndeplinit acţiunea, dispare cu totul, adesea imediat. E adevărat insă că amintirea acţiunii rămîne în noi, dacă ra-mîne, ca un vis neliniştitor, inexplicabil. Un altul, zece alţii, toţi ceilalţi care sîntem sau care putem fi apar din noi pe rînd, pentru a ne întreba cum de am putut face aşa ceva. Şi nu mai ştim ce să le spunem.

Realităţi trecute.

Dacă acţiunile nu sînt prea serioase, numim aceste realităţi trecute dezamăgiri. Da, aşa e, deoarece, într-adevăr, orice realitate e o amăgire. Tocmai amăgirea în virtutea căreia vă spun acum că aveţi un altul în faţa voastră.

„Greşeşti !"

Sîntem foarte superficiali, eu şi voi. Nu intrăm în miezul glumei, care e foarte profundă şi radicală, dragii mei. Si constă în aceea că existenţa acţionează în mod necesar prin formă, care este aparenţa ce ea şi-o creează, şi căreia noi îi dăm valoare de realitate. O valoare ce se schimbă, evident, după cum ne apare existenţa într-o anume formă sau acţiune.

Şi trebuie să ni se pară, în mod firesc, că ceilalţi au greşit, că o anumită formă, o anumită acţiune nu este asta şi nu e aşa. Dar, inevitabil, puţin după aceea, ne schimbăm niţel poziţia, ne dăm seama că am greşit şi noi, şi că nu e asta. si că nu e aşa. Şi pînă la urmă sîntem obligaţi să recunoaştem că n-o să fie nici asta, nici aşa, în nici un fel stabil şi sigur, ci acum într-un fel, acum în altul, de o să ne pară cînd toate greşite, cînd toate adevărate, ceea ce-i acelaşi lucru. Fiindcă o realitate nu ne-a fost dată şi nu există, ci trebuie să ne-o facem noi, dacă vrem să existăm. Şi nu va fi niciodată una pentru toţi, ci schimbătoare mereu, la infinit. Capacitatea de a ne face iluzii că realitatea de azi e singura adevărată, dacă ne susţine pe de o parte, pe cealaltă ne împinge într-un gol fără sfîrşit, deoarece realitatea de azi e sortită să ni se descopere mîine ca o iluzie. Şi viaţa nu se opreşte Nu se poate opri. Dacă mîine se opreşte, s~a sfîrşit.

TIU sa coMrîrn puţin

Vi se pare că am ajuns la un nivel prea înalt ? Să co-borîm atunci puţin. Mingea e elastică, dar, ca să sară, trebuie să atingă părnîntul. Să atingem pămîntul şi s-o aducem iar în mînă.

De care fapte vreţi să vorbiţi ? De faptul că eu m-am născut în cutare an, cutare lună, în cutare zi, în nobila urbe

/

Richieri. în casa din strada cutare, numărul cutare, fiu a] domnului Cutare al lui Cutare şi al doamnei Cutare a lui Cutare ; .botezat în sfînta biserică la şase zile ; trimis la şcoală la şase ani ; căsătorit la douăzeci şi trei de ani ; înalt de un metru şi şaizeci şi opt ; cu părul roşu etc, etc ?

Astea sînt semnalmentele mele. Date, spuneţi voi. Şi vreţi să deduceţi din ele realitatea mea ? Dar aceste date, care prin ele însele nu înseamnă nimic, credeţi că sînt eva-luate la fel de toată lumea ? Şi, chiar dacă ele m-ar reprezenta integral şi cu precizie, unde m-ar reprezenta, în. care realitate ?

în a voastră, care nu e a altuia ; apoi în a altuia, pe urmă în a altuia. Există oare o singură realitate, una pentru toţi ? Păi dacă am văzut că nu. există una singură nici mă car pentru fiecare în parte, întrucît realitatea noastră, din noi, se schimbă tot mereu ! Şi atunci ?

Asta e. pămîntul, pămîntul. <3îrateţi cinci ? Veniţi cu mine.

Asta e casa în care m-am născut, în anul cutare, luna cutare, ziua cutare. Ei bine, luînd în consideraţie faptul că din punct de vedere topografic, al lungimii, lăţimii şi numărului de ferestre, casa e aceeaşi pentru toţi şi faptul că pentru voi cinci eu m-am născut în anul cutare, luna cutare, ziua cutare, cu părul roşu, şi am acum un metru şaizeci şi opt, rezultă oare de aici că voi cinci daţi o aceeaşi realitate casei, şi mie ? Ţie, care locuieşti într-un bordei, casa ţi se pare un palat ; ţie, care ai puţin gust, casa ţi se pare vulgară ; tu, care treci cu neplăcere pe strada pe care se află, deoarece îţi aminteşte un episod trist al vieţii tale, o priveşti pieziş ; tu, în schimb, ai o privire afectuoasă pentru ea, deoarece —r ştiu asta — aici, alături, locuia biata ta mamă, ce era prietenă bună cu a mea.

Iar eu, care m-am născut aici ? O, Doamne ! Chiar dacă pentru voi cinci, în casa asta, care e una şi cinci în acel; timp, s-ar fi născut în anul cutare, luna cutare, ziua cut un imbecil, credeţi că ar fi acelaşi imbecil pentru tot Pentru unul voi fi. un imbecil fiindcă îl]as pe Quantorzo fie director al băncii şi pe Firbo consultant juridic, acli exact din motivul pentru'care mă consideră foarte înţelept

n altul, căruia i se pare însă un semn clar de imbecilitate rl'in partea mea faptul că duc la plimbare zilnic cățelușa nevestii-mi, și așa mai departe.

Cinci imbecili. Unul pentru fiecare. Cinci imbecili ce vă tău în f&t-â. așa cum îi vedeți din afară, în mine, care sînt unul și cinci în același timp, ca și casa, toți cu numele de jyioscarda, nimic în sine, nici măcar unul. deoarece desemnează cinci imbecili diferiți care, chiar așa e, o să se întoarcă toți cinci dacă veți striga : „Moscarda *!",* dar fiecare cu aspectul pe care i-l dați. Cinci aspecte ; dacă rîd, cinci surîsuri, și așa mai departe.

Și n-o să fie pentru voi. orice acțiune voi îndeplini, acțiunea unuia din acești cinci ? Poate oare să fie aceeași acțiunea, cînd cei cinci sînt diferiți ? Fiecare o va interpreta, îi va da un sens și o valoare în funcție de realitatea pe care mi-adat-o.

Unul va spune : \

„Moscarda a făcut asta".

Altul o să zică :

„Da' de unde ! A făcut cu totul altceva !"

Al treilea :

„După mine, a făcut foarte bine. Așa trebuia să facă !".

Al patrulea :

„Cum o să fie așa ? A făcut foarte rău. Trebuia de fapt să..."

Iar al cincilea :

„Ce trebuia să facă ? Doar n-a făcut nimic !" Și ați fi în stare să vă încăierați pentru ceea ce a făcut sau n-a făcut Moscarda, pentru ce trebuia sau nu să facă, fără să înțelegeți că Moscarda al unuia nu e și Moscarda al celuilalt, crezînd că vorbiți de un singur Moscarda, care e doar unul, da, acela care vă stă în față așa, cum îl vedeți și cum îl atingeți voi, în timp ce vorbiți de fapt de cinci Moscarda, deoarece și ceilalți patru au cîte unul în față, unul pentru fiecare, care e singurul, așa cum îl vede și atinge fiecare. Cinci, ba chiar Șase, dacă bietul Moscarda vede și atinge un altul pentru sine ; unul și nici unul, vai, cum se vede și se atinge el, lr* timp ce ceilalți îl văd și îl ating într-un mod diferit.

r*

IX Să Includem paranteza

Oricum, o să mă străduiesc să vă dau, să n-aveţi nici o grijă, realitatea pe care voi credeţi că o aveţi, adică o să vă vreau pentru mine aşa cum vă doriţi voi. Nu e posibil, cle-acum ştim asta foarte bine, fiindcă, oricîte eforturi aş face să vă închipui în felul vostru, va fi „un fel al vostru" doar pentru mine, nu ..un fel al vostru" pentru voi şi pentru ceilalţi.

Iertaţi-mă însă : dacă pentru voi nu am o altă realitate în afară de aceea pe care mi-o daţi voi, şi sînt gata să recunosc că ea nu e mai puţin adevărată decît aceea pe care mi-aş putea-o da eu, dacă ea e pentru voi singura adevărată (şi Dumnezeu ştie cum o fi realitatea asta pe care mi-o daţi !), vreţi acum să vă plîngeţi de aceea pe. care v-o dau eu, cu toată bunăvoinţa mea de a vă imagina cît mai aproape de felul în care vă imaginaţi voi ?

Nu-mi permit să afirm că aţi fi cum vă văd eu. Am spus deja că nu sînteţi nici măcar acel unu care vă credeţi, ci mai mulţi în acelaşi timp, în funcţie de toate posibilităţile voastre de a fi, de întîmplări, relaţii, circumstanţe. Ce rău vă fac eu, atunci ? Voi îmi faceţi o nedreptate, cînd credeţi că eu nu am sau nu pot avea o altă realitate în afara aceleia pe care mi-o daţi voi, care e doar a voastră, credeţi-mă, o idee a voastră, aceea pe care v-aţi făcut-o despre mine, o posibilitate de a fi cum o s ţiţi voi, cum vi se pare vouă, aşa cum o recunoaşteţi posij bilă în voi, întrucît, din ceea ce aş putea fi eu pentru min| nu numai că nu ştiţi nimic voi, dar nici măcar eu însum|

X Două Uliţe

•Yi$K

Şi sînt mulţumit că acum, în timp ce citeşti cărticica asta a mea, cu zîmbetul puţin ironic care ţi-a însoţit lectur • încă de la început, două vizite simultane ţi-au demonstrat! brusc cît de prostesc era zîmbetul dumitale.

Eşti încă deconcertat — te văd — iritat, mortificat, de figura foarte urîtă pe care ai făcut-o vechiului dumitale prieten, trimis la plimbare imediat ce a apărut prietenul cel nou, cu o scuză meschină, deoarece nu mai suporţi să-l vezi în faţă, să-l auzi vorbind şi rîzînd în prezenţa celuilalt. Cum aşa, să-l trimiţi la plimbare cînd, puţin înainte să sosească celălalt, îţi făcea atîta plăcere să vorbeşti şi să rîzi cu el ?

Trimis la plimbare. Cine ? Prietenul dumitale ? Crezi cu adevărat că l-ai trimis la plimbare ?

Să ne gîndim puţin.

Vechiul dumitale prieten, în sine şi pentru sine, nu prezenta nici un motiv pentru a fi trimis la plimbare, atunci cînd a apărut cel nou. Cei doi nu se cunoşteau deloc între ei. Dumneata i-ai prezentat unul altuia. Şi puteau să petreacă o jumătate de oră împreună în salonul dumitale, vorbind de una şi de alta. Nimic jenant, nici pentru unul, nici pentru celălalt.

Jena ai simţit-o dumneata, şi cu atît mai vie şi de nesuportat, cu cît îi vedeai pe cei doi cum încep să se înţeleagă între ei. Ai frînt imediat înţelegerea lor. De ce ? Fiindcă dumneata (nu vrei încă să pricepi ?), dumneata, deodată, adică la sosirea noului prieten, te-ai descoperit a fi cloi, unul foarte diferit de celălalt, încît, la un moment dat, nemaisuportînd situaţia, ai vrut să-l trimiţi la plimbare pe unul din ei. Nu pe vechiul dumitale prieten, nu, te-ai trimis la plimbare pe dumneata însuţi, pe acela care erai pentru vechiul prieten, fiindcă l-ai simţit cu totul diferit faţă de cel care eşti sau vrei să fii pentru prietenul cel nou.

Nu erau incompatibili între ei cei doi, străini unul de altul, foarte politicoşi amîndoi şi făcuţi poate să se înţeleagă de minune, ci cei doi *dumneata* pe care i-ai descoperit deodată în sinea dumitale. N-ai putut suporta ca felul de a fi al unuia să se amestece cu al celuilalt, neavînd ei nimic comun între ei. Nimic, nimic, întrucît pentru vechiul prieten ai o realitate, iar pentru cel nou o alta, atît de diferite între ele, încît, îţi dai singur seama, dacă te-ai adresa unuia, celălalt ar rămîne cu gura căscată, nu te-ar recunoaşte, ar exclama în sinea lui :

T

,.Cum aşa ? Ce-i asta ? Chiar aşa ?"

Şi, simţind o jenă imposibilă de a fi, în acelaşi timp doi, ai căutat o scuză meschină pentru a te elibera, nu de unul din ei, ci de unul din cei ce erai silit să fii, în acelaşi timp, de către prezenţa celor doi prieteni.

Haide, lasă, continuă să citeşti cărticica mea, fără să mai zîmbeşti ca pînă acum.

Crede-mă, însă, dacă nu prea ţi-a făcut plăcere experienţa încercată acum, asta-i un fleac, dragul meu, fiindcă dumneata nu eşti doar doi, ci cine ştie cîţi, fără s-o ştii, în timp ce te crezi, mereu, doar unul.

Să mergem mai departe.

Cartea **a patra**

l Cum cran pentru mine Mareo *H Dio şî nevastă sa Diamante

„ERAU", DAR POATE CĂ MAI TRĂIESC încă. Unde ? Aici poate, şi o să-i văd şi mîine. Dar aici, unde ? Eu nu mai am o lume a mea ; şi nu am cum să ştiu ceva despre a lor, în care îşi închipuie că se afla. Ştiu sigur că ei merg pe stradă, dacă mîine îi întîlnesc pe stradă. L-aş putea întreba pe el :

— Tu eşti Marco di Dio ?

Şi el mi-ar răspunde :

— Da. Marco di Dio.

— Şi mergi pe strada asta ?

— Da. Pe strada asta.

— Şi asta e nevastă-ta Diamante ?

— Da. Nevastă-mea Diamante.

— Şi strada asta se numeşte aşa ?

— Aşa. Şi are atîtea case, atîtea intersecţii, atîtea
felinare etc., etc.

Ca într-o carte de gramatică.

Ei bine, atunci mi-ajungea şi atît, ca vouă acum, pentru a stabili realitatea lui Marco di Dio şi a neves-tii-si Diamante, precum şi a străzii pe care aş putea să-i întîlnesc şi azi, cum îi întîlneam atunci. Cînd ? O, nu cu mulţi ani în urmă. Cîtă precizie de spaţiu şi timp ! Pe stradă, acum cinci ani. S-a căscat o eternitate pentru mine, nu numai între aceşti cinci ani, ci între un minut Şi altul. Iar lumea în care trăiam atunci îmi pare mai departe decît cea mai îndepărtată stea din cer.

Marco di Dio şi nevastă-sa Diamante îmi păreau doi nenorociţi pe care mizeria, deşi pe de o parte îi convinsese că'e inutil să se mai spele pe faţă în fiecare dimineaţă, îi îndemna pe de alta să încerce orice mijloc, nu pentru a

\

moară de foame, ci

asta. Dar acum mă muui, ^* __ ^
pentru că nu rni se întâmplase încă să mă m^w*. __.
lucru de o logică providenţială, ce se numeşte regularitatea experienţelor, datorită căruia consideram un caraghioslîc ideea de a deveni milionar de azi oe mîine. Dar dacă aceasta, ce s-a dovedit deja a t'i un fir foarte subţire, vot-besc de regularitatea experienţelor, s-ar fi rupt pentru rnine ? Dacă ar fi căpătat pentru mine. prin repetarea sa, de două sau de trei ori, regularitate acest vis caraghios 1 Atunci mie mi s-ar fi părut imposibil să te îndoieşti că poţi deveni milionar de pe o zi pe alta. Cei care păstrează sfînta regularitate a experienţelor nu-si imaginează ce lucruri pot fi reale sau verosimile pentru cine trăieşte în afara oricărei reguli, cum trăia omul acela. Se credea inventator.

Iar un inventator, domnii mei, într-o bună zi deschide ochii, inventează ceva si gata : devine milionar !

Atâţia îşi mai amintesc de el ca de un sălbatic, de-abia sosit de la ţară la Richieri. îşi amintesc că a fost primit în atelierul unuia dintre cei mai reputaţi artişti ai noştri, acum mort, şi că, în puţină vreme, învăţase să lucreze cu multă pricepere marmura. Numai că maestrul a vrut într-o zi să-1 ia drept model pentru o compoziţie care, expusă în ghips într-o expoziţie de sculptură, a devenit celebră sub titlul Satir şi *copil.*

Artistul a putut să-şi traducă în ghips superba viziune fantastică fără să fie criticat, ci dimpotrivă, lăudat.. Delictul era în ghips.

N-a bănuit, maestrul că în discipolul său poate apSiaa tentaţia de a traduce la rîndul lui viziunea fantastică, clin ghips, unde era fixată meritoriu pentru totdeauna, înlr-o mişcare momentană şi blamabilă, în timp ce, apăsat de zăduful unei amieze de vară, transpira în atelier pentru a trasa în marmură compoziţia.

Copilul adevărat n-a mai avut docilitatea surîzătoare pe care cel fals o arăta în ghips. A strigat ajutor. A venit

lumea. Iar Marco di Dio a fost surprins în actul animalic *pe* care-1 iscase în el clipa de zăduf.

Acum, să fim drepţi : animal, da ; dezgustător în actul acela ; dar pentru atîtea alte acte, atestate onest, nu mai era oare Marco di Dio şi tînărul cumsecade pe care maestrul 1-a recunoscut întotdeauna ca pe lucrătorul sau ?

Ştiu că vă jignesc moralitatea cu această întrebare, într-adevăr, îmi răspundeţi că, dacă în Marco di Dio a putut să apară o asemenea tentaţie, ăsta-i un semn clar că el nu era băiatul cumsecade pe care-1 cunoştea maestrul său. Aş putea să vă atrag atenţia însă că de astfel de tentaţii (ba chiar şi de mai rele) sînt pline vieţile sfinţilor. Sfinţii le atribuiau demonilor pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, îi puteau învinge. Tot aşa, Mul pe care vi-1 puneţi opreşte apariţia unor astfel de tentaţii, nelăsînd să se ivească, brusc, hoţul sau asasinul din voi. Apăsarea zădufului unei amiezi de vară n-a izbutit niciodată să topească crusta probităţii voastre obişnuite, si nici să întărite în voi, pentru o clipă, bestia originară. Puteţi să condamnaţi.

Dar dacă eu mă apuc să vă vorbesc de lulius Cezar, a cărui glorie imperială vă umple de admiraţie ?

„Vulgarităţi !", veţi exclama. „Atunci nu era lulius Cezar. Noi îl admirăm acolo unde lulius Cezar era cu adevărat *el."*

Foarte bine. El. Dar vedeţi ? Dacă lulius Cezar era *el* doar acolo unde îl admiraţi voi, cînd nu mai era acolo, unde era ? Cine era ? Nimeni ? Un oarecare ? Cine atunci ?

O să fie nevoie s-o întrebăm pe nevastă-sa, Calpurnia, sau pe Nicomede, rege al Bitiniei.

Tot tocîndu-vă, pînă la urmă v-a intrat în cap şi asta : că luiius Cezar, unul singur, nu exista. Exista, într-adevăr, Un lulius Cezar, aşa cum apărea el în cea mai mare parte [a] vieţii sale. Şi avea, acesta, o valoare incomparabil mai mare decît ceilalţi. Nu însă în ceea ce priveşte realitatea, deoarece nu era cu nimic mai puţin real decît lulius Cezar împăratul, acel pisălog sclifosit, ras peste tot şi neglijent, atît de infidel, al nevestei sale, Calpurnia, sau complet lipsit de pudoare, al regelui Nicomede al

• Asta e necazul întotdeauna, domnii mei : că toţi aveau l acelaşi nume, lulius Cezar, şi că într-un singur trup mas-culin trebuiau să coexiste atîţia, şi o femeie pe deasupra,* care. dorind să fie femeie şi neizbutind acest lucru în acell trup de bărbat, a fost unde şi cum a putut, într-un mod] nefiresc, fără pic de pudoare, repetînd delictul. .

Satirul din Marco di Dio a izbucnit o singură dată. şi j atunci tentat de compoziţia maestrului său. Surprins în j acel act momentan, a fost condamnat pentru totdeauna,, N-a găsit pe nimeni care să aibă înţelegere pentru el. Şij ieşit din închisoare, a început să născocească cele mai| trăsnite proiecte pentru a se ridica din mizeria cruntă îr care căzuse, la braţ cu o femeie ce apăruse la el într-o bună zi, nu se ştie cum şi de unde.

Zicea de vreo zece ani că o să plece în Anglia săptă-J mina'"'viitoare. Dar trecuseră oare pentru el aceşti ani ? Trecuseră pentru cei ce-l ascultau. El însă era merei hotărît să plece în Anglia săptămîna viitoare. Şi învăţ^ engleza. Sau, cel puţin, ţinea de ani de zile sub braţ gramatică engleză, deschisă şi îndoită mereu în acelaşi loc aşa încît cele două pagini ce se frecau de braţ şi de sul doarea hainei ajunseră ilizibile, în timp ce celelalte rămăl seseră incredibil de curate. Dar pînă unde se murdăris| el ştia. Şi, din cînd în cînd. mergînd pe stradă, îi adres nevestii-si, încruntîndu-se, cîte o întrebare, ca pentru a-i încerca promptitudinea şi priceperea :

„îs *J ane a happy chila ?".*

Iar nevastă-sa îi răspundea prompt şi cu "gravitate :

„Yes, J ane is a happy child."

Deoarece şi nevastă-sa urma să plece săptămîna 'vii toare în Anglia cu el. i,

Te înspăimînta şi îţi trezea mila, în acelaşi timp, spectacolul femeii acesteia, pe care el reuşise, cine ştie cum. s-o atragă şi s-o facă să trăiască ca un cîine credincios, în visul lui ridicol, de a deveni milionar de azi pe mîine graţie unei invenţii cum ar fi, de exemplu, *„closete* inodore *•pentru saiele fără apă curentă în case",* Rîdeţi ? Iar ei

erau *de* o seriozitate cumplită, tocmai fiindcă toţi îi luau în rîs. Erau chiar feroce. Şi deveneau cu atît mai încrîn-cenaţi, cu cit creşteau, în jurul lor, râsetele.

Şi ajunseseră pînă acolo încît, dacă cineva se oprea din întîmplare să le asculte proiectele şi nu rîdea, ei, în loc să se bucure, îi aruncau priviri piezişe, încărcate nu nu-mai de suspiciune, ci de-a dreptul de ură. Fiindcă batjocura celorlalţi era aerul în care visul lor respira. Dispărută batjocura, riscau să se sufoce.

De aceea înţeleg că pentru ei ce] mai mare duşman era tatăl meu.

FĂ nu. îşi permitea numai cu mine luxul acela al bunătăţii, de care am vorbit mai sus. Se complăcea în a înlesni, cu o neobosită generozitate, si zîmbind în felul acela special, iluziile prosteşti ale unora care, ca Marco di Dio, veneau la el să se plîngă că nu au atîta cît să-si ducă la capăt proiectele, visul lor : bogăţia !

„Cîi ?•', întreba tatăl meu.

A. puţin. Fiindcă le trebuia întotdeauna puţin acestora ca să devină bogaţi : mi-li-o-nari. Şi tatăl meu le dădea.

„Cum aşa ? Ziceai că ai nevoie de aşa puţin..."

..Da. Nu calculasem bine. Dar acum, chiar că.. "

„Cît ?"

„A, puţin !"

Şi tatăl.meu dădea, dădea. Pe urmă însă, la un mo-' ment dat, gata. Şi aceia atunci, se înţelege de la sine, nu îi erau recunoscători, că n-a vrut să se bucure pînă la sfîrşit, ca să se distreze, de totalul lor eşec, ci îi atribuiau, în schimb, fără remuşeări, falimentul iluziilor lor, tocmai cînd lucrurile mergeau mai bine. Şi nimeni nu se răzbuna cu mai multă îndîrjire decît aceştia, spunîndu-i tatălui meu cămătar.

Cel mai înclîrjit dintre toţi fusese Marco di Dio. Şi acum, tata murind, îşi revărsa asupra mea, nu fără motiv, ura sa feroce. Nu fără motiv, deoarece şi eu, aproape fără să-mi dau seama, îi făceam un bine. îi dădeam voie să locuiască într-o cocioabă de pe proprietatea mea, pentru care nici Firbd şi nici Quantorzo nu-i ceruseră vreodată chirie. Şi tocmai cocioaba asta mi-a oferit posibilitatea să încerc asupra lui primul meu experiment.

U Dar a iosi (o(al

Total, deoarece a fost de ajuns să se pună în mişcare doar puţin, în joacă, voinţa mea de a mă reprezenta diferit de unul din cei o sută de mii în care trăiam, ca toate celelalte realităţi ale mele să se schimbe în o sută de mii de feluri.

Şi, în mod necesar, jocul acesta, dacă ne gîndim bine trebuia să mă ducă la nebunie. Sau, mai bine zis, la ceva oribil : conştiinţa nebuniei, proaspătă şi limpede, domnilor proaspătă şi limpede ca o dimineaţă de aprilie, clară şi precisă ca o oglindă.

Deoarece, angajîndu-mă în primul meu experiment, îmi depuneam cu graţie voinţa în afara mea, ca pe o batistă pe care aş fi scos-o din buzunar. Voiam să duc la îndeplinire o acţiune care nu trebuia să fie a mea, ci a umbrei mele, care-şi trăia realitatea în altcineva ; atît de solidă si de reală încît aş fi putut să-mi ridic pălăria şi să o salut dacă, printr-o blestemată necesitate, n-aş îi fost nevoit s-o întîlnesc şi s-o salut vie, nu chiar în mine, ci în propriul meu trup, care, nefiind în sine nimic, putea îi şi era al meu în măsura în care mă reprezenta, dar putea fi şi era şi al umbrei aceleia, una din cele o sută de mii de umbre care mă reprezentau în o sută de mii de feluri, viu şi altul pentru alţi o sută de mii.

De fapt, nu mă pregăteam oare sa-i joc domnului Vi-tangelo Moscarda o farsă ? Ei da, domnilor, o farsă (scu-zaţi-mă că vă fac senine ; dar trebuie să vi le fac, deoarece, fiindcă nu ştiu cum vă apar în clipa de faţă, încerc, prin-semnele acestea, să ghicesc), adică să-1 fac să îndeplinească o acţiune total opusa sieşi şi incoerentă : o acţiune care^ distrugînd clintr-o dată logica realităţii lui, să-1 anihileze în ochii lui Marco di Dio, ca şi în ai celorlalţi.

Fără să înţeleg, nenorocitul de mine, că urmarea acţiunii mele nu putea să fie aceea pe care mi-o închipuisem, adică să vin în faţa tuturor, pe urmă, şi să întreb :

.,Vedeţi acum, domnilor, că nu e deloc adevărat că eu sînt cămătarul pe care voi îl vedeţi în mine ?"

Ci cu totul alta, în schimb : toţi vor exclama, uimiţi:

„O, o ! Ştiţi ? Cămătarul Moscarda a înnebunit !"

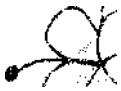

Deoarece cămătarul Moscarda putea să înnebunească, asta da, dar nu să se autodistrugă aşa. dintr-o dată, prin-tr-o acţiune opusă sieşi şi incoerentă. Nu eia o umbră cu care să te joci şi pe care s-o iei în rîs. cămătarul Moscarda, ci un domn serios, ce trebuia tratat ca atare, înalt de un metru şaizeci şi opt, cu părul roşu. ca tatăl lui, fondatorul băncii, cu sprîncenele, aşa-i. ca nişte accente circumflexe si cu nasul care atîrna spre dreapta, ca al prostuţului de Genge al nevestii-mi Dida, un domn care, în fine, Doamne fereşte, dacă înnebunea, risca să-i tragă după el Ia balamuc pe toţi ceilalţi Moscarda ce eram eu pentru alţii şi chiar pe, o, Doamne, bietul şi nevinovatul de Genge al neve^di-mi Dida şi, dacă-rni permiteţi, pînă şi pe mine care, senin şi zâmbitor, eram autorul farsei.

Am riscat eu, aşadar, am riscat toţi, cum veţi vedea, să ajungem la balamuc, de data asta ; şi nu ne-a fost de ajuns. Trebuia să ne riscăm şi viaţa pentru ca eu să-mi vin în fire şi să-mi găsesc pînă la urmă (unul, nici unul şi o sută de mii) salvarea.

Să nu anticipăm însă.

IH ;

M-am dus întîi Ia biroul notarului Stampa, în Via del Crocefisso, numărul 24. Deoarece (ei, acestea sînt fapte sigure) în ziua de... din anul..., fiind Vittorio Emanuele IU, prin mila Iui Dumnezeu şi voinţa naţiunii, regele Italiei, în nobila urbe Richieri, în Via del Crocefisso, la numărul 24, îşi avea birou l de notar legal domnul Stampa, cavaler Elpi-dio, de ani 5 2- sau 53.

,,Stă încă acolo ? La numărul 24 ? îl cunoaşteţi cu toţii pe notarul Stampa ?"

Ei, atunci putem fi siguri că nu greşim. Notarul Stampa de acolo, pe care-1 cunoaştem cu toţii. Aşa e ? Dar eu eram, cînd am intrat în biroul lui, într-o stare de spirit Pe care nici nu vi-o puteţi închipui. Cum să vi-o închipuiţi, iertaţi-mă, dacă vi se pare cel mai normal lucru din lume să intraţi în biroul unui notar pentru a face un act oarecare, Şi dacă spuneţi că-1 cunoaşteţi cu toţii pe notarul Stampa?

f f>,-.

Vă spun ca eu m-am dus acolo, în ziua aceea, pentru primul meu experiment. Şi, în sfîrşit, vreţi să faceţi şi voi cu mine, da sau nu, acest experiment, odată pentru totdeauna ? Adică să pătrundeţi farsa înspăimântătoare care zace sub liniştea firească a relaţiilor cotidiene, a acelora care vă par cele mai obişnuite şi normale, sub aparenţa calmă a aşa-zisei realităţi a lucrurilor ? Farsa. Doamne sfinte, din cauza căreia vă enervaţi la fiecare cinci minute şi ţipaţi la prietenul de lîngă voi :

„lartă-mă, dar cum de nu vezi asta? Eşti chior?"

Iar el nu, n-o vede, fiindcă el vede altceva, atunci cînd voi credeţi că trebuie să vadă ce vedeţi voi. ce vi se pare vouă. El vede în schimb ce i se pare lui. şi deci pentru el chiorii sînteţi voi.

Farsa asta, vă spun, aşa cum eu o pătrunsesem deja.

Acum intram în biroul lui. cu mintea plină de toate reflecţiile şi gîndurile clocite atîta vreme ; şi le simţeam fier-bînd în mine, în clocot mare ; şi voiam să rămîn aşa. într-o nemişcare lucidă, într-o răceală aproape de neclintit, în timp ce, vă daţi seama, îmi venea să izbucnesc într-un rîs grozav, cînd îl vedeam în faţa mea atît de serios, bietul, pe domnul notar Stampa, care nu avea nici cea mai mică bănuială că eu aş fi putut fi pentru mine altul decît mă vedea el şi era foarte sigur că el e pentru mine acelaşi care se vedea zilnic, înnodîndu-şi cravata neagră în faţa oglinzii, cu toate lucrurile lui în jur.

înţelegeţi, acum ? îmi venea să fac cu ochiul, să-i fac şi lui cu ochiul, ca să-1 avertizez cu viclenie : „Bagă de seamă !" îmi venea chiar, Doamne, să scot brusc limba, să. fac o strîmbătură din nas. pentru a modifica deodată, *aşs* în glumă, fără maliţie, imaginea aceea a mea pe care el d| credea adevărată. Serios însă, nu ? Serios, desigur, serios| Trebuia să fac experimentul.

— Deci, domnule notar, iată-mă. Iertaţi-mă însă, stat mereu aşa, cufundat în liniştea asta ?

S-a întors brusc să mă măsoare. A zis :

: — Linişte ? Unde ?

Pe Via del Crocefisso era, într-adevăr. în acel moment un continuu du-te-vino de oameni şi trăsuri,

:— Da ; nu pe stradă, desigur. Dar sînt aici toate hîrtiiie astea, domnule notar, în spatele geamurilor prăfuite ale dulapurilor. Nu auziţi ?

între tulburare şi. uimire, s-a întors iar să mă măsoare. Pe urmă ş i-a încordat auzul :

— Ce să aud ?

— Rîcîitul ! A. sînt gheruţele, mă scuzaţi, gheruţele ca narului dumneavoastră, scuzaţi-mă, scu/aţi-mă. Sînt ascu ţite gheruţele. şi cînd rîcîie pe metalul coliviei...

— Aşa e. Da. Ce vreţi să spuneţi cu asta ?

— A, nimic. Nu *vă* enervează metalul, domnule notar ?

— Metalul ? Dar cine-i dă atenţie ? Na îmi dau seama...

— Şi totuşi, metalul, gîndiţi-vă, într-o colivie, sub
ghearele subţiri ale unui canar, în biroul unui notar... Pa riez că nu cîntă, canarul.

— Nu, domnule, nu cîntă.

Notarul începuse să se uite cam lung la mine, aşa că am crezut că e prudent să las încolo canarul, ca să nu-mi compromit; experimentul care, cel puţin la început şi mai ales acolo, in biroul lui, cerea să nu apară nic; o îndoială în privinţa facultăţilor mele mintale. Şi 1-am întrebat pe domnul notar clacă ştia de o anumită casă, din strada cutare, numărul cutare, aparţinînd unui anumit domn Moscarda Vitan-gelo, fiu al răposatului Francesco Antonio Moscarda...

— Păi nu sînteţi dumneavoastră ?

— Ba da. eu. Eu aş fi...

Era aşa frumos — păcat ! — în biroul acela al unui notar, între toate hârţoagele îngălbenite din dulapurile vechi şi pline de praf, să vorbeşti astfel, ca de la o distanţă de secole, de o casă care-i aparţinea unui. oarecare Moscarda Vitangelo... Cu atît mai mult cu cît eu, aşa e, eram acolo, prezent juridic, în biroul notarului, dar cine ştie cum şi unde îşi vedea el, domnul notar, biroul ; ce miros simţea el acolo, diferit de cel pe eare-1 simţeam eu ; şi cine ştie cum şi unde era, în lumea domnului notar, casa aceea despre care îi vorbeam cu voce îndepărtată ; iar eu, eu, în lumea domnului notar, cine ştie în ce mod ciudat...

Ah, plăcerea istoriei, domnilor ! Nimic mai odihnitor decît istoria. Totul în viaţă vi se schimbă mereu sub ochi. Nimic, sigur. Şi această nerăbdare continuă de a şti cum se

vor ordona evenimentele, de a vedea cum se vor rezolva lucrurile care vă ţin suspendaţi, atît de agitaţi ! în schimb, în istorie, totul e limpezit, stabilit. Oricît ar fi de dureroase întîmplările sau triste evenimentele, uite-le aici, ordonate măcar, fixate în treizeci sau patruzeci de pagini de carte : acelea, aici, şi n-o să se schimbe niciodată, numai dacă nu cumva vreun spirit critic răuvoitor nu va avea satisfacţia răutăcioasă să arunce în aer construcţia aceea ideală, în care toate elementele erau atît de bine legate între ele, iar voi vă simţeaţi reconfortaţi admirînd cum fiecare efect îşi urma ascultător cauza sa, cu o logică perfectă, şi orice eveniment se desfăşura precis şi coerent în toate detaliile sale, cu domnul duce de Nevers, care în ziua de, anul cutare etc., etc.

Ca să nu stric totul, a trebuit să mă întorc la realitatea suspendată, temporară şi consternată a domnului notar Stampa.

— Eu. aşa e, m-am grăbit să-i spun. Eu aş fi, domnule notar. Şi casa, nu e nici o problemă pentru dumneavoastră — aşa e ? — să admiteţi că e a mea, ca toată moştenirea răposatului Francesco Antonio Moscarda, tatăl meu. Da ! Şi că acum casa e neînchiriată, domnule notar. A, mică, ştiţi... Or fi cinci sau şase camere, cu două corpuri adău gate — aşa se zice ? Frumoase, corpurile adăugate... Neîn chiriată deci, domnule notar, aşa că pot să dispun de eaf după plac. Deci acum, dumneavoastră...

M-am aplecat şi, cu o voce scăzută, foarte serios, i-ar încredinţat domnului notar actul pe care intenţionam să-ll fac şi despre care, acum, nu pot să vorbesc, deoarece..| i-am spus :

— Trebuie să rămînă între noi, domnule notar, ca ur secret profesional, atîta timp cît voi dori eu. Ne-am în-- ţeles ?

Ne-am înţeles. Dar domnul notar mi-a atras atenţia că| pentru a face actul, avea nevoie de nişte date şi document^ pe care trebuia să le iau de la bancă, de la Quantorzo. Ar fost contrariat ; totuşi m-am ridicat. Cum m-am mişcat mi-a venit un chef nebun să-1 întreb pe domnul notar'

— Cum merg ? Mă iertaţi : puteţi măcar să-mi spuneţ cum mă vedeţi că merg ?

M-am reţinut cu greu. Dar nu m-am putut opri să nu mă întorc, cînd deschideam uşa cu geamuri, şi să-i spun cu un zîmbet de compasiune :

— Da, cu pasul meu, mulţumesc !

— Ce spuneţi ? a întrebat, uluit, domnul notar.

— A, nimic, spuneam că plec cu pasul meu. Dar ştiţi că eu am văzut odată un cal rîzînd ? Da, domnule, în timp ce calul mergea. Dumneavoastră o să vă uitaţi acum la botul unui cal ca să-l vedeţi rîzînd, după care o să-mi spuneţi că nu rîdea. Dar care bot ! Caii nici nu rîd cu botul ! Ştiţi cu ce rîd caii, domnule notar ? Cu bucile. Vă asigur că, în timp ce merge, calul rîde cu bucile de lucrurile pe care le vede sau care-i trec prin cap. Şi dacă vreţi să vedeţi calul rîzînd, priviţi-i bucile şi să fiţi sănătos !

înţeleg că n-avea nici un rost să-i vorbesc astfel, înţeleg totul acum. Dar dacă rnă gîndesc la starea de spirit în care mă găseam atunci, cînd, văzînd asupra mea privirea altora, mi se părea că sînt supus unei oribile agresiuni, gîn-dindu-mă că toate privirile acelea îmi creau o imagine ce nu era nici pe departe aceea pe care o ştiam eu, ci o alta pe care nu puteam nici s-o cunosc, nici s-o împiedic, nu numai că-mi venea să zic, dar să şi fac, să f ac'nebunii, să mă dau de-a dura pe străzi sau să trec în pas de dans, fă-cînd cu ochiul aici, scoţînd limba şi strîrnbîndu~mă dincolo... în schimb, mergeam serios, extrem de serios, pe stradă. Şi chiar şi voi, ce frumos mergeţi cu toţii, atît de serioşi...

lî Sîrafla principală

A trebuit deci să mă duc la bancă pentru hîrtiile casei, de care avea nevoie domnul notar.

Hîrtiile erau ale mele, fără îndoială, deoarece şi casa era a mea. şi puteam să dispun de ele. Dar dacă vă gîndiţi bine. hîrtiile, deşi ale mele, nu le puteam obţine decît prin furt sau smulgîndu-i-le din mînă, cu o violenţă de nebun, altuia, care în ochii tuturor era proprietarul lor legitim : vorbesc de domnul cămătar Vitangelo Moscarda.

Pentru mine acesta era un lucru evident, întrucît eu îl vedeam bine în afară, viu în alţii si nu în mine, pe domnul cămătar Vitangelo Moscarda. Dar pentru ceilalţi, care nu vedeau in mine altceva decît acel cămătar, pentru ceilalţi eu, acolo la bancă, mergeam să-mi fur mie însumi hîrtiile sau să mi le smulg din mină ca *un* nebun.

Puteam oare să zic că nu eram eu ? Sau că eu eram un altul ? In nici un fel nu putea fi raţional un act care apărea în ochii tuturor contrar mie însumi şi incoerent.

Continuam, să merg, după cum vedeţi, perfect conştient, pe strada principală a nebuniei, care era tocmai strada realităţii mele, aşa cum mi se deschisese de-acum în faţă cu maximă'luciditate, cu toate imaginile mele, vii, oglindite şi înaintînd împreună cu mine".

Eu eram însă nebun tocmai pentru că aveam această conştiinţă clară în care mă oglindeam ; voi. care mergeţi pe aceeaşi stradă, fără să vreţi să vă daţi seama, voi sînteţi înţelepţi, şi cu atît mai tare îi strigaţi celui care păşeşte alături de voi :

„Eu. ăsta ? Eu, aşa ? Tu eşti chior ! Tu eşti nebun l"

l Dominaţie

Furtul, însă nu era posibil, cel puţin deocamdată. Nu ştiam unde se aflau hîrtiile. Ultimul dintre subalternii lui Quantorzo sau Firbo era la bancă mai stăpîn decît mine, Cînd intram acolo, să semnez cîte ceva, funcţionarii nici măcar nu-şi ridicau ochii din registru şi, dacă vreunul se uita totuşi, arăta foarte clar, după felul cum mă privea, că nu dădea doi bani pe mine.

Şi totuşi lucrau aici toţi, cu atîta zel, pentru mine, ca să întărească mereu prin munca lor asiduă părerea co exista în orăşel asupra mea, că eram un cămătar. Şi nimănui nu-i trecea prin cap că eu, în loc să le fiu recunoscător şi gata să-i laud, mă simţeam, dimpotrivă, jignit do zelul lor.

Ah, ce mizerie rece şi dezolantă la banca aceea ! T-rii pereţii de sticlă, care împărţeau cele trei încăperi vaste •"•' dădeau una în alta, cu geamurile îngheţate, cu cinci ghişoe

galbene fiecare, galbene fiind şi ramele geamurilor mari ; ici şi colo cîte o bucată de hîrtie lipită unde un geam se spărsese ; şi podeaua veche de ceramică, tocită pe mijloc, d'e-a lungul celor trei încăperi ; tocită în faţa fiecărui ghişeu ; coridor trist, cu pereţii de sticlă de o parte, iar de cealaltă cele clouă mari ferestre ale fiecărei încăperi, pline de praf ; şi şirurile de cifre scrise pe pereţi, cu creionul, cu tocul, deasupija măsuţelor murdare de cerneală, între o fereastră şi alta, sub marginile destrămate ale unor perdele afumate pe alocuri, umflate şi prăfuite, atîrnate acolo ; şi un miros de mucegai peste tot, amestecat cu izul acru al hîrtiei registrelor şi cu suflarea uscată a unui cuptor de la parter. Şi melancolia disperată a celor cîteva scaune de modă veche, de lingă măsuţe, pe care nu ..stătea nimeni, toţi mutîndu-le şi lăsîndu-le acolo, în dezordine, o adevărată ofensă şi un chin pentru bietele scaune să fie lăsate aşa. *f. De* atîtea ori. intrînd, îmi venea să spun :

„Dar la ce servesc scaunele astea ? De ce sînt condamnate să stea aici, dacă nimeni nu le foloseşte ?"

M-am abţinut, nu pentru că mi-aş fi dat seama la timp că într-un loc ca acela mila pentru scaune i-ar fi uluit pe toţi, ba chiar ar fi riscat să pară cinică, ci pentru că am înţeles în schimb că i-aş fi făcut să rîdă$_x$ de mine, dînd atenţie unui lucru ce ar fi părut, desigur, extravagant celor ce ştiau cît de puţin mă ocupam eu de afacerile mele.

În ziua aceea, intrînd, i-am găsit pe micii funcţionari strînşi în ultima încăpere, rîzînd zgomotos pe cînd asistau la o dispută între Stefano Firbo şi un oarecare Turolla. de care-şi băteau joc toţi, chiar şi pentru felul cum se îmbrăca.

O haină lungă, zicea bietul Turolla, pe el, aşa de scund, 1-ar fi făcut să pară şi mai scund. Şi bine zicea. Dar nu-şi dădea seama, aşa bondoc şi grav, cu mustăţile lui de poliţist, cît de caraghioasă era hăinuţa lui scurtată în spate, descoperindu-i bucile zdravene.

Acum, gata să plîngă, umilit, congestionat, biciuit de rîsetele colegilor, ridica un braţ şi-i spunea lui Firbo, cu grijă : . . ' • ,

— O, Doamne, cum interpretaţi dumneavoastră cuvin tele ! Firbo se repezise la el şi îi striga în faţă, scuturîn-du-l cu furie de braţul ridicat :

— Dar ce ştii tu ? Ce ştii tu ? Nici măcar pe o nu-l ştii, cu toate că îţi seamănă !

Cum am aflat că era vorba de unul care ceruse un împrumut băncii, prezentat chiar de Turolla care spunea că-l ştie ca persoană de încredere, în timp ce Firbo susţinea contrariul, ani simţit cum mă cuprindea revolta.

Fără să cunoască tortura secretă din cugetul meu, nimeni nu a putut să-mi înţeleagă motivele şi toţi au rămas perplecşi cînd eu, dînd la o parte doi sau trei funcţionari, i-am strigat lui Firbo :

— Şi tu, tu ce ştii ? Cu ce drept vrei să te impui în faţa altuia ?'

Firbo s-a întors uluit către rnine şi, aproape nevenindu-i să creadă că mă repezisem aşa la el, a ţipat :

— Eşti nebun ?

Mi-a venit, nu ştiu cum, să-i arunc în faţă un răspuns jignitor, care i-a îngheţat pe toţi :

— Da, ca nevastă-ta, pe care îţi convine s-o ţii la ba lamuc !

S-a oprit în faţa mea. palid şi tremurînd :

— Ce-ai spus ? îmi convine ?

Am dat din umeri, enervat de spaima care-i înlemnise ' pe toţi, şi, în acelaşi timp, izbit parcă deodată de lipsa de . oportunitate a intervenţiei mele, i-am răspuns încet, ca să termin :

— Da, ştii bine asta.

Şi n-am auzit, ca şi cum după aceste cuvinte aş fi devenit, nu ştiu, ca de piatră, ce mi-a strigat Firbo printre dinţi înainte să iasă, furios. Ştiu că zîmbeam atunci cînd Quan-torzo, apărut în timpul altercaţiei, mă trăgea cu el, în biroul direcţiei. Zîmbeam ca să arăt că nu mai era nevoie de violenţa lui, că totul se terminase, deşi simţeam clar că, în momentul acela, chiar cînd zîmbeam, aş fi putut să ucid pe cineva, aşa de tare mă enerva severa indignare a lui Quantorzo. în biroul direcţiei am început să mă uit in jur, mirat că buimăceala ciudată în care căzusem nu mă

O
x*AK>

împiedica să percep lucrurile clar şi lucid, pînă într-atît încît aveam chef să rîd şi. în ciuda furiei ce ml-o provocase Quaniorzo, să-i pun în mod special cîteva întrebări copilăreşti despre unul sau altul din obiectele ce se aflau în cameră. ,Ş1, între timp, nu ştiu cum, în mod automat, mă gîn-deam că lui Stefano Firbo, cînd era rnic, îi apăruseră nişte umflături pe şira spinării şi, chiar dacă nu i se vedea cocoaşa, avea totuşi aspectul general al unui cocoşat : da, da, pe picioarele acelea lungi şi subţiri ele pasăre, dar elegant. Da, da, un fals cocoşat elegant, foarte reuşit.

Şi, gfedindu-mă 3a asta, mi-a trecut deodată prin cap că el se folosea de inteligenţa lui deosebită pentru a se răzbuna pe toţi cei care nu avuseseră, ca el, umflături pe şira spinării •cîrid erau mici.

Mă gîndeam la lucrurile acestea, repet, ca şi cum un altul le-ar fi gîndit în mine, acela care devenise brusc ciudat de rece şi distrat, nu atît pentru a se apăra, la nevoie, prin această răceală, cît pentru a juca un rol în spatele căruia îmi convenea să ascund, încă, ceea ce descopeream în continuare din înspăimîntătorul adevăr deja revelat :

„Ba da, asta-i tot", mă gîndeam, „dominaţia asta. Fiecare vrea să impună celorlalţi lumea sa intimă, ca şi cum ea ar exista în afară, şi toţi ar trebui s-o vadă în felul lui, iar ceilalţi nu ar putea fi altfel decît îi vede el."

îmi reveneau în minte feţele stupide ale micilor funcţionari şi continuam să-mi spun :

„Ba da ! Ba da ! Cum poate fi realitatea pe care majoritatea oamenilor reuşeşte s-o construiască, în sine ? Mizerabilă, labilă, incertă. Şi cei ce vor să domine, uite, profită de asta ! Sau mai curînd îşi fac iluzii că pot profita, im-punînd şi făcînd să fie acceptate sensul şi valoarea pe care şi le dau lor înşile, celorlalţi, lucrurilor, astfel încît toată lumea să vadă şi să simtă, să gîndească şi să vorbească la fel ca ei".

M-am ridicat. M-am îndreptat către fereastră foarte uşurat. Apoi m-am întors către Quantorzo care, întrerupt în mijlocul discursului ce mi-l ţinea, mă privea cu ochii holbaţi şi, urmărind gîndul ce mă tortura, i-am spus :

— Da 'de unde ! Da' de unde ! îşi fac iluzii !

— Cine îşi face iluzii ?

— Cei ce vor să domine ! Domnul Firbo, de exemplu ! îşi fac iluzii, deoarece în realitate, dragul meu, nu izbu tesc să impună altceva decît cuvinte. Cuvinte, înţelegi ? Cuvinte, pe care fiecare le înţelege şi le repetă în felul său. Şi. astfel se formează aşa-zisele opinii generale ! Şi vai de cel care, într-o bună zi, se trezeşte etichetat cu unul din aceste cuvinte repetate de toţi. De exemplu : *cămătar !* De exemplu : *nebun l* Dar ia spune-mi : cum poţi să stai. li nişţit şi să te gândeşti că există unul care se chinuie să-i convingă pe ceilalţi, că tu eşti. aşa cum te vede el, şi în cearcă să te fixeze în opinia lor după felul în care te-a ju decat el, şi vrea să-i împiedice să te vadă şi să te judec altfel ?

Abia am avut timp să observ uluiala lui Quantorzo, 1-am şi văzut apărînd pe Stefano Firbo. I-am citit în ochi că îmi devenise duşman în cîteva clipe. Atunci şi eu i-am fost duşman, fiindcă nu- înţelegea că, dacă fuseseră crude cuvintele mele, impulsul ce pusese stăpînire pe mine cu pu-ţin timp înainte nu era îndreptat contra lui. Mai ales că pentru cuvintele acelea eram gata să-i cer scuze. Şi, de parcă eram beat, am făcut mai mult. El, repezindu-se la mine, tulburat şi ameninţător, mi~a spus :

— Vreau să-mi dai socoteală pentru ce ai spus despre soţia mea !

Am îngenuncheat.

— Sigur ! Priveşte ! i-am strigat. Aşa !

Şi am atins podeaua cu fruntea.

Imediat mi-a fost silă de ce-am făcut sau, mai bine zis, de faptul că el şi Quantorzo ar fi putut crede că am înge< nuncheat pentru el. I-am privit rîzînd şi buf, buf, încă d două ori cu fruntea la pămînt.

— Tu, nu eu, înţelegi ? în faţa soţiei tale, înţelegi, trebui să stai aşa ! Şi -eu, şi el, şi toţi, în faţa aşa-zişilorf nebuni, aşa !

Am sărit în picioare, f ierbînd. Cei doi s-au privit în ochi,'.] speriaţi. Unul 1-a întrebat pe cealălalt.

— Ce naiba zice ?

— Cuvinte noi, am strigat. Vreţi să le ascultaţi ? Duceţi-vă, duceţi-vă acolo unde îi ţineţi închişi ; duceţi-vă, duceţi-vă şi ascultaţi ce spun ! îi ţineţi închişi fiindcă aşa vă convine ! -

L-am apucat pe Fii-bo de reverul hainei şi 1-a'm scuturat, rîzînd.

— înţelegi. Ştefane ? N-am nimic cu tine. Te-ai supărat. Nu, dragul meu ! Ce spunea soţia ta despre tine ? Că eşti un libertin, un hoţ, un falsificator, un impostor, că nu faci altceva decît să minţi ! Nu-i adevărat. Nimeni nu
poate crede asta. Dar înainte s-o închizi, de, toţi o ascultam, înspăimântaţi. Aş vrea să ştiu de ce !

Firbo de-abia mi-a aruncat o privire, s-a întors către Quantorzo pentru a-i cere sfatul, cu deruta unui neghiob, şi a zis :

— Ei, asta-i ! Tocmai pentru că nimeni nu putea s-o creadă !

— A. nu. dragă ! i-am strigat, Uită-te bine în ochii
mei !

— Ce vrei să spui ?

— Uită-te-n ochii mei ! am repetat. Nu spun că ar fi adevărat ! Fii liniştit !

A făcut un efort să se uite la mine, pălind.

— Vezi, am ţipat atunci. Vezi ? Tu însuţi. ş.î tu ai
acum spaima în ochi !

— Păi fiindcă te cred nebun ! mi-a strigat în faţă, exasperat.

Am izbucnit în rîs, şi am rîs mult, mult, fără să mă pot opri, observînd spaima, uluiala pe care le provocam celor doi.

M-am oprit brusc, speriat la rîndul meu de ochii cu care mă priveau. Ceea ce făcusem, ceea ce spuneam nu avea. desigur, nici un sens pentru ei. Ca să-mi revin, am spus deodată :

— Scurt. Venisem aici. azi. ca să vă întreb de un anume Marco di Dio. Aş vrea să ştiu cum de nu ms.i plăteşte chiria de atîţia ani, şi încă nu i s-au făcut actele de evacuare ?

Nu mă aşteptam să-i văd căzînd, la întrebarea mea, în-tr-o mai mare uimire, S-au privit de parcă fiecare ar fi vrut

să găsească în persoana celuilalt un sprijin care să-i ajute să suporte impresia ce le-o făceam sau, mai curî-nd, le-o făcea fiinţă necunoscută pe care o descopereau deodată în mine.

— Ce spui. ? Ce vorbe-s astea ? a întrebat Quantorzo.

— Nu pricepeţi ? Marco di Dio. Plăteşte sau nu chiria ? Au continuat să se uite unul la altul cu gura căscată. Am izbucnit din nou în rîs ; apoi am devenit brusc serios şi m-am adresat unuia care ar fi stat acolo, apărut deodată în faţa lor :

— Cînd te-ai mai ocupat tu de astfel de lucruri ?

Mai mult decît uimiţi, înlemniţi de-a dreptul, s-au uitat la mine ca să descopere cine pronunţase cuvintele pe: care ei le gîndiseră şi erau gata să mi le spună. Cum aşa ? Le spusesem eu ?

— Da, am continuat, serios. Ştii bine că tatăl tău 1-a lăsat acolo atîţia ani, fără să-i zică nimic, pe acest Marco di Dio. Ce te-a apucat acum. ?

Am pus o mînă pe umărul lui Quantorzo şi, cu un alt ton, nu mai puţin serios, dar încărcat de oboseală şi nerăbdare, am adăugat :

— îţi atrag atenţia, dragul meu, că eu nu sînt tatăl meu. Apoi m-am întors către Firbo şi, punîndu-i cealaltă mînă pe umăr :

— Vreau ca tu să-mi faci imediat actele. Evacuare ra pidă. Stăpînul sînt eu, şi eu comand. Pe urmă, vreau lista caselor rnele cu actele fiecăruia. Unde sînt ?

Cuvinte clare, întrebări precise. Marco di Dio. Evacuarea. Lista caselor. Ei bine, nu mă înţelegeau. Mă priveau ca doi proşti. Şi a trebuit să repet de cîteva ori ceea ce doream, ca să-i fac să mă ducă la dulapul unde se găseau actele casei, de care avea nevoie notarul Stampa. Cînd am ajuns în cămăruţa unde era dulapul acela, i-am luat de mînă pe Firbo şi Quantorzo, care mă conduseseră acolo ca două automate, şi i-am împins afară, închizînd uşa după ei.

Sînt sigur că au rămas în spatele uşii o vreme, privin-du-se în ochi, prostiţi, după care şi-au spus :

— A înnebunit !

Dulapul de acolo, imediat ce am rămas singur, mi-a captat toată atenţia, ca un coşmar. I-am perceput, de parcă ar fi avut viaţa lui, prezenţa apăsătoare, de vechi şi neatins păzitor al tuturor Mr t iilor de care era încărcat, atît de bătrîn. greu şi ros de cari. L-am privit, şi brusc m-am uitat în jur, cohorînd ochii.

Fereastra ; *mi scaun* vechi de paie ; o măsuţă şi mai veche, goală, neagră ş4 plină de praf : nu era nimic altceva acolo. Iar lumina pătrundea palidă prin geamurile atît de murdare şi praf uite. rndit abia se; vedeau prin ele barele de fier şi primele ţigle sîngerii ale unui acoperiş, către care dădea fereastra. Ţiglele acoperişului, lemnul lăcuit al obloanelor de la ferestre, geamurile atît de murdare : calmul nemişcat al lucrurilor fără viaţă.

Şi rn-am gîndit deodată că mlinile tatălui meu se ridicaseră, pline de inele, aici înăuntru, ca să ia hîrtiile din dulapul acela. Şi le-am văzut, ca de ceară, albe, grase, cu toate inelele şi părul roşu de pe dosul degetelor ; şi i-am văzut ochii sticloşi, albaştri şi maliţioşi, preocupaţi să citească dosarele de acolo.

Atunci, cu spaimă, făcînd să dispară spectrul mîinilor lui, mi-a apărut în faţa ochilor şi s-a impus, solid, volumul corpului meu, îmbrăcat în negru ; am simţit respiraţia precipitată a acestui corp, intrat aici să fure : iar, la vederea mîinilor mele care deschideau sertarele, am simţit cum mă trece un fior. Am strîns din dinţi ; m-a m scuturat ; im-am gîndit, cu furie :

,,Unde o fi, printre atîtea hîrţoage, aia care-mi trebuie ?<

Şi, doar ca să fac ceva, am început să trag dosarele, cu braţul, şi să le arunc pe măsuţă. La un moment dat. braţele mi-au amorţit şi n-am ştiut dacă trebuia să plîng sau să rîd. Nu era o farsă faptul că mă furam pe mine însumi ?

M-am uitat din nou în jur deoarece, din-tr-o dată. nu rnă mai simţeam în siguranţă, acolo înăuntru. Eram pe cale de a îndeplini o acţiune. Dar eram eu *7* Mi-a trecut prin cap că intraseră aici toţi *străinii*- de care eram inse-

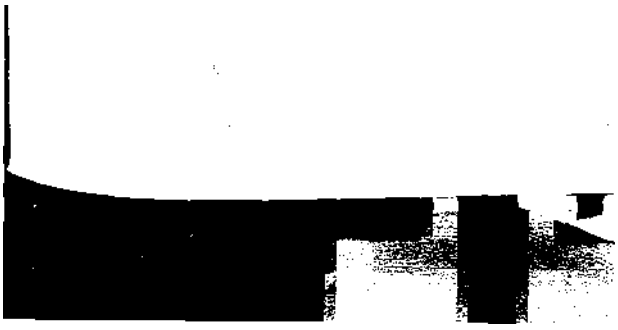

parabil. şi că mă pregăteam să comit furtul cu mîini ce nu erau ale mele.

Mi le-am privit.

!

Da : erau cele pe care le ştiam. Dar îmi aparţineau oare numai mie ? .

Mi le-am ascuns imediat la spate ; şi pe urmă,.ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, am închis ochii.

Am simţit, în întuneric, că voinţa mea se rătăcea, pierzînd orice consistenţă, şi m-a apucat o asemenea groază, încît era să leşin. Am întins din instinct o mînă ca să mă sprijin de masă. Am deschis puţin ochii :

„Ba da ! Ba da !", mi-am zis. „Fără nici o logică ! Fără nici o logică ! Aşa !"

Şi am început să caut printre turtii.

Cit am căutat ? Nu ştiu. Ştiu că furia mea a cedat la un moment dat, cînd o oboseală disperată m-a învins, şi m-am trezit pe scaun în faţa măsuţei, acum plină de teancuri de hîrtii, şi cu un alt teanc pe genunchi, care mă strivea. Am lăsat eapul să-mi cadă şi am dorit, da. am dorit să mor, fiindcă mă apucase disperarea că nu mai pot să duc pînă la capăt acţiunea mea nemaiauzită.

Şi-mi amintesc că acolo, cu capul sprijinit de hîrtii, ţinînd ochii închişi poate ca să nu plîng, auzeam, ca de la o depărtare infinită, în vîntul ce se pornise probabil afară, cotcodăcitul plîngăreţ al unei găini ce ouase, iar cotcodăcitul acela mi-a adus în minte unul din satele unde nu mai fusesem din copilărie ; numai că. lingă mine, dirf cînd în cînd, mă irita scîrţîitul oblonului lovit de vînt. Pînă cînd două bătăi în *uşă,* neaşteptate, m-au făcut să tresar. Am strigat furios :

— Nu mă bateţi la cap !

Şi m-am apucat din nou să caut cu îndîrjire.

Cînd în sfîrşit am găsit dosarul cu toate hîrtiile casei, m-am simţit eliberat ; am sărit în picioare exultînd, dar imediat m-am întors către uşă. A fost atît de rapidă trecerea de la bucurie la bănuială, încît m-am *văzui* şi m-au trecut fiorii. Hoţ ! Furam. Furam cu *adevărat.* M-am proptit cu spatele în uşă, mi-am descheiat vesta, cămaşa şi am ascuns la piept dosarul care era destul de voluminos.

Un gîndac cam nesigur pe picioare a ţ:î$nit în momentul acela de sub dulap, îndrcptîndu-se spre fereastră. L-am strivit imediat.

Cu faţa contractată de scîrbă, am îngrămădit celelalte hîrtii în dulap şi am ieşit.

Din fericire. Quantorzo, Firbo şi ceilalţi funcţionari plecaseră ; rămăsese doar bătrînul paznic, care nu putea să bănuiască nimic.

Am simţit totuşi, nevoia să-i spun ceva :

-— Fă curăţenie acolo : am strivit un gîndac.

Şi am alergat în Via del Crocefisso, la biroul notarului Stampa.

III Izbucnire*)

Am încă în urechi şiroitul apei ce curge pe o streaşină lîngă felinarul stins, în faţa cocioabei lui Marco di Dio, pe străduţa deja întunecată înainte de asfinţit ; şi văd acolo, de-a lungul pereţilor, pentru a se adăposti de ploaie, lumea care asistă la evacuare şi pe alţii care, sub umbrele, se opresc curioşi văzînd înghesuiala în jurul boarfelor mizerabile scoase cu forţa şi ţinute în ploaie acolo, în faţa porţii, printre ţipetele doamnei Diamante care, clin cînd în cînd, ciufulită, iese la fereastră ca să profere ciudate înjurături, primite cu fluierături şi alte zgomote neruşinate de ştrengarii desculţi, ce dansează, fără să ţină seama de ploaie, în jurul grămezii mizere de lucruri, stro-pindu-i cu apa clin bălţi pe cei mai curioşi, care-i înjură. Şi comentarii :

— Mai scîi'bns decît taică-său !

— In ploaie, domnilor ! N-a vrut să aştepte nici măcar pînă mîine !

— Să se înclîrjească aşa împotriva unui biet nebun !

— Cămătarul ! Cămătarul !

Fiindcă eu sînt acolo, prezent, special, la evacuare, Protejat de un executor şi cloi poliţişti.

— Cămătarul ! Cămătarul !

Şi zîrnbese. Poate, da. puţin palid. Cu o voluptate însă care-rni dă un gol în stomac şi în gîtlej şi mă face sa înghit mereu. Numai că, din cînd în cînd, simt nevoia să mă agat cu privirea de cîte ceva şi mă uit aproape cu o indolenţă fără memorie la arhitrava porţii cocioabei ca să mă izolez puţin, sigur că nimănui, într-un moment ca ăsta, nu i-ar trece prin cap să-şi arunce ochii, pentru a se convinge, că aceea este o melancolică arhitravă, căreia nici nu-i pasă de agitaţia de pe stradă : cu tencuiala gri scorojită, cu cîte o gaură ici şi colo, nu simte ca mine nevoia de a roşi, ca pentru un atentat la pudoare, din cauza unui bătrîn original aruncat în stradă cu celelalte obiecte ale cocioabei şi expus acolo, pe o noptieră, vederii tuturor.

Dar era să mă coste scump această plăcere de a mă înstrăina. Cîn-d s-a sfîrşit evacuarea forţată, Marco di Dio, ieşind cu nevastă-sa Diamante din cocioabă şi zărindu-mă pe stradă, între executor şi cei doi poliţişti, a aruncat în mine cu ciocănelul de fier cu care lucra înainte marmura. M-ar fi omorît precis, dacă executorul nu m-ar fi tras repede spre el. In mijlocul strigătelor şi al confuziei generale, cei doi poliţişti s-au repezit să-1 aresteze pe nenorocitul apucat de furie la vederea mea. Dar mulţimea îl proteja şi se pregătea să sară la mine, în momentul în care un omuleţ negru, jerpelit, dar cu un aspect teribil, un tînăr din biroul notarului Stampa, suit pe o măsuţă din mormanul boarfelor aruncate în mijlocul străzii, aproape sărind şi cu gesturi furioase, a început să strige : — Staţi ! Staţi ! Ascultaţi ! Vin în numele notarului Stampa ! Ascultaţi ! Marco di Dio ! Unde e Marco di Dio ? Vin în numele notarului Stampa să-i aduc la cunoştinţă că există o donaţie pentru el ! Cămătarul Moscarda, de aici...

Eram. n-aş putea să spun cum, zguduit de un tremur, în aşteptarea miracolului : transfigurarea mea, dintr-o clipă în alta, în ochii tuturor. Dar, deodată, tremurul rneu a fost ca ciopîrţit în mii de părţi şi toată fiinţa mea ca smulsă şi împrăştiată ici şi colo de o explozie de fluierături foarte ascuţite, amestecate cu urlete nearticulate şi cu înjurături ale mulţimii la adresa numelui meu, fiindcă

nu puteau înţelege că eu făcusem donaţia, după cruzimea feroce a evacuării forţate.

— La moarte ! Jos cu el ! urla mulţimea. Cămătarul !

Instinctiv, îmi ridicasem braţele să le fac semn să aştepte ; dar m-am văzut ca într-un act de implorare şi le-am lăsat jos imediat, în timp ce tînărul, pe masă, gesticulînd ca să facă linişte, continua să ţipe :

— Nu ! Nu ! Ascultaţi ! El a făcut-o, el a făcut-o, prin notarul Stampa, donaţia ! I-a donat o casă lui Marco di Dio !

Mulţimea toată, atunci, a încremenit. Dar eu eram departe, dezamăgit, umilit. Totuşi, liniştea mulţimii m-a atras. Ca atunci cînd se dă foc unei grămezi de lemne, şi la început nu se vede şi nu *se* aude nimic, iar apoi ici o aşchie, dincolo un vreasc izbucnesc, ţîşnesc şi, în sfîrşit, toată grămada trosneşte învăluită de flăcări şi fum :

— El?

— O casă ?

— Cum ?

— Ce casă ?

•— Linişte !

;— Ce zice ?

l Astea şi alte întrebări asemănătoare au izbucnit din mulţime, iar un murmur tot mai tare şi confuz se răspîn-dea, în timp ce tînărul a confirmat :

— Da, da, o casă ! Casa lui din Via dei Sânţi 15. Şi asta nu-i totul ! A donat încă zece mii de lire pentru aranjarea şi utilizarea unui laborator !

N-am putut vedea ce a urmat ; am renunţat să mă bucur, deoarece în acel moment eram grăbit să alerg în altă parte. Dar am aflat repede ce bucurie m-ar fi aşteptat, dacă aş fi rămas.

Mă ascunsesem în vestibulul casei din Via dei Sânţi, aşteptînd ca Marco di Dio să vină s-o ia în stăpînire. De-abia ajungea, în vestibul, lumina de pe scară. Cînd, urmat de mulţime, el a deschis uşa cu cheia încredinţată de notar şi m-a zărit acolo, lîngă perete, ca un spectru,

s-8 schimbat'la faţă, dînd înapoi la început ; mi-a aruncat o privire atroce pe care n-am s-o uit niciodată ; pe urmă, cu o gîfîială animalică ce părea făcută din sughiţuri şi rîsete în acelaşi timp, a sărit la mine frenetic, şi a început să-mi strige, nu ştiu dacă de bucurie sau ca să mă ucidă, izbindu-mă de perete :

— Nebunule ! Nebunule ! Nebunule !

Era strigătul întregii mulţimi din faţa uşii :

— Nebunul ! Nebunul ! Nebunul !

Fiindcă voisem să demonstrez că puteam, şi pentru ceilalţi, să nu fiu cel care mă credeau.

Cartea a cincea

l Cu coada între picioare

Ml-A FOLOSIT, DIN FERICIRE, CÎT DE CÎT, părerea lui Quantorzo că şi tatăl meu, la vremea lui, îşi permisese ..luxuri ale bunătăţii" ca acesta al meu, amestecate cu o veselie sinistră, şi că lui, lui Quantorzo, nu-i trecuse niciodată prin cap că tatăl meu trebuia închis într-un ospiciu sau cel puţin să fie pus sub interdicţie, cum susţinea cu furie Firbo acum că trebuia să se facă cu mine. pentru a se salva creditul băncii, compromis serios de acţiunea mea nebunească.

O, Doamne, dar nu ştiau toţi în urbe că nu mă amestecasem în afacerile băncii nici un pic ? De unde ameninţarea de a pierde creditul ? Ce legătură avea acţiunea mea cu banca ?

Da. Dar atunci nu mai conta opinia lui Quantorzo, care avea ca scop să mi-l pună pe tata în faţă ca să mă apere. Fiindcă, deşi din vreme în vreme el avusese astfel de capricii, prin felul în care trata afacerile demonstra atît de convingător că avea capul bine înfipt pe umeri, incit nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l închidă într-un ospiciu sau să-l pună sub interdicţie ; în timp ce ignoranţa mea declarată şi dezinteresul mă arătau drept nebun de legat şi nimic altceva, bun doar să distrug, în mod scandalos, ceea ce tatăl meu edificase cu o tainică pricepere.

Da, nimic de zis, logica era cu totul de partea lui Firbo, Dar nu era mai puţin, dacă vrem, de partea lui Quantorzo, atunci cînd acesta (n-am nici cea mai mică îndoială) trebuie să-i fi spus, între patru ochi, că, patronul băncii fiind eu, dezinteresul meu faţă de afaceri şi ignorant» mea nu erau arme de folosit contra mea, deoarece tocmai datorită lor adevăraţii patroni acolo deveniseră ei doi : şi, ce mai, era măi bine să nu atingă coarda asta şi să

stea liniştiţi, cel puţin pînă ce eu nu dădeam semne că am de gînd să fac şi alte nebunii.

Altceva, în secret, aş fi putut să-i spun lui Firbo. dacă — strivit cum eram atunci de încercarea făcută — nu mi-ar fi convenit să stau cu coada între picioare, în timp ce între el şi Quantorzo continua disputa sau, mai bine zis, era încă incert dacă împotriva mea trebuia să prevaleze nerăbdarea unuia de a se răzbuna pentru afrontul ce i-1 făcusem în faţa funcţionarilor sau, mai curînd, indulgenţa interesată a celuilalt.

n Rîsui Difici

Mă vîrîsem, pleoştit, între fustele Didei, în surda,' tăcuta şi leneşa prostie a lui Genge al ei, deoarece era clar, nu numai pentru ea, ci pentru toţi ceilalţi că, dacă voiau să considere drept o nebunie acţiunea mea, trebuiau s-o atribuie lui Genge acela, si mai curînd ca pe un mo< mentan şi uşuratic capriciu al unui prost inofensiv.

Şi în timp ce ea îl certa pe Genge al ei, mie ba mi se întorcea stomacul pe dos din cauza unei umilinţe de nedescris, ba îmi venea să explodez de rîsul pe care nu ştiam cum să-1 mai reţin, ca să-i păstrez imaginea, nu umilă. Doamne fereşte, ci de încăpăţînat ce nu vrea să se dea cu totul bătut, chiar dacă recunoaşte că da, a cam sărit calul. Şi spaima, în acelaşi timp, că deodată, fără mai pot reţine, disperarea atroce a angoasei mele secre[f]-de nemărturisit să nu apară în ochii aceia s-o spir pe furiş sau să izbucnească din gura aceea într-un şti oribil.

Ah, de nemărturisit, de nemărturisit, deoarece apar ţinea doar spiritului meu, angoasa, dincolo de orice forme pe care aş fi putut-o imagina şi recunoaşte ca a nu:5, dincolo de aceasta, de exemplu, pe care nevastă-mea i-o dădea, adevărată şi tangibilă în mine, lui Genge al ei, care-i stătea în faţă şi care nu eram eu ; chiar clacă nu puteam spune cine eram eu atunci şi a cui şi de unde, din afară, angoasa atroce care mă sufoca.

Şi, prins de chinul acesta, mă înstrăinasem aşa de tare de mine însumi, încît îmi dădeam trupul, ca un orb, pe niîinile altora, ca fiecare să-şi ia din toţi acei străini inseparabili pe care-i purtam în mine pe acela care era al lui şi, dacă voia, să-l bată ; dacă voia, să-l îmbrăţişeze ; sau chiar să-l ducă la balamuc.

— Aici, Genge. Stai aici. Aici, aşa. Uită-te-n ochii mei. Cum nu ? Nu vrei să te uiţi la mine ?

Ah, ce tentaţie să-i iau faţa între mîini si s-o oblig să privească în abisul a cu totul alţi ochi decît aceia de care voia să fie privită !

Stătea acolo, în faţa mea ; cu o mînă mă apucase de păr ; mi se aşezase pe genunchi ; îi simţeam greutatea trupului.

Cine era ?

N-avea nici o îndoială că n-aş şti cine era.

Iar eu, între timp, priveam cu repulsie ochii ei, ce se uitau la mine rîzători şi siguri ; cu repulsie mîinile sale gingaşe, care mă atingeau sigure că eu eram aşa cum mă vedeau ochii ei ; cu repulsie tot trupul acela, ce se lăsa greu pe genunchii mei, încrezător în abandonul său, fără cea mai mică bănuială că nu mi s-ar da de fapt mie, şi că eu, strîngînd-o în braţe, n-aş fi strîns prin acel trup pe una care-mi aparţinea total, ci o străină, căreia nu-i puteam spune cum era ea de fapt, deoarece era pentru mine exact cum o vedeam şi o atingeam : aceasta — aşa — cu ochii ăştia, cu părul ăsta şi gura asta, aşa cum o sărutam în focul dragostei mele ; şi ea pe a mea, în focul ei atît de diferit şi la o depărtare nemăsurată, dacă totul pentru ea, sex, natură, imagine şi sens al lucrurilor, gînduri şi sentimente ce-i alcătuiau cugetul, amintiri, gusturi şi chiar contactul obrazului meu aspru cu al ei, delicat, totul, totul era atît de diferit ; doi străini, îmbrăţişaţi aşa — oribil —, străini nu numai unul pentru celălalt, ci fiecare faţă de sine însuşi, prin trupul pe care-l îmbrăţişa celălalt.

N-ai încercat niciodată repulsia aceasta, ştiu, deoarece ai strîns întotdeauna în braţe doar lumea dumitale în femeia dumitale, fără să-ţi dai seama că şi ea şi-o strînge Pe a ei în dumneata, pe a ei care e o alta, impenetrabilă.

Şi totuşi ar fi de ajuns, pentru *a* simţi această repulsie, să te gîndeşti un moment, ştiu eu, la un fleac oarecare, la ceva ce dumitale îţi. place şi ei nu : o culoare, un gust, o judecată asupra unui lucru, care să nu te facă să te gîndeşti doar, superficial, ia o deosebire de gusturi, senzaţii sau opinii, ci că ochii ei, în timp ce îi priveşti, nu văd în dumneata, ca ai dumitale, lucrurile pe care le vezi dumneata, şi că lumea, viaţa, realitatea lucrurilor aşa cum e pentru dumneata, cum o atingi dumneata, nu există pentru ea, care vede şi atinge o altă realitate în aceleaşi lucruri şi în dumneata şi în ea, fără să-ţi poată spune cum e, fiindcă pentru ea e aşa şi nu-şi imaginează că poate fi altfel pentru dumneata.

Mi-a fost foarte greu să ascund răceala unei ranchiuni crescînde, cînd vedeam că Dida, în fond, oricît se străduia să pară serioasă, rîdea de distracţia dură pe care şi-o permisese Genge al ei, desigur fără să se gîndească că nu toţi, ca ea, înţeleseseră că el a vrut să facă doar o glumă şi nimic altceva.

— Dar spune şi tu, dacă astea sînt glume ! Evacuarea în ploaie ; şi tu asistai, provocînd indignarea tuturor, pros tule ! Mai-mai să te omoare !

Asta-mi spunea şi-şi întorcea faţa să-şi ascundă rîsul provocat de ranchiuna mea care, desigur, pe figur? lui Genge al ei, cum îl vedea acum şi cum şi-1 îneb- 'aia atunci, în clipele evacuării, în indignarea tuturor, je părea doar ciudă, nimic altceva decît o comică ciudă a „prostuţului" ei, din cauza glumei ratate şi neînţelese de ceilalţi.

— Dar ce-ţi închipuiai ? îţi închipuiai că o să rîdă de .furiile nebunului ăluia, în timp ce tu îi aruncai în stradă zdrenţele în ploaie ? Iar el — uitaţi-vă la el — ţine pentru el surpriza donaţiei ! Să ştii că are dreptate domnul
Firbo ! Glumă de nebuni, aşa de proastă, plătită aşa de scump. Haide, haide ! la-o pe Bibi şi du-o puţin afară.:

Vedeam cum îmi pune în mînă zgarda roşie a căţeluşei^ o vedeam cum se apleacă, cu uşurinţa cu care îşi îndoaie femeile coapsele lor, ca să-i aşeze botniţa lui Bibi fără s-o lovească, şi rămîneam acolo ca un tîmpit.

: — Ce faci ? Nu te duci ?

— Mă duc...

După ce închideam uşa în spatele meu, mă rezemam de perete cu o dorinţă teribilă să mă aşez pe prima, treaptă, pentru a nu mă mai ridica de acolo niciodată.

III îor&esc cu Bibi

Şi mă văd, pe lîngă ziduri, pe stradă, că nu mai ştiu unde să mă uit, cu căţeluşa după mine, care mi se pare că vrea să arate special că, aşa cum eu nu aş vrea să merg, nici ea nu ar vrea să vină cu mine, şi-şi propteşte lăbuţele în pămînt pînă cînd, enervat, o smulg de-i rup aproape zgarda roşie.

Mă duc să mă ascund la cîţiva paşi de casă, pe un teren viran vîndut pentru o casă ce trebuia să fie construită acolo, mare şi cine ştie cît de urîtă, dacă e să judecăm după cele din jur. Terenul a fost săpat, în parte, pentru temelii, dar grămezile de pămînt nu au fost cărate, iar ici şi colo sînt răspîndife în iarbă, care a crescut din nou deasă, blocurile de piatră deteriorate şi îmbătrînite înainte de a fi folosite.

Stau pe unul din aceste blocuri ; mă uit la zidul casei de alături, înalt, alb, decupîndu-se pe albastrul cerului. Descoperit, fără nici o fereastră, tot alb şi neted, zidul, cu soarele care bate în plin, te orbeşte. Cobor ochii în umbra ierbii, ce respiră grasă şi caldă în liniştea nemişcată, doar cu bîzîitul unor insecte foarte mici ; un musco^ negru îmi dă tîrcoale, bîzîind, iritat de prezenţa mea ; o văd pe Bibi cum s-a întins pe pămînt cu urechile ridicate, dezamăgită şi surprinsă, ca şi cum m-ar întreba de ce am venit aici, într-un loc unde nu se aştepta, unde, printre altele... ba da, noaptea, cineva, trecînd...

— Da, Bibi, îi. spun. Mirosul ăsta... li simt. Dar mi se pare cel mai neînsemnat lucru — ştii ? — care-mi poate veni de-acum de la oameni. Ţine de trup. E mai rău acela care se împrăştie din nevoile sufletului, Bibi. Şi eşti chiar de invidiat, tu care nu poţi să-l simţi pe ăsta.

O trag spre mine de labele de dinainte şi continui să-i vorbesc astfel :

— Vrei să ştii de ce am venit să mă ascund aici ? Ei, Bibi, fiindcă lumea se uită la mine. Lumea are viciul ăsta, de care nu se poate dezbăra. Ar trebui atunci să ne dez-bărăm cu toţii de acela de a ne purta pe stradă, la plimbare, un trup supus privirilor. Ah, Bibi, Bibi, ce să fac ? Eu nu mai suport să fiu privit. Nici măcar de tine. Mi-e frică acum şi de felul în care mă priveşti tu. Nimeni nu se îndoieşte de ceea ce vede, şi fiecare merge printre lucruri, convins că ele apar celorlalţi aşa cum sînt pentru el ; să ne imaginăm însă că e unul care crede că şi voi, animalele, priviţi oamenii şi lucrurile cu ochii ăştia tăcuţi, şi cine ştie cum le vedeţi, cum vi se par ele. Eu am pierdut pentru totdeauna realitatea mea si pe aceea a tuturor lucrurilor în ochii celorlalţi, Bibi ! Cum mă ating, mă pierd. • Fiindcă sub propria mea atingere presupun realitatea pe care mi-o dau ceilalţi şi pe care eu n-o cunosc şi n-o s-o pot cunoaşte niciodată. Aşa că, vezi, eu — acesta care îţi vorbeşte acum, acesta care-ţi ţine acum lăbuţele în sus — cuvintele pe care ţi le spun, nu ştiu, chiar nu ştiu, Bibi, cine ţi le spune de fapt.

în acest moment a tresărit brusc, bietul animal, ş[4] l vrut să mi se smulgă din mîini. Fără să stau să mă gi [r]* dese dacă a fugit de teama celor ce i le-am spus, ca sa nu-i rup lăbuţele, am lăsat-o, şi atunci ea s-a descărcat imediat, lătrînd o pisică albă zărită în iarbă, mai încolo ; numai că zgarda roşie, tîrîtă pe jos printre picioare în fugă, s-a agăţat deodată de un mărăcine şi a împiedicat-o, făcînd-o să se rostogolească ca un şomoiog. Clocotind de supărare s-a ridicat, dar a rămas acolo, neştiind împotriva cui să-şi îndrepte furia elanului tăiat ; s-a uitat ici şi colo — pisica nu mai era. A strănutat.

Eu am rîs de fuga ei, la început, pe urmă de rostogolirea înapoi şi, acum, de felul cum stătea ; am dat din .j cap şi am chemat-o' la mine. A venit foarte uşoară, de' parcă dansa pe lăbuţele fragile. Cînd a ajuns în faţa mea, mi-a pus labele de dinainte pe genunchi, ca şi cum ar fi" vrut să-i continui discursul întrerupt la jumătate, care de'

fapt îi plăcea. Ei da, deoarece, în timp ce vorbeam, o scărpinam la rădăcina urechilor.

— Nu, nu, ajunge, Bibi, i-am spus. Să închidem ochii, mai bine.

Şi i-am luat căpşorul' între mîini. Dar s-a scuturat, ca să se elibereze ; şi am lăsat-o.

Puţin după aceea, întinsă la picioarele mele, cu botul pe labele de dinainte, am auzit-o suspinînd tare, de parcă n-ar mai fi putut de oboseală şi plictiseală, care apăsau atît şi asupra vieţii bietei căţeluşe, drăguţe şi răsfăţate.

IV imaginea din ochii celorlalţi

De ce, cînd cineva doreşte să se sinucidă, se imaginează mort nu pentru sine, ci pentru ceilalţi ?

Umflat şi livid, cum e cadavrul unui înecat, a revenit la suprafaţă chinul meu odată cu această întrebare, după ce mă adîncisem mai mult de o oră în meditaţia, pe terenul de acolo, dacă n-ar fi fost momentul s-o termin definitiv, nu atît ca să mă eliberez de acest chin, cît pentru a face o surpriză frumoasă invidioşilor sau pentru a da o probă de imbecilitate, pe care mulţi alţii mi-o atribuiau.

Şi atunci, între diversele imagini ale morţii mele violente, cum presupuneam că o să apară, brusc, între consternare şi uimire, pentru soţia mea, Quantorzo, Firbo şi atîţia alţi cunoscuţi, forţîndu-mă să răspund la întrebare, am simţit mai mult ca niciodată cum mă pierd, deoarece trebuia să recunosc că în, ochii mei nu exista o astfel de imagine, pentru a putea spune în vreun fel cum mă vedeam eu fără ajutorul celorlalţi, prin ochii cărora îmi vedeam propriul corp, celelalte lucruri, şi că, deci, ochii mei, în sine, fără imaginea din ochii celorlalţi, m* ar fi Ştiut cu adevărat ce vedeau.

M-a înfiorat o amintire îndepărtată : cînd eram copil, rnergînd gînditor pe cîmpie, m-am trezit deodată rătăcit, m afara oricărui drum, într-Q singurătate adîncă pe care soarele o făcea apăsătoare, năucitoare. Nu mi-am putut

lămuri pînă acum spaima care m-a cuprins. Asta era : frica de ceva ce, dintr-un moment în altul, mi s-ar fi dezvăluit numai mie, fără să se arate celorlalţi.

Deoarece, de fiecare dată cînd descoperim ceva ce presupunem că ceilalţi nu au mai văzut, nu chemăm oare imediat pe cineva să vadă acel lucru împreună cu noi ?

— O, Doamne, ce e asta ?

Acolo unde imaginea din ochii celorlalţi nu ne ajută să constituim pentru noi realitatea a ceea ce vedem, ochii noştri nu mai ştiu ce văd, iar conştiinţa noastră se rătăceşte deoarece ea, pe care o credeam cea mai intimă parte a noastră, însemnă de fapt *ceilalţi în noi;* şi nu ne mai putem simţi singuri.

Am sărit în picioare, înspăimîntat. îmi cunoşteam, îmi cunoşteam singurătatea, dar numai acum simţeam cît e de îngrozitoare, prin orice lucru pe care îl vedeam, dacă ridicam o mînă şi mi-o priveam. Deoarece imaginea din ochii celorlalţi nu există şi nu poate exista în ochii noştri decît printr-o iluzie căreia eu nu-i mai puteam da crezare. Şi, total rătăcit, părîndu-mi-se că zăresc spaima mea în ochii căţeluşei, ce sărise şi ea în picioare, odată cu mine, i-am dat un şut, să nu-mî mai văd spaima în ochii ei, dar. imediat, la schelălăitul sfâşietor al micului animal, m' t. luat cu disperare capul în mîini, strigînd : *t*

— înnebunesc !înnebunesc !

Numai că, nu ştiu cum, am reuşit din nou să mă văd în acel gest de disperare, şi atunci plînsul care era gata să izbucnească din pieptul meu s-a transformat brusc într-un hohot de rîs, şi am chemat-o pe biata Bibi care şchiopăta, şi am început să şchiopătez şi eu în glumă, şi, în prada unei veselii turbate, i-am spus că m-am jucat cu ea, că m-am jucat şi că vreau să mă joc în continuare. Animalul strănuta, de parcă ar fi zis :

— Refuz ! Refuz !

— A, da ? Refuzi, Bibi, refuzi ?

Şi atunci m-am apucat şi eu să strănut, ca s-o imit, repetînd la fiecare strănut :

— Refuz ! Refuz ! *

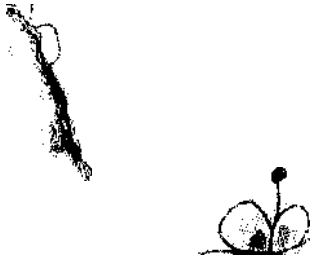

Un picior ? Eu ? Bietului animal ?

Ba nu ! Nu eu ! 1-1 dăduse pe cîmpie un oarecare băieţaş rătăcit, din cauza nu ştiu cărei spaime ciudate care-1 copleşise, de totul şi de nimic : de un nimic care putea deodată să devină *ceva* ce doar el ar fi trebuit să vadă.

Acum, în oraş, pe stradă, nu mai exista pericolul ăsta. Drace ! Fiecare, frumos, aşa cum şi-1 închipuia celălalt ; să poţi fi sigur că toţi ceilalţi greşeau dacă spuneau că nu, că nu e fiecare aşa cum îl vede celălalt.

Şi îmi venea să le strig tuturor :

„Ba da ! Ei, ei ! Ne jucăm, ne jucăm !"

Şi chiar să-i fac semn vreunuia care, din întâmplare, stătea la vreo fereastră. Ba da ! Ei, ei ! Chiar dacă deschidea fereastra ca să se arunce jos.

„Grozav joc ! Şi cine ştie ce surprize plăcute, dragă domnule, dragă doamnă, dacă, după ce aţi aruncat afara, astfel, orice imagine a voastră despre voi, v-aţi putea întoarce doar o clipă, morţi, să vedeţi imaginile celorlalţi, încă vii, asupra lumii în care vă închipuiaţi că trăiţi \ Ei, ei !"

Nenorocirea era că eu, încă viu, vedeam jocul acesta între alţii, vii şi ei, deşi nu puteam să-1 pătrund. Şi imposibilitatea asta de a-1 pătrunde, deşi ştiam că era acolo, în ochii tuturor, ducea veselia mea nervoasă pînă la exasperare.

Şutul pe care-1 dădusem bietului animal, fiindcă se uita la mine, să mi-1 ierte Dumnezeu, îmi venea acum să-1 trag tuturor.

îî Aflunare şi scădere

Venind acasă, 1-am găsit pe Quantorzo angajat într-o discuţie serioasă cu nevastă-mea Dida.

Ce la locul lor erau, siguri de ei, stînd amîndoi în salonaşul strălucind în penumbră, unul gras şi negru, afundat în canapeaua verde, cealaltă subţire şi albă, în rochia numai volane, aşezată graţios, în profil, pe fotoliul

alăturat, cu o rază de soare pe ceafă. Vorbeau desigur despre mine deoarece, de cum m-au văzut intrînd, au exclamat amîndoi :

— O, uite-1 !

Şi, deoarece erau doi care mă văzuseră intrînd, am fost tentat să mă.întorc să-1 caut pe *celălalt* care intra odată cu mine, deşi ştiam bine nu numai că „dragul Vitangelo" al paternului meu Quantorzo era în mine, ca şi „Genge" al nevestii-mi Dida, ci şi că eu, în întregime, pentru Quantorzo nu eram decît „dragul Vitangelo" al lui, aşa cum pentru Dida nu eram decît „Genge" al ei. •Doi, deci, nu în ochii lor, ci doar pentru mine, care ştiam că sînt pentru cei doi *unul* şi *unul,* ceea ce pentru mine nu însemna un *plus* ci un *minus,* ceea ce voia să spună că eu, ca *eu,* nu însemnam nimic în ochii lor.

Doar în ochii lor ? Şi pentru mine, pentru singurătatea spiritului meu care, în acel moment, fără nici o consistenţă aparentă, se înspăimînta văzînd propriul trup, ca pe acela al nimănui, în sine, existînd în realitatea diferită şi incoercibilă pe care i-o dădeau cei doi. » Nevastă-mea, văzînd că mă, întorc, m-a întrebat :

— Pe cine cauţi ?

M-am grăbit să-i răspund :

— A, pe nimeni, dragă, pe nimeni. lată-ne !

N-au înţeles,,desigur, ce voiam să zic prin acel „nimeni" pe care-1 căutam alături de mine şi au crezut că prin acel ,,iată-ne" mă refeream şi la ei doi, convinşi că în salonaş eram trei şi nu nouă, sau mai curînd opt, avînd în vedere că eu — pentru mine — de-acum nu mai contam.

Vreau să spun :

1) Dida cum era pentru ea ;
2) Dida, cum era pentru mine ;
3) Dida, cum era pentru Quantorzo ;
4) Quantorzo, cum era pentru el ;
5) Quantorzo, cum era pentru Dida ;
6) Quantorzo, cum era pentru mine ;
7) dragul de Genge al Didei ;
8) dragul de Vitangelo al lui Quantorzo.

Se încingea în salon, între cei opt care se credeau trei, o frumoasă conversaţie.

Vii ihir cu îmi spuneam in sinea mea

(O, Doamne, n-o să simtă odată cum le dispare siguranţa asta a lor, văzîndu-se priviţi de ochii mei care *nu ştiu ce văd ?*

Dacă te opreşti să te uiţi la unul care se ocupă cu cel mai simplu şi obişnuit lucru din lume, dacă îl priveşti în aşa fel încît să ajungă să creadă că nouă nu ne este clar ce face el, ba chiar poate să nu-i fie clar nici lui, asta poate fi de ajuns ca siguranţa să i *se* clatine. Nimic nu tulbură şi nu deconcertează mai tare decît doi ochi goi care arată că nu văd, sau că nu văd ceea ce vedem noi.

„De ce te uiţi aşa ?"

Şi nimeni nu se gîndeşte că toţi ar trebui să ne uităm mereu aşa, fiecare cu ochii plini de spaima propriei singurătăţi fără leac.)

Viii Punctul sensibil

Quantorzo, într-adevăr, a început să dea semne de tulburare, imediat ce mi-a înfruntat privirea, să se piardă, cînd vorbea, astfel încît, fără să vrea, încerca din cînd în cînd să ridice o mină, de parcă ar fi vrut să spună : „Nu, aşteaptă !"

Dar am descoperit repede că mă înşelam.

Era aşa de rătăcit nu pentru că privirea mea i~ar fi clătinat siguranţa de sine, ci fiindcă i se păruse că-mi citeşte în ochi că am înţeles motivul secret al vizitei lui, care era să mă lege de mîini şi de picioare, în înţelegere cu Firbo, protestînd că nu mai putea fi director al băncii dacă eu intenţionam să-mi arog dreptul de a comite acte negîndite şi arbitrare, a căror responsabilitate nu şi-o puteau lua nici el, nici Firbo. Atunci, convins că am ghicit, rm'-am propus să-l deconcertez, dar nu brusc, aşa cum făcusem data trecută, vorbind şi gesticulînd ca un nebun în faţa lui şi a lui Firbo, ci într-un fel opus ; fiindcă aveam chef să văd cum o să plece, după ce venise atît de hotărît în intenţia sa ; aveam chef, zic, să-mi demonstrez

încă o dată, deşi nu era nevoie, că ar fi fost de ajuns un. fleac să năruie fermitatea lui agresivă : un cuvînt pe care 1-aş fi spus, tonul cu care 1-aş fi spus, de aşa natura încît să-l zăpăcească şi să-1 tulbure şi, cu asta, prin forţa lucrurilor, să-i modifice realitatea lui atît de solidă, aşa cum şi-o simţea acum în sinea lui, cum şi-o vedea şi atingea în afara lui.

De-abia mi-a spus că mai ales Firbo nu se liniştea după ceea ce făcusem, că 1-am întrebat cu un- zîmbet infatuat, ca să-1 enervez :

— Nici acum ?

Şi, într-adevăr, s-a enervat :

— Nici acum ? Ei, dragul meu ! A găsit, din cauza ta, hîrtiilc din dulap într-o dezordine atît de mare. că o să fie nevoie de cel puţin două luni ca să le aranjeze din nou.

Ani devenit atunci foarte serios şi. adresîndu-mâ Didei :

— Vezi, dragă, şi tu cai'e credeai că c doar o glumă '

Dida s-a uitat imediat la mine. nesigură ; pe urmă s-a uitat la Quantorzo ; pe urmă clin nou la mine ; şi, în sfîr-şit, a întrebat, temătoare :

— Dar ce-ai făcut, ele fapt ?

I-am făcut cu mina semn să aştepte. Şi mai serios, m-am întors către Quantorzo şi i-am spus :

— A găsit dezordine în dulap, domnul Firbo ? Dar de ce nu mă întrebi tu pe mine acum ce am găsit eu acolo '?

Şi uite-1 pe Quantorzo cum se agită pe divan şi bate din pleoape de vreo douăzeci de ori, de parcă ar fi vrut, în mod. instinctiv, să-şi revină din uimirea care îl cuprindea, nu atît din cauza întrebării, cît a tonului sfidător cu care i-o pusesem.

— Ce... ce-ai găsit ? a bîlbîit.

Am răspuns imediat, însoţind cuvintele cu un gest :

— Praful de două palme : aşa !

S-au privit în ochi, uluiţi, deoarece tonul meu excludea eventualitatea că as fi spus din prostie lucrul acesta prostesc. Şi, uluit încă, Quantorzo a repetat :

— Praful de două palme ? Ce înseamnă asta ?

— înseamnă, .asta-i bună, că ţoale hîrtiile de acolo dor meau ! De ani de zile ! Praful de două palme, de două

palme. Şi, într-adevăr, o casă neînchiriată. Şi pentru cea-laltă, cine ştie de cînd nu se mai plăteşte chiria !

Quantorzo — nu mă aşteptam la aşa ceva — a simulat, de data asta el, consternarea :

— A, a spus, şi atunci aşa trezeşti tu casele, făcîndu-le cadou ?

— Nu, dragul meu, am ţipat imediat, prefăcîndu-mă că mă aprind, dar simţind, într-adevăr, că mă enervez puţin. Nu, dragul meu ! Ca să vă demonstrez că vă înşelaţi cu totul, dar cu totul în ceea ce mă priveşte, şi tu şi Firbo şi toţi ceilalţi ! Vorbesc, vorbesc, spun prostii, fac pe distra tul, dar nu-i adevărat, să ştii, fiindcă de fapt eu observ to tul, totul !

Quantorzo — de data asta da, mă aşteptam — a încer-cat să reacţioneze şi a exclamat :

— Ce observi ? Fă-mi plăcerea ! Praful din dulap îl observi !

— Şi mîinile mele, r , *f* venit să adaug imediat, nu ştiu de ce, întinzîndu-le, cu A astfel de ton încît m-a trecut
din nou un fior, revăzîndu-mă cu gîndul în cămăruţa aceea, în actul de a-mi ridica mîinile pentru a-mi fura mie însumi hîrtiile, după ce mi le imaginasem acolo, înăuntru, pe cele ale tatălui meu, albe, grase, pline de inele şi cu păr roşu pe dosul degetelor.

— Vin la bancă — am continuat, obosit deodată şi în-greţoşat, spre uluiala din ce în ce mai mare a celor doi — vin la bancă doar cînd mă chemaţi să semnez ; dar fiţi atenţi, că n-am nevoie să vin la bancă, eu, pentru a şti tot ce se întîmplă acolo.

i

L-am privit cu coada ochiului pe Quantorzo : mi s-a părut foarte palid. (Dar, atenţie, vorbesc mereu de Quan-torzo al meu. Poate cel al Didei nu ; şi chiar dacă şi Didei i s-a părut că al ei era palid, o fi crezut că de indignare, şi nu de frică, cum aş fi jurat eu despre al meu.) Oricum, şi-a dus imediat mîinile la piept ; şi ochii, ochii şi i-a hol-bat cînd m~a întrebat :

— A, va să zică ai spioni ? Va să zică te îndoieşti de noi ?

— Nu mă îndoiesc, nu mă îndoiesc. Nu am spioni, m-am grăbit să-l asigur. Observ, din afară, efectele opera ţiunilor voastre ; şi asta îmi ajunge. Răspunde-mi : tu **şi**

Firbo — adevărat ? •— urmaţi în afaceri regulile tatălui meu ?

— Punct cu punct !

— Nu mă îndoiesc. Dar sînteţi la adăpost, voi, din
partea voastră, prin posturile pe care le aveţi : unul de di rector, celălalt de consilier juridic. Tatăl meu, din neferi cire, nu mai e. Aş vrea să ştiu cine răspunde de acţiunile băncii în faţa oraşului.

— Cum cine răspunde ? a zis Quantorzo. Noi, noi ! .Şi tocmai fiindcă răspundem noi, am vrea să fim siguri că tu n-o să te mai amesteci, intervenind prin anumite acţiuni nechibzuite şi, ascultă, spun nechibzuite ca să nu le spun altfel !

Am făcut cu degetul semn că nu,; pe urmă am spus, placid :

— Nu-i adevărat. Nu voi, dacă urmaţi punct cu punct regulile tatălui meu. în faţa mea, în cel mai bun caz, aţi putea răspunde voi, dacă nu le-aţi u'ftna şi eu v-aş cere socoteală. Dar în faţa oraşului cine răspunde ? Eu răspund, care semnez actele voastre, eu, eu ! Şi am ajuns să văd şi asta : că voi, semnătura mea, sigur că vreţi s-o vedeţi pe toate actele pe care le faceţi voi, dar mi-o refuzaţi pe a voastră pe singurul act pe care-1 fac eu.

Trebuie să se fi speriat bine, fiindcă în acest moment 1-am văzut sărind vioi de trei ori pe divan, exclamînd :

— Ei, asta-i ! Asta-i ! Asta-i ! Păi noi, actele noastre sînt cele normale, ale băncii ! în timp ce actul tău, iartă-mă, tu mă faci să spun asta, a fost unul nebunesc ! Nebunesc !

Am sărit în picioare ; i-am pus degetul arătător în piept, ca pe o armă.

— Deci tu mă crezi nebun ?

— Ba nu ! a zis, îngălbenind brusc sub amenir.ţarea de getului meu.

— Nu ? i-am strigat, fixîndu-1 cu plivirea. Rămînem deci înţeleşi asupra acestui lucru, bagă de seamă !

Quantorzo, atunci, ca suspendat, s-a bîlbîit : nu fiindcă ar fi bănuit din nou că eu aş fi nebun cu adevărat, ci, de-oarece, neînţelegînd motivul pentru care eu ţineam să rnâ asigur că el nu mă considera astfel, în nesiguranţă, temîn-du-se de o cursă din partea mea, aproape că-i părea rău ca

a zis nu la început şi a încercat să *se* dezică cu un zîmbet abia schiţat.

— Nu, aşteaptă... trebuie să recunoşti că...

Frumos ! Frumos ! Acum Dida, continuînd să se uite încruntată, cînd la mine, cînd la Quantorzo, arăta clar că nu mai ştie ce să creadă nici despre el, nici despre mine. Izbucnirea mea, întrebarea mea bruscă, care pentru ea — se înţelege — aparţinea lui Genge al ei, erau cu totul de neînţeles ca atare, doar dacă nu cumva domnul Quantorzo, prezent aici, şi domnul Firbo nu comiseseră o greşeală enormă care să-l facă acum, Doamne, de nerecunoscut pe Genge al ei în faţa rătăcirii momentane a lui Quantorzo ; izbucnirea, spun, întrebarea au avut ca efect s-o facă să se îndoiască mai mult ca oricînd de înţelepciunea şi seriozitatea respectabilului ei Qua J /-zo. Şi îşi exprima atît de clar îndoiala în privire, în. /Quantorzo. imediat ce s-a gîndit să i se adreseze şi ei, în tentativa lui de a se dezice prin zîmbetul abia schiţat, s-a pierdut şi mai mult, dîndu-şi seama imediat că îi lipsea alături siguranţa unui consens, pe care pînă acum crezuse să se poată baza.

Am izbucnit în rîs. Nici unul din ei n-a ghicit motivul. Am fost tentat să li-l strig în faţă, seuturîndu-i : „Vedeţi ? Vedeţi ? Cum de puteţi fi atît de siguri, cînd de la o clipă la alta e de ajuns cea mai mică impresie ca să vă facă să vă îndoiţi de voi înşivă şi de ceilalţi ?"

— Las-o baltă ! am făcut un gest de enervare, ca să~i arăt că părerea pe care şi-o făcuse despre mine, despre sănătatea mea mintală, nu mai avea, cel puţin pentru mo ment, nici o importanţă. Răspunde-mi. Am văzut la bancă o mulţime de balanţe. Vă servesc la cîntărirea amanetu rilor, nu-i aşa ? Dar tu, spune-mi : tu, tu în cugetul tău, ai cînlărit tu, cu greutatea pe care o pot avea pentru ceilalţi, acestea pe care Ie numeşti acte normale ale băncii ?

La întrebarea aceasta Quantorzo a privit din nou în jur, de parcă s-ar fi simţit îndepărtat de alţii, nu de mine, pe ascuns, de subiect.

— Cum, în cugetul meu ?

— Crezi că n-ai nici un amestec, i-am replicat imediat. Ei, ştiu ! Poate crezi că n-am nici eu, fiindcă v-am lăsat atîJ-ia ani la bancă, cu tot patrimoniul, să-l administraţi con form regulilor tatălui meu.

— Dar banca.., a încercat să obiecteze Quantorzo.

Am sărit din nou :

— Banca.,, banca... Nu vezi altceva decît banca, tu. Dar pe urmă eu aud, în oraş, cum mi se spune cămătar !

La această ieşire neaşteptată, Quantorzo a sărit în picioare la rîndul lui, de parcă aş fi tras cea mai groaznică înjurătură sau aş fi proferat cel mai teribil blestem şi, prefăcîndu-se că o ia la goană : „O, Doamne sfinte !", a exclamat ridicîndu-si braţele ; şi, din nou : „O, Doamne sfinte !", întorcîndu-se, eu capul între mîini, spre'nevas-tă-mea, şi privind-o de parcă ar fi vrut să-i spună : „Auziţi, auziţi ce copilării ? Şi eu, care credeam că avea să-rni spună ceva serios !" M-a apucat de un braţ, poate ca să mă smulgă din uimirea pe care, la rîndul meu, mi-o provocase mimica lui furioasă şi mi-a strigat :

— Ce, iei în serios chestii din astea ? Vezi-ţi de treabă ! Dă-le-n colo !

Şi, ca să-şi ia revanşa, mă arăta cu degetul nevestii-mi, care rîdea, ah, cum mai rîdea, murea de rîs, desigur, din cauza spuselor mele, dar şi a efectului pe care îl produseseră asupra lui Quantorzo, ca să nu mai vorbim de uimirea în care căzusem şi care, fără îndoială, trezea din nou în ea cea mai vie imagine a prostiei, atît de cunoscute dar dragi, a lui Genge al ei.

Ei bine, m-arn simţit rănit de rîsul ei, aşa cum nu m-aş fi aşteptat în acel moment, în starea de spirit în care provocasem şi lăsasem să curgă discuţia noastră : m-arn simţit rănit într-un punct sensibil despre care n-aş fi putut spune nici ce era, nici unde era, mai ales că pînă atunci îmi fusese clar că eu ca eu, în prezenţa celor doi, nu existam, în locul meu aflîndu-se „Genge" al uneia şi „dragul Vitan-gelo" al celuilalt, în care eu nu mă puteam simţi viu.

în afara oricărei imagini prin care rn-aş fi putut reprezenta viu mie însumi, ca o fiinţă pentru mine, în afara oricărei imagini prin care m-aş fi închipuit ca existînd pentru ceilalţi, un „punct sensibil" din mine a fost atît de atins, că mi s-a întunecat privirea.

— Termină cu rîsul ! am strigat la nevastă-mea, dar cu un asemenea ton încît ea, privindu-mă (şi cine ştie ce fi gură trebuie să fi avut), a amuţit imediat, schirnbîndu-se la faţă.

— Şi tu f'i atent la ce îţi spun, am adăugat imediat, adresîndu-mă lui Quantorzo. Vreau ca banca să fie închisă chiar diseară.

— închisă ? Ce spui ?

— închisă ! închisă ! am replicat, înfruntîndu-1. Vi să fie închisă ! Sînt eu patronul, da sau nu ? .

— Nu, dragă ! Ce patron ! a izbucnit. Nu eşti numai tu patronul !

— Cine altcineva ? Tu ? Domnul Firbo ?

— Socrul tău ! Atîţia alţii !

— Totuşi, banca poartă doar numele meu î

— Nu, al tatălui tău, care *a* fondat-o !

— Ei bine, vreau să fie şters !

— Cum să fie şters ? Nu se poate !

— Ia ascultă ! Nu sînt eu stăpîn pe numele meu ? Pe numele tatălui meu ?

— Nu, pentru că se găseşte în actele de constituire a băncii acest nume ; e numele băncii : creaţie a tatălui tău, ca şi tine ! Şi-i poartă numele cu absolut aceleaşi drep turi cu care-l porţi şi tu !

— A, aşa e ?

— Aşa, aşa !

— Şi banii ? Cei pe care i-a băgat tata, ai lui ? I-a lăsat băncii sau mie, tata ?

— Ţie, dar investiţi în operaţiunile băncii.

— Şi dacă eu nu mai vreau ? Dacă vreau să-i retrag, ca să-i investesc în altă parte, unde-mi place, nu sînt stăpîn pe ei ?

— Dar arunci banca în aer !

— Şi ce-mi pasă ? Nu vreau să mai ştiu de ea, ţi-am spus.

— Dar Ic pasă celorlalţi, clacă-mi căi voie ! Tu duci la ruină interesele celorlalţi, ba chiar pe ale tale, pe ale soţiei, pe ale socrului tău !

— Ba deloc ! Ceilalţi să facă ce-or vrea, să-şi ţină ba nii lor : eu mi-i retrag pe ai mei.

— Vrei deci să provoci lichidarea băncii ?

— Mă pricep mai mult de-o grămadă la astea ! Ştiu doar că vreau, „vreau" — înţelegi ? —, vreau să-mi retrag banii, şi cu asta basta !

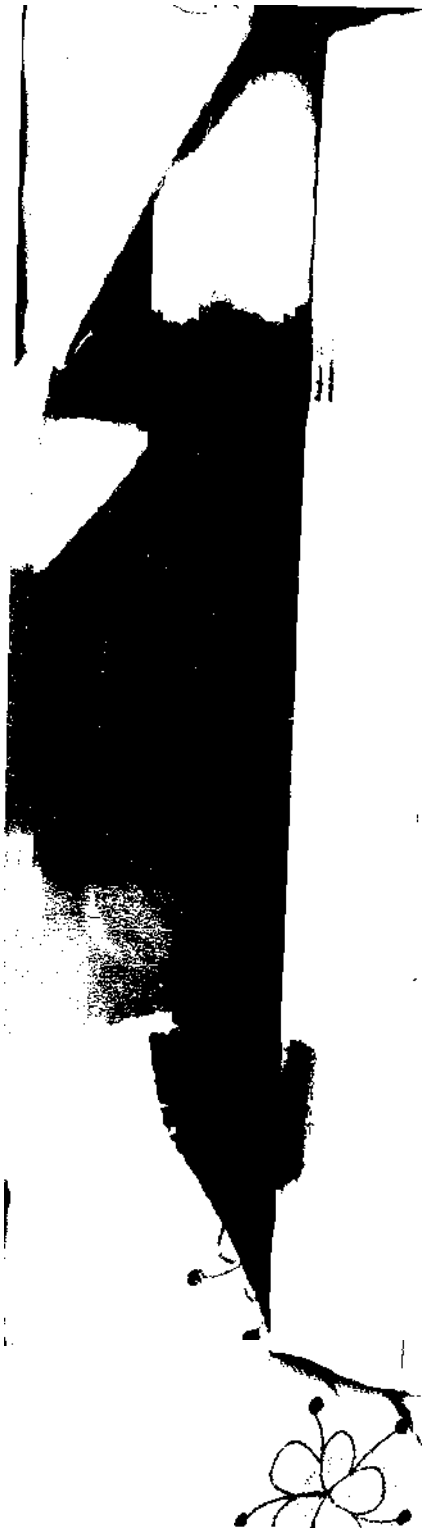

Acum văd bine că această ceartă violentă, cu replici rapide, este ca un adevărat meci de box între două voinţe opuse care caută să se anihileze reciproc, lovind, parînd, replicînd, convinsă fiecare că lovitura dată trebuie s-o pună la pămînt pe cealaltă ; pînă ce şi una şi alta nu capătă, din duritatea fiecărei replici a adversarului, dovada din ce în ce mai convingătoare că e inutil să insiste, deoarece cealaltă nu cedează. Şi figura cea mai ridicolă o fac de fapt adevăraţii pumni ridicîndu-se instinctiv pentru a însoţi, furioşi, vorbele, sau mai bine zis urletele, ajungînd aproape de fălcile adversarului, fără însă a-l atinge, dinţii care se strîng şi nasurile încreţite, sprîncenele încruntate şi tot corpul cuprins de tremur.

Cu ultima salvă a celor trei „vreau", „vreau", „vreau" trebuie să fi zdrobit cu totul rezistenţa lui Quantorzo. L-am văzut împreunîndu-şi mîinile ca pentru rugăciune :

•— Dar aş putea să ştiu măcar pentru ce ? Aşa, dintr-o dată ?

Am avut, văzîndu-l în atitudinea aceea, ca o ameţeală. Mi-am dat deodată seama că a le explica pe îndelete lui şi nevestii-mi, care erau suspendaţi de privirea mea, unul implorator şi cealaltă neliniştită şi speriată, motivele hotă-rîrii mele încăpăţînate, atît de gravă pentru toţi. mi-ar fi fost imposibil. Motivele, pe care le simţeam ca pe un nod în mine, subtile şi încurcate de lungile spasme ale atîtor momente de meditaţie, nu-mi mai erau dealtfel prea clare nici mie însumi, împins cum eram de furia clocotitoare către acea teribilă străfulgerare, încărcată de tot ce descoperisem în singurătate ; tenebre însă pentru ceilalţi, care trăiau orbi şi siguri de ei în plenitudinea obişnuită a sentimentelor lor. Am înţeles imediat că, dacă le-aş fi dezvăluit măcar un singur lucru, le-aş fi părut iremediabil nebun amîn-durora : de exemplu, că *nu mă văzusem niciodată,* pînă cu puţin timp în urmă, aşa cum mă văzuseră ei întotdeauna, ca pe unul care trăieşte liniştit şi fără griji din dobînzile percepute de bancă, chiar dacă n-o recunoştea deschis. Şi de-abia o recunoşteam în prezenţa lor, că şi unuia şi celeilalte le păream de o naivitate atît de neverosimilă, că în-tr-unul suscitase mimica aceea comico-furioasă, iar în cealaltă un rîs ce nu se mai sfîrşea. Şi cum să le spun că tocmai pe această „naivitate", în ochii lor atît de nevero-

similă, îmi bazam hotărîrea ? Păi, dacă fusesem întotdeauna cămătar, chiar înainte de a mă naşte ? Nu mă văzusem eu pe strada principală a nebuniei, îndreptîndu-mă către o acţiune care trebuia să apară în ochii tuturor contrară mie şi incoerentă, lăsînd deoparte voinţa mea, ca pe o batistă pe care o scoţi din buzunar ? Nu recunoscusem eu însumi că domnul cămătar Vitangelo Moscarda putea, da, să înnebunească, dar în nici un caz să se distrugă ?

Ei bine, dar ăsta, tocmai ăsta era „punctul meu sensibil" care fusese rănit, care mă orbea şi îmi anula în momentul acela puterea de înţelegere : cămătar nu, acum nu voiam să mai fiu nici pentru ceilalţi cămătarul care nu fusesem niciodată pentru mine, şi eram decis să nu mai fiu, chiar cu preţul ruinei mele totale. Şi, în sfîrşit, acesta era un sentiment bine cimentat de voinţa care creştea în mine (deşi încă de atunci o observam cu puţină teamă şi neîncredere) la vederea soliditătii consistente a celorlalţi, surdă şi închisă în ea, ca de piatră. Aşa că a fost de ajuns ca nevas-tă-mea, profitînd de rătăcirea mea bruscă, să sară în sus impunîndu-i lui Genge al ei să termine odată cu tonul ăla ridicol de comandă pe care şi-l.lua şi, spunînd asta, aproape să mă lovească peste faţă, a fost de ajuns atît ca să mi se întunece din nou privirea şi s-o apuc de rnîini şi s-o zgîlţîi şi s-o împing înapoi în fotoliul ei.

— Termină tu, cu Genge al tău care nu sînt eu, nu sînt eu, nu sînt eu ! Ajunge cu marioneta asta ! Vreau ce vreau: şi o să se facă aşa cum vreau eu !

M-am întors către Quantorzo :

— Ai înţeles ?

Şi am ieşit furios din salon.

Cartea a şasea

I între patru ocîii

P UŢIN DUPĂ ACEEA, ÎNCHIS ÎN CAMERĂ CA un animal în cuşcă, pufneam din cauza purtării mele violente (prima), fără să pot scăpa de imaginea ei, de trupul uşor şi alb care părea că se destramă tot la zgîl-ţîielilc cu care o împingeam înapoi, ţinînd-o de rmini, şi o aruncam în fotoliu.

Ah, cît era de uşoară, cu toate volanele acelea în jurul rochiei ca neaua, în ciocnirea brutală cu violenţa mea ! Distrusă acum, ca o păpuşă fragilă, aruncată acolo, pe fotoliu, cu atîta furie, n-aş mai fi putut, cu .siguranţă, s-e refac niciodată. Şi toată viaţa mea, aşa cum fusese pînă acum, cu ca, ca un joc de păpuşi : distrusă, sfîrşită, poate pentru totdeauna.

Furia violenţei îmi pulsa vie în mîinile ce-mi tremurau încă. Dar îmi dădeam seama că furia aceasta nu se datora atît violenţei, cît apariţiei oarbe în mine a unui sentiment şi a unei voinţe care, pînă la urmă, îmi *dăduseră un trup :* un trup bestial care produsese spaimă şi-mi făcuse mîinile violente.

Deveneam „unul".

Eu.

Eu, care acum mă voiam astfel.

Eu, care acum mă simţeam astfel.

în sf îrşit !

Nu mai eram cămătar (gata cu banca !) ; şi nu mai eram Genge (gata cu marioneta aceea !).

Dar inima continua să-mi bată tumultuos, îmi tăia respiraţia, îmi desfăceam şi-mi închideam pumnii, băgîndu-mi unghiile în carne. Şi de-abia, fără să-mi dau seama, îmi

frecam o palmă de alta, învîrtindu-mă prin cameră, că mă scuturam ca un cal ce nu suportă Mul. Aiuram.

„Dai" eu, unul, care ? Cine ?"

Dacă nu mai aveam ochi să mă văd singur ca pe unul pentru mine ? Continuam să văd ochii tuturor, fixaţi asupra mea, dar,,în acelaşi timp, fără.să ştiu cum m-ar vedea acum, cu voinţa mea. abia născută, cînd eu însumi nu ştiam încă ce as reprezenta pentru mine.

Nu mai eram Genge.

Eram un altul.

Tocmai asta voisem.

Dar ce altceva aveam eu în mine, dacă nu chinul de a mă descoperi nici unul şi o sută de mii ?

Noua mea voinţă, noul meu sentiment puteau să apară, orbeşte, prin rana unui punct sensibil al meu pe care nu-1 ştiam, dar cădeau imediat, cădeau sub teribila străfulgerare de lumină încărcată de ceea ce descoperisem.

Voiam totuşi să întrevăd, ca să-mi revin, ce-aş fi putut alcătui cu puţinul sînge din rana aceea, cu umbra aceea de sentiment, sfîşiat, strivit, pe scheletul deşelat al fărîmei de voinţă : a, un biet omuleţ jigărit, speriat tot timpul de privirile celorlalţi, în mînă cu săculeţul cu bani obţinuţi din lichidarea băncii. Şi cum aş fi putut să păstrez acum banii aceia ?

îi cîştigasem eu oare prin munca mea ?

Faptul că-i retrăsesem de la bancă pentru a nu mai produce alte dobînzi era oare de ajuns ca să-i purifice de camătă din care proveneau ? Şi atunci ? Să-i arunc ? Din ce aş fi trăit ? Eram capabil de vreo muncă ? Şi Dida ?

Era şi ea — simţeam bine asta, acum că n-o mai-aveam în casă — era şi ea un *punct sensibil* în mine. Eu o iubeam, în ciuda sfîşierii date de conştiinţa deplină a faptului că nu-nii aparţinea în chiar trupul meu, ca obiect al dragostei ei. Dar dulceaţa pe care acest trup o primea din dragostea ei tot eu o gustam, orb în voluptatea îmbrăţişării ; chiar dacă eram cîteodată tentat s-o strîng de gît văzînd, între buzele umede şi tremurătoare, ca un zîmbet sau un suspin, cum şopteşte un nume stupid : *Genge.*

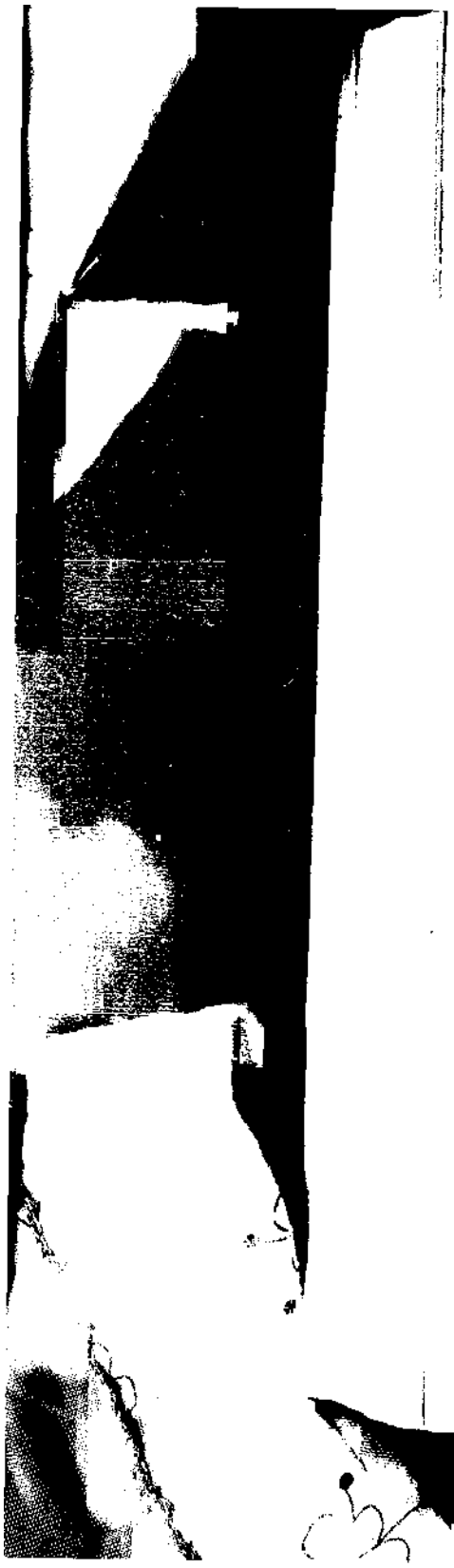

II în gol

încremenirea suspendată a tuturor obiectelor din salon, în care am intrat atras parcă de tăcerea ce se făcuse acolo : fotoliul pe care stătuse ea înainte, canapeaua în care se afundase Quantorzo, măsuţa lăcuită în alb şi auriu, celelalte scaune şi perdelele mi-au creat o impresie atît de groaznică de gol, încît m-am întors către servitori, Diego şi >. Nina, care mă anunţaseră că stăpîna plecase cu domnul Quantorzo, lăsînd ordinul ca toate lucrurile ei să fie strînse, închise în cufere şi trimise acasă la tatăl ei ; şi acum se uitau la mine, cu uimirea întipărită pe gurile deschise şi în ochii goliţi de expresie.

M-am enervat văzîndu-i. Am strigat :

— Foarte bine, executaţi ordinul.

Un ordin de executat era, în golul acela, ceva măcar pentru ceilalţi. Şi chiar pentru mine, dacă scăpăm de cei doi pe moment.

Cum am rămas singur, în mod ciudat, aproape vesel deodată, m-am gîndit : „Sînt liber ! A plecat !" Dar nu mi se părea adevărat. Aveam foarte ciudata impresie că plecase tocmai pentru a dovedi justeţea descoperirii mele, care căpăta pentru mine o importanţă atît de mare şi absolută, că în comparaţie cu ea nici un alt lucru nu mai conta decît foarte puţin : chiar dacă îmi pierdeam nevasta, ba tocmai pentru asta.

„Uite că-i adevărat !"

Doar dovada era teribilă. Tot restul — ba da, du-că-se ! — părea ridicol : plecarea ei bruscă împreună cu Quantorzo, ca şi revolta mea faţă de prostia asta, că lumea mă credea cămătar.

Păi cum, atunci ? La asta eram redus ? Să nu mai pot lua nimic în serios ? Şi rana mea ele dinainte, din cauza căreia avusesem izbucnirea violentă ?

Da. Dar unde era rana ? In mine ?

Dacă-mi atingeam, îmi strîngeam mîinile, da, spuneam „eu" ; dar cui i-o spuneam ? Şi pentru cine ? Eram singur, în toată lumea, singur. Şi în clipa fiorului, care acum îmi

străbătea *pielea* capului, -simţeam eternitatea şi răceala singurătăţii infinite.

Cui să-i spun „eu" ? Ce însemna.„eu", dacă pentru ceilalţi *avea* .un sens şi o valoare care nu puteau fi ale mele, iar pentru mine, în afara celorlalţi, faptul eă-mi asumam unul devenea imediat groază de gol şi de singurătate ?

III Continui sa mă compromit

A venit la mine, în dimineaţa următoare, socrul meu.

Ar trebui să spun întîi (dar n-o *s-o* fac) pînă unde ajunsesem cu imaginaţia, aiurind în cea mai mare parte a nopţii, tot urmărind consecinţele situaţiei în care intrasem nu numai faţă de ceilalţi, dar şi faţă de mine însumi.

Mă sculasem obosit dintr-un somn de plumb, cu senzaţia apăsării ostile a tuturor lucrurilor, pînă şi a apei strînse în căuşul mîinilor ca să mă spăl, pînă şi a prosopului de care m-am folosit apoi, cînd, la anunţul vizitei, m-am simţit brusc înveselit de prompta deşteptare a toanei hazlii care, din fericire, ca un vînt benefic, îmi modifică, din cînd în cînd, starea de spirit.

Am aruncat prosopul şi i-am spus Ninei :

— Bine, bine. Introdu-l în salon şi spune-i că vin imediat.

M-am privit în oglindă cu o încredere totală, ba chiar am făcut cu ochiul pentru a-i arăta acelui Moscarda că noi doi ne înţelegem de minune. Şi el, ca să spunem adevărul, mi-a făcut cu ochiul imediat, ca să confirme înţelegerea.

(O să-mi spuneţi, ştiu, că asta depindea de mine, deoarece Moscarda din oglindă eram eu ; şi o să-mi demonstraţi încă o dată că nu aţi înţeles nimic. Nu eram eu, puteţi să mă credeţi. E adevărat că, o clipă mai tîrziu, înainte să ies, cum am întors puţin capul ca să-l văd în oglindă, era deja un altul, şi pentru mine, cu un surîs diabolic în ochii şireţi Şi foarte lucizi. Voi v-aţi fi speriat. Eu nu, fiindcă îl cunoşteam deja. Şi l-am salutat cu mîna. M-a salutat şi el, ca să spunem adevărul.)

Toate astea, pentru început. Comedia a continuat pe urmă în salon, cu socrul meu.

în patru ?

Nu.

O să vedeţi în cîţi Moscarda diferiţi, din moment ce existam în ei, m-am distrat să mă produc în dimineaţa aceea.

IV Mefiic? Avocat? Projcsor? Deputat?

Fără discuţie că socrul meu era cauza nesperatei treziri a toanei mele, din cauza realităţii (da, o, Doamne !), poate cam lipsite de respect, pe care eu i-o dădusem pînă acum, de tip extrem de stupid şi mereu mulţumit de sine însuşi.

Foarte îngrijit, nu numai în vestimentaţie, ci chiar în felul în care-şi pieptăna părul şi mustăţile, pînă la ultimul firişor ; foarte blond, cu o înfăţişare nu vulgară dar, oricum, comună ; ar fi putut să renunţe la toată pedanteria, deoarece hainele pe care le purta, ireproşabile, parcă nu-i aparţineau lui, ci croitorului care le cususe ; pînă şi capul atît de aranjat şi mîinile parcă şlefuite, de aveai impresia că au fost prinse, aşa vii şi cărnoase, de gulerul şi mîne-cile lui, ar fi făcut o figură foarte bună, ca nişte mostre în ceară, în vitrina unui frizer sau a unui maroehiner. Cînd îl auzeai vorbind, cînd îl vedeai cum îşi închide pe jumătate ochii albaştri deschis, ca de porţelan, în beatitudinea unui zîmbet peren la tot ce îi ieşea de pe buzele de culoarea coralului, cînd îl vedeai apoi cum îşi redeschide ochii şi pleoapa dreaptă îi rămînea puţin lipită, de parcă nu reuşea să se despartă atît de repede de gustul savuros al unei satisfacţii intime pe care nimeni nu ar fi bănuit-o la el, nu putea să nu-ţi facă o impresie foarte ciudată, atît părea de artificial, repet : un manechin pentru croitor şi un cap de vitrină de frizer.

Acum, în timp ce eu mi-1 imaginam aşa, surpriza de a-1 vedea cu ţinuta în dezordine şi agitat n-a făcut decît să aţîţe în mine, brusc, dorinţa de a încerca riscul voluptuos al celui care înaintează fără apărare şi zîmbitor către un duşman înarmat, după ce acesta din urmă i-a atras atenţia să nu naai facă nici un pas.

Toana care se aprinsese din nou în mine îmi aştemea pe buze un zîmbet de sfidare şi pe frunte un aer de nesocotinţă, pentru jocul pe care voia să-1 continue, foarte periculos, deoarece erau în discuţie interese atîl de importante si pentru tipul de acolo şi pentru ceilalţi : soarta băncii, soarta familiei mele, alte dovezi ale acelui lucru teribil pe care îl ştiam deja — că o să par, în mod inevitabil, nebun şi mai mult decît înainte, datorită vorbelor pe care aveam de gînd să le spun, pornit în jos, gata să-mi rup silul, pe panta *naivităţii* incredibile şi neverosimile care-1 făcuse pe Quantorzo să încremenească, iar pe nevastă-rnea să se prăpădească de rîs.

Intr-adevăr, şi pentru mine acum, dacă analizam bine lucrurile, conştiinţa de care mă agăţăm nu mai putea fi o scuză valabilă. Puteam eu avea remuşcări pentru o camătă pe care nu o practicasem niciodată ? Semnasem, înlr-ade-văr, formal actele băncii, trăisem pînă atunci din cîşttgul ei fără să mă gîndcsc la asta, dar acum, că îmi dădeam seama, în sfîrşit, aş fi retras banii de la bancă şi, pentru a avea conştiinţa împăcată, aş fi scăpat de ei oricum, făcînd o operă de caritate sau ceva asemănător.

— Cum aşa ? Şi asta ţi se pare im fleac ? Doamne sfinte, deci *e* adevărat ?

— Ce să fie adevărat ?

— Că ai înnebunit ! Şi cu fata mea ce vrei să faci ? Cum vrei să trăieşti ? Din ce ?

— Uite, ăsta da, ăsta mi se pare un lucru important. Demn de studiat,

— Să-ţ i ruinezi pentru totdeauna situaţia ? Fiecare şi-a văzut de afacerile lui, de cînd e lumea lume.

— Foarte bine. ŞL de acum înainte, o să-mi văd şi eu de ale mele.

— Cum ale tale, dacă arunci banii cîştigaţi de tatăl tău în atîţia ani de muncă ?

— Am şase ani de universitate i

— A ! Ai vrea să te întorci la universitate ?

— Aş putea.

A dat să se ridice. L-am reţinut, întrebindu-1:

— Iertaţi-mă, înainte *să* lichidăm banca, o *să* avem timp, nu-i aşa ?

S-a ridicat furibund, cu braţele în sus.

— Ce lichidare ! Ce lichidare ! Ce lichidare !

— Dacă nu mă lăsaţi să vorbesc...

S-a întors brusc.

— Ce vrei să spui ? Aiurezi !

— Sînt foarte calm, i-am atras atenţia. Voiam să vă spun că am început mai multe facultăţi, pe care le-am întrerupt într-un stadiu destul de avansat.

M-a privit uluit.

— Facultăţi ? Ce înseamnă asta ?

— Că aş putea, foarte repede, să obţin o diplomă de medic, de exemplu, sau de licenţiat în litere şi filozofie.

— Tu ?

— Nu credeţi ? Da. începusem chiar medicina. Trei ani. Şi îmi plăcea, întrebaţi-o, întrebaţi-o pe Dida cum i-ar plăcea să-1 vadă pe Genge al ei. Medic sau profesor ? Vorbesc cu uşurinţă ; aş putea, dacă vreau, să fiu chiar avocat.

S-a scuturat violent.

—• Dar n-ai vrut să faci nimic, niciodată !

— Da. Dar nu din neseriozitate, vedeţi. Ci dimpotrivă ! Intram prea mult în subiect. Şi nu reuşeşti să faci nimic, credeţi-mă, dacă intri prea mult într-un lucru. Faci anumite descoperiri ! Foarte uşor însă, vă asigur, medic,
avocat sau, dacă Dida preferă, profesor aş putea fi oricînd. Numai să mă apuc.

Vînăt din cauza efortului pe care-1 făcea ca să se stăpî-nească ascultîndu-mă, a luat-o la goană. Sau ar fi explodat. Am fugit după el, strigîndu-i :

— Ba nu, ascultaţi-mă, dacă dau banii tatei, gîndiţi-vă ce popularitate ! M-ar putea alege chiar deputat, gîndiţi-vă ! Dacă Didei i-ar plăcea, şi dumneavoastră : un ginere deputat... Nu mă vedeţi deputat ? Nu mă vedeţi ?

Fugise deja, urlînd la fiecare cuvînt al meu :

— Nebunule ! Nebunule ! Nebunule !

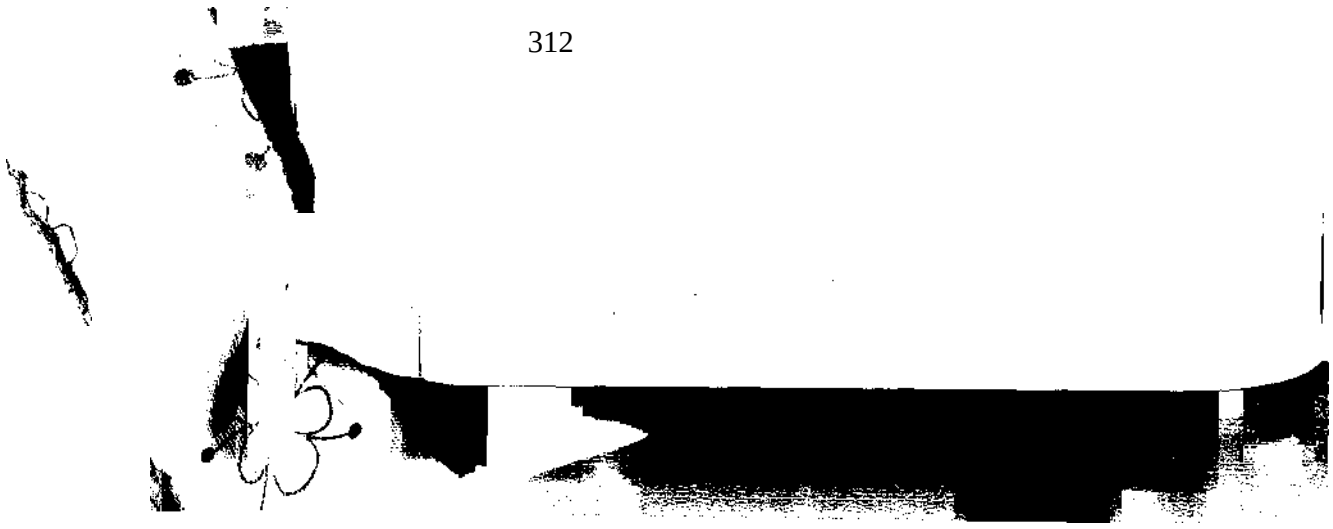

î şi fl€ ce, de f apt î

Tonul era de glumă, nu neg, datorită capriciului meu blestemat. Şi se poate ca şi eu să fi vorbit cu multă infatuare : recunosc asta. Dar posibilitatea unui Genge medic sau avocat sau profesor, sau chiar deputat, dacă mă făceau să rîd pe mine, ar fi putut să-i trezească lui, zic eu, măcar consideraţia şi respectul de care se bucură de obicei, în provincie, aceste nobile profesii exercitate în mod obişnuit de atîţia ţipi mediocri cu care, la urma urmei, nu mi-ar fi fost greu să concurez.

Motivul era altul, ştiu bine asta. *Nu mă vedea astfel* nici el, socrul meu. Din cu totul alte motive decît mine.

El nu putea să admită că eu i-as fi scos ginerele (pe acel Genge al lui pe care-l vedea în mine, cine ştie cum) din starea materială de care se bucurase pînă acum, adică din acea comodă consistenţă de marionetă pe care el, de o parte, şi fiică-sa, de alta, şi ceilalţi asociaţi ai băncii, din punctul lor de vedere, i-o dăduseră.

Trebuia să-l las aşa cum era. Genge, bunul fiu feroce, să trăiască fără a se gîndi la camătă băncii pe care nu o administra el.

Şi vă jur că l-aş fi lăsat acolo, ca să nu-mi tulbur biata păpuşă, la a cărei dragoste ţineam aşa de mult," totuşi, şi pentru a nu provoca atîtea griji tuturor oamenilor de treabă care mă iubeau dacă, lăsîndu-l acolo pentru ceilalţi, eu aş fi putut să plec în altă parte, cu un alt trup şi cu un alt nume.

îl Biruind rîsul

^ la fel de bine că, dacă aş fi început o nouă viaţă aparma mîine în ochii celorlalţi ca medic, să zicem avocat sau profesor, nu m-aş fi regăsit nici aşa, unul pentru toţi sau pentru mine însumi, în rolul şi în acţiunile nici uneia aceste profesii.

Eram prea pătruns de spaima de a intra în închisoarea unei forme oarecare.

Nu-i mai puţin adevărat că aceleaşi propuneri, pe care le-am făcut ca să mă amuz socrului meu, mi le făcusem se rios în timpul nopţii, biruind rîsul provocat de imaginii^ mele ca avocat sau medic sau profesor. Mă gîndisem, în sfîrşit, că una din aceste profesii, oricare ar fi fost ea, ar fi trebuit să o accept ca pe o necesitate dacă Dida, întoreîn-du-sc la mine, aşa cum doream, m-ar fi obligat să-i asigur noua sa existenţă ca un nou Genge.

Dar, după furia cu care socrul meu a fugit, puteam să trag concluzia că nici pentru Dida nu se putea naşte un noii Genge din cel vechi. Cu atît mai mult cu cit cel vechi îi arăta că era nebun fără speranţă, dacă dorea să renunţe, aşa, *pentru nimic,* dintr-o clipă în alta, la viaţa în care se simţise pînă acum fericit.

Şi eram cu adevărat nebun dacă aveam pretenţia ca 6 păpuşă ca ea să înnebunească împreună cu mine, aşa, *pentru nimic.*

i

Cartea a ppîca

I

|N DIMINEAŢA URMĂTOARE AM FOST INVITAT* printr-un bilet să merg acasă la Anna Roşa. prietena soţiei mele, despre care am mai vorbit la început, o dată sau de două ori, în treacăt.

» Mă aşteptam ca cineva să încerce să medieze o împăcare între mine şi Dida, dar acest cineva, după opinia mea. trebuia să vină din partea socrului şi a celorlalţi asociaţi de la bancă, nu direct din partea soţiei, mai ales că singurul obstacol de înlăturat era intenţia rnea de a lichida banca, între mine şi soţia mea nu se întîmplase aproape nimic. Era de ajuns ca eu să-i spun Annei Roşa că îmi pare sincer rău de gestul urît faţă de Dida, atunci cînd o zgîlţîisem şi o aruncasem pe fotoliul din salon, şi împăcarea ar fi avut desigur loc.

Că Anna Roşa şi-ar fi luat sarcina să mă facă să renunţ la intenţia mea, punînd asta drept condiţie pentru întoarcerea soţiei mele, mi s-a părut un lucru inadmisibil.

Ştiam de la Dida că prietena ei refuzase mai multe partide aşa-zis avantajoase din dispreţ pentru bani, atră-gîndu-şi reprobarea oamenilor cu scaun la cap şi chiar şi pe a Didei care, desigur, căsătorindu-se cu mine (adică cu fiul unui cămătar), trebuie să fi lăsat de înţeles prietenelor -ei că o făcea deoarece, la urma urmelor, era o căsătorie „avantajoasă".

Deci Anna Roşa nu putea fi avocatul cel mai potrivit pentru a salva acest ..avantaj".

Se întîmpla. probabil, mai curînd contrariul : Dida recursese la ajutorul ei ca să-mi transmită că tatăl ei. de acord cu ceilalţi asociaţi, o ţinea în casă şi nu o lăsa să

se întoarcă la mine, dacă nu renunţam la intenţia mea de a lichida banca. Dar, cunoscînd-o bine pe soţia mea, nu mi se părea posibil nici acest lucru.

Am dat deci curs invitaţiei cu multă curiozitate. Nu izbutisem să-i ghicesc motivul.

U Prinul avertisment

O cunoşteam puţin pe Anna Roşa. O văzusem de mai multe ori acasă la mine, dar, ţinîndu-mă departe, mai mult din instinct decît în mod deliberat, de prietenele soţiei mele, schimbasem cu ea foarte puţine cuvinte. Cîteva zîmbete abia schiţate, surprinse întîmplător pe buzele ei în timp ce mă privea în fugă, îmi păruseră atît de evident adresate imaginii stupide pe care Genge al soţiei mele trebuie să i le fi creat în minte, încît n~am avut nici cea mai mică dorinţă să stau de vorbă cu ea.

Nu fusesem niciodată la ea acasă.

Orfană de tată şi mamă, trăia împreună cu o mătuşă în casa aceea care pare strivită de zidurile foarte înalte ale Abaţiei Mari : ziduri de vechi castel, cu ferestrele zăbrelite, la care, la apus, apar încă puţinele maici bă-trîne care au mai rămas. Una din acele maici, cea mai tînără, era chiar mătuşa Annei Roşa, sora tatălui ei ; şi era, se zicea, pe jumătate nebună. Dar e foarte uşor să faci să înnebunească o femeie, închizînd-o într-o mînăs-tire. De la soţia mea, care a fost crescută timp de trei ani în mînăstirea Sân Vincenzo, ştiu că toate maicile, bătrîne şi tinere, erau, care într-un fel, care în altul, pe; jumătate nebune.

N-am găsit-o acasă p& Anna Roşa. Bătrîna servitoare care-mi adusese biletul mi-a spus, vorbindu-mi misterios prin ferestruica uşii, fără să-mi deschidă, că stăpîna ei era sus la Abaţie, la mătuşa ei, şi că să mă duc s-o caut acolo, cerîndu-i maicii portărese să mă introducă în vorbi-torul maicii Celestina.

Tot acest mister m-a mirat. Şi, la început, în loc să-mi aţîţe curiozitatea, m-a oprit să mă duc. In măsura în care mai puteam, în uimirea care mă cuprinsese, am simţit

nevoia să reflectez puţin asupra ciudăţeniei acelei întîl-niri sus la Abaţie. în vorbitorul unei maici.

Mi s-a părut că nu există nici o legătură între banala mea nenorocire conjugală şi invitaţia aceea, şi am căzut pe gînduri ca din cauza unei complicaţii neprevăzute, ce ar fi adus cu ea cine ştie ce consecinţe în viaţa mea.

Aşa cum toţi ştiu acum la Richieri, puţin a lipsit să nu-mi aducă moartea. Dar aici îmi place să repet ceea ce am spus în faţa judecătorilor, ca să şterg pentru tot deauna din mintea tuturor bănuiala că depoziţia rnea de atunci a fost făcută pentru a o salva şi a o absolvi de orice vină pe Anna Roşa. Nici o vină din partea ei. A fost vina niea, sau mai curînd a ceea ce a fost pînă acum materia chinuitoarelor mele reflecţii, că aventura neaş teptată în care m-am băgat, aproape fără să vreau, pentru un ultim şi disperat experiment, era să aibă un astfel de sfîrşit. \

HI Revolverul fiintrc ilorl

Pe una din străduţele în pantă din oraşul vechi, în timpul zilei infestate de duhoarea gunoiului în putrefacţie, am urcat la Abaţie.

Cînd te-ai obişnuit să trăieşti într-un anumit fel, a merge într-un loc mai deosebit, simţind în linişte ca o bănuială că există ceva misterios pentru tine, care, în pofida faptului că eşti aici, prezent, este poate inaccesibil spiritului tău, îţi dă o stare de nelinişte nedefinită, deoarece te gândeşti că, dacă ai putea pătrunde acolo, viaţa ta s-ar deschide către cine ştie ce senzaţii noi, încît ţi s-ar părea că trăieşti pe altă lume.

Abaţia, fost castel feudal al familiei Chiaromonte, cu poarta mare şi joasă, roasă peste tot ele cari, vasta curte cu cisterna'în mijloc, scara largă şi dărăpănată, întunecată şi sonoră, rece ca o grotă, coridorul lung şi lat, cu atîtea uşi de o parte şi de cealaltă şi dalele roşii ale podelei înfundate, care străluceau în lumina ce intra pe fereastra mare din fund, deschisă către imensitatea cerului, adunase în ea şi văzuse trecînd atîtea fapte de

viaţă şi întîmplări, că acum, în agonia lentă a celor cî-torva maici zare colindau rătăcite prin ea, părea să-şi *îi* pierdut ca totul conştiinţa de sine. Totul părea aici, înă-untru, să-şi fi pierdut memoria, în lunga aşteptare a morţii ultimelor maici, una cîte una ; era uitat de mult motivul pentru care castelul baronal fusese construit ini-ţial, devenind apoi, pentru atîtea secole, Abaţie.

Maica portăreasă a deschis una din uşile de pe coridor şi m-a introdus într-un mic vorbitor. Un clopoţel me-lancolic a sunat îndată jos, poate pentru a o chema pe maica Celestina.

Vorbitorul era cufundat în întuneric, astfel că la în-ceput nu am zărit altceva decît zăbrelele din fund, ce se întrevedeau în lumina slabă ce intra pe uşa deschisă. Am rămas în picioare, în aşteptare ; şi cine ştie cit aş mai fi stat aşa, dacă pînă la urmă o voce stinsă de după zăbrele nu m-ar fi invitat să mă aşez, anunţîndu-mă că Anna Roşa va veni curînd sus, din grădină.

N-o să încerc să descriu impresia pe care mi-a f acu t-o vocea aceea neaşteptată în întuneric, din spatele zăbre-lelor. M-a fulgerat doar în beznă soarele ce trebuia să fie în grădina Abaţiei, despre care nu ştiam unde se află, dar era, desigur, plină de verdeaţă ; şi deodată s-a lu-minat în mijlocul acelei verdeţi figura Annei Roşa aşa cum n-o văzusem niciodată, fremătînd toată de delicateţe şi maliţiozitate. A fost ca un fulger. Am reintrat în beznă. Sau, mai curînd, nu în beznă, deoarece acum puteam să zăresc zăbrelele şi, în afara lor, o masă şi două scaune. Dincolo de zăbrele, tăcere. Am căutat vocea care mi se adresase, stinsă dar proaspătă, aproape tinerească. Nu mai era nimeni. Şi, totuşi, trebuia să fi fost vocea unei bătrîne.

Anna Roşa, vocea aceea, vorbitorul, soarele în beznă, verdele grădinii : m-a apucat ameţeala. Puţin mai tîrziu Anna Roşa a deschis cu zgomot uşa şi m-a chemat afară din vorbitor, pe coridor. Era aprinsă la faţă, cu părul în dezordine, ochii strălucitori, cămaşa albă de lină trico-tată descheiată la piept ca atunci cînd ţi-e cald, şi avea în mîini multe fiori şi o împletitură de iederă, ce-i trecea peste umăr şi-i atîrna mult pe spate. A alergat, invitîn-

clu-mă s-o urmez, în fundul coridorului, a urcat pe scăriţa *de* sub fereastră, dar, în timp ce urca. poate pentru a reţine cu mina o parte din florile ce-i alunecau, a scăpat în schimb poşeta şi imediat o detunătură, urmată de un strigăt foarte ascuţit, a făcut să răsune întreg coridorul.

Abia am. avut timp s-o susţin pe Anna Roşa, care îmi cădea în braţe. Complet uluit, înainte să-mi dau seama ce se întîmplase, am văzut în jurul meu şapte maici bă-trîne ce piuiau speriate şi, deşi veniseră în coridor în urma împuşcăturii şi o vedeau pe Anna Roşa rănită în braţele mele, erau agitate din cu totul alt motiv, pe care la început nu 1-am înţeles, deoarece mi se părea imposibil ca ele să se gîndească la altceva decît la ceea ce le ceream cu voce tare, adică la un pat pe care să aşezăm rănita, îmi răspundeau „Monseniorul", că trebuia să sosească Monseniorul. La rîndul ei, Anna Roşa striga în braţele mele : „Revolverul ! Revolverul !", adică voia de la mine revolverul care se găsea în poşetă, întrucît era o amintire de la tatăl ei.

Că în poşeta ce căzuse trebuia să fie un revolver care, descărcîndu-se, o rănise la un picior, mi s-a părut imediat un lucru evident ; dar nu-mi era tot aşa de clar motivul pentru care îl avea la ea şi tocmai în dimineaţa aceea, în care îmi dăduse întîlnire la Abaţie. Mi s-a părut foarte ciudat, dar nu mi-a trecut o clipă prin minte că 1-ar fi luat pentru mine.

Mai uluit ca oricînd, văzînd că nimeni nu mă ajuta să duc rănita, am luat-o în braţe şi am dus-o afară din Abaţie, în jos pe străduţă, acasă.

Puţin mai tîrziu a trebuit să urc din nou la Abaţie pentru a lua ele pe coridorul de sub fereastră revolverul acela, care trebuia apoi să fie folosit contra mea.

!?• riplicafia

Ştirea despre accidentul ciudat de la Abaţia Mare şî despre mine care ieşeam în goană, ţinînd-o pe braţe pe Anna Roşa rănită, s-a răspîndit ca fulgerul în Richieri, dînd imediat prilej de bîrfe care, prin absurditatea lor. mi s-au părut de-a dreptul ridicole, Atît eram de departe

de a bănui *că* nu numai că puteau părea verosimile, dar erau considerate chiar adevărate ; şi nu numai de către cei ce le răspindeau şi le înfloreau, dar chiar de către aceea pe care o ţineam rănită în braţe.

Chiar aşa.

Deoarece Genge, domnilor, acel prostănac de Genge al nevestii-mi Dida nutrea, fără ca eu să ştiu, o arzătoare simpatie pentru Anna Roşa. Dida i-o băgase în cap, Dida, care-şi dăduse seama de ea. Nu-i spusese niciodată nimic iui Genge al ei, dar i-o mărturisise, zîmbind, amicei ei, ca să-i facă plăcere şi ca să-i explice, poate, motivul pentru care Genge se eschiva cînd ea venea în vizită : se temea să nu se îndrăgostească.

Nu am nici un drept să dezmint această simpatie a îui Genge pentru Anna Roşa. Pot cel mult să susţin că nu era adevărată în ce mă priveşte ; dar nici măcar asta n-ar fi just să afirm, deoarece, efectiv, nu-mi pusesem niciodată problema dacă simţeam simpatie sau antipatie pentru prietena nevestii-mi.

Cred că am demonstrat destul de clar că realitatea lui Genge nu-mi aparţinea mie, ci nevestii-mi Dida, care o crease.

Deci, dacă Dida îi atribuia această simpatie secretă lui Genge al ei, contează prea puţin dacă ea era adevărată pentru mine : era foarte adevărată pentru Dida, care găsea în ea motivul pentru care mă ţineam departe de Anna Roşa ; şi tot atît de adevărată şi pentru Anna, încît privirile pe care, de cîteva ori, i le aruncasem în fugă fuseseră interpretate de ea ca ceva în plus, datorită căruia eu nu eram prostănacul drăguţ de Genge pe care şi-l imagina nevastă-mea Dida, ci un foarte nefericit domn Genge, ce trebuia să sufere cine ştie ce sfîşieri interioare pentru ea era apreciat şi iubit astfel de propria nevastă.

Deoarece, dacă vă gîndiţi bine, ăsta e cel mai mic lucru ce poate decurge din atîtea realităţi neaşteptate pe care ni le acordă ceilalţi, în mod superficial, noi obişnuim să le numim false supoziţii, judecăţi eronate, consideraţii gratuite. Dar tot ceea ce alţii îşi închipuie pe seama noastră e într-adevăr posibil, chiar dacă nu e adevărat pentru noi. Ceilalţi rîd de pretenţia noastră că nu ar fi ade-

vărat pentru noi. E adevărat pentru ei. Atît de adevărat, că se poate întîmpla ca ceilalţi, dacă nu vă ţineţi st.rîns de realitatea pe care v-aţi acordat-o voi înşivă, să vă facă să recunoaşteţi că mai adevărată decît a voastră e realitatea ce v-o acordă ei. Nimeni n-a simţit asta mai mult decît mine.

M-am trezit deci, fără să bănuiesc nimic, foarte îndrăgostit de Anna Roşa şi, din acest motiv, implicat în accidentul ele la Abaţie, aşa cum niciodată nu mi-aş fi închipuit.

îngrijind-o pe Anna Roşa, după ce o dusesem acasă pe braţe şi o aşezasem în patul ei, după ce alergasem după un medic, după o infirmieră care să-i acorde primele ajutoare, am simţit imediat şi eu că este foarte posibil, aşa e, ceea ce îşi imaginase în urma confidenţelor Didei : simpatia mea pentru ea. Şi am obţinut din gura ei, aşezat la picioarele patului, în intimitatea de culoare roz a cămăruţei ofensate de mirosul urî t al medicamentelor, toate explicaţiile. Şi, în primul rînd, aceea a prezenţei revolverului în poşetă, cauza accidentului.

Cum a rîs din toată inima imaginîndu-şi că cineva putea să-şi închipuie că ea îl luase pentru mine, cînd mi-a dat întîlnire la Abaţie.

Purta întotdeauna cu ea, în poşetă, revolverul, de cînd îl găsise în buzunarul unei veste a tatălui ei, mort pe neaşteptate cu şase ani în urmă. Foarte mic, cu patul de sidef, lucitor si viu, i se păruse un bibelou, cu alît mai drăguţ cu cit închidea în mecanismul său graţios puterea de a ucide. Şi nu numai o dată, mi-a mărturisit, în nu puţine momente cînd lumea înconjurătoare, din cauza unor ciudate spaime sufleteşti, i se părea deşartă, fusese tentată s-o încerce, jucîndu-se cu ea. în timp ce gusta cu degetele, pe netezimea oţelului lucios şi a sidefului, deliciul de a pipăi. Acum, că revolverul, în *loc de* la tîmplă sau de inimă, din voinţa ei, putuse din în'.îm-plare s-o *muşte* de un picior, şi chiar cu riscul — cum se temea — s-o lase şchioapă, îi provoca o neplăcere extrem de ciudată. Crezuse că intrase atît de bine în oo-sesia lui, încît n-ar mai fi trebuit să aibă puterea aceea

în sine. 11 vedea *rău* acum, îl scotea din sertarul noptiere! de lingă pat, se uita la el şi-i spunea :

— Răule !

Dar întîlnirea de sus, la Abaţie, în vorbitorul mătuşii maici, la ce bun ? Şi cele şapte maici care, în loc să se gîndească la rănită, îmi vorbeau, aproape speriate, de vizita nu ştiu cărui Monsenior ?

Am avut şi explicaţia acestui mister.

Ea ştia că în dimnieaţa aceea Monseniorul Partanna. episcop de Richieri. urma să le viziteze pe maicile bă-trîne de la Abaţia Mare, aşa cum obişnuia în fiecare lună. Pentru bătrînele maici vizita era ca o anticipare a beatitudinii cereşti ; că accidentul risca să le-o stricej fusese deci pentru ele grija cea mai mare. Mă chemase! sus, la Abaţie. deoarece voia ca eu să vorbesc imediat,! chiar în dimineaţa aceea, cu episcopul.

— Eu. cu episcopul ? De ce ?

Pentru a împiedica din timp complotul ce se teşea contra mea.

Voiau să mă pună de-a dreptul sub interdicţie, deci arîndu-mă alienat mintal. Dida o anunţase că fuseseră deja adunate şi puse în ordine toate dovezile, din partea lui Firbo, a lui Quantorzo, a tatălui ei şi a ei înseşi, pentru a demonstra nebunia mea evidentă. Mulţi erau gata să depună mărturie ; chiar şi acel Turolla pe care-1 apărasem împotriva lui Firbo şi a tuturor funcţionarilor băncii ; pînă şi Marco di Dio, căruia îi donasem o casă.

— Dar o s-o piardă, nu m-am putut abţine să-i spun Annei Roşa. Dacă sînt declarat alienat mintal, actul de donaţie va deveni nul !

Anna Roşa mi-a rîs în nas, că prea eram naiv. Lui| Marco di Dio îi promiseseră că, dacă depunea mărturie cum doreau ei, n-ar fi pierdut casa, Şi putea, dealtfel să depună mărturie după cum îi dicta conştiinţa.

Am privit-o interzis pe Anna Roşa, care rîdea. *Es* şi-a dat seama şi a început să ţipe :

— Ba da, nebunii ! Toate sînt nebunii ! Toate sînlj
nebunii !

Numai că ei îi plăceau, le aproba, şi mai ales dacă mă îndreptam cu adevărat către cea mai mare dintre ele

să arunc banca în~ aer şi să îndepărtez de mine o femei<3 care fusese întotdeauna duşmanul meu.

— Dida?

— Nu credeţi ?

' — Duşman, da, acum.

— Nu, din totdeauna ! Dintotdeauna !

Şi m-a informat cum încerca de multă vreme s-o facă să înţeleagă pe nevastă-mea că eu nu eram prostul pe care şi-l imagina ea, în lungi discuţii care-o costaseră o oboseală infinită, atunci cînd încerca să-şi frîneze ciuda pe care i-o provoca încăpăţînarea femeii aceleia de a vrea să- vadă în atîtea acţiuni sau vorbe de-ale mele o prostie ce nu exista sau o răutate pe care doar un duşman premeditat le putea vedea.

Am înlemnit. Deodată, în urma confidenţelor Annci Roşa, am văzut o Didă atît de deosebită de a mea şi în acelaşi timp tot aşa de adevărată, că am simţit — în acel moment mai mult ca oricînd — toată durerea descoperirii mele. O Didă care vorbea despre mine aşa cum nu mi-aş fi imaginat niciodată că ar putea vorbi, duşmănoasă mie chiar trupeşte. Toate amintirile intimităţii noastre comune, trădate într-un mod atît de nedem.ii încît, pentru a le recunoaşte, trebuia să trec cu ciudă peste ridicolul de care nu-mi dădusem seama pînă acum, să mă apăr contra ruşinii pe care înainte, în secret, nu mi se păruse că trebuie s-o simt. Ca şi cum prin trădare, după ce m-a convins să mă dezgolesc, încrezător, ar fi deschis larg uşa şi m-ar fi expus batjocurii^ oricui ar fi vrut să intre să mă vadă aşa, gol şi fără* apărare. Şi aprecieri despre familia mea şi judecăţi asupra celor mai fireşti obiceiuri ale mele. la care nu m-aş fi aşteptat niciodată din partea ei. într-un cuvînt, o altă Didă, o Didă cu adevărat duşmănoasă.

Şi totuşi sînt foarte sigur că cu Genge al ei nu se prefăcea : era cu Genge al ei aşa cum putea fi pentru el, cu totul integră şi sinceră, în afara vieţii pe care-o ducea cu el, devenea o alta : acea alta care acum îi convenea sau îi plăcea sau se simţea cu adevărat că este pentru Anna Roşa.

Dar de ce mă mir eu ? Nu puteam să i-1 las întreg pe Genge 'al ei, aşa cum şi-l alcătuise ea, ca să fiu un altul pentru mine ?

Aşa cum se întîmpla cu mine, se întîmpla cu toţi.

Nu trebuia să-i dezvălui secretul descoperirii mele Annei Roşa. Am fost ispitit chiar de ea, prin ceea ce mi-a spus, aşa brusc, despre nevasta mea. Şi nu mi-aş fi închipuit niciodată că revelaţia aceasta îi va produce tulburarea sufletească ce i-a produs-o, pînă la a o face să comită nebunia pe care a comis-o.

Dar o să vorbesc întîi de vizita mea la Monsenior, la care chiar ea m-a împins cu multă grabă, ca la un lucru ce nu suferea amînare.

î Dumnezeul flinăunîru şi Dumnezeul din aîară

Pe vremea cînd o scoteam la plimbare pe Bibi, căţeluşa nevestii-mi, bisericile din Richieri mă duceau la disperare.

Bibi voia să intre în ele cu orice preţ.

Cînd o certam se aşeza, îşi ridica una din lăbuţele de dinainte, dădea din ea, strănuta şi pe urmă, cu o ureche în sus şi alta în jos, se uita la mine cu aerul că nu-i venea a crede că ar fi posibil ca unei căţeluşe frumoase ca ea să nu-i fie permis să intre în biserică. Dacă nu locuia nimeni acolo !

„Nimeni ? Cum nimeni, Bibi ?" •— îi spuneam eu. „Acolo locuieşte cel mai demn de respect sentiment omenesc. Tu nu poţi să înţelegi lucrurile astea, fiindcă eşti, spre norocul, tău, căţeluşă, şi nu om. Oamenii, vezi, simt nevoia să facă o casă şi sentimentelor lor. Nu le ajunge că au înăuntru, în inimă, sentimentele ; vor să le vadă şi în afară, să le atingă. Şi atunci le construiesc o casă."

Mie îmi fusese de ajuns întotdeauna să am înăuntru, în felul meu, sentimentul divinităţii. Din respect faţă de sentimentele celorlalţi, îi interzisesem mereu lui Bibi să intre în biserică ; dar nu intram nici eu. îmi păstram sentimentul şi încercam să-1 respect stînd în picioare în loc să mă duc să îngenunchez în casa pe care i-o construiseră.

Acel *punct sensibil* pe care-1 simţisem rănit în rnin| cînd soţia mea a rîs auzindu-mă spunînd că nu

vreau să fiu considerat cămătar la Richieri, era Dumnezeu, fără îndoială : Dumnezeu, care *se* simţea rănit în mine. Dumnezeu, care în mine nu mai putea tolera ca ceilalţi din Richieri să mă considere cămătar.

Dar dacă m-aş fi dus să le spun asta lui Quantorzo, Firbo sau celorlalţi asociaţi de la bancă, le-aş fi dat, desigur, o altă dovadă a nebuniei mele.

Trebuia în schimb ca Dumnezeul dinăuntru, acest Dumnezeu care le-ar fi părut în mine de-acum tuturor nebun, să meargă cu cea mai mare pocăinţă să-1 viziteze şi să-i ceară ajutor şi protecţie foarte înţeleptului Dumnezeu din afară, care-şi avea casa şi servitorii lui extrem de credincioşi şi plini de zel şi puterile sale desfăşurate în lume cu atîta ştiinţă şi strălucire, încît se făcea iubit şi temut.

Pe acest Dumnezeu nu exista nici cel mai mic pericol ca Firbo sau Quantorzo să încerce să-1 numească nebun.

H Cn episcop incomod

M-am dus deci să-1 caut la episcopie pe Monsenior Partanna.

Se spunea la Richieri că fusese ales episcop în urma intrigilor unor puternici prelaţi din Roma. Fapt e că, deşi de cîţiva ani în fruntea diecezei, nu reuşise încă să-şi cîştige simpatia şi încrederea nimănui.

La Richieri lumea se obişnuise cu fastul, cu purtările alese şi pline de amabilitate, cu strălucirea predecesorului său, răposatul Excelenţa Sa Monseniorul Vi-valdi ; şi, de aceea, toţi au simţit că li se strînge inima cînd au văzut, pentru prima oară, coborînd pe jos de la Palatul Episcopal scheletul înfofolit al noului episcop, între cei doi secretari care îl însoţeau.

Un episcop pe jos ?

De cînd Episcopia stătea ca o sumbră fortăreaţă deasupra oraşului, toţi episcopii coborîseră într-o frumoasă trăsură cu doi cai, cu harnaşamente roşii şi pene.

Dar, chiar în momentul înscăunării, Monsenior Par-tanna spusese că a fi episcop este o datorie, şi nu o onoare. Şi concediase servitori şi bucătar, vizitiu şi uşieri, renunţase la trăsură şi inaugurase cea mai strictă economie, deşi dieceza Richieri era printre cele mai bogate din Italia. Pentru vizitele pastorale prin dieceză, foarte neglijate de predecesorul său, în schimb respectate de el cu cea mai mare grijă la vremea cerută de canoane, se folosea de trăsuri închiriate şi chiar de măgari sau ca-tîri, în ciuda stării deplorabile a străzilor şi a lipsei mijloacelor de comunicaţie.

Ştiam apoi de la Anna Roşa că toate maicile celor cinci mînăstiri din oraş. în afară de cele decrepite de la Abaţia Mare. îl urau pentru dispoziţiile dure date contra lor, imediat după ce se înscăunase episcop, şi anume să nu mai prepare şi nici să vîndă dulciuri şi lichioruri, dulciurile acelea bune din miere şi cocă cu ouă, împodobite cu fir de argint, lichiorurile acelea grozave care aveau gust de anason şi scorţişoară, să nu mai coasă nici măcar odăjdii şi odoare sfinte, ci doar să tricoteze ciorapi ; şi, în sfîrşit, să nu mai aibă confesor particular, ci să se folosească toate, fără excepţie, de Părintele comunităţii. Dispoziţii şi mai aspre dăduse pentru preoţi şi toţi ceilalţi ce aveau legătură cu biserica, cerînd o foarte rigidă respectare a îndatoririlor de către tot clerul.

Un astfel de episcop e incomod pentru toţi cei care au vrut să-şi lase în afară sentimentul religios, construind o casă Dumnezeului lor, cu atît mai frumoasă cu cît e mai mare nevoia de a fi iertat. Dar era pentru mine cel mai bun pe care mi-1 puteam dori. Predecesorul său, Excelenţa Sa Monsenior Vivaldi, iubit de toţi, serviabil faţă de toţi, ar fi căutat fără îndoială modalitatea de a împăca lucrurile, salvând şi banca şi conştiinţa, pentru a mă mulţumi pe rnine, dar şi pe Firbo şi Quantorzo şi pe toţi ceilalţi.

Acum eu simţeam însă că nu mă mai puteam împăca nici cu mine, nici cu ceilalţi.

Monseniorul Partanna m-a primit în vasta *sală* a vechii cancelarii a Palatului Episcopal.

Simt şi acum în nări mirosul acelei săli cu tavanul întunecat pictat, dar atît de acoperit de praf, că nu se roai distingea aproape nimic. Pereţii înalţi şi îngălbeniţi erau plini de vechi portrete de prelaţi, desfigurate şi ele de praf şi unele chiar de mucegai, atîrnate ici şi colo în dezordine, deasupra dulapurilor şi bibliotecilor decolorate şi roase de cari.

în fundul sălii erau două ferestre mari, ale căror geamuri, de o tristeţe infinită în golul cerului acoperit, erau zguduite fără încetare de un vînt foarte puternic ce se pornise deodată : teribilul vînt din Richieri, care trezeşte neliniştea în toate casele.

Din cînd în cînd părea că geamurile o să cedeze furiei vîntului care urla. întreaga convorbire dintre mine şi Monsenior a fost însoţită, sinistru, de şuierături ascuţite şi vehemente, de mugete prelungi şi profunde care, distrăgîndu-mă adesea de la cuvintele Monseniorului, m-au făcut să simt, cu o teamă indefinită, pe care n-o mai încercasem niciodată, regretul deşertăciunii timpului şi a vieţii.

îmi amintesc că de la una din ferestre se zărea terasa unei case vechi. Pe terasa aceea a apărut deodată un om, care părea să fi fugit din pat cu ideea nebunească de a simţi voluptatea zborului.

Expus vîntului furios, flutura în jurul trupului slab. atît de slab că-ţi trezea repulsia, o cuvertură de lînă roşie, pe care o atîrnase şi o susţinea pe umeri, cu braţele aşezate în cruce. Şi rîdea, rîdea cu lacrimi lucindu-i în ochii rătăciţi, în timp ce şuviţe de păr roşcat îi zburau ici şi colo, şerpuind ca nişte flăcări.

Apariţia aceea m-a uimit aşa de tare, încît la un moment dat nu m-am putut abţine să-i fac un semn Monseniorului, întrerupîndu-1 în mijlocul unei tirade foarte serioase asupra mustrărilor de conştiinţă, în care se lansase de o vreme, evident satisfăcut de elocinţa lui.

Monseniorul de-abia a întors puţin capul ; şi, cu un zîmbet din acelea care ţin foarte bine locul unui suspin, a spus :

— A, da : e un biet nebun care stă acolo.

A spus-o cu un ton atît de indiferent, vorbind ca de un lucru ce-i devenise, cu vremea, foarte familiar, încît am fost ispitit să-l fac să sară în sus, anunţîndu-l :

„Nu ştiţi : nu stă acolo. Stă aici, Monseniore. Nebunul care vrea să zboare sînt eu".

M-am abţinut şi n-am spus nimic. Dimpotrivă, l-am întrebat cu acelaşi ton indiferent :

•— Şi nu există pericolul să se arunce de pe terasă ?

— Nu, de atîţia ani face aşa, a răspuns Monseniorul.

Inofensiv, inofensiv.

în mod spontan, fără să vreau, mi-a scăpat ; [1]

• — Ca mine.

Şi Monseniorul nu s-a putut reţine să nu tresară. Dar i-am arătat imediat o figură atît de calmă şi zîm-bitoare, că şi-a revenit pe loc. M-am grăbit să-i explic că spuneam că-s inofensiv în opinia domnului Firbo şi a domnului Quantorzo, a socrului meu şi a soţiei mele, în sfîrşit, a tuturor celor ce voiau să mă pună sub interdicţie.

Monseniorul, înseninat, şi-a reluat tirada asupra mustrărilor de conştiinţă, care i se păreau cele mai potrivite în cazul meu şi, în acelaşi timp, singura modalitate de a dejuca, prin autoritatea şi prestigiul puterii sale spirituale, intenţiile şi intrigile duşmanilor mei.

Puteam să-l fac să înţeleagă că nu eram tocmai un caz de conştiinţă, aşa cum îşi închipuia el ? Dacă m-aş fi aventurat să-l fac să înţeleagă asta, aş fi devenit deodată nebun şi în ochii lui.

Dumnezeul din mine, care dorea să-mi retrag banii din bancă pentru a nu mi se mai spune cămătar, era un adversar al tuturor construcţiilor.

în schimb, Dumnezeul căruia venisem să-i cer ajutor şi protecţie era tocmai acela care construia. Mi-ar fi dat, da, o mînă de ajutor să-mi recapăt banii, cu condiţia însă ca ei să servească la construcţia cel puţin a

unei case pentru un altul din cele mai demne de respect sentimente omenești : mila.

Monseniorul, la sfîrșitul discuției noastre, m-a întrebat cu un aer solemn dacă nu asta doream.

A trebuit să-i răspund că asta doream.

Și atunci a sunat un clopoțel vechi de argint, înnegrit și înfundat, ce stătea foarte timid pe masă. A apărut un tînăr cleric, blond și foarte palid. Monseniorul i-a ordonat să-.l cheme pe Don Antonio Sclepis, preot la Catedrală și directorul Colegiului Pioșilor, care se afla în anticameră. Omul care-mi trebuia.

îl cunoșteam pe acest preot mai curînd din auzite decît personal. Mă dusesem cîndva, trimis de tatăl meu, să-i dau o scrisoare sus, la Colegiul Pioșilor, care se ridică nu departe de Palatul Episcopal, în cel mai înalt punct al orașului, și este un edificiu foarte vechi, pătrat și întunecat în exterior, ros de vreme și intemperii, dar foarte alb, aerisit și luminos pe dinăuntru. Acolo sînt primiți bieții orfani și micii bastarzi din toată provincia, de la șase la nouăsprezece ani, și învață diferite arte și meserii. Disciplina este atît de dură, încît atunci cînd bieții Pioși își cîntă, dimineața și la asfințit, rugăciunile lor în acompaniament de orgă, în biserica Colegiului, cînd le auzi de jos par plînsetele unor deținuți.

Dacă te uitai la înfățișarea lui, preotul Sclepis nu părea să posede atîta forță de dominare și o astfel de energie. Era un preot lung și slab, aproape diafan, de parcă aerul și lumina înălțimii la care trăia nu numai că l-ar fi decolorat, ba chiar rarefiat, și i-ar fi făcut mîinile firave și tremurătoare, aproape transparente, iar pleoapele, peste ochii deschiși la culoare și alungiți, i-ar fi devenit mai subțiri decît foița de ceapă. Tremurătoare și stinsă îi era și vocea, iar zîmbetele șterse pe buzele lungi și albe, între care îi apărea adesea un fir de salivă.

Imediat ce a intrat și Monseniorul l-a pus la curent cu mustrările de conștiință și intențiile mele, a început să-mi vorbească foarte grăbit, cu multă familiaritate, bătîn-du-mă pe spate și tutuindu-mă :

— Bine, bine, fiule ! O durere mare, îmi place. Mul-țumește-i lui Dumnezeu. Durerea te salvează, fiule. Tre-

buic să fim duri cu toţi proştii care nu sînt capabili, să sufere. Dar tu, din fericire, ai mult, mult de suferit, dacă ne gîndim că tatăl tău care, sărăcuţul, ei... a făcut atîta rău ! Să fie martiriul tău gînclul la tată ! Martiriul tău ! Şi lasă-mi-i mie, să mă lupt eu cu ei, pe domnul Firbo şî pe domnul Quantorzo ! Vor să te pună sub interdicţie ? Ţi-i aranjez cu, fii fără grijă !

Am plecat de la Palatul Episcopal cu siguranţa că îl voi învinge pe aceia care voiau să mă pună sub interdicţie ; dar siguranţa aceasta şi datoriile care derivau de aici, contractate acum cu episcopul şi cu Sclepis, mă aruncau într-o mare de incertitudini fără sfîrşit în privinţa a ceea ce urma să se aleagă de mine, complet prădat, fără nici o situaţie, fără familie.

\m f ii

Nu-mi rămînea deocamdată decît Anna Roşa, tovărăşia pe care dorea să i-o ţin pe timpul bolii. •

Stătea în pat, cu piciorul bandajat ; şi spunea că n-o să se mai scoale niciodată dacă. aşa ctim se temeau me dicii, o să rămînă şchioapă. -r^,ï- : <-"-'>::~;:;"-.-.Sfc' .

Palidă şi slăbită de atîta zăcut, căpătase un farmec nou, contrastînd cu cel de dinainte. Strălucirea ochilor îi devenise mai intensă, aproape întunecată. Spunea că nu poate să doarmă. Mirosul părului des, negru, puţin cîrlionţat şi uscat, cînd îl găsea dimineaţa despletit şi ciu fulit pe pernă, o sufoca. Dacă nu ar fi avut repulsie de mîinile coaforului, şi 1-ar fi tăiat. M-a întrebat, într-o dimineaţă, dacă n-aş .şti să i-1 tai eu. A rîs de încurcătura mea şi şi-a tras cearceaful peste faţă, rămînînd astfel cu chipul ascuns, în tăcere. / ;- '.

Sub cuvertură se ghiceau formele bogate ale trupului ei de virgină coaptă. Ştiam de ia Dida că avea deja douăzeci şi cinci de ani. Desigur, stînd aşa, cu chipul ascuns, se gmdea că eu nu mă puteam abţine să nu-i privesc trupul, aşa cum se reliefa sub cuvertură. Mă ispitea.

tt?

&-

In penumbra *cămăruţei roz în* dezordine, tăcerea părea conştientă de aşteptarea zadarnică a unei vieţi'că-reia dorinţele de moment ale acelei ciudate creaturi" rin putuseră niciodată să-i dea naştere, nici consistenţă, în nici un fel..

Ghicisem în ea neputinţa de a suporta orice lucru ce dădea semne de durată şi stabilitate. Tot ce făcea, orice dorinţă sau gînd ce se năşteau în ea pentru o clipă, în clipa următoare erau deja departe de ea ; şf~dacă i se întâmpla să se simtă reţinută puţin de ele. izbucnea în accese de furie, ură, clocotind toată.

Doar de trupul său era mulţumită, deşi. cîteodată, îi displăcea total, ba chiar spunea că îl ura. Dar şi-1 admira tot timpul în oglindă, în toate amănuntele, încercînd toate atitudinile, expresiile de care ochii ei atît de in-tenşi, strălucitori şi vii, nările fremătînde, gura roşie şi arogantă, maxilarul foarte mobil erau în stare. Aşa, de parcă i-ar fi plăcut să facă pe actriţa; nu fiindcă se gîndea că i-ar fi fost de folos ei. în viaţă, ci numai în joacă : o joacă de moment, cochetărie sau provocare.

într-o dimineaţă am văzut-o schiţînd, şi apoi studiin-du-1 muîtă vreme, în oglinjoara pe care o ţinea cu ea în pat, un zîmbet plin de milă şi de tandreţe, având totuşi o scânteiere de maliţiozitate aproape copilărească. Văzînd-o pe urmă cum 1-a schiţat din nou, identic, viu, de parcă acum se năştea pentru mine, spontan, m-a cuprins revolta.

I-am spus că nu eram oglinda ei.

Dar nu s-a supărat. M-a întrebat dacă zâmbetul acesta, aşa cum i-l văzusem acum, era la fel cu cel pe care-1 văzuse şi studiase în oglindă mai înainte.

I-am răspuns, plictisit de insistenţa ei :

— De unde vreţi să ştiu ? Nu pot să ştiu cum v-aţi văzut dumneavoastră. Faceţi-vă o fotografie cu zîmbetuî ăsta.

— O am, mi-a spus. Una mare. Acolo, în sertarul
de jos de la dulap. Aduceţi-mi-o, vă rog.

Sertarul era plin de fotografii de-ale ei. Mi-a arătat multe, mai vechi şi mai recente.

— Toate sînt moarte, i-am spus.

S-a întors brusc către mine.

— Moarte ?

— Orlcît ar părea de vii.

-— Şi asta cu zîmbetul ?

— Şi asta, gînditoare ; şi asta, cu ochii în jos.

— Cum moartă, cînd sînt aici, vie ?

— A, dumneavoastră da, fiindcă nu vă vedeţi acum. Dar cînd staţi în faţa oglinzii, în clipa în care vă priviţi, nu mai sînteţi vie !

— De ce ?

— Fiindcă, pentru a vă vedea, trebuie să opriţi pentru o clipă viaţa. Ca în faţa unui aparat de fotografiat. Vă aşezaţi într-o poziţie anume. Şi a te aşeza într-o poziţie anume e ca şi cura ai deveni statuie pentru o clipă. Viaţa e în continuă mişcare, nu poate niciodată să se vadă pe ea însăşi cu adevărat.

— Şi atunci eu, vie, nu m-am văzut niciodată ?

— Niciodată, aşa cum pot să vă văd eu. Dar eu văd o imagine a dumneavoastră care e doar a mea, şi nu a dum neavoastră, desigur. Pe a dumneavoastră, vie, aţi putut-o surprinde cîndva doar în vreun instantaneu pe care vi 1-a făcut cineva. Dar precis că aţi .avut o surpriză neplă cută. Poate că nici nu v-aţi recunoscut, aşa nearanjată, în mişcare.

— E adevărat.

— Nu vă puteţi cunoaşte decît cînd vă aşezaţi într-o poziţie anume : statuie, nu vie. Cînd trăieşti, trăieşti şi nu te vezi. A te cunoaşte înseamnă a muri. Dumneavoastră staţi şi vă uitaţi atîta în oglindă, în toate oglinzile, deoa rece nu trăiţi ; nu ştiţi, nu puteţi sau nu vreţi să trăiţi. Vreţi să vă cunoaşteţi prea mult, şi nu trăiţi.

•— Nici vorbă ! Dimpotrivă, nu pot să stau în loc o clipă.

— Dar vreţi, să vă vedeţi mereu, în orice gest al vieţii dumneavoastră. E ca şi cum aţi avea în faţă, tot timpul, propria imagine, în orice acţiune, în orice mişcare. Şi neputinţa de a suporta provine poate din asta. Nu vreţi ca sentimentul să vă fie orb. îl obligaţi să deschidă ochii şi să se vadă într-o oglindă pe care i-o puneţi mereu în faţă. Iar sentimentul, imediat ce se vede, îngheaţă. Nu se poate trăi în faţa unei oglinzi, încercaţi să nu vă mai

vedeţi niciodată. Fiindcă oricum n-o să reuşiţi să vă cunoaşteţi aşa cum vă văd ceilalţi. Şi atunci, la ce bun să vă cunoaşteţi doar aşa, în sine ? Vi se poate întîmpla să nu mai înţelegeţi de ce trebuie să aveţi imaginea pe care vi-o arată oglinda.

A rămas multă vreme cu privirea fixă, gîndindu-se.

Sînt convins că şi ei, ca şi mie, după vorbele acestea şi după tot ce-i mai spusesem despre chinurile mele spirituale, i s-a deschis în faţă în acel moment, fără limite, şi cu atît mai înspăimîntătoare cu cît era mai lucidă, viziunea singurătăţii noastre fără leac. Aparenţele fiecărui obiect se izolau într-un mod înfricoşător. Şi poate că nici ea n-a mai regăsit raţiunea de a-şi arăta faţa, dacă în singurătatea aceea nu si-o putea vedea vie, în timp ce ceilalţi, din afară, izolîndu-i-o, cine ştie cum i-o vedeau.

Orgoliul îşi pierdea sensul.

Să vezi lucrurile cu ochi care nu puteau să ştie cum le vedeau alţi ochi.

Să vorbeşti ca să nu te înţelegi cu ceilalţi.

N-avea nici un sens să fii un lucru în sine.

Şi nimic nu mai era adevărat, dacă nici un lucru nu era adevărat în sine. Fiecare îl vedea în felul lui şi-1 lua în posesie pentru a-şi umple cumva singurătatea şi a da consistenţă, zi de zi, vieţii sale.

Stăteam la picioarele patului ei, cu o înfăţişare mie cunoscută şi pentru ea impenetrabilă, naufragiat în singurătatea ei ; şi ea în a mea, pe pat, cu ochii nemişcaţi şi pierduţi în depărtări, palidă, cu un cot pe pernă, spriji-nindu-şi în palmă capul ciufulit.

Simţea faţă de tot ce-i spuneam o atracţie de neînvins şi, în acelaşi timp, un fel de repulsie, ba uneori chiar de ură : vedeam cum îi scînteia în ochi, în timp ce-mi asculta cuvintele cu o atenţie avidă.

Voia totuşi să vorbesc mai departe, să-i spun tot ce-mi trecea prin minte : imagini, gînduri. Iar eu vorbeam aproape fără să mă gîndesc ; sau, mai bine zis, gîndul meu vorbea de la sine, ca pentru *a* relaxa chinuitoarea sa tensiune.

— Vă apropiaţi de o fereastră ; priviţi lumea ; credeţi că e aşa cum vă apare. Vedeţi jos, pe stradă, lumea tre-

.cînd, mică în viziunea dumneavoastră, care e mare, de la înălţimea ferestrei la care staţi. Nu puteţi să nu simţiţi măreţia aceasta în sine, deoarece, dacă un prieten trece pe stradă, acolo jos, şi-l recunoaşteţi, privit aşa, de sus, nu vi se pare mai mare decît un deget. A, dacă v-ar trece prin cap să-l strigaţi şi să-l întrebaţi : „Spune-mi, te rog, cum îţi par, aşezată aici la fereastră ?" Nu vă trece prin cop, deoarece nu vă gîndiţi la imaginea pe care şi-o fac" cei ce trec pe stradă despre fereastră şi despre dumneavoastră, care priviţi de acolo. Ar trebui să faceţi efortul să vă detaşaţi de dimensiunile pe care le acordaţi realităţii celor ce merg acolo jos şi care trăiesc pentru o clipă în viziunea dumneavoastră vastă, mici trecători pe o stradă. Nu faceţi acest efort, deoarece nu aveţi nici cea mai mică bănuială în legătură cu imaginea pe care şi-o fac ei asupra ferestrei, una printre atîtea, mică, la o oarecare înălţime, şi despre dumneavoastră, mică-mică. stînd acolo cu mînuţa aceea care se mişc| prin aer.

Se vedea aşa cum o descriam, mică-mică la o fereastră înaltă, cu mînuţa care se mişca prin aer, şi rîdea.

Erau fulgere, zvîcniri ; apoi în cămăruţă se aşternea din nou tăcerea. Din cînd în cînd apărea, ca o umbră, mătuşa bătrînă cu care locuia Anna Roşa : grasă, apatică, cu nişte enormi ochi albaştri deschis, afectaţi într-un mod oribil de strabism. Stătea puţin în prag. în penumbra lichidă a cămăruţei, cu mîinile umflate şi palide în poală ; părea un monstru marin ; nu spunea nimic şi pleca.

Cu mătuşa ei nu schimba decît cîteva cuvinte toată ziua. Trăia cu sine, în sine ; citea, visa, mereu neputincioasă însă de a suporta atît lecturile, cît şi visările sale ; ieşea după cumpărături, mergea la una sau alta dintre prietenele ei ; dar i se păreau toate proaste şi găunoase ; îi plăcea să le uimească ; pe urmă, reîntorcîndu-se acasă, se simţea obosită şi sătulă de toate. Anumite repulsii de neînvins, ce se puteau ghici în ea dintr-o tresărire sau dintr-un gest neaşteptat urmîrid vreunei aluzii, se dato rau poate lecturii cărţilor de medicină ce se găseau în biblioteca tatălui ei, care fusese doctor. Spunea că-n-o sa se căsătorească niciodată.

N-aş putea spune ce idee îşi făcuse despre mine. Mă privea desigur cu un interes extraordinar, rătăcit cum îi apăream, în zilele acelea, în propriile gînduri şi într-p incertitudine totală.

Această incertitudine a mea, care fugea de orice limită, refuza orice sprijin şi. de-acum aproape instinctiv, se retrăgea din orice formă consistentă, aşa cum marea se retrage de pe ţărm, această incertitudine, umbrindu-mi privirea, o atrăgea desigur, dar cîteodată, uitîndu-mă la ea, aveam senzaţia ciudată că îi apărea amuzantă oarecum — un lucru de care poţi şi rîde, să ai aici la picioarele patului un bărbat într-o stare de spirit de necrezut, complet scindat şi care nu ştia cum o să reuşească s-o ducă mîine, cînd, căpătînd cu ajutorul lui Sclepis banii din bancă, o să fie prădat şi eliberat de toate.

Fiindcă ea era convinsă că eu o să merg acum pînă-n pînzele albe, ca un nebun adevărat. Şi asta o amuza enorm, mai ales că avea orgoliul de a fi ghicit, din discuţiile cu nevastă-mea. nu chiar totul, e drept, dar că eu eram, oricum, un bărbat puţin comun, deosebit de ceilalţi, de la care te puteai aştepta, într-o zi sau alta, la ceva extraordinar. Şi ca pentru a da imediat celorlalţi, şi mai ales nevestii-mi, dovada că ea avusese dreptate să creadă asta despre mine, se grăbise să mă cheme, să mă informeze despre intenţiile celorlalţi împotriva mea. să mă îndemne să mă duc la Monsenior ; iar acum era foarte mulţumită de mine, văzîndu-mă aşa cum mă vedea, la picioarele patului ei, calm şi senin în aşteptarea a ceea ce trebuia în mod necesar să se întîmple, fără să-mi pese de nimic şi de nimeni.

Şi totuşi chiar ea a vrut să mă omoare, şi tocmai cînd a trecut de la satisfacţia pe care i-o dădeam, şi care o amuza puţin, la un sentiment intens de milă, ca să răspundă, ca fascinată, la mila pe care, în mod sigur, trebuia s-o am şi eu în ochi atunci cînd o priveam ca din depărtarea infinită a unui timp ce pierduse orice vîrstă.

Nu ştiu precis cum s-a întîmplat. Cînd eu, privind-o din depărtarea aceea, i-am spus cuvinte pe care nu mi le mai amintesc, cuvinte din care ea trebuie să fi simţit do-

^

rința mea nestăvilită de a da toată viața din mine, tot ce puteai.] eu fi ca să devin pentru ea acela pe care și l-ar fi dorit, iar pentru mine nimeni, chiar nimeni. Știu că mi-a întins brațele din pat ; știu că m-a tras spre ea.

Din pat m-am rostogolit puțin după aceea, rănit grav la piept de micul revolver pe care-l ținea sub pernă.

Trebuie să fie adevărate motivele pe care ea le-a spus ca să se disculpe : că a fost îndemnată să mă omoare de repulsia instinctivă, neașteptată față de actul în care se simțea tîrîtă de fascinația stranie a tot ceea ce-i spusesem în zilele acelea.

Cartea a opta

I Judecătorul nu se grăbeşte

OBICEI, PROCEDURILOR JUDICIARE OBIŞNU-ite nu li se poate reproşa graba.

Judecătorul însărcinat să instruiască procesul contra Annei Roşa, onest de felul lui şi principial, a vrut să fie foarte scrupulos si a pierdut luni de zile înainte să ajungă la aşa-zisa constatare a faptelor, după ce a cules, se înţelege, date şi mărturii.

Dar n-a fost cu putinţă să obţină vreun răspuns de la mine la un prirn interogatoriu pe care voia să mi-1 ia, imediat după ce fusesem transportat din cămăruţa Annei Roşa la spital. Cînd medicii mi-au permis să vorbesc, primul răspuns pe care 1-am dat, în loc să-1 pună în încurcătură pe cel care mă interoga, m-a pus în încurcătură pe mine.

Iată : atît de fulgerător a trecut Anna Roşa de la mila pentru mine, datorită căreia îmi întinsese braţele din pat, la impulsul instinctiv care a împins-o la acţiunea violentă asupra mea, că eu, orb deja cînd am simţit aproape căldura trupului ei provocator, n-am avut nici timpul şi nici posibilitatea să-mi dau seama cum a făcut să scoată brusc revolverul de sub pernă şi să mă împuşte. Aşa că, deoarece nu mi se părea admisibil ca ea, după ce mă trăsese către sine, să fi vrut apoi să mă omoare, am dat celui ce mă interoga, cu cea mai mare sinceritate, explicaţia care mi s-a părut cea mai probabilă, şi anume **că** rănirea mea, ca şi rănirea ei la picior de mai înainte, a fost accidentală şi s-a datorat faptului, desigur reprobabil, că revolverul acela se găsea sub pernă şi că eu trebuie să-1 fi lovit şi să-i fi provocat descărcarea în urma efortului de a ridica bolnava, care mă rugase s-o aşez în capul oaselor pe pat.

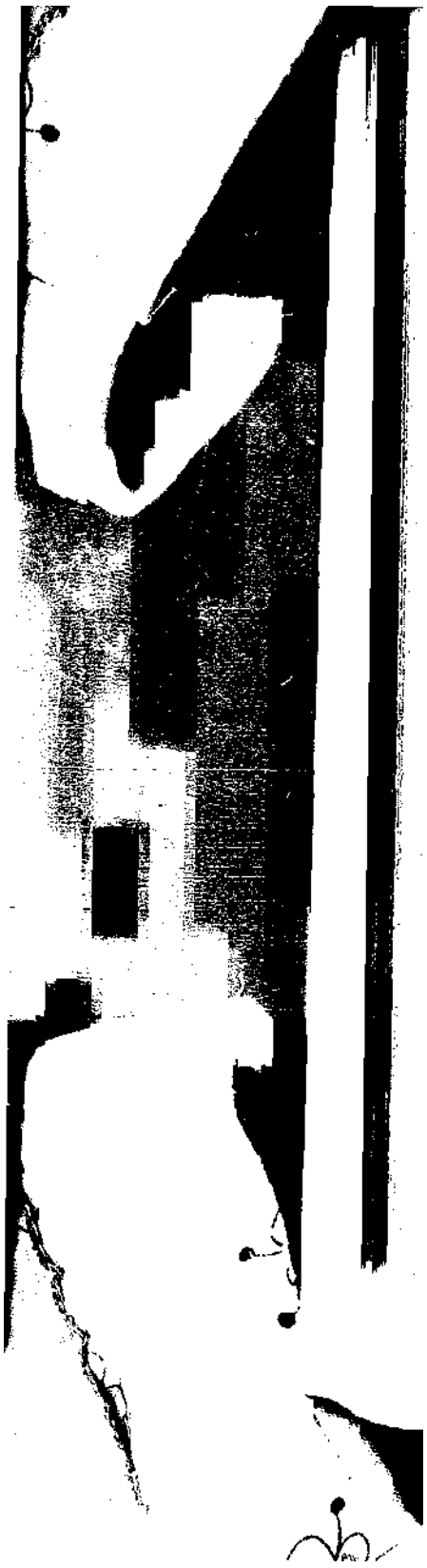

Pentru mine minciuna (minciună necesară) era doar în ultima parte a răspunsului ; celui ce mă interoga i s-a părut însă atît de sfruntată, încît am fost aspru dojenit. Mi s-a adus la cunoştinţă că justiţia se afla, din fericire, în posesia mărturisirii explicite a celei ce mă rănise. Eu atunci, simţind o nevoie irezistibilă de a-mi demonstra sinceritatea, am fost atît de naiv ca să arăt, în uimirea mea, cea mai vie curiozitate de a cunoaşte posibilul motiv dat de cea care mă rănise acţiunii sale violente asupra mea.

Răspunsul la întrebare a fost o pufnire zgomotoasă, ce aproape mi-a spălat faţa.

— A, doreaţi doar s-o aşezaţi în capul oaselor pe pat ?

Am leşinat.

Justiţia trebuia să se afle deja şi în posesia unei prime mărturii a soţiei mele care. acum că avea şi dovada de fapt, putuse să vorbească cu conştiinţa curată despre dragostea mea mai veche pentru Anna Roşa.

Astfel, pentru justiţie ar fi fost un fapt dovedit că Anna Roşa încercase să mă omoare pentru a se apăra de agresiunea mea brutală, dacă Anna Roşa însăşi nu l-ar fi asigurat pe judecător, sub jurămînt, că nu existase o astfel de agresiune din partea mea, ci doar fascinaţia stranie exercitată involuntar asupra ei prin foarte curioasele păreri ce le aveam asupra vieţii ; fascinaţie de care s-a lăsat atrasă atît de puternic, încît a ajuns să comită nebunia aceea.

Judecătorul scrupulos, nemulţumit de informaţiile sumare pe care Anna Roşa i le putuse da în legătură cu părerile mele, a considerat că trebuie să ştie mai multe lucruri, şi mai exacte, şi a vrut să vină să discute cu mine personal.

Ii Pătura de liiui verde

Am fost dus de la spital acasă pe targa şi, deja intrat în convalescenţă, am părăsit patul şi stăteam lungit, cu beatitudine, pe un fotoliu lîngă fereastră, cu o pătură de lînă verde pe genunchi.

Simţeam că rătăcesc, ca îmbătat, într-un gol liniştit, suav, de vis. Sosise primăvara şi primele raze de soare

îmi dădeau o slăbiciune de o desfătare inefabilă. Mi-era aproape frică să nu mă rănească prospeţimea aerului limpede ce intra pe fereastra întredeschisă şi stăteam învelit ; dar ridicam din cînd în cînd ochii ca să privesc azurul intens de martie, străbătut de veseli nori luminoşi. Apoi mă uitam la mîinile mele, care îmi mai tremurau încă, slăbite ; le lăsam pe genunchi şi mîngîiam uşor, cu vîrful degetelor, firele verzui ale păturii de lînă. Vedeam în ea cîmpia, ca şi cum ar fi fost o întindere nesfîrşită de grîu ; şi, mîngîind-o, eram fericit avînd într-adevăr, în mijlocul atîtor lanuri, un asemenea sentiment de depărtare lipsită de memorie, încît aproape mi-era frică, o frică foarte dulce.

Ah, să te pierzi, să te destinzi şi să te abandonezi, în iarbă, în liniştea cerului ; să-ţi umpli sufletul de tot azurul acela gol, să laşi să naufragieze în el orice gînd, orice amintire !

Putea, mă întreb, să pice. mai inoportun judecătorul ?

Mi-ar părea rău să ştiu, cînd îmi amintesc, că a plecat de la mine, în ziua aceea, cu impresia că voiam să-mi bat joc de el. Avea ceva dintr-o cîrtiţă, cu minutele lui ridicate mereu la gură, cu ochii mici plumburii, aproape fără vedere, întredeschis! : cu tot trupul contorsionat, slab, prost îmbrăcat, cu un umăr mai sus decît celălalt. Pe stradă mergea pieziş, aşa cum fac cîinli ; deşi toţi spuneau că, în ce priveşte moralitatea, nimeni nu era mai drept ca el.

Opiniile mele asupra vieţii ?

— A, domnule judecător, i-am spus, nu pot, credeţi-mă, să vi le repet. Uitaţi-vă aici ! Uitaţi-vă aici !

Şi i-am arătat pătura de lînă verde, mîngîind-o delicat cu mîna.

— Dumneavoastră aveţi datoria de a strînge şi a pregăti elementele de care mîine justiţia se va folosi pentru a cla sentinţa ? Şi veniţi la mine să mă întrebaţi ce opinii am asupra vieţii, acelea care pentru imputată au fost motivul de a mă ucide ? Dar dacă vi le-aş repeta, domnule judecător, mi-e teamă că nu m-aţi ucide pe mine, ci pe dumneavoastră înşivă, datorită remuşcării de a fi exercitat atîta vreme funcţia pe care o aveţi. Nu, nu : n-o să vi le spun, domnule judecător ! E mai bine

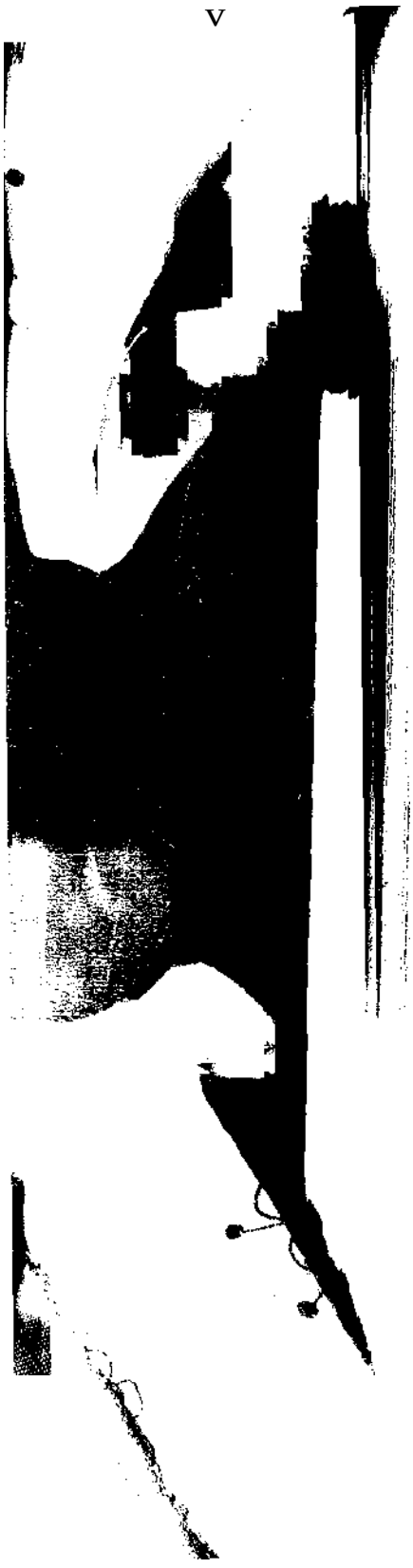

chiar să vă astupaţi urechile, ca să n-auziţi zgomotul teribil al viitorii de sub zăgazuri, dincolo de limitele pe care dumneavoastră, ca un bun judecător, vi le-aţi trasat şi impus pentru a avea conştiinţa nepătată. Pot să se năruie — ştiţi asta ? — într-un moment de furtună ca acela prin care a trecut domnişoara Anna Roşa. Care viitoare ? Ei, aceea a torentului, domnule judecător ! Dumneavoastră le-aţi îngrădit bine în sentimentele, în datoriile pe care vi le--aţi impus, în obişnuinţele pe care vi le-aţi trasat ; dar vin momentele de preaplin, domnule judecător, şi torentul se revarsă, se revarsă şi răvăşeşte totul. Eu ştiu asta. Pentru mine s-a scufundat totul, domnule judecător ! M-am aruncat în torent şi acum înot, înot. Şi sînt, dacă aţi şti, deja departe ! Aproape că nu vă mai zăresc. Să fiţi sănătos, domnule judecător, să fiţi sănătos !

A rămas -acolo, năucit, uitîndu-se la mine ca la un nebun incurabil. Sperînci să-1 scot din atitudinea aceea penibilă, i-am zîmbit ; am ridicat cu amîndouă mîinile pătura de pe genunchi şi i-am arătat-o încă o dată, între-bîndu-1 cu amabilitate :

•— Dar nu vi se pare. iertaţi-mă, cu adevărat frumoasă, aşa verde, pătura aceasta de lînă ?

HI Supunere

Mă consolam cu gîndul că toate acestea ar fi facilitat achitarea Annei Roşa. Dar de cealtlă parte era Sclepis, care. de mai multe ori. cu toate cartilajele trernurîndu-i, venise să-mi spună că-i făcusem si continuam să-i fac din ce în ce mai dificilă sarcina salvării mele.

Era posibil să nu-mi dau seama de scandalul enorm stîrnit de aventura mea, exact în momentul în *care* trebuia să le arăt tuturor că eram întreg la minte ? Şi nu demonstrasem, oare, în schimb, că soţia mea avusese dreptate să fugă la tatăl ei din cauza comportării mele nedemne faţă de ea ? Eu o înşelam ; şi numai ca să mă fac mai frumos în ochii fetei aceleia exaltate protestasem că nu mai vreau ca lumea din oraş să-mi spună cămătar. Şi eram a'ut de orbit de pasiunea aceea vinovată, încît voisem şi mă îneăpăţlnam încă să mă ruinez, şi pe mine

şi pe ceilalţi, cu toate că era cît pe-aci să mă coste chiar viaţa pasiunea mea vinovată !

De-acum lui Sclepis, în faţa indignării generale, nu-i rămînea decît să recunoască vinile mele deplorabile, iar, ca să mă salveze, nu vedea altă scăpare decît mărturisirea lor deschisă din partea mea. Trebuia totuşi ca această mărturisire să nu devină periculoasă, să arăt în acelaşi timp, vie şi extrem de urgentă pentru sufletul meu, necesitatea unei pocăinţe eroice, pentru a-i da lui tăria sufletească şi forţa de a cere celorlalţi sacrificiul propriilor interese.

Eu nu făceam decît să încuviinţez din cap tot ce îmi spunea, fără să fac efortul să discern cît şi pînă unde ceea ce era doar argumentaţie dialectică, încălzindu-se treptat, devenise la el o convingere sinceră. Desigur, părea din ce în ce mai satisfăcut ; dar în sinea lui, poate, puţin perplex, gîndindu-se dacă această satisfacţie privea sentimentul de caritate sau ascuţimea intelectului său.

S-a hotărît ca eu să dau un exemplu solemn de pocăinţă şi abnegaţie, donînd totul, pînă şi casa şi orice altă avere, ca să fondez, şi cu ce mi-ar reveni din lichidarea băncii, un azil pentru săraci, plus o bucătărie economică deschisă tot anul, nu numai în beneficiul celor adăpostiţi acolo, ci pentru toţi nevoiaşii ; plus un număr de haine pentru ambele sexe şi pentru orice vîrstă, pentru atîtea persoane pe an ; şi că eu însumi aş fi locuit acolo, dormind pe un pat de campanie, mîncînd, ca toţi ceilalţi, dintr-un blid de lemn şi îmbrăcîndu-mă cu hainele comunităţii, potrivite vîrstei şi sexului meu.

Ceea ce mă deranja cel mai tare era ca această supunere totală a mea să nu fie interpretată ca o căinţă adevărată, în timp ce eu dădeam totul, nu mă opuneam la nimic fiindcă eram de-acum foarte departe de orice lucru ce putea avea vreun sens sau valoare pentru ceilalţi, şi nu numai că eram înstrăinat de mine şi de orice lucru **al** meu, dar îmi repugna să continui să fiu *cineva,* să posed ceva.

Nemaidorind nimic, ştiam că nu mai pot să vorbesc. Şi stăteam liniştit, privindu-l şi admirîndu-l pe bătrînul şi diafanul prelat care ştia să vrea atîtea şi să-şi exercite voinţa cu o artă aşa de subtilă, şi nu pentru interesul lui,

nici poate pentru a face un bine celorlalţi, cît pentru meritele ce ar fi revenit acelei case a lui Dumnezeu, al cărei servitor credincios şi plin de zel era.

Iată-1 : pentru sine, nimeni.

Poate că acesta era mijlocul prin care să devii unul. pentru toţi.

Dar exista la preotul acela prea mult orgoliu al puterii şi înţelepciunii sale. Chiar trăind pentru ceilalţi, voia încă să fie cineva pentru sine, ca să se distingă bine de ceilalţi prin înţelepciunea şi puterea lui, şi chiar printr-o credinţă mai mare şi un zel sporit.

Motiv pentru care, privindu-1 — da, continuam să-1 admir — îmi trezea şi mila.'

if Fflrâ înclicicrc

Anna Roşa trebuia să fie achitată ; dar eu cred că achitarea ei s-a datorat, măcar în parte, şi ilarităţii pe, care am stîrnit-o în sala tribunalului cînd. chemat să depun mărturie, m-au văzut apărînd cu boneta, saboţii şi halatul albastru al azilului. Nu m-am mai uitat în oglindă şi nici nu-mi trece prin cap să vreau să ştiu ce s-a întîmplat eu figura şi cu restul înfăţişării mele. Ceea ce reprezentam pentru alţii trebuie să fi părut mult schimbat, şi încă într-un fel destul de caraghios, dacă e să judecăm după uimirea şi rîsetele cu care arn fost primit. Şi totuşi, toţi au continuat să-mi spună Moscarda, deşi a spune Moscarda avea de-acum, desigur, pentru fiecare, o semnificaţie atît de diferită de cea de dinainte, încît ar fi putut să-1 scutească pe bietul nenorocit, bărbos şi zîmbitor, cu saboţii şi halatul albastru, de efortul ele a răspunde încă la acest nume, de parcă în realitate i-ar mai fi aparţinut.

Nici un nume. Nici o amintire azi, a numelui de ieri ; a numelui de azi, mîine. Dacă numele este lucrul, dacă un nume este în noi conceptul oricărui lucru din afara noastră, iar fără nume nu există conceptul, şi lucrul ră-mîne în noi ca orb, indistinct şi indefinit, ei bine. atunci acesta pe care 1-am purtat printre oameni să-1 graveze fiecare, inscripţie funerară, pe fruntea imaginii cu care i-am apărut, şi s-o lase în pace şi să n-o mai pomenească. Nu e altceva decît asta, o inscripţie funerară, un nume.

Li se potrivește morților. Cui a terminat. Eu sînt viu și nu termin. Viața nu se termină. Și nu are habar de nume, viața. Copacul acesta, suflu tremurător de frunze noi, Sînt copacul acesta. Copac, nor; mîine carte sau vînt: cartea pe care o citesc, vîntul pe care îl sorb. Răspîndit în afară, vagabond.

Azilul se ridică pe cîmpie, într-un loc fermecător. Eu ies în fiecare dimineață, în zori, fiindcă acum vreau să-mi păstrez spiritul așa, proaspăt ca zorile, cu toate lucrurile care se descoperă acum, care miros încă a prospeţime nocturnă, înainte ca soarele să le usuce suflarea umedă și să le orbească. Acolo, norii apoși, grei, plumburii, grămădiţi deasupra munţilor palici, care fac să pară mai vastă și mai strălucitoare, în umbra nocturnă ce a mai rămas, fîșia aceea verde de cer. Și dincoace firele de iarbă, fragede de rouă și ele, prospeţime vie a cîmpuluî. Și măgaru$ul rămas afară toată noaptea, ce privește acum cu ochii înceţoșaţi și pufnește în liniștea care îi este atît de aproape și, încet-încet, pare să se îndepărteze de e! începînd, fără mirare însă, să i se limpezească împrejur, cu lumina ce se răspîndește abia peste cîmpiile pustii și încremenite. Și drumurile de acolo, între garduri vii negre și ziduri crăpate, ce stau încă și nu merg, sfîșiate de urmele lăsate de care. Și aerul *e* nou și totul, clipă de clipă, așa cum e, se însufleţește, întorc imediat ochii ca să nu mai văd nimic încremenind în aparenţa sa și murind. Numai așa mai pot să trăiesc de-acum. Să renasc clipă de clipă, Să-mi împiedic gîndul să se pună din nou pe lucru și să-mi refacă, înăuntrul meu, golul construcţiilor deșarte,

Orașul e departe. Ajunge la mine, cîteodată, în liniștea asfinţitului, sunetul clopotelor. Dar acum nu mai aud clopotele înăuntrul meu, ci în afară, bătînd pentru eles cum freamătă poate de bucurie în cavităţile lor sonore., într-un cer frumos și albastru, plin de soare cald, prin tre chemările rîndunelelor sau în vîntul înnorat, grele și atît de înalte în clopotnițele aeriene. Să te gîndești la moarte, să te rogi. Mai sînt și unii care simt nevoia aceasta, și-i dau glas prin clopote. Eu nu mai simt o astfel de nevoie ; fiindcă eu mor în orice clipă și renasc nou Și fără amintiri : viu și întreg, dar nu în mine, ci în orice *lucru* din afară. =

CIPMNS

Tabel cronologic ' .....

Pirandello în România ' • ' • ' ″ ' ' ' ' [,

,E LUI SBRAFINO GUBBIO,

OPEKATOK UNUL, NICI UNUL ŞI O SUTA DE MII

: - -

£i;S™SS&

Bun de tipar : 25 I 1988

Coli de tipar : 21,5